

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKDİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

ANADOLU EFSANELERİNDE KERAMET SAHİBİ KADINLAR

**Ayşe KARA
1530205060**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Halil Altay GÖDE**

ISPARTA - 2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	AYŞE KARA
Anabilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Tez Başlığı	Halk Anlatmalarında Keramet Sahibi Kadınlar
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	Anadolu Efsanelerinde Keramet Sahibi Kadınlar

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 01/02/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**³ kararlaştırılmıştır.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**⁴ kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Doç. Dr. Halil Altay Göde	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Mehmet Sürur Çelepi	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üy. Mehmet Özçelik	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 9-(8) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde düzeltmeleri yapılan tezi aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da başarısız bulunarak tezi kabul edilmeyen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

Bu form bilgisayar ortamında doldurulacaktır.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “*Anadolu Efsanelerinde Keramet Sahibi Kadınlar*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Ayşe KARA

16 Ocak 2019

(KARA, Ayşe, *Anadolu Efsanelerinde Keramet Sahibi Kadınlar*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Anadolu efsane türü bakımından oldukça zengin bir sahadır. Kadınlar; anne, eş, evlat rolleri ile bu efsanelerde yer alır. Bazı efsanelerde kadınların olağanüstü güçlere ve özelliklere sahip olduğu görülür. Ayrıca; Anadolu'nun pekçok yerinde türbesi bulunan kadınların varlığı bilinmektedir. Bu türbeler etrafında kadınlar için anlatılan menkıbeler mevcuttur. Anadolu Efsanelerinde Keramet Sahibi Kadınlar başlığı altında hazırlanan bu tezde, sözü geçen kadınların isimleri belirli keramet motifi başlıkları altında bir araya getirilmeye ve incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Keramet, efsane, kadın.

(KARA, Ayşe, Women owners of Miracle in Anatolian Legends, Master Thesis, Isparta, 2019)

ABSTRACT

Anatolia is a very rich area in terms of legend type. Women, take a role as a mother, a wife, a child in these legends. In some legends, women have extraordinary powers and characteristics. Also, in many parts of Anatolia it is known that there are women with shrines. There are sagas(menkibes)told about these women. The names of the women mentioned in this thesis, which is prepared under the title of Women owners of Miracle in Anatolian legends, are tried to be gathered and examined under certain titles.

Keywords: Miracle, legend, woman

ÖN SÖZ

Anadolu kadını, çocukluktan itibaren gelin, anne, kayın valide gibi toplumsal rolleri ile toplumun şekillenmesi açısından çeşitli sorumluluklar üstlenir. Bu sorumlulukları itibarıyla hayatı boyunca geçiş dönemleri yaşar. Gelin olma, eş olma, anne olma, kayın valide olma, anneanne ya da babaanne olma gibi bu dönemler, kadının hayatında farklı güçlüklerle ve imtihanlara sebep olmaktadır. Çünkü aileden başlayarak toplumun şekillenmesinde kadına büyük bir görev düşmektedir. Bu sosyal rolü çerçevesinde her kadının bir hayat hikâyesi vardır. Bazı kadınlar çeşitli imtihanlardan geçerek neticesinde bir cezaya ya da mükâfata erişmektedir. Kadınların imtihan içinde gösterdikleri sabır, kanaat, fedakârlık, hoşgörü, cömertlik gibi özellikleri, onları Allah katında sevimli kullar hâline getirebilmektedir. Dolayısıyla başlarına gelen bir zorluk esnasında ettikleri dua anında kabul olabilmekte ve kendileri bazı olağanüstü hâller gösterebilmektedir. Allah'ın dostlarına bahsettiği olağanüstü hâller olarak adlandırılan keramet, tam olarak bu noktada cereyan etmektedir. Çalışmada, Anadolu efsanelerine bu anlamda konu olmuş kadınların sahip olduğu kerametler öne çıkarılmak istenmektedir.

Literatür taraması, inceleme, derleme yöntemleri kullanılan çalışmaya ilk olarak kaynak taraması ile başlanmıştır. Çeşitli kütüphanelerden elde edilen kaynaklar üzerinde keramet motifi başlığı altına alınabilecek efsane ve menkıbeler tespit edilmiştir. Daha sonra bu metinler keramet motifi başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Bu motifler, İslamiyet öncesi eski Türk inançları ve Kur'an-ı Kerim'de yer alan mucizeler ile ilişkilendirilerek bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Tarafımızdan derlenen iki efsaneye de çalışmada yer verilmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde çalışmaya kaynak oluşturan kavramların kısaca açıklamalarına yer verilmiştir. İkinci bölümde, kerametın ortaya çıkmasında etkili olan faktörlere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Ahmet Yaşar Ocak'ın keramet motifleri tasnifi esas alınmıştır ve bu tasnif kullanılarak bu bölüm oluşturulmuştur. İncelenen efsane ve menkıbe çalışmaları Ocak'ın tespit ettiği keramet motifleri başlıkları altında toplanıp incelenmiştir. Elde edilen malzemeler daha sonra İslam öncesi halk inançlarında karşılaşılan motiflere değinilerek çözümlenmeye çalışılmıştır. Her keramet motifi başlığı altında, bu motiflerin İslamî ve İslam öncesi menşeleri araştırılıp efsanelerden önce genel bilgiler verilmeye çalışılmış ve birbirine benzer efsane

motifleri, bu bilgilerin altında sıralanmıştır. Sonuç kısmında ise çalışma kısaca değerlendirilmiştir.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xii
TEŞEKKÜR	xiii
GİRİŞ	1
1.Efsane Kavramı	5
2.Menkıbe Kavramı	11
3.Veli Kavramı	14
4.Keramet Kavramı	17

BİRİNCİ BÖLÜM

KERAMETİN ORTAYA ÇIKMASINDAKİ ETKENLER

1.Utanma	28
2.Gizli ve Temiz Bir Aşk ile Ölmesi	28
3.Zor Şartlarda Gösterilen Sabır	29
4.Can Korkusu	29
5.Namus Korkusu	30
6.Allah Korkusu	30
7.Zulme Uğrama	31
8.İstenmeyen Evlilik Yapma	31
9.Yardımseverlik	32
10.İman ve Takva Sahibi Olma	32
11.Cömertlik	33
12.İftiraya Uğrama	33
13.Diğerleri	34

İKİNCİ BÖLÜM

KERAMET MOTİFLERİNİN EFSANELERDEKİ TESPİTİ

1. Velî'nin Kendi Vücudunda Cereyan Eden Kerâmet Motifleri	35
1.1. Doğum Sırasında Fevkalade Hâllerin Zuhuru.....	35
1.2. Öldürücü ve Tahrip Edici Şeylerden Etkilenmeme	36
1.2.1. Ateşte Yanmama	36
1.2.2. Diğer.....	39
1.3. Bedeni Ölmeden Dünyadaki Varlığını Ortadan Çekme.....	41
1.3.1. Ortadan Kaybolma	42
1.3.2. At Üstünde Göğe Yükselme.....	45
1.4. Göklerde Uçma	46
1.5. Bir Anda Çok Uzak Mesafeleri Aşabilme (Tayy-ı Mekân)	47
1.6. Aynı Anda Birkaç Yerde Birden Görünme.....	50
1.7. Çeşitli Hayvanların Kalıbına Girme.....	51
1.7.1. Kuş (Güvercin, Kumru, İbibik, Angut, Tavus kuşu) Olma.....	52
1.7.2. Başka Bir Hayvanın Şekline Bürünme	59
1.7.3. Diğer (Taş ve Bitkiye Dönüşme)	62
1.7.3.1. Taş Hâline Gelme.....	62
1.7.3.1.1. Gelin Kayaları.....	64
1.7.3.1.2. Kavuşamayan Âşıkların Birlikte Taş Kesilmesi.....	65
1.7.3.1.3. Zulümden Kurtulmak İçin Edilen Dua İle Taş Kesilme	67
1.7.3.1.4. Namus Korkusu İle Edilen Dua İle Taş Kesilme.....	68
1.7.3.1.5. Öldürücü Etkenlerden Kurtulmak İçin Edilen Dua İle Taş Kesilme	71
1.7.3.1.6. Diğer Etkenler	73
1.7.3.2. Bitkiye Dönüşme.....	74
1.8. Öldükten Sonra Yeniden Dirilmiş Görünme.....	76
1.9. Ölüm Sırasında ve Sonrasında Fevkâlade Hâllerin Zuhuru	77
1.9.1. Velînin Bedeninin Bozulmaması	77
1.9.2. Öldükten Sonra Varlığını Göstermesi	78
1.9.2.1. Kişilerle Konuşarak Varlığını Belli Etmesi	79
1.9.2.2. Işık Belirmesi Sonucunda Varlığını Gösterme	80

1.9.2.3.Mezarının Yerini Kendisi Belirleyerek Varlığını Gösterme	81
1.9.2.4.Mezarının Bulunduğu Yere Saygısızlık Edenlere Kendini Gösterme	81
1.9.2.5.Rüya Neticesinde Kendini Gösterme	82
1.9.2.6.Türbeden Ses Duyma Neticesinde Varlığını Gösterme	83
1.9.3. Diğerleri	83
1.10.Öleceği Yeri ve Zamanı Önceden Bilme	86
1.11.Yemeden, İçmeden, Uyumadan Uzun Zaman Durabilme	87
1.12.Cinsî Duygulardan Uzak Olma	87
2.Tabiat Varlıkları ve Eşya Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri	88
2.1.Maddelerin Mahiyet ve Niteliklerini Değiştirme	88
2.1.1.Suyu ve Diğer İçkileri Yağ, Bal veya Başka Bir Maddeye Çevirme	89
2.1.2.Taşı, Toprağı, Kumu, Yaprığı Altın Yahut Mücevherat Şekline Getirme	89
2.1.3.Diğerleri	90
2.2.Mevsim Dışında Çiçek veya Meyve Oldurma	91
2.3.Cansız Varlıkları Hizmetinde Kullanma, Onlara Söz Geçirme	92
2.4.Tabiat Kuvvetlerini ve Olayları İstedığı Gibi Yönetme	93
2.4.1.Yağmur, Kar ve Dolu Yağdırma	94
2.4.2. Rüzgâr ve Fırtına Çıkarma	95
2.4.3.Şimşek Çaktırma ve Yıldırımını Kullanma	97
2.4.4.Ateşe Hükmetme	97
2.5.Cansız Varlıkların Zikir ve Tesbihlerini Duyma	99
2.6.Irmak, Göl veya Deniz Üstünde Yürüme	102
2.7.Yerden, Taş veya Kayadan Su Fıskırtma	102
2.8.Cansız Varlıkları Kendiliklerinden Hareket Ettirme	105
2.8.1.Dağları, Tepeleri, Taş, Kaya ve Ağaçları Yürütme	105
2.9. Bir Maddeyi Yoktan Var Etme	105
2.10.Kurumuş Ağaç veya odun Parçasını Ulu Yeşil Ağaç Hâline Getirme	107
2.10.1.Odun Parçasını Ağaç Yapma	107
2.10.2.Asayı (Değneği) Ağaç Yapma	108
3.Hayvanlar Üzerinde Cereyan Eden Kerâmet Motifleri	109
3.1.Vahşi ve Yabani Hayvanları İtaate Alma	109
3.1.1.Vahşi Hayvanları Zarar Vermez Hâle Getirme	109

3.1.2.Vahşi ve Yabani Hayvanları Hizmetinde Kullanma.....	110
3.1.3. Vahşi ve Yabani Hayvanlarla Dostluk Kurma.....	112
3.1.4.Ehli Hayvanlara Söz Geçirme.....	113
3.2.Hayvanları Taş Hâline Getirme	113
3.3.Hayvanlarla Konuşma.....	114
4.Gizli Şeyler Üzerinde Cereyan Eden Kerâmet Motifleri	115
4.1.Akıldan Geçenleri Bilme, Düşünceyi Okuma.....	115
4.2.Geçmişte Olup Bitenleri Bildirme	115
4.3.Gelecekte Olacakları Haber Verme	116
4.4.Başka Yerde Vuku Bulan Olayları Mevcut Kişileri Görme, Başkalarına Gösterme	117
4.5.Gizli/Kayıp Şeyleri Bulup Çıkarma	118
5.Mukaddes, İnsanüstü ve Gizli Güçler Üzerine Cereyan Eden Kerâmet Motifleri.	119
5.1.Cinlerle Temas Kurma, Kötülüklerini Yok Edip Hizmetinde Kullanma.....	119
5.2.Hızır ve Diğer Gayb Erenleriyle Görüşme.....	121
5.2.1.Gerçekte Görme	121
5.2.2.Rüyada Görme	128
5.3.Peygamberi Görme, Onun Tarafından İrşad Edilme.....	132
5.4.Melek ve Nurani Kimseler Görme.....	132
6.Biyolojik Mâhiyette Kerâmet Motifleri	133
6.1.Ölüyü Diriltme	133
6.2.Kısır Yahut Yaşlı Kadını Çocuk Sahibi Yapma	134
6.3.Hastalıkları İyileştirme.....	135
6.4.Vücut Arızalarını Giderme.....	137
7.Velîliğini Kabul Edenlere Yönelik Kerâmet Motifleri	137
7.1.Bereket Getirme	137
7.2.Az Yiyecekten Çok Kişiyi Doyurma	138
7.3.Ejderha İle Savaşıp Öldürerek Halkı Kurtarma	139
7.4.Tehlike veya Felakete Maruz Kalanları Fiilen Kurtarma	140
7.4.1.Esir Düşen Askerleri Kurtarma.....	140
7.4.2.Savaşta Orduya Yardım Etme.....	140
7.4.3.Bir Yeri Felaketten Kurtarma.....	141

7.4.4.Diğer.....	142
7.5.Başkalarını İkaz Edip Kötülüğe Tehlikeye Düşmekten Kurtarma.....	143
7.5.1.Yanlarında İken.....	143
7.5.2.Rüyalarına Girerek	144
8.Velîliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Kerâmet Motifleri	144
8.1.Hasımlarını Beddua Ederek Muhtelif Şekilde Cezalandırma	144
8.1.1.Aniden Öldürerek.....	145
8.1.2.Başına Bir Felaket Getirerek.....	145
8.1.3.Bir Organından Yoksun Bırakarak.....	146
8.1.4.Taş Hâline Getirerek	147
8.1.5.Oturdıkları Yerleri Yok ederek	151
8.1.6.Zelzele, Yangın, Sel ve Tufan Hâsıl Ederek	151
8.1.7.Diğer.....	152
8.2.Başka Bir Veliye Keramet Kuvvetiyle Üstün Gelme, Onu Kendisine Tabî Kılma.....	154
SONUÇ	155
KAYNAKÇA	158
ÖZ GEÇMİŞ	165

KISALTMALAR

Hz.	: Hazreti
TDK	: Türk Dil Kurumu
s.	: Sayfa
c.	: Cilt
S.	: Sayı
Çev.	: Çeviren
i.k.	: İnternet kaynağı
k.k.	: Kaynak kişi
EA	: Evliyalar Ansiklopedisi

TEŞEKKÜR

Tez konusunun belirlenmesi aşamasından tezin bitim aşamasına kadar engin bilgi ve tecrübesi ile destek veren saygıdeğer hocam Doç. Dr. Halil Altay GÖDE'ye, lisans ve lisanüstü eğitimim boyunca her konuda fikir ve tecübesi ile desteğini esirgemeyen kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Özçelik'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Eğitim hayatım boyunca hayallerimin peşinden gitmemi sağlayan, bana edebiyatı sevdiren babama ve her zaman yanımda olan biricik anneme tüm maddî, manevî destekleri için teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca hep yanımda oldukları için kardeşlerime de sonsuz teşekkür ederim.

GİRİŞ

Türk kültürüne bakıldığı zaman velî ya da ermişlerin yüzyıllar boyunca toplum üzerinde kuvvetli etkilere sahip oldukları görülür. Manevî anlamda üstün olan bu kişiler, gerek yaşarken gerek ölümünün ardından toplum tarafından saygı görmüşlerdir. Türk-İslam âleminde, velî kabir yahut makamları, toplum tarafından saygı duyulan, ziyaret edilen ve velîlerin ruhaniyetinden istifade edilen mekânlar olarak karşımıza çıkar. İnsanlar hâcet ve dileklerinin yanısıra şifa bulmak ümidiyle de bu makamları ziyaret etmektedirler. Anadolu'nun hemen her yerinde anlatılan efsane ve menkıbeler ile bu makamlara verilen ehemmiyet, nesilden nesile aktarılmıştır. Çünkü efsane ve menkıbelerin gerçekliğine olan inanç, bu anlatmaların, insanlarda derin tesir bırakmasına sebep olmaktadır. Menkıbe ya da efsanesi hatırlanmayan makamlarda dahi oralarda yatanların mübarek bir zât olduğu bilgisi, yöre halkının buralara saygı duymasına, ziyaret etmesine yeterli bir sebep oluşturmaktadır. Yatır ve türbeler etrafında oluşan bu menkıbeler ve halk tahayyülündeki keramet motifi barındıran efsaneler çalışmanın inceleme alanını oluşturmaktadır.

Dede Korkut'un bizzat şahsında tipolojisinin çizilmesinin mümkün olduğu velî telakkisi, kültürümüz içinde mevcut olmasının yanısıra Müslümanlığa giren Türk zümrelerinde de gelişmiştir. Özellikle Ahmed Yesevî'nin irşadının ardından velî kültü, yerleşik ve göçebe çevrelerde yayılmıştır. Ortaya çıkan ve Türk babaları tarafından anlatılıp zenginleşen menkıbeler, Türkler'e has bu velî telakkisinin İran içindeki farklı Türk boylarına kadar ulaşmasına yardım etmiştir. Anadolu'nun tedricen fethedilmeye başladığı XI. yüzyıldan itibaren çoğunluğunu Oğuzlar'a mensup Türk boyları, kendileriyle birlikte bu kültü de getirmişlerdir. Selçuklular zamanında Moğol istilasından Anadolu'ya sığınan bazı tarikatlere mensup şeyh ve dervişler bu telakkînin güçlenmesini sağlamıştır. Daha sonra Anadolu'da saygı toplayan Hacı Bektaş- Velî, Mevlânâ gibi tüm Anadolu'da şöhret yapan kişilerin ölümüyle bir takım türbeler ortaya çıkmıştır. Bu velîlerin türbeleri, özelliklerine ve maksadına göre kendilerine mahsus ziyaret ve kurban usullerinin gelişmesini sağlamıştır. Bu usuller Orta Asya'daki tatbikatından başkası değildir. Bu türbelerin etrafında eskiden mevcut olan ve yeni oluşturulan menkıbeler, kendilerini yarı mukaddes, hastalıkları iyileştiren, dileklerin gerçekleşmesine yardım eden manevî şahsiyetler hâline getirmiştir. Anadolu'nun her

yerinden gelen çeşitli tabakalara ait insanlar, bu türbeleri ziyarete başlamışlardır. Yazılı kaynaklardan tanınan ya da yazılı kaynaklara geçmemiş manevî üstünlüklere sahip şahsiyetler, Anadolu'nun pekçok yerinde, hemen her kasaba, köy, şehirde; ermiş, evliya, yatır isimleriyle yer almıştır ve etraflarında kült oluşmuştur. (Ocak 1992:15,16)

Bilindiği gibi Türkler Müslüman olmadan önce farklı vesileler ile temasta bulundukları kültür çevreleri sebebiyle Şamanizm, Budizm, Maniheizm gibi birçok farklı dine girmiştir. Bunlardan önce ise yüzyıllar boyu devam eden belli bir takım inanç sistemleri vardı. Orta Asya'da yüzyıllar boyunca muhtelif Türk toplulukları, bu inanç sistemlerinden bazılarını kabul etmişlerdir. Bu din değişiklikleri sırasında, bir önceki din, yenisinin kabul edilmesiyle tamamen ortadan kalkmamış, genellikle kendini yeni dinin kalıplarına uydurarak varlığını devam ettirmiştir. Dolayısıyla bugün Orta Asya'dan balkanlara kadar tüm Müslüman Türk topluluklarında, en eski tabiat ve atalar kültüründen zikredilen dinlere kadar çok çeşitli kalıntılar bulunmaktadır. (Ocak 1992: 11) Velî kültürünün atalar kültü ile ilişkisi gibi birçok diğer inanç ögesinin izlerine efsane ve menkıbelerde rastlanmaktadır.

Şamanların olağanüstülükleri ile ilişkili anlatılan kıssalar ile iletilmek istenilen mesajların, Batı Türklüğü'ndeki velî tipindeki şahıslar için anlatılan menkıbe ve efsanelerin barındırdığı mesajlar ile oldukça örtüştüğü görülür. Örneğin; velîlere ya da kamlara yalan söyleyenlerin cezalandırılması, bu insanların kendinden saklanılanı bilmeleri, geleceği bilmeleri, su üzerinde yürümeleri, maddelerin şeklini değiştirmeleri, hava durumunu tahmin etmeleri ve çocuksuz bireylerin çocuk sahibi olmasına yardımcı olmaları iki inançta da yer bulan hususlara örnek olarak gösterilebilir.

Halk inançları, çalışma alanı; bir ucu mitolojide, kozmogoni, kozmoloji, arkeoloji gibi alanlarda ve diğer ucu da halk sufizmi gibi disiplinlerde bulunan bir çalışma alanıdır. Kalafat, Şaman kültürünün Anadolu halk sofizminde, pîr kültü içinde devamlılığını sürdürdüğünü belirtmektedir. (2013: 20,26,30)

Çalışmanın İslam öncesi inançlara ait izlere işaret etmedeki kastını Kalafat şöyle açıklar; "Biz Allah'a bize indirilene ve diğer peygamberlere iman etmişiz. Halk İnanmaları çalışmaları ile yapmaya çalıştığımız hâşâ İslam'a alternatif arama değil, İslam'da Türklüğün yerini ve onun yerini inkâr edenlere karşı korumaktır." der. Ayrıca; dinin esaslarına taalluk eden temel prensiplerin vahye dayalı tüm dinlerde aynı olduğu, değişikliklerin beşerî kaynaklı olduğu görüşünü esas aldığını belirtir. (Kalafat 2013: 50)

Sufilere göre "eren" olmak, kadın ya da erkek olmanın ötesinde bir sıfattır. Çünkü velâyet makamı, dış görünüş ile değil, kalp ile ve Hakk'ı arama aşkı ile alakalıdır. Bu sebeple kadınlar, Ricâlu'l Ğayb arasına da, "büyük velîler" arasına da girebilirler. Hülya Küçük, Türk kültüründe kadının yerinden yola çıkarak tasavvufun kadınlara en dostane yaklaştığı versiyonunun Türk tasavvufu olduğunu belirtir. Kadınların şeyhlik makamına yükseldiği Mevlevîlik, Bektaşîlik gibi tarikatlar olmuştur. Diğer tarikatlar ise kadının "erebileceğini ama erdiremeyeceğini" savunmuşlardır. (Küçük 2008: 270)

Velî telekkisinin Türk destan kahramanlarının çizdikleri tipler arasında pek çok ortak nokta olduğu gözden kaçmayacak kadar açıktır. Bu durum, iki türün de ortak kaynaklardan gelişmesi fikrine en kuvvetli delildir. (Ocak 1992:42) Buradan hareketle efsanelerdeki olağanüstü güçlere sahip kadın tipini Ak Ana'ya kadar dayandırabiliriz.

İlk yıllardan itibaren zühde ve tasavvufa yönelenler arasında kadınlar da bulunmuştur. Sufilerin menkıbelerini ve hayatlarını konu edinen kitaplar, bu kadınların fikir ve görüşlerini de nakletmiştir. Nefahatu'l Üns'te Rabia'dan başka otuzun üstünde zâhideden bahsedilir. İbn Cevzî Sıfatu's safye adlı eserinde kadın sufilerle alakalı geniş bilgiye yer verir. (Kara 2011: 91)

Abdurrahman Cami, Nehatü'l Üns Evliya Menkıbeleri adlı eserinde keramet sahibi olarak birçok kadının menkıbesine yer verir. Bu eserde adı geçen keramet sahibi kadınların isimleri şöyledir; Rabiatal Adeviyye, Lübbetü'l Müteabbide, Meryemü'l Basriyye, Reyhâne-i Vâlihe, Ukayratü'l Âbide, Şa'vâne, Kürdiyye, Hafsa Binti Sîrîn, Râbiâ-i Şâmiyye, Hakime-i Dımışkiyye, Ümm-i Hassân, Fâtıma-i Nişaburiyye, Zeytûne, Fatımatü'l-Berdeiyye, Ümm-i Ali, Ümm-i Muhammed, Fatıma Binti Ebû Bekr el-Kettânî, Fidda, Tilmize-i Seri Sakatî, Tuhfe, Ümm-i Muhammed, Bibik Merviyye, Destur-i Ka'b, Fâtıma Binti'l Müsennâ, Sevdânın Cârîyesi, Adı Meçhuli Bir Kadın, Adı Meçhul Bir Cariye, Mısır'lı Bir Kadın, Mısır'lı Diğer Bir Kadın, Harzem'li Kadın, Habeş'li Bir Cariye, İsfahan'lı Kadın, İran'lı Kadın, Süleyme. (Camî 1995:) Bu çalışmadan yola çıkarak velîliğin erlik ya da dişilik ile alakalı olmadığı sonucuna varılabilir. Rabia Hatun'un Hasan Basri ile olan menkıbelerine bakıldığında birçok keramet açısından Rabiatal Adeviyye'nin Hasan Basri'den öne geçtiği görülür.

Gölpınarlı, Mevlana'da sonra Mevlevîlik adlı kitabında; Mevlevîlik'te kadınların, cemiyetin bir unsuru olduğundan, Mevlana'nın kadınlardan birçok müridi

bulunduğundan, hatta kadınlara hilâfet verildiğinden bahseder. Mevlevîliğin ilk yıllarında kadınlar sema meclislerinde de bulunurlar. Eflâkî'nin sonunda verilen silsilede, Sutan Veled'in kızı Şeref Hatun'un birçok müridinin bulunduğu kayıtlıdır. Ayrıca Eflaki'de Mevlânâ'nın zevcesi Kerra Hâtun'dan, Sultan Veled'in kızları Mutahhara ve Şeref Hatunlardan, Şeyh Muhammed Hâdim'in kızı Kerîme Hatun'dan ve Mevlânâ'ya mürid olan birçok kadından rivayetler vardır. (Gölpınarlı 2006: 257)

Mevlânâ'dan daha sonraki yüzyıllarda da dindar kadınların aralarında oluşturdukları toplulukların derviş tarikatlarıyla zaman zaman bağlantı kurduğu görülmektedir. Menkıbelerde bu kadınlardan şahsî olarak ya da toplu olarak bahsedilir. Burada ilk hatırlanan örnek Hacı Bektaşî Velî'nin yazılarında sıkça yer alan Bacıyan-ı Rum'dur. (Garnett 2010:148)

Zaviye kuran, Rum'da (Anadolu'da) Gâziyân-ı Rûm, Âhiyan-ı Rûm, Abdâlân-ı Rûm ve Bâciyân-ı rûm şeklinde isimlendirilen dört taife olduğu Âşıkpaşazâde Tarihinde kayıtlıdır. Âşıkpaşaoğlu'na göre; Hacı Bektaş-ı velî Hazretleri Anadolu Bacılarını seçmiştir ve ona "Hatun Ana" derlerdi. Hacı Bektaş-ı Velî, Hatun Ana'yı kendine kız edinmiştir, gizli bilgi ve kerametlerini ona öğretmiştir. Bu sırlarını ona teslim ettikten sonra Allah'ın rahmetne ulaşmıştır. (Cebeci 1998: 57)

Asr-ı Saadet'te, başta Hz.Muhammed'in eşleri olmak üzere ilim, fikir, takva hususlarında yetkili kadınlardan istifade edilmiştir. Daha sonraki asırlarda ise bu faaliyetler kısıtlanmıştır. Tasavvufî hayat, kadına verilen değer ile adeta bu dönemin doğal yaşam şekli hâline gelmesi gayreti içinde olmuştur. İbn Arabî, Fatıma b. Musenna'nın irşadlarından istifade ettiğini Futuhhatu'l Mekkiye'de bildirir. Zünnûn Nurî, Cüneyd, Ebu'l -Havar'i, Serî, Geylanî gibi büyük sufîler etrafında kadın müridelerin olduğu hatta onları ikaz eden kadın sufîlerin varlığı bilinir. (Kara 2011: 92)

1.Efsane Kavramı

Efsane, Farsça kökenli bir kelimedir. Batı dillerinde ise Latince “legendus” kökünden gelen “legend, legenda, leggenda, leyenda” sözcükleri efsaneyi karşılamaktadır. Aynı zamanda, Yunanca “mythe/myhtos”, Arapça “ustûre, esâtir”, Almanca “sage, saga” ve Rusça “predaniya, skaz” terimleri efsane sözcüğüne mukabil olarak kullanılır.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü’ne göre efsane; Azeri Türkçesinde: afsana, Başkurt Türkçesi’nde: legenda veya rivayat, Kazak Türkçesi’nde: anız, Kırgız Türkçesi’nde: ulamış, Özbek Türkçesi’nde afsana, Tatar Türkçesi’nde: legeda veya rivayat, Türkmen Türkçesi’nde: legende veya rovat, Uygur Türkçesi’nde: apsana şeklinde kullanılır. (1991: 202)

Efsane tarifleri içinde en çok kabul gören tanım Grimm Kardeşler’a aittir. Grimm Kardeşler efsaneyi “gerçek veya hayâlî, muayyen şahıs, olay veya yer hakkında anlatılan bir hikâye” şeklinde tanımlar. (Sakaoğlu 1980: 4)

Efsane, sözlüklerde;

Kamus-ı Türkî, efsane (fesâne); “1. Masal, asılsız hikâye, hurafeler, 2. Şöhret bulup dillere düşmüş hâdise ve hal, destan” (Sami 1900: 136-137)

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat’te “1. Asılsız hikâye, masal, boş söz, saçma sapan lâkırdı, 2. Dillere düşmüş, meşhur olmuş hâdise.”(Devellioğlu 1993: 206)

Türkçe Sözlük’te “1. Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen imgesel öykü, söylence 2. Gerçeğe dayanmayan asılsız söz, hikâye” (Canpolat, Demiray, Tezcan 1983: 354)

Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü’nde “Bir tabiat olayını, bir varlığın meydana gelişini, tabiat elemanlarından birinde olan bir değişikliği, akıl dışı, olağanüstü açıklamalarla anlatan hikâye. Bunun temeli olan olay, halkın muhayyilesinde şekil değiştirerek, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa geçer. Genel olarak masal ile eş anlamlı olarak kullanılır.” şeklinde yer almaktadır. (Özön 1954: 74)

İngilizce’nin Orijinal Ansiklopedik Sözlüğü’nde "legend" kelimesi "Geçmişte sevilip kabul edilmiş, erken zamanların geleneklerini nesilden nesile devrettirmiş tarihî ve gerçek olduğu ispat edilemeyen hikaye" olarak tanımlanır. (Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language, 818)

Efsaneler, temelinde inanç unsuru olan, sözlü geleneğe ait bir anlatım türüdür. Efsane anlatıcıları ve dinleyicileri, efsanenedeki olayların gerçekten olmuş olacağına inanır. Bu gerçeklik objektif bir gerçeklik değildir. (Seyidoğlu 2005: 13)

Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı adlı eserde efsanenin özelliklerini şu şekilde verir:

“Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır; onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu niteliği de düz konuşma diliyle her türlü üslûp kaygısından yoksun hazır kalıplara yer vermeyen bir anlatı oluşudur. Bir destan parçası karmaşık ve uzun soluklu anlatı bütününden kopup, kendine özgü üslûp niteliklerini, sanatlık süslemeleri yitirince, sadece olağanüstü yönleriyle bir kişiyi ya da bir olayı bildirme göreviyle sınırlanınca efsane olur. Kısacası efsane, kendine özgü bir üslûbu, kalıplaşmış, kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen bir anlatı türüdür” (Boratav 2016: 111).

Efsânelerin dünyası gizli ve esrarengizdir. Gerçekliğin en önemli husus olarak yer almasının yanında kutsallık ve olağanüstülük gibi durumlar da efsane içinde yer alır. Efsanenin temelinde "inanç" muhakkak yer alır. Diğer unsurların ie bir ya da birkaçı yer alabilir. (Seyidoğlu 2005: 13)

Şükrü Elçin; "İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, âdet, anane, ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar vardır." şeklinde bir tanım yapar ve işaret edilen türün efsane olduğunu belirtir. (Elçin 314,315)

Bilge Seyidoğlu, efsane hakkında; " Efsaneler sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Temelinde inanç unsuru vardır. Efsaneyi anlatan ve onu dinleyenler efsanenin gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Bu gerçek objektif bir gerçek değildir. Efsaneyi nakledenler ve dinleyenler efsanede ki olayların gerçekten olduğuna inanırlar." der. (Seyidoğlu 1985:1-8)

Bahaddin Ögel, Türk Mitolojisi adlı çalışmasında efsaneyi; "Tarihte adı geçmeyen artık unutulmuş büyük kahramanlara ait efsaneler, mitolojinin kadrosuna girer. Tarihte yaşadığını bildiğimiz kişilere ait efsaneler ise destan, yani legendedir." şeklinde tanımlar. (Ögel 1971,V)

Saim Sakaoğlu Efsane Araştırmaları adlı eserinde çeşitli efsane tanımları vererek nihayetinde efsanenin hususiyetlerini şu şekilde toplarlar;

- a) Şahıs, yer ve hâdiseler hakkında anlatılırlar.
- b) Anlatılanları inandırıcılık vasfı vardır.
- c) Umumiyetle şahıs ve hâdiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.
- ç) Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatmadır. (Sakaoğlu 2013: 23)

Ergun, efsanelerin teşekkülünde şu kökleri verir;

Mitolojik kökler

Tarihi kökler

Dinî kökler

Hayalî, fantastik kökler (1997: 41)

Efsanelerin Sınıflandırılması

Boratav Anadolu efsanelerini şu şekilde tasnif etmiştir:

I. Dünyanın Yaratılışı ve Sonu İle İlgili Efsaneler

- a. Oluşum ve dönüşüm efsaneleri
- b. Evrenin Sonu (Mahşer ve Kıyamet günlerini) anlatan efsaneler

II. Tarihî Efsaneler

- a. Adları belli yerler (dağlar, göller...) ile ilgili efsaneler
- b. Oturulan yerlerin kökenleri (şehirler, köyler...) ile ilgili efsaneler
- c. Ünlü büyük yapılar (kilise, camiiler, köprüler...) ile ilgili efsaneler
- ç. Hazineler, defineler ile ilgili efsaneler
- d. Milletlerin, hükümdar sülalelerinin ve sosyal sınıfların kökenleri ile ilgili efsaneler
- e. Büyük felaketler ile ilgili efsaneler
- f. Tarihi olarak bilinen kahramanların yendikleri olağanüstü güce sahip yaratıklar ile ilgili efsaneler
- g. Savaşlar, fetihler, istilalar ile ilgili efsaneler
- ğ. Kurulu olan düzene baş kaldıranlar ile ilgili efsaneler
- h. Diğer olaylar ve üstün kişiler; medeniyet getiren kahramanlar, ilim ve bilim insanları, şairler, şeyhler, mürşitler ile ilgili efsaneler
- ı. Aşk ve aile hayatı ile ilgili efsaneler
- i. Küçük bir cemiyet tarihînin bir parçasını meydana getirdikleri ölçüde bilinen ortak veya ferdi karakterde çeşitli kişilerle ilgili anlatmalar ile ilgili efsaneler

III. Olağanüstü Kişilikler, Farklı Boyuttaki Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneler

- a. Alın yazısı ile ilgili efsaneler
- b. Ölüm ve ötesi ile ilgili efsaneler
- c. Tekin olmayan yerler ile ilgili efsaneler
- ç. Tabiatın bir parçası olan yerler (orman, göl, vb.) ile hayvanların sahipleri ile ilgili efsaneler
- d. Cinler, periler, ejderhâlâr, vb. tabiatüstü güçte yaratıklar ile ilgili efsaneler ile ilgili efsaneler
- e. Şeytan ile ilgili efsaneler
- f. Hastalık ve sakatlık getiren varlıklar ile ilgili efsaneler
- g. Tabiatüstü güçleri olan kişiler (büyücü, üfürükçü, afsuncu, vb.) ile ilgili efsaneler
- ğ. “Mythique” nitelikte hayvan ve bitkiler (adamotu gibi) üzerine anlatılan efsaneler

IV. Dini Efsaneler (Boratav 2016:113-119)

Bilge Seyidoğlu ise “Erzurum Efsaneleri” ile ilgili hazırladığı çalışmasında efsaneler için şu tasnifi yapmıştır:

1. Dinî Binalarla İlgili Efsaneler

- a. Camiler ve mescitler üzerine söylenen efsaneler
- b. Kutsal kabirlerle ilgili efsaneler
- c. Tekkeler, ocaklar ve müritlerle ilgili efsaneler
- ç. Türbeler üzerine söylenen efsaneler
- d. Kaleler üzerine anlatılan efsaneler

2. Evler ve İnsanların Yaşadığı Yerlerle İlgili Efsaneler

- a. Alkarısı ve peri kızı ile ilgili efsaneler
- b. Çobanların ve köprülerin efsaneleri
- c. Değirmen ile ilgili efsaneler
- ç. Evler hakkında anlatılan efsaneler
- d. Hamamlar üzerine söylenen efsaneler
- e. Kahve ve lokanta üzerine söylenen efsaneler
- f. Keramet sahiplerinin efsaneleri
- g. Köylerle ilgili efsaneler

- ğ. Kuyu ile ilgili efsaneler
- h. Tekin olmayan yerlerde yaşayan tekin olmayan yaratıklar

3. Tabiat ve Kırlarla İlgili Efsaneler

- a. Çeşmeler ile ilgili efsane
- b. Düzlükler ile ilgili efsaneler
- c. Göller ve şelalelerle ilgili efsaneler
- ç. Kaplıcalarla ilgili efsaneler
- d. Mağaralarla ilgili efsaneler
- e. Nehirlerle ilgili efsane
- f. Pınarlarla ilgili efsane
- ğ. Taşlar ve kayalarla ilgili efsaneler (Seyidoğlu 1997: 7-8)

Çalışmada en çok rastlanılan motif, taş kesilme motifidir. Dolayısıyla Saim Sakaoğlu'nun taş kesilme ile alakalı olarak yapmış olduğu tasnifi de çalışma açısından önemlidir;

1.Taş Kesilme

- a. Aşk
- b. Zor durumdan kurtulma
- c. Saygısızlıklar
- ç. Kötü huylar
- d. Hızır ve İnsanlar
- e. Değişik taş kesilmeler
- f. Eksik anlatılanlar (Sakaoğlu, 1980: 65)

Efsanelerin Diğer Türler ile Olan Münasabeti

Sakaoğlu'na göre; efsaneler, halk anlatmaları içinde en çok mit destan ve masallar ile yakınlık gösterir. Efsanenin diğer türler ile ilişkisi kısaca şu şekilde değerlendirilmektedir:

a)Efsane-masal münasabeti:

Elçin masal için; “Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesi” (Elçin, 1986: 368) tanımını yapar.

Efsaneler gerçeklik yönüyle masallardan ayrılırlar. Masalların gerçek olmadığı masalın başında belirtilir. "Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken" gibi tekerlemeler gibi tekerlemeler

masalın başında yer alır. Efsanelerin başında ise "büyüklerden işittiğime göre" "annemden duyduğuma göre" gibi efsanenin gerçekliğine inandırıcılık katılmak istenen sözler bulunur. (Seyidoğlu 2005: 13)

Efsanelerin bir kısmı ve masallar kudsiyet ifade etmez ve din dışı konulardan oluşur. Efsanelerin geri kalan kısmı ise dinî konulardan oluşarak diğerlerinden ayrılırlar. (Sakaoğlu 2013: 38)

Efsaneler genellikle acı bir son ile biterken masallar daima mutlu son ile biter. (Boratav 2016: 116)

b)Efsane-mit münasebeti:

Efsane ve mitin ortak noktası, anlatıcı ve dinleyicileri tarafından inandırıcı kabul edilmeleridir. Efsane mitten daha yakın bir tarihte cereyan eder. Efsaneler günümüzde dahi teşekkül edebilir ancak mitler için böylesi bir durum söz konusu değildir. ((Sakaoğlu 2013: 38)

Efsaneler tahihî devirler içinde teşekkül etmiştir. Bir olay, tarihî ya da dinî bir şahsiyet veya belli bir yer muhtevasını oluşturabilir. Tarihî dönemler içinde oluşmaları bakımından mitlerden ayrılırlar. Mitler de zaman başlangıç zamanıdır. Mitlerin kahramanı olarak tanrı ve yarı tanrılar ile karşılaşılır. Efsanelerde kahramanların olağanüstü güçleri vardır ancak tanrı ya da yarı tanrı değildirler. Mitolojiler ilkel zamanların ve kültürlerin eseri iken efsaneler günümüzde oluşabilir. (Seyidoğlu 2005: 13)

c)Efsane-destan münasebeti:

Efsane ve destanlardaki olaylar gerçekten cereyan etmeleri bakımından ortak özelliğe sahiptirler. Ancak destanlardaki hadiseler tarihî kaynaklarda yer bulurken efsaneler için bu her zaman mümkün olmamaktadır. Ayrıca zaman bakımından da önemli bir farklılığa sahiptirler. Bir hadisenin destan olabilmesi için eski zamanlarda gerçekleşmesi ve üzerinden zaman geçmesi gerekmektedir. Yani destana konu olan olay ve destanın teşekkülü arasında uzun bir vakte ihtiyaç vardır. Efsaneler bazen kudsiyet barındırır ancak destanlarda bu husus destanlarda yoktur. Efsanelerin çeşitli varyantlarına başka milletlerde rastlanabilir ancak destanlar millîdir. (Sakaoğlu 2013:38)

Efsanelerin İşlevleri

Seyidoğlu'nun "Erzurum Efsaneleri" adlı eserinde efsanelerin işlevi ile alakalı olarak ortaya koyduğu aşağıdaki maddeler, çalışmamız açısından önem arz etmektedir. Çünkü incelediğimiz neredeyse tüm anlatmalarda velîlere, türbelere, yatırlara saygı duyulmasına rastlanmıştır ve bu maddeler bu durumu açıklar mâhiyettedir.

1. Efsaneler, gelenek ve göreneklerin koruyucusu olan ürünlerdir. Efsanelere konu olan bazı yerlerde örneğin camiler, türbeler vb yerlerde yapılması gereken bazı ritüel davranışlar, uyulması gereken birtakım kuralları vardır.

Bu tip yerler ziyaret edilirken abdest alınır, dualar edilir. Temiz kıyafetlerle gidilmeye çalışılır. Ziyaret yerinin etrafında üç, yedi, bazen kırk defa dönülür. Bu ziyaretler bazı yerlerde belli günlerde yapılır. Dilekte bulunulmuş ve dilek kabul olmuşsa adanılan şey mutlaka yerine getirilmelidir.

2. Efsaneler topluma yön verir, onlara iyi olmayı, yapılması ve yapılmaması gereken şeylerin neler olduğunu, örnekler üzerinden gösterir. Hastaların, zayıfların, fakirlerin korunmaları gerektiğini telkin ederek insanları iyilik yapmaya teşvik ederler. Efsaneler bu telkinler ile her insana aynı gözle bakılması fikrini vermeye çalışır.

3. Efsaneler, etrafında teşekkül ettikleri yerlere mana kazandırır. Yani efsaneler bir yerin tarihi gerçekliğinin dışında halkın gerçek ve kutsal olarak belli bir yer etrafında efsane yaratması, o yerle birleşmesi anlamına gelir. Böylece insanlar o yerleri kendilerinden bir parça olarak görüp sahiplenirler.

4. Koruyucu ve tedavi edici rolü. Mekânla ilgili efsanelerin o oluştukları yerleri ve onlara inananları koruyucu özellikleri vardır. İçinde kutsal birisinin yattığına inanılan bir mezarın yerinin değiştirilmesi mümkün değildir. Buralara ve çevresine el sürülemediği için hem yapılar hem de etrafındaki ağaçlar varlıklarını korumuşlardır. Efsanelerin bu yerlere yüklediği kutsallık aynı zamanda buraların tedavi edici mekanlar haline gelmesini sağlamıştır. Kişiler, çeşitli rahatsızlıkları için türbeleri ve kutsal mekânları ziyaret eder ve buralarda şifa bulacağına inanır." (Seyidoğlu 2005: 271-273).

2.Menkıbe Kavramı

Ahmet Yaşar Ocak sözcüğü "menkabe" şeklinde kullanır ve kelimenin anlamını şöyle verir: "Arapça *nekabe* (isabet etmek, bir şeyden bahiste bulunmak yahut haber vermek) kökünden türeyen menkabe (çoğulu menâkıb) sözlükte, "öğünülecek güzel iş, hareket ve davranış" mânâlarına gelmektedir." Menkıbenin daha detaylı tanımında ise "

Menkâbe yahut menâkıb, tasavvuf tarihinde, sufilerin izhar ettikleri hrikulade olaylar demek olan kerametleri nakleden küçük hikâyeler mânâsında tahminen IX. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Pek yaygın olmamakla beraber bu sebeple, keramet kelimesinin çoğulu olan kerâmât da menkabe veya menâkıb yerine kullanılmıştır. Şu hâlde menkabelerin esasını kerametler teşkil etmektedir." der. (1992: 27) Allah'ın kudretinin yetmeyeceği bir şey düşünölemeyeceğine göre velîlerden keramet zuhur olması da imkânsız değildir. (Ocak 1992: 28)

Efsaneler kaynaklarını mitolojiden, tarihten dinden ve günlük olaylardan alabilir. Mitolojik olaylar ya da kişiler zaman içinde yerleşerek efsane hâline dönüşebilir. Bazı tarihî ve dinî şahsiyetlerin çevresinde efsane teşekkül eder. Bu efsanelere "menkıbe" adı verilir. (Seyidoğlu 205: 14)

Ortaylı, menkıbe kelimesinin ecnebi dillerdeki karşılığını "legende" olarak verir. Menkıbe ve legende kelimelerinin dışında kelimenin yerini karşılayacak üçüncü bir kelime bulunmadığını söyler. Yani menkıbenin öztürkçesinin olmadığını ifade eder. Ortaylı, menkıbenin "reel ayağı" üzerinde durur ve şu tanımı yapar: "Belirgin ölçüde tarihî realiteye ayaklarını uzatmış siyasal nedenlerle veya doğrudan doğruya edebi imaj dolayısıyla dallanıp budaklandırılmış bir *proza* nesir." (Ortaylı 1999: 11)

Menkıbelerin Özellikleri

Ocak, yapı itibariyle evliya menkıbelerinin diğer türlerden kısa olduğunu ve genellikle tek bir keramet olayını anlattığını belirtir ve menkıbelerin özelliklerini şu şekilde verir;

- 1.Kahramanları gerçek ve mukaddes kişilerdir.
- 2.Olaylar belli yer ve zamanda geçer.
- 3.Eğlenmek için yahut bir tabiat olayının açıklamasını yapmak için ortaya konulmamıştır, gerçekleştiğine inanılır.
- 4.Yarı mukaddestirler vebir dogma gibi kendilerini kabul ettirirler.
- 5.Konu edindikleri vel'i hayatta iken de öldükten sonra da meydana gelebilirler.
- 6.Son derece kısa ve sade bir anlatıma sahiptirler. (1992: 33)

Menkıbelerin İşlevleri

Ocak'a göre evliyâ menkıbelerinin hepsi aynı mâhiyette değildir ve bazıları farklı nitelikler gösterir. Bu noktadan hareketle Ocak menkıbeleri iki ana başlığa ayırır:

a) Tarihi gerçeklere dayanan menkıbeler:

Evliya menkıbelerinin pek çoğu gerçektan yaşanmış tarihî hadiselerle dayanır. Anlatılan olayların belli bir tarihi ve yeri vardır. Ancak olaylar deforme edilerek kerametler ön plana çıkartılmış ve bu şekilde velîleri yüceltmek amaçlanmıştır. Yine de esas olayı ayırt etmek zor olmamaktadır.

b) Hayâlî Menkıbeler:

1. Toplumun içtimai değerler sisteminden kaynaklanan menkıbeler:

Velî, toplum nazarında Allah'a en yakın kişi konumundadır. Dolayısıyla toplumun içtimai değerler sistemi velînin şahsında toplanır. Bu sebeple menkıbeler de toplumun içtimai değerlerini yansıtır. Bu değerler ile velî etrafında ideal bir dünya oluşturulmuştur. Bu dünya, o toplumun özlemini çektiği dünyadır. Dolayısıyla bu menkıbeler sosyolojik araştırmalar için önemli bir kaynak teşkil eder.

2. Ahlâki bir teolojiye dayanan menkıbeler

Menkıbelerin bazıları, kahramanı olan velîlerin şahsında bazı ahlâkî üstünlükleri göstermek için oluşturulmuştur. Velî, ahlâki mertebelerin en üstüne ulaşan kişi olarak kabul edilmesi hasebiyle toplum için ideal bir karakter örneği oluşturur. Yani topluma kazandırılmak istenen güzel hasletler menkıbeler içinde velîler üzerinden gösterilmektedir. Bu tip menkıbeler didaktik mahiyettedir ve tarikatın müridleri için büyük bir ehemmiyete sahiptir.

3. Propaganda amacı güden menkıbeler

Bu tip menkıbelerin büyük çoğunluğunun içinde hiçbir gerçeklik payı yoktur. Bu menkıbeler atfedilen velînin tarikatını benimsetmek ve yaymak amacıyla oluşturulmuştur. Bu tür menkıbeler zaman içinde tekrarlanarak benimsenir ve gerçek kabul edilmeye başlanır. Propaganda maksadına dayalı efsanelerin bazıları da basit uyarlamalardan ibarettir. Örneğin bir dine ait menkıbe örneği başka bir dinin yayılması sırasında basit bir isim değişikliği ile yeni dine uyarlanabiliyordu ve bu sayede tarikatın genişlemesi hedefleniyordu. Aynı usûl, birbirine halef-selef olan tarikatlar ve velîler için de geçerlidir. Bir bölgede sonradan yerleşen bir tarikat, daha önceki tarikate ait menkıbeleri kendi velîsine uyarlayarak anlatmakta ve bu şekilde daha kolay kabul görebilmekteydi. (Ocak 1992: 34-36)

Seyidoğlu'nun "Erzurum Efsaneleri" adlı eserinde efsanelerin işlevi ile alakalı olarak ortaya koyduğu şu maddeler çalışmamız açısından önem arz etmektedir. Çünkü

incelediğimiz neredeyse tüm anlatmalarda velîlere, türbelere, yatırlara saygı duyulmasına rastlanmıştır ve bu maddeler bu durumu açıklar mâhiyettedir.

"1. Efsaneler, gelenek ve göreneklerin koruyucusu olan ürünlerdir. Efsanelere konu olan bazı yerlerde örneğin camiler, türbeler vb yerlerde yapılması gereken bazı ritüel davranışlar, uyulması gereken birtakım kuralları vardır.

Bu tip yerler ziyaret edilirken abdest alınır, dualar edilir. Temiz kıyafetlerle gidilmeye çalışılır. Ziyaret yerinin etrafında üç, yedi, bazen kırk defa dönülür. Bu ziyaretler bazı yerlerde belli günlerde yapılır. Dilekte bulunulmuş ve dilek kabul olmuşsa adanılan şey mutlaka yerine getirilmelidir.

2. Efsaneler topluma yön verir, onlara iyi olmayı, yapılması ve yapılmaması gereken şeylerin neler olduğunu, örnekler üzerinden gösterir. Hastaların, zayıfların, fakirlerin korunmaları gerektiğini telkin ederek insanları iyilik yapmaya teşvik ederler. Efsaneler bu telkinler ile her insana aynı gözle bakılması fikrini vermeye çalışır.

3. Efsaneler, etrafında teşekkül ettikleri yerlere mana kazandırır. Yani efsaneler bir yerin tarihi gerçekliğinin dışında halkın gerçek ve kutsal olarak belli bir yer etrafında efsane yaratması, o yerle birleşmesi anlamına gelir. Böylece insanlar o yerleri kendilerinden bir parça olarak görüp sahiplenirler.

4. Koruyucu ve tedavi edici rolü. Mekânla ilgili efsanelerin o oluştukları yerleri ve onlara inananları koruyucu özellikleri vardır. İçinde kutsal birisinin yattığına inanılan bir mezarın yerinin değiştirilmesi mümkün değildir. Buralara ve çevresine el sürülemediği için hem yapılar hem de etrafındaki ağaçlar varlıklarını korumuşlardır. Efsanelerin bu yerlere yüklediği kutsallık aynı zamanda buraların tedavi edici mekanlar haline gelmesini sağlamıştır. Kişiler, çeşitli rahatsızlıkları için türbeleri ve kutsal mekânları ziyaret eder ve buralarda şifa bulacağına inanır." (Seyidoğlu 2005: 271-273).

3.Veli Kavramı

Velî sözcüğü, Arapça velâ yahut veliye fiilinden gelir. Veliye fiili ,“yaklaşmak, yakın olmak“ anlamındadır. Velî sözcüğü sözlükte ,‘dost, ahbab, arkadaş, yardımcı, komşu vs“ anlamları ile karşılanır. Evliyâ kelimesi ile velînin çoğuludur ancak Türkçe’de yaygın olarak tekil anlamda kullanılır. Ayet-i Kerimeler’de;“İyi bilin ki, Allah’ın dostlarına (velîlerine) orku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir de.“ (Yunus Suresi 62) “Çünkü benim dostum, kitabı indiren Allah’tır. O, iyileri dost edinir. (ÂRAF Suresi 196) şeklinde geçmesi sebebiyle "Allah'ı seven, dost edinen ve O'nun tarafından

dost edinilen" anlamlarında kullanılmıştır. Zaman içinde çıkarılan bu anlam genişletilerek "Benliğini Allah'da yok etmek suretiyle bir takım üstün vasıfla kazanarak harikulade şeyler izhar edebilen büyük insan." anlamını almıştır. Tüm bu bilgilerin ardından Ocak, velî tanımını şöyle yapar: "Kulun Allah'a ulaşması ile ilgili büyük manevî mücadele ve katedilmesi gereken yol meselesi velî kavramına vücut vermiş ve bu yolda başarıya erişen kişi velî, Allah dostu olarak nitelendirilir." (Ocak 1992: 1,2)

Erenler'in tarihî seyri, İslamiyet öncesine uzanır. Şamanlar, Tanrı sözcüğü yerine "Han", "Bey", "Ata" kelimelerini kullanmışlardır. (Eliade 1999: 26,27)

Göktürkler'de yaşlı vezir Tonyukuk, ermiş kabul edilirdi. Kimaklar arasında seksen yaşına ulaşanlara ibadet olduğu ifade edilir. (Şeşen 1988: 121)

Türkler kutsiyet yüklediği kişilere "Ata" ya da "Bab" derlerdi. Oğuz Türkleri'nde Korkut Ata, Irkıl Ata gibi isimlere rastlanılır. Tasavvuf akımının yaygınlaşmasının ardından özellikle Bektâşiler'in "Ata" yerine "Baba" adını kullandıkları bilgisi verilir.(Alptekin 1991: 32,33)

Yesevî dervişlerine önceleri ata denilir ancak daha sonra hem ata hem baba kelimeleri kullanılır. (Uludağ 1991: 365-366)

İslamiyet öncesi kahramanlık unvanı olarak kullanılan Alp kelimesi, İslamiyet'in ardından Alp-Eren olur. XIII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da "Gazi" ünvanı kullanılır.(Köprülü 1972: 46,152,153)

Evliyalar, velayet derecesine ulaşmış kişilerdir. Tayy-ı mekân, tayy-ı zaman, su üzerinde yürüme, kalp-akıl okuma gibi üstün vasıflara sahiplerdir. İslam inancında bu durum "keramet sahibi olma" diye adlandırılır. (Artun 2012: 111)

Türk kültür hayatında önemli bir yere sahip olan "velî kültü", kaynağını İslam Öncesi eski Türk inançlarından olan "atalar kültü"nden ve "şaman" tipinden almıştır. Hatta Budizmdeki aziz telâkkisi de tasavvuftaki velî telâkkisi ile sıkı sıkıya bağlantılıdır. Ancak menkıbe sadece bu eski inançlara dayandırmak eksik olur. Anadolu'da kendi şeyhlerimiz ve İran'lı mutasavvıflar da zenginleşmiş sufi kaynaklar ile İslamiyet'i yaymaya çalışıyorlardı. Dolayısıyla Müslüman Türkler'deki evliyâ menkıbeleri toplam dört ana tesire dayanır. Bunlar İslamî, eski Türk geleneklerine dayanan ananevî, Budist ve İranî tesirlerdir. (Ocak 1992: 31,32)

Mehmet Kaplan'a göre velîler, İslamiyet'in ve eski Türk toplumunun en yüce ve

Ömer Lütfi Barkan, Anadolu'da Türk medeniyetinin teşekkülü noktasında rol alan velîler hakkında "Yeni bir dünyaya, yani diğer bir Amerika'ya gelip yerleşen halk yığınları için, içtimaî ve siyasî büyük bir rol oynamış büyük kahramanlar, bu hengâmeli devirde halkın içinden yetişmiş mümessil şahsiyetler" tanımını yapar. (Barkan 1974: 285)

Kaplan, velîlerin halk nazarındaki ehemmiyetinden bahsederken padişahlar ile mukayese eder. Devlet büyüklerinin ölümüne kadar hürmet gördüklerini söylerken gönül sultanlarının ise ölümlerinin ardından asırlarca yıl geçmesine rağmen aynı saygıyı ve sevgiyi gördüklerini söyler. (Kaplan 2007: 109)

Günümüzde Anadolu halkı, evliyanın yattığı teke, zaviyei türbe, mezar, hazire, dergâh gibi yerlere gider ve onlardan sıkıntıları için yardım dilerler. Bu yardım, hastalıklara şifa, işsizlere iş vb. şekilde olabilir. Bu yardım dileklerinin inanılarak yapılması gerekmektedir. (Kaya 2001: 200)

Anadolu'da bugün varlığını sürdüren evliya, baba, dede inanışları, atalar kültü ile ilişkilendirilebilir. Ataların kutsal ağaçlarda eyleşmesi inancı, Anadolu'da hemen her türbenin yanında kesilmesi yasak olan bir kutsal ağaç bulunmasını açıklar niteliktedir. (Artun 2012: 112)

Menkıbeler incelenirken velîliğin hususiyetle göze çarpan ilk ve temel şartı; bütün teferruat ve incelikleriyle şariat kaidelerine uymak ve akine düşmemek için azamî çaba göstermektir. Velâyet makamına geldikten sonra ise; Allah, o kulunu her türlü fenalıktan esirge ve korur, dualarını kabul buyurur. Hatta diğer kullarda bulunmayan bir takım harikulade hâller verir ve kendisine çeşitli lütuflarda bulunur. (Ocak 1992: 3)

Ocak, velîlerin bir piramid şeklinde muhtelif derecelere ayrıldığından bahseder. Bu piramidde en alt basamaktan başlayarak sayıları gittikçe azalmak üzere sırasıyla Recebiyyûn, Asâib, Nukabâ, Nucebâ, Abdal, Efrad, Evtad, İmaman yer alır ve piramidin tepesinde hepsinin başı olan Kutb bulunur. Dolayısıyla Kutb, bir devirde yeryüzünde bulunan tüm velîlerin en büyüğüdür. Kâinat, Kutb'un otoritesi altında diğer mevcut velîler tarafından yönetilir. (Ocak 1992: 4) Ele aldığımız efsanelerde keramet gösteren kadınların pekçoğu belki bu piramidin en alt katında yer alanlar olabilir. Evliya denildiği zaman tahayyül edilen büyükler kadar olmasa da sabır, teslimiyet, iman gibi unsurlara sahip bazı kullar, bu merhaleye gelebilir.

Bir velînin kült konusu olup olmadığını anlamak için şu üç unsura bakmak gerekir,

1)Velî adına yapılan bir mezar yahut türbenin bulunması veya kendinden kaldığına inanılan bazı eşyaların bulunması.

2)Söz konusu mezar, türbe ya da eşyanın dileklerin gerçekleşmesi, hastalıkların tedavisi niyetiyle ziyaret edilmesi.

3)Dua niteliğindeki bazı sözlerde velînin adının geçmesi, bu şekilde kalıplaşmış sözlerin bulunması.

Bu üç unsurun bir arada bulunması şart değildir. Bazen bunlardan sadece bir tanesinin varlığı, özellikle birincisinin mevcut olması, velilik için delil niteliğindedir.

Velînin mezar ya da türbesinin varlığı, bir bakıma kültün de yaygınlık derecesini gösterir. Çünkü bir yerde zamanımızdan önce ve itinalı şekilde yapılmış bir türbe, içindeki velînin itibarına işaret eder. Dolayısıyla bu velînin mahallî değil, bütün toplumun kabul ettiği bir kült olduğuna işarettir. Diğer türlü, kıyıda köşede kalmış, mütevazî bir mezar ise mahallî bir kültür. (Ocak 1992: 9)

4.Keramet Kavramı

Keramet; kerem, lütuf, ihsan, ikram, hürmet ve Evliyaullah'tan sadır olan harikulade hâl. (Sami 1998:1154) Ermiş kimselerin gösterdiğine inanılan, doğaüstü, şaşkınlık uyandırıcı davranış veya durum. (TDKTS 2011:1392) Allah'ın velî kullarından sadır olan olağanüstü hâl ve söz, keramet. (Pala 2003: 27) Erenlerde zuhur eden harikulade hadiselerdir. (Gölpınarlı 1969: 115) Velîlerin gerçekleştirdiğine inanılan olağanüstü olay ve davranış, bunu sağlayan güç. (AB 1988:202) Allah'ın bir kimseye cömertliğini, lütfunu, himayesini, yardımını göndermesi. (Macdonald 6:577) Fevkalâde hâl, harikulâde hâl, tabiat ve tabiat kanunları üzerinde tasarruf etmek, velîlerden zuhur eden olağanüstü hususlar. a)kevnî ve maddî keramet. b) surî ve manevî keramet. (Haldun: 342) Allah'ın peygamberine samimiyet ile tâbi olmuş, kendisine verilen bütün dinî hükümleri yerine getirmiş, güzel itikat ve amel sahibi bir velî kulun elinde, kendisi peygamberlik davasında bulunmaksızın zuhur eden harikulade hadiselerdir. (Selvi 2012: 187)

Kelime olarak kerem, ihsan, lütuf gibi mânâlara gelen kerâmet, tasavvufî bir tabir olarak; "Sufîlerin hayatlarında görülen harikulade olay ve davranışlardır." şeklinde

tanımlanır. Denizde yürümek, havada uçmak, kısa bir sürede bir yerden bir yere gitmek gibi... (Kara 2011:121)

Keramet, Allah'a yakın olduğu varsayılan kişilerin ortaya koyduğu olağanüstü hâllerdir. Bir bakıma peygamberlerin gösterdiği mucizelere benzemektedir. Velî kabul edilen kişilerde görülen bu olağanüstü hâl, diğer insanlar üzerinde korku ve saygı hisleri uyandırır. Dolayısıyla keramet; velîleri, yaşarken ya da öldükten sonra insanların hem korktukları hem de medet umdukları şahıslar hâline getirir. (Sadrî 2002: 9)

Keramet, sufilerin sergiledikleri olağanüstü hâllere denir. Sufilerin çoğuna göre, bu tür hâllerin oluşması mümkündür ancak veliliğin kanıtlanması için keramet gösterilmesi şart değildir. Bazı sufilere göre bu gibi durumlar her dinden mistikte görülebilir. Dolayısıyla pek ehemmiyetli değildir. Ancak henüz yolun başındaki sufiler için motive etmek amaçlı bir hediye olarak görülebileceği ifade edilir. Diğer bir kısım sufilere göre ise; kerametler, sufînin büyüklüğünün delilidir. Örneğin İbn-i Arabî, Fütühât'ül-Mekkîye, Ruh'ul Kuds ve ed-Dürret'ül-Fâhira gibi eserlerinde, karşılaştığını söylediği sufilerin ve şeyhlerin büyüklüklerini anlatmak için muhakkak onların kerametlerine değinir. (Küçük 2011: 69)

Menkıbeler incelenirken veliliğin hususiyetle göze çarpan ilk ve temel şartı; bütün teferruat ve incelikleriyle şariat kaidelerine uymak ve akine düşmemek için azamî çaba göstermektir. Velâyet makamına geldikten sonra ise; Allah, o kulunu her türlü fenalıktan esirge ve korur, dualarını kabul buyurur. Hatta diğer kullarda bulunmayan bir takım harikulade hâller verir ve kendisine çeşitli lütuflarda bulunur. (Ocak 1992: 3)

Kur'an-ı Kerîm'de bazı şahısların olağanüstü hâllerinden bahsedilir. Hz. Süleyman'ın ashabından Asaf b.Berhiya'nın göz açıp kapayıncaya kadar Belkıs'ın tahtını Hz. Süleyman'ın huzuruna getirmesi (Neml 27/40), Hz. Meryem'in yanında yaz mevsiminde kış, kış mevsiminde ise yaz meyvelerinin bulunması ve hurma mevsimi olmadığı hâlde kuru hurma ağacından taze hurma dökülmesi, (Meryem19/25), onun bir kerametidir. Ashab-ı Kehf'in hâlleri ve köpeklerinin onlarla konuşması da (Kehf 18/18) keramet türünden harika hâllerdir.

Hz. Peygamberimiz'in hadislerinde de bazı kişilerin bu tür olağanüstü hâllerine işaret edilir.Bir hadiste bahsedilen, üç kişinin başına gelenler (Buhârî, Edeb, 5:Müslim, Zikir, 27) ve kendisine zina yaptığıyla ilgili iftira atılan Cüreyc'in suçsuzluğunu bir

bebeğin konuşarak ortaya çıkarması (Buhârî, Enbiyâ, 48:Müslüm, Birr, 2) kerâmetlerin hadislerdeki izlerindendir. (Bardakçı 2000: 156)

Kara, keramet konusunda sufilerin kanaatlarını şu şekilde sıralar;

- 1-Keremeti gizlemek esastır.
- 2-Keramet değil, istikamet esastır.
- 3-Keramete değil, şeriate uymak esastır.
- 4-Esas keramet, kötü huyları yok etmek, terk etmektir.
- 5-Keramet bir hicaptır. Keramet bir perde ve engel de olabilir. Keramete kapılıp gerçek vazifeleri ihmal etmemek lazımdır. (Kara 2011:123,124)

Keramet inanç bakımından caizdir ve salih amel sahibi müminlere, Allah'ın bir ikramıdır. Aklî ve naklî esaslar açıdan kerametın ortaya çıkması aykırılık içermez. Velayetin şartı doğruluk ve samimiyettir, dolayısıyla yalancı bir kimseden keramet beklenmez. Allah'ın dostu olan kullarına hediyesi olan keramet iki çeşittir:

- 1.Manevî ve hakiki keramet: "İlim, irfan, ahlâk, ve ibadette, salih âmle ve edebde, sosyal ilişkilerde gösterilen üstün meziyetler ve hasletlerdir."
- 2.Kevnî ve sûrî keramet:"Uzun mesafeyi kısa zamanda alma, az gıdayı çoğaltma, su üzerinde yürüme ve ateşte yanmama gibi hâllerdir."

Sufiler, kerametın ilk çeşidine ehemmiyet verirler. İkincisinin imtihan, aldatmaca, fitne olabileceği düşüncesiyle fazla kıymet vermezler. (Bardakçı 2000:157)

Süleyman Uludağ ise kerametleri şu şekilde sıralar:

- 1-Bilgi türü ile ilgili kerametler
- 2-Güçle ilgili kerametler
- 3-Dua ile ilgili kerametler
- 4-Maddî kerametler
- 5-Manevî (hakiki) kerametler (Uludağ 2017:79,83)

Çalışmada da esas alınan Ahmet Yaşar Ocak'ın keramet motifleri tasnifi ise şu şekildedir;

A)Velînin kendi vücudunda cereyan eden keramet motifleri:

- 1.Doğum sırasında fevkalâde hâllerin zuhuru
- 2.Ruhun bedeni terkedip dolaştıktan sonra geri dönmesi
- 3.Yanındakilere aynı anda değişik kılıklarda görünme

4. Bir anda çok uzak mesafeleri katedebilme
 5. Çeşitli hayvanların kalıbına girebilme
 - a) Kuş (güvercin, şahin, doğan) olma
 - b) Geyik veya geyik cinsinden bir hayvanın donuna girme
 - c) Başka bir hayvan şekline bürünme
 6. Öldükten sonra tekrar dirilmiş görünme
 7. Gölgesi yere düşmeme
 8. Göklerde uçma
 9. Aynı anda birkaç yerde birden görünme
 10. Yemeden, içmeden, uyumadan uzun süre durabilme
 11. Öldürücü ve tahrip edici şeylerden etkilenmeme
 - a) Ateşte yanmama
 - b) Suda kaynayıp ölmeme
 - c) Soğuktan etkilenmeme
 - d) Silah, zehir vs. öldürücü şeylerden müteessir olmama
 12. Cinsî duygulardan uzak olma
 13. Öleceği yeri ve zamanı önceden bilme
 14. Bedeni ölmeden dünyadaki varlığını ortadan çekme
 - a) Ortadan kaybolma
 - b) At üstünde göğe yükselme
 - c) Melekler tarafından göğe çekilme
 15. Ölüm sırasında ve sonrasında fevkalâde hâllerin zuhuru
- B) Tabiat varlıkları ve eşya üzerinde cereyan eden keramet motifleri
1. Cansız varlıkları kendiliğinden hareket ettirme
 - a) Dağları, tepeleri, kayaları yürütme
 - b) Eşyaları yürütüp çok uzaklara sevk etme

c)Akarsuları durdurma, tersine akıtma

2.Maddelerin mahiyet ve niteliklerini değiştirme

a)Suyu ve diğer içkileri yağ, bal veya başka bir maddeye çevirme

b)Bitkileri taşa çevirme

c)Taşı, toprağı altın yahut mücevherata çevirme

3.Maddelerin biçimlerini değiştirme, büyütüp küçültme, uzatıp kısaltma

4.Kurumuş ağaç veya odun parçasını ulu yeşil ağaç haline getirme

a)Odun parçasını ağaç yapma

b)Asâyı, değneği ağaç yapma

c)Ok, mızrak ve benzeri silahları ağaç yapma

5.Bir maddeyi, eşyayı veya cismi yoktan var etme

6.Mevsiminin dışında çiçek veya meyve oldurma

7.Meyve ağacı olmayan ağaçlarda meyve oldurma

8.Tabiat kuvvetlerini ve olaylarını istediği gibi yönetme

a)Yağmur, kar veya dolu yağdırma

b)Rüzgâr ve fırtına çıkarma

c)şimşek çaktırma ve yıldırımını kullanma

d)Yağan kar, dolu ve yağmuru durdurma, rüzgâr ve fırtınayı dindirme

9.Yerden, taş veya kayadan su fişkırtma

10.Irmak, göl veya deniz üstünde yürüme

11.Irmak, göl veya denizi yarıp geçme

12.Cansız varlıkların zikir ve teşbihlerini duyma, duyurma

13.Cansız varlıkları konuşturma

14.Cansız varlıkları hizmetinde kullanma, onlara söz geçirme

C)Hayvanlar üzerinde cereyan eden keramet motifleri

1.Vahşi veya yabanî hayvanları itaate alma

a)Vahşi hayvanları zarar veremez hâle getirme

b)Vahşi ve yabanî hayvanları hizmetinde kullanma

c)Vahşi ve yabanî hayvanlarla dostluk kurma

d)Ehlî hayvanlara söz geçirme

2.Hayvanları taş hâline getirme

3.Hayvanları konuşurma

D)Gizli şeyler üzerinde cereyan eden keramet motifleri

1.Akıldan geçenleri bilme

2.Başka yerde vuku bulan olayları, mevcut kişileri görme, başkalarına gösterme

3.Gizli eşya ve malzemeleri bulup çıkarma

4.Geçmişte olup bitenleri bildirme

5.Gelecekte olacakları haber verme

6.Kabir ahvaline vâkıf olma

E)Mukaddes, İnsanüstü ve gizli güçler üzerinde cereyan eden keramet motifleri

1.Allah'ı görme

2.Peygamberleri görme

a)Açıktan açığa görme

b)Rüyada görme

3.Hızır veya diğer gayb erenleriyle görüşme

4.Şeytanı görüp teşhis etme, kötülüklerine kapılmama

5.Cinlerle teas kurma, kötülüklerini yok edip hizmetinde kullanma

F)Biyolojik mahiyette keramet motifleri

1.Ölüyü diriltme

a)insanı diriltme

b)hayvanı diriltme

2.Kemiklerden diriltme

3.Cinsiyet değiştirme

4.Kısır yahut yaşlı kadın ve erkeği çocuk sahibi yapma

5.Hastalıkları iyileştirme

6.Vücut arızalarını giderme

G)Veliliğini kabul edenlere yönelik kerametler

1.Başkalarını ermişliğe kavuşturma

2.Bereket getirme

3.Az yiyecekten çok kişiyi doyurma

4.Başkalarını ikaz edip kötölüğe, tehlikeye düşmekten kurtarma

a)Yanlarında iken

b)Yanlarında olmadığı hâlde gözlerine görünerek

c)Rüyalarına girerek

5.)Tehlike veya felakete maruz kalanları fiilen kurtarma

a)yanlarında iken

b)çok uzaklardan müdahale ile

6.Ejderha ile savaşıp öldürerek halkı kurtarma

H)Veliliğini kabul etmeyenlere yönelik keramet motifleri

1.Başka bir veliye keramet kuvvetiyle üstün gelme, onu kendine tabî kılma

2.Hasımlarını beddua ederek muhtelif şekillerde cezalandırma

a)Başına bir felaket getirerek

b)Bir organından yoksın bırakarak

c)Yere gömerek

d)Âniden öldürerek

e)Taş hâline getirerek

3.Hasımlarına korku ve dehşet verecek durum ve kılıklarda görünme

4.Elindeki asâ ve değneği ejderha yapıp korku salma

5.Hasımlarına felaket musallat etme

a)Oturdıkları yerleri yok ederek

b)Zelzele ve yangın hâsıl ederek

c)Yere batırarak

d)Gökten ateş yağdırarak (Ocak 1992: 127,131)

BİRİNCİ BÖLÜM

KERAMETİN ORTAYA ÇIKMASINDAKİ ETKENLER

Ocak, velîlerin bir piramid şeklinde muhtelif derecelere ayrıldığından bahseder. Bu piramidde en alt basamaktan başlayarak sayıları gittikçe azalmak üzere sırasıyla Recebiyyûn, Asâib, Nukabâ, Nücebâ, Abdal, Efrad, Evtad, İmaman yer alır ve piramidin tepesinde hepsinin başı olan Kutb bulunur. Dolayısıyla Kutb, bir devirde yeryüzünde bulunan tüm velîlerin en büyüğüdür. Kâinat, Kutb'un otoritesi altında diğer mevcut velîler tarafından yönetilir. (Ocak 1992: 4)

Ele aldığımız efsanelerde keramet gösteren kadınların pekçoğu belki bu piramidin en alt katında yer alanlar olabilir. Evliya denildiği zaman tahayyül edilen büyükler kadar olmasa da sabır, teslimiyet, iman gibi unsurlara sahip bazı kullar, bu merhaleye gelebilir. Yetim kız, gelin, anne, ihtiyar kadın gibi vasıflar ile efsanede yer alan keramet sahibi kadınların ortak vasıfları, iyi hasletlere sahip olmalarıdır. Zulme karşı sabreden, elinde son kalan yemeğini bir yabancıyla paylaşabilen, Allah adı verilince kızgın fırına dahi giren iyi huylu, namuslu, yardımsever, fedakâr kimseler, başları sıkışınca Allah tarafından korunmuşlardır yahut sahip oldukları güzel huylar neticesinde mükâfatlandırılmışlardır. O hâlde kerametın zuhur etmesi için bazı etkenlerin varlığından bahsedilebilir.

Menkıbeler incelenirken velîliğin hususiyetle göze çarpan ilk ve temel şartı; bütün teferruat ve incelikleriyle şariat kaidelerine uymak ve akine düşmemek için azamî çaba göstermektir. Velâyet makamına geldikten sonra ise; Allah, o kulunu her türlü fenalıktan esirge ve korur, dualarını kabul buyurur. Hatta diğer kullarda bulunmayan bir takım harikulade hâller verir ve kendisine çeşitli lütuflarda bulunur. (Ocak 1992: 3)

“İyi bilin ki, Allah'ın dostlarına (velîlerine) korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir de.” (Yunus Suresi 62)

“Çünkü benim dostum, kitabı indiren Allah'tır. O, iyileri dost edinir. (ÂRAF Suresi 196)

"Allah'ın velileri gerçek takva sahipleridir." (Enfâl 34)

"Haberini olsun ki, Allah'ın veli kulları için hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değildirler." (Yunus 62)

"Allah iman edenlerin yardımcısıdır. Onları karanlıktan kurtarıp nura çıkarır." (Bakara 257)

"Ey iman edenler! Sabır ve namazla Allah'tan yardım isteyin. Muhakkak Allah, sabredenlerle beraberdir." (Bakara 153)

Bu Ayet-i Kerimeler, iyilik sahibi, iman eden, sabırlı, takva sahibi kulların Allah'ın dostu olduğuna, onlara korku ve mahzunluk olmadığına işaret eder. Burada Allah'ın dost edildiği, koruyup esirgediği bu kulların vasıflarına dikkat etmek gerekir. Efsanelerde de keramet gösteren kişiler, imanlı, hayırsever, sabırlı, kötülükten sakınan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sehl b. Abdullah Tüsterî; "Ayetler sadece Allah'a aittir. Mucizeler peygamberlere, kerametler de velîler ve salih müminlere aittir." diyerek güzel ahlâkın ehemmiyetine dikkat çekmektedir. (Bardakçı 2000: 158)

Hülya Küçük, kadınlara velî denmesinde rol oynayan etkenleri şu şekilde sıralar;

- 1) Kerâmet meydana getirebilme gücü
- 2) Takva ve hayırseverliği
- 3) Zor şartlarda gösterdiği sabır
- 4) Düşmana ve zalim bir idareciye karşı gelebilmesi
- 5) Dile getiremediği temiz bir aşktan ölmesi
- 6) Kocasına derin saygı ve itaatı. (Küçük 2008:270)

Anadolu efsanelerinin pek çoğunda akıllı, ahlâklı, cömert, fedakâr, sabırlı kadınların hikâyelerine rastlanılır. Bu kadınların bir kısmı tarihî gerçekliğe sahip kişilerdir. Geri kalanlar ise halk tahayyülünün eseri olan ya da daha iyi ihtimalle ifade edilecek olursa, kimliği unutulup anonimleşmiş kadınlara ait efsanelerdir. Bu kadınların velîlik makamına erişip erişmedikleri meselesi çalışmamızın konusu değildir. Bu çalışmada yapılmak istenilen belirli keramet motiflerinin izlerini barındıran efsaneleri bir araya getirebilmektir.

Çalışmada incelenen metinlere göre kadınların bir keramet göstermeleri için belli özelliklere sahip olması gerektiği söylenilebilir. Ya da diğer bir deyişle kerametın ortaya çıkabilmesi için bazı müşterek hususların mevcut olduğu ifade edilebilir. Tasavvufta az yeme, az uyuma, az konuşma gibi belirli terbiyeler elzemdir. İnsanların ruhen bir olgunluğa erişmesi, bazı mertebelere ulaşması velîlik olarak adlandırılır. Keramet de velîliğe atfedilen bir üstünlük durumudur. Dolayısıyla herhangi bir kerametın cereyanı, sıradan insanlar üzerinde gerçekleşmemektedir. İncelenen efsaneler

de bu yorumu destekler mahiyettedir. Çünkü incelenen metinlerde keramet ile birlikte zikredilen kadınlar; akıllı, ahlâklı, cömert, fedakâr, sabırlı kadınlardır.

Kadınların kendi iç dünyalarında saf ve temiz olmaları, güzel niyetli ve güzel ahlâklı olmaları, kötülük düşünmemeleri, zorda kalanlara yardım etmeleri, azıcık ekmeklerini, arpalarını dahi cömertçe paylaşabilmeleri, namuslarını ölümleri pahasına korumaya çalışmaları, kötü huylu kocalarına, kaynana ve kayınbabalarına, üvey annelerine sabr-ı cemîl göstermeleri, onların Allah tarafından mükâfatlandırılmasına sebep olmuştur. Yetim ve öksüzler, kalbi kırıklar, sabredenler Allah'ın sevgili kullarıdır. Ayet-i Kerime'de "Allah sabredenlerle beraberdir." diye buyrulmaktadır.(Bakara/153) İftiraya uğrayan, namusu ya da canı tehlike altında olan, yoksul kalan, sevdiğine kavuşamayan, zulüm gören kadınların bulundukları hâl içinde ettikleri dua neticesinde taş kesilmeleri, don değiştirmeleri, ateşe hükmetmeleri yahut farklı bir keramet göstermeleri, Yüce Allah'ın bu mahzun kullarına bahşettiği bir hediyedir.

Buradan hareketle incelenen efsanelerde, kerametın ortaya çıkmasındaki bazı etkenler şu şekilde sınıflandırılabilir;

- a)Utanma
- b)Temiz ve Gizli Bir Aşk ile Ölme
- c)Zor Şartlarda Gösterilen Sabır
- ç)Can Korkusu
- d)Namus Korkusu
- e)Allah Korkusu
- f)Zulme Uğrama
- g)İstenmeyen Evlilik Yapma
- h)Yardımseverlik
- ı)İman ve Takva Sahibi Olma
- i)Cömertlik
- j)İftiraya Uğrama
- k)Diğerleri

Kerametın ortaya çıkmasındaki etkenler ve incelenen efsanelerdeki örnekler şu şekildedir;

1.Utanma

1)Ayıp kuşunun dönüşümüyle alakalı anlatılan efsanede iğfale uğrayan kızın kimseye derdini söyleyememesi, gelin edildiği zaman utancından atını hızla bir mağaraya sürmesi ve buradan da kuş olup uçuşması (1.7.1)

2)Gelin kız saçlarını tararken kayınbabasının içeri girmesi ve utancından kuş olmak için dua etmesi ve duasının kabulü ile ibibik kuşuna dönüşmesi (1.7.1)

3)Köylünün mallarını kurda kaptıran gelinin utanç ile Allah'a dua etmesi ve kuş olması (1.7.1)

4)Çocuğunu dereye kaptıran kadının suçluluk duygusu ile köye dönemeyişi ve kendi duası neticesinde taş kesilmesi (1.7.3.1.6)

5)Isparta Gelincik Dağı ile alakalı anlatılan efsanede kibriti unutan gelinin kayınbabasına karşı mahcup olması, o endişe ile bir yıl öncesinden kalan külleri üfleyince altta köz bulması (2.4.4)

6)Bacım Sultan'ın hamur yoğururken babasının ziyaretine geldiğinin haberini alması ve koşturarak karşılamaya çıkması ancak yarı yolda ellerinin hamurunu fark ederek mahcup olması ve bu esnada bulunduğu yerden su çıkması (2.7)

2.Gizli ve Temiz Bir Aşk ile Ölmesi

1)Gülben adındaki kızın sevdiğine kavuşamaması ve derdinden hasta olup ölmesi, mezarının başından bir çınar ağacı yetişmesi (1.9.3)

2)Yörük obasında sevdiğine kavuşamayan kızın kendini göle atması ve burada beyaz bir ördeğin peyda olması (1.7.2)

3)Nişanlısı şehit olan kızın ortalıktan kaybolması ve dağın zirvesinde karlar içinde bulunması (1.9.3)

4)Denizli Acıpayam'da Kız Mezarı denilen mevki ile alakalı anlatılan efsanede; sevdiği ile evlenmek için ailesinden onay alamayan kızın her gün çeşme başında ağlaması, zayıf düşüp ölmesi, mezarının çevresinin dört mevsim yeşil kalması (1.9.3)

5)Pamuk adındaki genç kızın sevdiğine kavuşamayınca kendini derenin sularına bırakması, o günden sonra suların beyaz köpük gibi akması (1.9.3)

6)Çifte Gelinler Türbesinde metfun olan, Kırım'dan gelen iki kız kardeşin evlenecekleri gece vefat etmesi ve aşklarına kavuşamaması (1.9.3)

7)Bursa Nilüfer'de bir yörük kızının, Hakan'ın oğluna gönlünü kaptırması, aşkına kavuşamayınca kendini nehre atması (1.9.3)

8)Sidre Tepesi'nde ailesinin sevdiği gence vermemesi üzerine gece boyunca dua edip ağlayan genç kızın duası bitiminde her yeri yemyeşil ve çiçeklerle bezeli bulması ve daha sonra ortadan kaybolması (2.2)

9)Isparta'da sevdiğine kavuşamayan kızın dua etmesi ve düşen yıldırım ile Allah'a kavuşması (2.4.3)

3.Zor Şartlarda Gösterilen Sabır

1)Sarıkız'ın eşinin zulümlerine katlanması, onu incitmeden bakımını üstlenmesi, bunun karşılığında mükafat olarak tayy-ı mekân ile hacda görülmesi (1.5)

2)Sarıkız'ın eşine olan sabrı ile tayy-ı zaman ile göz açıp kapayıncaya kadar hacca gidip gelebilmesi (1.5)

3)Kocasını ayyaş biri olan Didar Gelin'in ona gösterdiği sabır ile hacca gitmek isteyen bir adamı, dolabından hacca götürüp getirmesi (1.5)

4)Benzer şekilde Sarıkız'ın, hacda kafilesini kaybeden bir adamı göz açıp kapayana kadar evine getirmesi (1.5)

5)Kümbet Hatun'un eşinin alkolik olması ve eşine tahammül etmesi, gitmemesine rağmen kadının o yıl hacda görülmesi (1.6)

6)Sarıkız'ın eşine olan sabrından dolayı tayy-ı mekân, tayy-ı zamanın yanısıra başka yerlerde olup biten hadiseleri bilme kerametine de ulaşması (4.4)

4.Can Korkusu

1)Çavuş Köyü'nde anlaşılarak kaçan gençlerin yakalanacaklarını anlayınca kayanın içine girmek için dua etmeleri, duanın kabulü ile bu kayanın açılması ve içinde kaybolmaları(1.7.3.1.2)

2)Sultan Kadın'ın kar geçit vermeyince uçarak Gığı Dağı'nın tepesindeli deliğe uçup sığınması ve burada ortadan kaybolması (1.3.2)

3)Bedeller'in kızının Allah tarafından hamile kalması, babası kuyuya atacakken dua etmesi ve dua neticesinde kuş olup kuyudan çıkması(1.7.1)

4)Ejderha gibi öldürücü etkenlerden korkup taş olmak için dua edilmesi ve dua neticesinde taş kesililmesi(1.7.3.1.5)

5)Safranbolu'da gavurdan kaçan bebekli bir kadının bir mağaraya sığınması, mağarada sarkıtlardan gelen suyla çocuğunu doyurması (1.11)

5.Namus Korkusu

1)Midyat'ta her gün bir kızla eğlenen hükümdarın Mümine isimli kıza zarar verememesi (1.2.2)

2)Isparta'da, Ayşe isimli çoban kızın, kendine kötü niyetle yaklaşan iki kişiden kaçması ve namusunu korumak için kayadan uçuruma atlaması, Allah'ın inayeti ile uçuşunu hissedip karşı tarafa kolayca geçmesi (1.2.2)

3)Çepni Köyü'nde gelin alayının eşkıyalar tarafından basılması ve herkesin öldürülmesi, gelinin ise namus kokusuyla çeyiz sandığına sarılarak Allah'tan yardım istemesi ve bu dua neticesinde sandığıyla birlikte taş kesilmesi (1.7.3.1.4)

4)Ordu Mesudiye'de düşmandan kaçan kızların namus korkusu ile yer yarılıp içine girmek istemeleri ve dualarının kabul edilmesi ile uzun saçlarının bir kısmı dışarıda kalarak toprağın altına girmeleri (1.3.1)

5)Çorum'da Kızıuçan kayası için anlatılan efsanede namusunu korumak isteyen kızın buradan atlayarak ortalıktan kaybolması (1.3.1)

6)Aya Tekla'nın üstüne gönderilen gençlerden korkup bir mağaraya sığınması ve burada ortadan kaybolması (1.3.1)

7)Gergef işleyen genç kızın kendisine yaklaşan adamdan korkup kuş olmayı istemesi ve kumruya dönüşmesi (1.7.1)

8)Beyşehir'de Amazonlar'ın savaşta yenileceklerini anlayınca toplu hâlde göle atlamaları ve burda balığa dönüşmeleri (1.7.3)

9)Gelin kayaları ile ilgili anlatılan efsanelerde eşkıyaların gelin alayını basması, gelin kızın namus korkusuyla dua etmesi ve dua neticesinde taş kesilmesi (1.7.3.1.4)

10)Anne babası vefat eden iki kardeşten abinin dağda çobanlık yapması, kendine yemek getiren kardeşine kötü niyetle yaklaşması, kızın korkuyla dua etmesi ve taş kesilmesi(1.7.3.1.4)

11)Trabzon'da kırk kızın düşman işgali ile birlikte namus korkusu ile kayadan atlamaları(1.7.3.1.4)

6.Allah Korkusu

1)Demiryalayan efsanesinde kadının tesettürüne dikkat etmesi ve bunun mükâfatı olarak eşinin kızgın demirden yanmaması (1.2.1)

2)Kastamonu Küre'de bir kadının, Allah adını vermesi üzerine kendini öpmek isteyen gence müsaade etmesi, kocasının, Allah sevgisini imtihan etmek için karısının fırına girmesini istemesi ve Allah'ın inayeti ile kadının ateşte yanmaması (1.2.1)

3)Dilenciye yemek veren karısına namahreme görüldüğü için kocasının kızması; kadının, Allah adını verdiği için dilenciye yardım ettiğini söylemesi üzerine adamın, karısına Allah adı vererek fırına girmesini söylemesi ve peşinden kendinin de girmesi, Allah tarafından ikisinin de balığa dönüşmesi (1.2.1)

4)Yanlışlıkla ekmeği yakıp saklayan kadının daha sonra ekmeğe hürmeti ile gidip yemek istemesi, mükâfat olarak ekmeğin yerine altın bulması (2.1.2)

7.Zulme Uğrama

1) Çeşitli efsanelerde üvey annelerinden korkan Yusuf ve ablasının ettikleri dua neticesinde kuşa dönüşmeleri (1.7.1)

2) Kayınvalidesinin eziyetlerinden usanan gelinin dua ederek kuş olmak istemesi ve neticesinde ibibik kuşuna dönüşmesi (1.7.1)

3) Kaynanasının eziyetlerinden usanan gelinin, kaynanasının kendisini sürekli anıp durması için Allah'a dua etmesi, dua neticesinde ikisinin de kuş olup peşisıra ayrılmadan uçup gitmeleri (1.7.1)

4) Ttorunlarından eziyet gören ihtiyar kadının dua ile kuş olmayı istemesi ve güvercine dönüşmesi (1.7.1)

5) Kaynanasının, kayınbabasının, üvey annesinin zulümlerinden usanan kızların duaları neticesinde taş kesilmeleri (1.7.3.1.3)

8.İstenmeyen Evlilik Yapma

1)Nişanlısı şehit düşen kızın başka biriyle zorla evlendirilmesi, gelin alayı giderken gölün içine doğru ilerleyip gözden kaybolması (1.3.1)

2)Isparta'da sevdiği oğlandan başkasıyla evlendirilmek istenen kızın, atını hızla sürerek gelin alayından ayrılması, Yarkkaya Dağı'na doğru uçarak kaybolması (1.3.2)

3)Sevdiği bir oğlan varken yaşlı bir adama evlendirilmek istenen kızın duası ile kuşa dönüşmesi (1.7.1)

4)Anadolu'nun hemen her yerinde bulunan gelin kayaları hakkında anlatılan yaygın efsaneye göre; istenmeyen evlilik sebebiyle dua eden gelinlerin duası neticesinde taş kesilmesi (1.7.3.1.1)

5)Gülveli Sultan'ın istemediği birine verilmesi, her gece dua etmesi sonucu gelin gideceği günün gecesı vefat etmesi ve mezarının üzerinde gül bitmesi(1.7.3.2)

6)Antalya'da Ümmü isimli kızın sevmediği birine gelin edilmesi ve gelin alayı köprüden geçerken kendini sulara atması (1.9.3)

7)Kar sebebiyle bulunulan yörede kıtlık olması, ailesi için zengin Ermeni ile evlenmeyi kabul eden kızın ettiği dualar neticesinde karların erimesi (2.4.2)

9.Yardımseverlik

1)Ebe Ana'nın yardımsever biri olması, peşine düşen kötü niyetli kişilerden kaçarken kayaya açılmasını söylemesi ve açılan kayadan içeri girerek dünyadaki varlığını çekmesi (1.3.1)

2)Destina Hatun'un tahrip olan dergâhı düzeltmek istemesi, aç dervişleri doyurmak istemesi, babasının rüyasında yerini gösterdiği altınlarla bu yardımını gerçekleştirmesi (5.2.2)

3)Afyon'da Kadınana'nın şehrin susuzluğunu gidermek için aklını kullanması ve şehre su getirmesi (7.4.4)

10.İman ve Takva Sahibi Olma

1)Demiryalayan efsanesinde kadının, üstüne yoğurt döken adama kızmayıp bunun da Allah'tan geldiğini söylemesi (1.2.1)

2)Nuh Peygamber zamanında saf kalpli, imanı kuvvetli bir kadının tufanda gemiye alınmasının unutulması, kadının Allah'ın izniyle tufandan etkilenmemesi (1.2.2)

3)Sarıkız'ın Allah'a sürekli ibadette bulunmak istemesi ve bu yüzden evliliği düşünmemesi, kırk kız ile birlikte ibadet ederken görülmeleri ve sırlarının ifşası ile ortalıktan kaybolmaları (1.3.1)

4)Sit Siras'ın kardeşinin iman ettiği için nehre atılması, Sit Siras'ın da iman etmeye başlaması ve kardeşinin peşisıra nehre kendini atması. Kendini sudan çıkaran gençlerden kurtulmak için tekrar nehre atılması ve Allah tarafından balık kız hâline gelmesi (1.7.3)

5)Rabia Hatun'un ibadetle meşguliyeti ve kalbinde yalnız Allah sevgisi olması sebebiyle evlenmemesi (1.12)

6)Sarıkız'ın kalbinin dünyaya kapalı olması nedeniyle evlenmemesi ve daha sonra gayba karışması (1.12)

7)Rabia Hatun zikir ederken çiğ yemeğinin ateşsiz pişmesi (2.1.3)

8)Yeni gelinlerin, sabah namaza kalkan ihtiyarların kavak gibi ağaçlarısecdeye eğilmiş vaziyette zikirde görmeleri (2.5)

9)Rabiatü'l Adeviye'nin evinde soğan kalmaması, hizmetindeki kadının komşudan istemeyi düşünmesi, Rabia'nın Allah'tan başkasından istememesi ve bu niyeti ile birlikte gökten soğan ve sarımsak taşıyan bir kuşun gelmesi (2.9)

10)Allah'a iman eden kadının Allah'ın kalbini yaktığına göre evini yakmayacağına iman etmesi ve tüm çarşı yanarken onun evinin sağlam kalması (4.3)

11)Bir kadının bütün her şeyi besmele ile alıp koyması, kendisini deneyen kocasının sakladığı parayı besmele ile sandıkta bulması (4.5)

11.Cömertlik

1)Nuh Peygamber zamanında yaşlı ve fakir bir kadının bir tanecik ineğinden sağdığı süt ve yoğurttan fırsat buldukça Nuh Peygamber'e vermesi, tufan zamanı gelince bu cömertliği ile tufandan etkilenmemesi (1.2.2)

2)Yoksul bir kadının bir camî inşaatında çalışanlara her gün yoğurt götürmesi ve bir gün yolda bulduğu siyah bir taşı da götürerek camiye koymalarını söylemesi. Camiyi yaptıran zatın kibirle taşı çıkartmak istemesi, ertesi gün cami duvarlarının yarısının siyah taşa dönüşmesi (2.1.3)

3)Her gün gelen geçen yolcuların içmesi için dağa içme suyu koyan hayırsever kadının evinin duvarındaki yılanla konuşabilmesi (3.1.3)

4)Dul, fakir, ihtiyar kadınların kapısına geleni boş çevirmemesi ve evlerindeki yağ, pekmez gibi yiyeceklerin dolup taşıdığını görmeleri (5.2.1)

5)Askerlere bakracıyla ayran dağıtan kadının ayranının tüm orduya yetmesi (7.2)

12.İftiraya Uğrama

1)Sarıkız'ın iftiraya uğraması ve babası tarafından dağda ölüme terkedilmesi ancak burada bir zarar görmemesi. Babasının kızının yıllar sonra yaşadığını öğrenerek kızının yanına gitmesi, susuz dağ başında kızın kolunun altından su çıkarıp babasına abdest aldırması. (1.2.2)

2)Akkız'ın iftiraya uğraması ve abilerinin peşine düşmesi, kızın çeşitli yerlere saklandıktan sonra dünyadan varlığını çekmesi (1.3.1)

3)Aşa Garı'nın hakkında dedikodular çıkaran köylülerin hacda Aşa Garı'yı görmeleri, geri geldiklerinde ise kadının aslında köyden hiç ayrılmadığını öğrenmeleri ve masumiyetini anlamaları (1.6)

4)Kümbet Hatun'un uğradığı iftiralarından kendisini aklaması için Allah'a gece gündüz dua etmesi, o sene hacca gidenlerin gitmediği hâlde Kümbet Hatun'u hacda görmeleri (1.6)

5)İftiraya uğrayan yaşlı kadına kayaların hareket ederek şahitlik etmesi (2.8.1)

13.Diğerleri

Müstakil bir olay örgüsüne sahip diğer efsaneler sınıflandırmanın dışındadır. Bu efsanelerde kerametın zuhur etmesi için çeşitli etkenler görölmektedir. Bazen sebepsiz de kerametın cereyan ettiğı görölür.

İKİNCİ BÖLÜM

KERAMET MOTİFLERİNİN EFSANELERDEKİ TESPİTİ

1.Velî'nin Kendi Vücutunda Cereyan Eden Kerâmet Motifleri

1.1.Doğum Sırasında Fevkalade Hâllerin Zuhuru

Doğum kadınların hayat hikâyesi içinde yer alan en önemli dönüm noktalarından biridir. Halk arasında anneler kızlarına "anne olduğunda anlarsın" diyerek anneliğin bu hissi yaşamadan tahmin edilemeyeceğini anlatmak ister. Allah sonsuz merhametinden kullarına taksim ederken annelere bu duyguyu daha fazlaca vermiştir demek yanlış olmaz. Bu merhamet ve koşulsuz sevgi, doğumdan itibaren kadına ruhen bir olgunluk katar. Kadınlar evladına olan sabrı, anlayışı, fedakârlığı ile "Cennet annelerin ayağının altındadır." şeklinde bir müjdeye muhatap olmuşlardır. Bu yaklaşım ile kadının ermişliğe ulaşması, keramet göstermesi anneliğinin yüklediği bir takım vasıflar ile gerçekleşebilir. Bunun haricinde Allah, günahsız bir kulunu dokuz ay acizlenmeden karnında taşıyan bir kuluna merhamet eder ya da onu bu zor anında kimsesiz bırakmaz şeklinde yaklaşımlarda da bulunulabilir.

Doğum esnasında olağanüstü hâllerin zuhuru kerameti ile akla gelen ilk örnekler Hz. Muhammed'in doğumunda meydana gelen mucizelerdir. Ocak'ın tasnifi içinde yer alan bu başlıkta yer alabilecek olan Anadolu efsaneleri için verilebilecek örnek sayısı sınırlıdır.

İskenderun Karayılan ilçesinde bir efsane anlatılır. Efsaneye göre Hasan adlı bir çobanla Gülperi adında bir kız birbirine âşık olur. Babası Gülperi'yi Hasan'a vermez. İki âşık kaçmaya karar verir. Babası âşıkları yakalar ve Hasan'ı öldürür. Gülperi eve kapanır. Her gün Allah'a Hasan'dan bir parça vermesi için dua eder. Bir gün duası kabul olur ve karnı büyümeye başlar. Babası bebeğin babasının Hasan olduğuna inanmaz çünkü Hasan öleli üç yıl olmuştur.

Kızını ormana götürür. Kız babasına yalvarır, inanmazsa karnını açıp bakmasını söyler. Adam kızını öldürür ancak içine de bir şüphe düşer. Kızın karnını açınca içerden bir karayılan çıkarak adamı öldürür. Daha sonra bu karayılan bebeğe dönüşür.

Olan biteni gören çoban bebeği eve götürüp büyütür. Adını Ali koyarlar. Bir gün babasının köyüne gidince babasına benzerliği ile herkes ona Hasan diye seslenir. Çobana Hasan'ın kim olduğunu sorunca çoban geçmişte olanları anlatır ve kendini

bulduğu yere götürür. Ali annesinin ve dedesinin kendi yüzünden öldüğünü söyler. Allah'a kendini taş etmesi içi yalvarır. Burada taş kesilir. (Değer 2014: 224-226)

Bu efsanede kadının eşinin ölümünden üç yıl sonra doğum yapması dikkat çekici bir motiftir ve duanın kabulü ile ilişkilendirilebilir. Çünkü kadın ölen aşkından bir parça vermesi için Allah'a dua etmiştir. Bu duanın kabulü ile birlikte bebek sahibi olur. Daha sonra kadının babası kızını öldürür. Karnını açınca bebek yılan olarak doğar. Bu da doğum esnasında gösterilen bir keramet olarak yorumlanabilir. Çünkü babası bebeğe ve anneye zarar vermek istemiştir. Cezalandırılması için bebek yılan olarak doğmuş ve adamı sokarak öldürmüştür.

Bu efsanedeki sıra dışı hamile kalma motifine benzer bir efsane Tufanbeyli'de Kel Kız'la ilgili anlatılır. Efsaneye göre kedinin biri suya kusar. Kel Kız bu suyu içince gebe kalır. Gebe olduğu anlaşıncı abisi kızı öldürmeye karar verir. Genç kız "Kardeş tabancanı çifte doldur, Bir çift sözüm var söyleyeyim de öyle öldür" der. Bu kızın mezarı yağmur duası için ziyaret edilmektedir. (Akduman 2006: 138)

Bir asker hamile eşini bırakıp Allah rızası için savaşa gider. Gün gelip geri dönünce eşini bıraktığı kulübede bulamaz. Pir-i fâni zata sorunca bu zat bugünkü türbenin yerini göstermiş. Asker gelince eşinin öldüğünü görür. Bebek ise annesinden süt emmektedir. Bu türbenin lohusalara yol gösterici olduğuna inanılır. Ziyaretçiler mum yakıp niyet taşı yaptırırlar. (Kalafat 2004: 9)

Benzer bir anlatıya Mardin efsanelerinde rastlanır. Eşi asker olan hamile kadın vefat eder. Kadını defnederler. Çok zaman geçmeden kabirden sesler gelir. Mezarı açtıklarında ölü kadından bir bebeğin süt emdiğini görürler. (Sancak 2008: 94)

Bu iki efsane ise ortak motifler barındırır. Hamile kadının vefat etmesi, daha sonra ölümünün ardından doğum yapması ve göğsünden gelen süt ile bebeklerin hayatlarını devam ettirmesi söz konusudur. Bu iki efsane velînin bedeninin bozulmaması motifine de uygundur.

1.2.Öldürücü ve Tahrip Edici Şeylerden Etkilenmeme

1.2.1.Ateşte Yanmama

Menkıbelerde en çok rastlanılan motiflerden biri ateşte yanmama motifidir. Ocak bu başlık altında, Baba İlyas'ın, Hacı Bektaş'ın halifesi Can Baba'nın, Hacım Sultan'ın, Abdal Musa'nın, Sarı Saltık'ın menkıbelerinden örnekler verir. Bu

menkıbelere göre halk tarafından imtihana tabi tutulan veliler ateşte yanmazlar, bastıkları yerdeki ateş söner. (2007 166,167)

Bu menkıbeler ile Hz. İbrahim'in kıssası hatra gelir. Enbiya Suresi 69. Ayet-i Kerime'de "Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol" dedik." şeklinde geçer.

Diğer Ayet-i Kerimeler 'de;

Onlar: 'Şunun için bir duvar yapın da bunu cahimin (çalgınca yanan ateşin) içine atın!" dediler. Onlar, ona (İbrahim'e) tuzak kurmak istediler de Biz onları aşağılıklar kılıverdik. (Saffat /97,98)

Sonra O'nun toplumunun cevabı, yalnızca: "Onu öldürün veya tahrik edin (yandırın) demeleri oldu. Sonra da Allah onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda, iman edecek bir toplum için ibretler vardır. (Ankebut/24)

Hız. İbrahim'in peygamberliğini kabul etmeyen Nemrut, dağlar büyüklüğünde ateş yaktırır ve onu mancınık ile bu ateşe attırır. Ancak ateş onu yakmayarak yeşillik bir yer hâlini alır. Hatta burada büyü bir göl oluştuğuna ve içindeki balıkların mukaddes olduğuna inanılır. Halilürrahman diye bilinen bu göl saygı ile ziyaret edilir. (Ocak 2007: 167,168)

Anadolu efsaneleri incelenirken efsanelerde keramet sahibi kadınlar için de bu motife rastlanır. Kişinin kendi vücudunda cereyan eden kerametler arasında karşılaşılan ateşte yanmama motifi, kadınlar üzerinde genellikle masumiyetinin ispatı olarak karşımıza çıkar. Demircinin karısı, Allah sevgisi ile fırına giren kadın bu örneklerdendir.

Afyonkarahisar Merkez'de Gazlıgöl Caddesi üzerinde Demiryalayan Türbesi bulunur. Bir rivayete göre Demiryalayan, Mısır Sultan'ın damadıdır. Diğer rivayete göre ise müritlerindendir. Pazarda yoğurtçuluk yaptığı da söylenmektedir. Hayatı hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte Afyon halkı arasında çok sevilen, uyanık yani keramet sahibi bir zat olarak anlatılır. Hakkında da çok çeşitli efsaneler anlatılmaktadır. (Alakuş 2014: 64) Bu efsanelerden birkaçı şöyledir;

Rivayete göre; Demiryalayan yoğurt satan gariban bir kadındır. Bu kadın keramet sahibiymiş. Öyle ki kızgın demiri ağzına alır yalarmış ama yanmazmış. Bir gün adamın biri bu kerametın sebebini öğrenmek ister. Yoğurt bakracını kadının başından aşağı döküverir. Kadın "Ya Rabbim buna da şükür. Bunu da sen müstahak gördün

bana.” der. Adam kadının Allah karşısındaki adanmışlığını ve alçak gönüllüğünü görünce utanıp kerametın sebebini anlar. (Alakuş 2014: 66)

Diğer bir anlatmaya göre; Afyon'da demiri eline alıp döven hatta ağzına alıp yalayan ama yanmayan bir demirci vardır. Bir gün karısı bu kerametın beyinden değil kendinden olduğunu söyler. Beyi bunu kabul etmeyince kadın yarın deneyelim der. Ertesi gün demirci aldığı erzakları çırakla eve yollar. Kadın tesettürüne çok dikkat eden iffetli bir kadındır. Normalde tesettürüne girer ve malzemeleri eldivenle alır ya da çıkağa kapıya koyup gitmesini söylemektedir. O gittikten sonra da erzakları almaktadır. O gün çırağa "Yavrum elime takıver." der. Çırak eline takarken ne düşündü ise kızgın demir demircinin eline yapışır ve eli yanar. Meğer demircinin hanımının yüzünü hatta elini bile o güne kadar namahrem görmemiştir. Çırak da malzemeleri verirken hanımın elini görünce keramet ortadan kalkıverir. (Alakuş 2014: 64,65)

Benzer motifler Denizli'de anlatılan bir efsanede Davut Aleyhisselam için anlatılır. Demircilerin pîri Davut Aleyhisselam yumruğuyla demir döver. Bir gün eşiyle kerametın kimde olduğuyla ilgili münakaşada bulunurlar. Hz. Davut, çırağı yemek alması için eve yollar. Çırağın geleceğini bilen hanımı, yemeği delik bir eldiven ile kendi görünmeden uzatır. Çırak bu delikten serçe parmağını gördüğü anda Davut Aleyhisselam'ın eli tuttuğu demirden yanar. O günden sonra mesleğini yapamaz olur. Bir köpeğin ayakları çapraz şekilde yatışından mülhem bugünkü demirci makasını yapar ve bu şekilde mesleğe devam eder. Böylelikle kerametın hanımdan olduğu anlaşılır. (Türktaş 2012: 279,280)

Ali İmran Suresi 76. Ayet-i Kerime'de "Hayır! (Gerçek, onların dediği değil.) Kim sözünü yerine getirir ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, şüphesiz Allah da sakınanları sever." buyrulur. Sakınmak sözcüğü, "Herhangi bir korku veya düşünce ile bir şeyi yapmaktan uzak durmak, içtinap etmek." şeklinde ifade edilir. (TDK Türkçe Sözlük) O hâlde harama karşı küçücük dahi tedbirsiz davranmayan bu kadının tavrı sakınmak olarak değerlendirilebilir. Allah'ın tesettür emrini eldivendeki noksanlık kadar delmeyen, namahremden sakınan kadının, Allah tarafından bu keramet ile mükâfatlandırıldığı anlaşılmaktadır.

Başka bir efsaneye göre; Kastamonu Küre'de eski zamanlarda çok güzel bir kadın yaşar. Kadın evlidir ancak bir delikanlı ona âşık olur. Allah'ın adıyla kadından bir kere öpmesini ister. Kadın Allah adı hürmetine kabul eder. Gece içi rahat etmez ve

kocasına durumu anlatır. Kocası önce bir şey demese de sonrasında bir fırın yaptırır. Kadına Allah rızası için fırına girmesini söyler. Kadın yanan fırına girince ateş söner. Kadın bu olaydan bir müddet sonra vefat eder. Mezarı üzerine türbe yapılır. (Yüksel 2011:53,54)

Bu efsanede ise Allah lafzının üzerine kadının kendi iradesini ortaya koymaması anlatılmaktadır. Aslında dinen haram olan ayrıca töre olarak da uygun düşmeyen bir durumu, yalnız Allah'ın adı verildiği için kabul eden bir kadından bahsedilir. Eşi ise kadını test etmek yahut cezalandırmak için fırına atar. Ancak Allah'ın inayeti ile fırın kadını yakmaz ve ateş söner. Çünkü kadın nefsen bir hataya düşmemiştir ve Allah'sa sevgisinde samimidir. Yine Allah adıyla fırına girmesi istenince tereddüt etmeden fırına girmiştir.

Bu efsanenin varyantlarına farklı şehirlerde de rastlanır. Bahsi geçen efsanelerde öne çıkan keramet motifi "dönüşüm" olduğu için ilgili başlık altında incelenmiştir.

1.2.2.Diğer

Öldürücü yahut tahrip edici şeylerden etkilenmeme başlığı içinde Ocak'ın tespit ettiği diğer motiflere kadınlar üzerinde anlatılanlarına rastlanılmamıştır. Ancak Anadolu efsaneleri incelenirken, tasnifte yer almayan birtakım motifleri barındıran efsanelerle karşılaşmıştır. Bu örnekler bu başlık altında gösterilmiştir.

Nuh Peygamber zamanında peygambere inanan, kalbi saf, kimsesiz, yaşlı bir kadın yaşar. Nuh Peygamber'e tufan yaklaşınca kendisine haber vermesini, gemiye ineğiyle birlikte kendisini almasını söyler. Kadın karışıklıkta unutulur. Tufan bittikten sonra geri dönerler. Kadın Nuh Aleyhisselam'ı görünce tufanda kendisini unutmamasını hatırlatır. Peygamber, kadının Allah dostu olduğunu anlar. Şükür secdesinde bulunduktan sonra tufanın geçtiğini kadına bildirir. Bugün Bursa Ulu Cami'nin bulunduğu yerin bu kadının evinin yeri olduğu söylenir. (Olgun, 1989:206)

Efsanenin bir varyantına Samsun efsanelerinde rastlanır. Tufanın ardından geri dönünce yaşlı kadını görenler şaşırır kalır. Kadına o kadar tufan koptu, yerle gökün birbirine girdiği afetten kendisinin nasıl kurtulduğunu sorarlar. Hiçbir şey anlamayan kadın, bir gün önce ineğinin ayakları çamurlu geldiğini, tufanın o gün mü koptuğunu sorar. Kadının Allah'ın sevgili kullarından olduğunu anlarlar. (Akçay 2018:117)

Nazilli'de anlatılan diğer bir anlatışa göre; yaşlı bir kadın ve bu kadının bir ineği vardır. Yaşlı kadın her gün olmasa dahi birkaç günde bir Nuh Aleyhhisselam'a süt,

yoğurt verir. Nuh Aleyhisselam bir tufan olacağını ve bu tufanda kendisini koruyacağını söyler. Kadın kendisini unutmamasını söylese de o gün gelince karışıklıktan unutulur. Nuh Nebî, gemiye binmeyen kadını koruması için Allah'a dua eder. Kadın tufanı hissetmez, yalnızca ineğin ayaklarındaki çamuru görür. (Keser 2017: 131)

Anlatılan bu efsanelerde kadının yokluk içinde olmasına rağmen Nuh Aleyhisselam'a yoğurt, süt götürmesi onun cömertliğinin göstergesidir. Cimrilik dinimizde hoş bir haslet olarak görülmez. Ayrıca bu kadın yalnız ve yaşlıdır. Kadının saf kalpli ve iyi huylu olduğu anlatılır. Bu özellikleri ile Allah'ın kendisini koruduğuna ve tufandan bu sâyede etkilenmediğine inanılmaktadır.

Zamanında Midyat yolu üzerinde bir hükümdar yaşar. Her gece civardaki genç kızlardan biri ile eğlenir. Bu yörede yaşayan yedi çocuklu bir ailenin de genç bir kızı vardır. Sıra bu aileye gelince Hükümdar istediğini alamaz. Mümine isimli bu kız bir şekilde bu olaydan kurtulur. Bu kurtuluş onun ermiş biri olduğuyula ilişkilendirilir. Bu kız için türbe yapılır ve "Şeyh Mümine Türbesi" adı verilir. (Sancak 2008: 78)

Bu efsanede kötü bir hükümdardan genç kızın korunması anlatılır. Sebepleri efsane içinde açıkça anlatılmamıştır ancak halk burada kızın ermişliği ile bu kurtuluşu ilişkilendirmiştir. Kötü niyetli kişilerin elinden kurtulma motifi içeren diğer bir efsane Isparta'da anlatılır.

Eski zamanlarda, Isparta Uludere'de Ayşe adında bir çoban kızı yaşar. Abileri askerde olduğu için koyunları gütmeye Ayşe gider. Bir ağacın altına oturmuş tatlı düşler kurarken ardından iki eşkıya yaklaşır. Ayaklarının altından kayan taş ile eşkıyaları fark eden Ayşe koşarak kaçmaya başlar. Eşkıyalar da peşinden koşmaktadır. Ayşe, bir kayanın önüne gelir, önü de uçurum... Kayayı geçmek mümkün değildir. Eşkıyalar yaklaşıırken kararını hemen verir. Eşkıyaların eline düşmektense ölmeyi yeğler ve kendini kayadan aşağı bırakır. Atlar atlamaz üzerindeki korku yerini bir rahatlamaya bırakır, kendini uçuyor gibi hisseder. Kendini eşkıyalara teslim etmeyen kızı, iyilik meleklerinin kanatları üzerinde karşıya geçirdiği söylenir. Kız şaşkınlık ve sevinçle olan biteni annesine anlatır. Bu hadiseden sonra o kayaya "Kız Tüydü Kayası" denir. (Göde 2010: 324)

Kumdan şehri 16. yy'da bir depremle yıkılır, nüfusu kırk bin dolaylarında olan şehirde ölü sayısı da epey fazla olur. Şehirdeki kerpiç evlerin hepsi yıkılır. Bir evin büyükleri de vefat ederken bir odasındaki altı kız kardeş Allah tarafından zarar

görmeden bu afetten kurtulmuşlardır. Afetten diğer kurtulanlar ile birlikte dağın üst kısımlarına çıkmaya başlarlar. Çıkarlarken en küçük kız olan Melike'nin ayağı bir taştan kayar ve düşer. Rivayete göre bu taşın altından bir su fişkirir. Şimdiki Yassıören ve Senirkent'in su ihtiyacının, bugün Değirmenderesi olarak bilinen bu su ile karşılandığı rivayet edilir. (Yıldırım 2006: 176)

Abdülkadir Geylanî'ye talebe olan temiz bir kadın dağda iken ihtiyaç için mağaraya girer. Daha önceden beri ona âşık olan bir adam da kötü niyetle ardından girer. Kadın hocasına seslenerek himmet ister. Geylanî Hz. O esnada dergâhta abdest almaktadır. Ayaklarına tahta nalınlar giymiştir. Kadının imdadını duyar ve bu tahta nalınlar mağaraya giderek adamın kafasına onu öldürünceye kadar vururlar. (EA 1992: 1,401)

Efsaneye göre, Sarıkız'a köylü iftira atar. Babasına kızı öldürmesini ya da bir yere atıp gelmesini söylerler. Babası kızı bir dağ başına bırakıp gider. Allah kızı korur, kız burada ermiş olur. Yıllar sonra köylüler odun toplamaya gider. Adamlardan birinin üzerine çam ağacı devrilir. Rivayete göre beş altı adamın kaldıramadığı ağacı, Sarıkız gelip kaldırır. Köylüler kızın ölmediğini babasına haber verir. Babası bu kadar yıl dağda yaşamanın mümkün olmadığını söyler ama yine de gidip bakar. Sarıkız yaşamaktadır. Dağda su yoktur. Babası abdest alacağı vakit Sarıkız kolunu uzatıp tasla su getirir. (Keser 2017: 157)

1.3.Bedeni Ölmeden Dünyadaki Varlığını Ortadan Çekme

Menkıbe ve efsanelerde, ölüm ya da tehlike anında Allah'ın inayeti ile bedeni ölmeden dünyadaki varlığını çeken şahsiyetlere rastlanılır.

Bu motif İsa Aleyhisselam'ın kıssasını hatırlatır. İsa Peygamber'in çarmıha gerildikten sonra diriltilerek göklere çekildiği inancı vardır. Ayet-i Kerime'de şu şekilde geçer:

Hani Allah İsa'ya demişti ki: Ey İsa, doğrusu seni Ben vefat ettireceğim. (müteveffiyke)i seni Kendime yükselteceğim (rafiuke), seni inkâr edenlerden temizleyeceğim ve sana uyanları kıyamete kadar inkâra sapanların üstüne geçireceğim. Sonra Dönüşünüz yalnızca Bana'dır, hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz şeyde aranızda Ben hükmedeceğim. (Al-i İmran Suresi/55)

Musevilikte de İlyas Peygamber'in atlarla göğe yükseldiğine, düşman saldırılarından kurtulduğuna inanılır.

Menkıbe ve efsanelerde, ölüm ya da tehlike anında Allah'ın inayeti ile bedeni ölmeden dünyadaki varlığını çeken şahsiyetlere rastlanılır.

Ahmet Yaşar Ocak, bu motif için Menâkıbu'l Kudsiye ve Vilâyetnâme-i Otman'dan örnekler verir.

Baba İlyas, Mahmut Paşa, Otman Baba menkıbeleri bu motif altında değerlendirilir. İlyas ve İsa peygamber, Baba İlyas, Mahmut Paşa ve Otman Baba fâniler arasından göğe çekilmişler ve ebediyete kavuşmuşlardır. Bir gün insanlığı kurtarmak için yeryüzüne ineceklerine inanılır. (Ocak 2007: 254,259)

1.3.1.Ortadan Kaybolma

Efsanelerde karşılaşılan motiflerden bir diğeri ise ortadan kaybolma motifidir. Zorda, darda kalma anlarında kahramanın sırta kadem basması ile alakalı anlatılan efsaneler mevcuttur.

Çepni köyüne giden gelin alayının önü eşkıyalar tarafından kesilir. Herkes öldürölüp sıra kendine gelen gelin, namusu anlamına gelen çeyiz sandığına sınısık sarılıp Allah'tan yardım diler. Sandık kimsenin çıkamayacağı bir tepede bir kayanın üstünde taş kesilir. Gelin de sırta kadem basar. (Yüksel 2011: 67,68)

Eskiden katırlarla, develerle uzun yolculuklar ile hacca gidilir. Hacca gitmeye de herkesin gücü yetmez. Sarıkız'ın eşinden eziyet gördüğünü, durumunun da çok iyi olmadığını bilen bir komşusu onu tavaf ederken görür. Dönünce bu olayı Kayadibi'ndekilere anlatır. Sarıkız'ın erdiğini duyanlar kapısına yüzünü görmek için dayanır. Sarıkız kerameti öğrenilince korkup Kaya'daki mağaraya saklanır. O günden sonra Sarıkız'ı gören olmaz. Bazı yaşlılar ve çocukla zaman zaman tepede Sarıkız'ı gördüklerine inanırlar. O zamandan beri tepeye Sarıkız Tepesi, mahalleye Sarıkız mahallesi denir. (Alakuş 2014: 85)

Sarıkız ile alakalı anlatılan efsanelere tayy-ı mekân başlığı altında daha çok yer verilmiştir. Bu efsanede öne çıkan motif tayy-ı mekândır. Ancak Sarıkız'ın sırrının ifşa olması ile kaybolması diğeri bir dikkat çekici keramet motifidir. Sarıkız'ın varlığını sürdürdüğüne inanılması da, kendisini birilerine göstermesi de öldükten sonra keramet gösterme motifine uygundur.

Ordu Mesudiye'de Eriçok Tepesi vardır. Sürüleri, atları olan üç Türkmen Beyi'nin huzuru düşman saldırısı ile kaçır. Karababa ve Karaarslan kardeşlerin tepeleri düşman saldırısında düşmüş ve bu kardeşler şehit olmuştur. Diğeri kardeşin askeri daha

kalabalık olduğu için onun tepesine Eriçok adı verilir. Eriçok, su almaları için on iki askeri ve iki yiğit kızı çeşmeye gönderir. Kızlar suyu doldururken askerler kendilerine saldıran düşmanlarla savaşıır. Kızlar suyu alıp tepeye doğru koşmaya başlar ama askerler de arkalarından gelmektedir. Kızlar iffetlerinin korkusu ile Allah'a dua eder. Düşman askerinin eline düşmektense yer yarılıp içine girmeyi dilerler. Allah dualarını kabul eder ve toprak kızları bağırına basar. Bu kızların saçları çok uzundur. Saçlarının bir kısmı yerin altına girer ancak bir kısmı da dışarıda kalır. Bugün bu kızların ve diğerlerinin mezarları ilk günkü gibi durmaktadır ve ziyaret edilmektedir. (Akkuş 2018:117)

Bu efsanede kızların, düşman saldırısı esnasında erkeklere yardımcı oldukları görülür. Anadolu efsanelerinde birçok efsanede kız ve kadın, genç, yaşlı demeden millî mücadele içinde yer almışlardır. Zaman zaman esir alınanları kurtararak bizzat savaşın içinde yer almışlar, zaman zaman yiyecek ya da su taşıyarak orduya yardımcı olmuşlardır. Bu efsane de bu durumun bir örneğidir. Kızlar tepeden aşağıya su almak için vazifelendirilir. Ancak düşman erkeklerin saldırısına uğrarlar. İffetlerini korumak için yer altına girmeye dahi razı olurlar. Ettikleri samimi dua neticesinde yer açılır ve kızları içine alır.

Şeyh torunlarından olan Akkız çok güzel bir kızdır. Köyden biri ister ancak kızı gönülsüzdür. Bunun üzerine oğlan kıza iftira atar. Abileri duyar ve kızın peşine düşer. Kız dereyi aşarken ayakkabısının tekini düşürür. Telaşla arasa da bulamaz. "Dere dere, bulanasın bulanasın da perşembe günleri durulasın." diye beddua eder. Öteye varınca bir ağaca kendini gizlemesini söyler. Ağaç yarılıp kızı içine alır ancak eteğinin ucu dışarıda kalır. Abileri görünce ağacı kesmeye karar verirler. Kız diğer taraftan çıkıp gider. En son dedesinin mezarının yanına varıp gömülür. Bunun üzerine abileri kızın masum olduğunu anlar. İftiracılardan olan yengeyi öldürür. Kızın mezarı üzerinde de türbesini yaptırırlar. O günden beri bu dere bulanık akar. (Sönmez 1994: 407)

Bu efsanede iftira sonucu kızın zor durumda kalması söz konusudur. Abilerinden zarar göreceği zaman Allah tarafından ölmeden varlığını dünyadan çeker ve kabre girer. İçinde bulunduğu zor durumdan böylelikle kurtulur.

Çorum'un Ortaköy ilçesinde Kızıuçan Kayası adı verilen kırmızı renkte bir kaya vardır. Rivayete göre; düşman bir kızın canına ve ırzına kasteder. Tam bu esnada kız Allah'tan yardım diler ve bu kayadan atlayarak ortadan kaybolur. Bu nedenle buraya "Kız uçan kayası" denir. (Demirci 2006: 75)

Nişanlısı şehit düşen kızı başka birine verirler. Gelin alayı giderken aklı hep eski nişanlısında olan kız suya doğru ilerler ve gözden kaybolur. Göldeki her değişikliği gelinin geri gelmesine yoran halk, her seferinde "Gelin geldi!" diyerek heyecanlanır. Gölün adı bu şekilde kalır. (Seyidoğlu 1978: 304)

Efsanede kızın başka biriyle evlenmeyi kabullenemeyişi vardır. Eski nişanlısına olan sadakati ile kız suyun içinde kayıplara karışır.

Silifke'de Hristiyanların kutsal saydığı Aya Tekla mağarası hakkında anlatılan efsane şöyledir:

Konya'dan Silifke'ya Hristiyanlığı yaymak için gelen Aya Tekla, halkın tepkisini toplar. Bu kız mucizevi olaylar göstermektedir. Halk bu mucizeleri kızın bekâreti ile ilişkilendirir ve gençleri kızın üstüne gönderir. Kız bu mağaraya gelir. Pelerini altına iyice sarılıp ortadan kaybolur. (Çıblak 1995: 203)

Çavuş köyünde ağanın iki kızı aynı delikanlıya âşık olur. Delikanlı, küçük kıza gönlünü verir. Kavilleşip kaçarlar. Büyük kız babasına haber verir. Âşıklar, yakalanacakları korkusu ile kayanın yarılıp içine girmek için dua ederler. O anda kaya ikiye ayrılır ve âşıklar gözden kaybolur. (Karadavut 1992: 199)

Burada karşılıklı bir dua söz konusudur. Genç âşıkların canları korkusu ile ettikleri dua kabul görür ve koca kaya ikiye ayrılarak onları saklar.

Osmanlı zamanında doğumuna, yardımına koşmadığı kimse olmayan Ebe Ana dedikleri bir kadın yaşar. Ebe Ana yine bir gün doğumdan dönerken kendine yaklaşan atlıları görür. Atlıların niyetinin kötü olduğunu anlayan kadın kaçmaya başlar. Karşısına çıkan kayaya açılmasını söyler. Kayanın içinde kaybolur. Ancak bir göğsü dışarıda kalır. Buradan damlayan sütün toprağa şifa verdiğine inanılmıştır. Burayı ziyaret edenler topraktan bir parça yutarlar ya da yanlarına bir parça alıp evlerine götürürler. Kızlarının kayaya girdiğini öğrenen anne babası günlerce burada bekler ve son nefeslerini burada verirler. Ebe Ana'nın türbesinin yanında anne babasının da mezarları bulunur. (Yakın 2017: 194)

Efsanede Ebe Ana'nın yardımseverliğine işaret edilmiştir. Doğum anı kadınlar için çok zor ve telaşlı bir andır. Ebe Ana birçok kadının bu sıkıntılı anında yardıma koşmuştur. Daha sonra atlıların kötü niyeti ile kendisi zor duruma düşmüştür. Allah'ın yardımı ile kendisi de bu zor durumdan kurtulmuştur. Kayaya seslenmesi, kayanın açılıp onu saklaması, cansız varlıklara söz geçirmek bakımından bir keramet motifidir.

Ayrıca burada şifaî bir durum söz konusudur. Ebe Ana'nın bir göğsünün dışarıda kalması, oradan damlayan sütün toprağa şifa verdiğine inanılması ve ziyaretçilerin bu topraktan şifa ümidi ile yutması bu efsaneye olan inancın tezahürüdür.

Güzelliği ile namlı Sarıkız'ın kısmeti çoktur ancak onun evlilikte gözü yoktur. Kısmetlerini geri çevirince hakkında ileri geri konuşanlar olur. Abileri bu durum üzerine kızı bir hocanın yanına verir. Hoca ve karısıyla yaşayan kız bir gün ortalıktan kaybolur. Hoca, abilerini çağırır. Abileri odasına girip kızı bulamaz ve aramaya başlar. Sarıkız'ı ve yanındaki kırk kızı ibadet ederken bulurlar. Sırları ifşa olan kızlar ortadan kaybolur. Kayboldukları yerde su çıkar. Bu suya Sarıkız adı verilir. Kaynayan suyun çıkardığı kabarcıkların Sarıkız'ın ve yanındaki kırk kızın nefesi olduğuna inanılır. (Yakın 2017: 135)

Bu efsanede kızın cinsî isteklerden arı olduğu anlaşılır. Genç kız, kısmetlerine rağmen evliliği düşünmemektedir. Taat ile hayatını geçirir. Formel rakam olarak kırk sayısı ile karşılaşılır. Kırk kızın bir araya gelip ibadet etmesi söz konusudur. En nihayetinde kırk kızın sırrı ifşa olur ve gayba karışırlar. Burada suyun çıkması da ayrı bir motif olarak ele alınabilir. Şifalı olduğuna inanılan sular hakkında bu tarz anlatmalara rastlanılır.

1.3.2. At Üstünde Göğe Yükselme

Bu keramet motifinin çağrıştırdığı ilk hâdise Miraç mucizesidir. Peygamber Efendimiz 'in Burak adındaki binek ile semâya yükselmesi hâdisesine denir. Halk tahayyülünde bu bineğin at şeklinde belirmesi muhtemeldir. Ayet-i Kerime'de Miraç hadisesi şu şekilde geçer:

Bir gece, kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten işitendir, görendir. (İsra/1)

Isparta'da Sultan Dağları'nın bir zirvesi olan, Küçük Gelincik de denilen Yarikkaya Dağı vardır. Bu dağla ilgili anlatılan efsaneye göre; Yalvaç ilçesinin Sağır köyünde iki genç birbirini sevmektedir. Oğlanın ailesi dünürücü gider ancak kızın ailesi fakir oldukları gerekçesiyle kızı vermez. Kızı bir süre sonra başka bir köye verirler. Düğün kurulur, gelin alayı yola çıkar. Evliliğe gönlü olmayan ve sevdiğine verdiği sözden caymak istemeyen kız atıyla birlikte uçarak Yarikkaya'nın tepesine doğru gider ve kayıplara karışır. Bir vakit sonra sevdiği delikanlı olan Deli Âşık da ortalıktan

kaybolur. Şimdilerde dağın tepesinde bir mağara bulunur. Mağara içinde çok berrak bir su çıkar ve biraz aktıktan sonra kaybolur. Gelincik Ana'nın bu mağarada olduğuna inanılır. Sabah mağaraya ilk girenler Gelincik Ana'nın izlerine rastlar ancak sonra girenler bu izleri göremez. Gelincik Ana'nın geceleri bu mağarayı temizlediğine inanılır. (Göde 2010: 315)

Bu efsanede dikkat çeken ilk husus at ile birlikte gelinin uçması ve kaybolmasıdır. Aşkına sadık bir gelinin verdiği sözden caymamak adına gösterdiği bir keramet söz konusudur. Daha sonra dikkat çeken motif öldükten sonra keramet göstermesidir. Öyle ki Gelincik Ana'nın izlerine bugün dahi rastlandığı anlatılmaktadır. Ayrıca bırakılan çöplerin de kaybolması, Gelincik Ana'nın bu mağarada varlığını devam ettirdiğine işaret etmektedir. Diğer dikkat çekici motif bu kutsallık atfedilen mekânda çıkan suyun kutsal su hüviyeti kazanmasıdır.

Rivayete göre; Sultan Kadın bir gün atı ile giderken bugün Sultan Pınarı denilen mevkiye gelir ancak kış bastırdığı için buradan öteye geçemez. Kar geçit vermeyince kanatlanarak uçar ve Giği Dağı'nın tepesindeki deliğe girer. Sultan Kadın'ı arayanlar, mağaranın girişinde gutmusunun bir parçasını bulurlar. Yöre halkı bu hadise ile burayı bir ziyaretgâh hâline getirir. Evlenmek isteyen, çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilir. (Türktaş 1997: 12)

1.4.Göklerde Uçma

Ocak, göklerde uçma kerameti ile alakalı Sultan Şucâuddin için anlatılan iki menkıbeyi örnek gösterir. Mevlana Hazretleri ve Hz. Ali'nin de göklerde uçma kerameti gösterdiği bilgisi verilir. (2007: 236,237)

Isparta'da Sultan Dağları'nın bir zirvesi olan, Küçük Gelincik de denilen Yarikkaya Dağı vardır. Bu dağla ilgili anlatılan efsaneye göre; Yalvaç ilçesinin Sağır köyünde iki genç birbirini sevmektedir. Oğlanın ailesi dünürücü gider ancak kızın ailesi fakir oldukları gerekçesiyle kızı vermez. Kızı bir süre sonra başka bir köye verirler. Düğün kurulur, gelin alayı yola çıkar. Evliliğe gönlü olmayan ve sevdiğine verdiği sözden caymak istemeyen kız atıyla birlikte uçarak Yarikkaya'nın tepesine doğru gider ve kayıplara karışır. Bir vakit sonra sevdiği delikanlı olan Deli Âşık da ortalıktan kaybolur. Şimdilerde dağın tepesinde bir mağara bulunur. Mağara içinde çok berrak bir su çıkar ve biraz aktıktan sonra kaybolur. Gelincik Ana'nın bu mağarada olduğuna inanılır. Sabah mağaraya ilk girenler Gelincik Ana'nın izlerine rastlar ancak sonra

girenler bu izleri göremez. Gelincik Ana'nın geceleri bu mağarayı temizlediğine inanılır. (Göde 2010: 315)

1.5.Bir Anda Çok Uzak Mesafeleri Aşabilme (Tayy-ı Mekân)

Tayy-ı mekân, kahramanların zaman olgusundan bağımsız şekilde hızlıca bir yerden başka bir yere gidip gelmesi anlamına gelir. Sözlükte; yerin dürülmesi, mesafenin kısalması suretiyle gerçekleşen keramet, uçmak şeklinde açıklanır. (Uludağ, 2012: 345) Bu keramet, velînin sahip olduğu gücü gösterir.

Kur'an-ı Kerîm'de tayy-ı mekâna şu şekilde işaret edilir.

"Ben onu, sen göz açıp kapamadan önce sana getiririm." dedi. (Süleyman A.S) Böylece onun yanında (önünde) durduğunu görünce: "Bu Rabbimin bir fazlıdır, ben şükredecek miyim yoksa küfür (nankörlük) mü edeceğim diye beni imtihan etmek için." dedi. Ve kim şükrederse kendi nefsi için şükreder. Ve kim küfrederse o takdirde muhakkak ki benim Rabbim Ganî'dir, Kerim'dir. (Neml/27-40)

Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Hz. Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksâ'ya götürün Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla iştiridir, hakkıyla görendir. (İsra 17/1)

Bu keramet motifi Tezkiratü'l Evliya'da, Menâkıb-ı Sipehsalar, Menâkıb'ül Arifin, Keramât-ı Âhi Evran. Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, Vilayetnâme-i Seyyid Ali Sultan, Menâkıb-ı Kaygusuz Baba, Vilayetnâme-i Otman Baba ve Türk destanî mahsulleri olan Tezkire-i Saltuk Buğra Han, Kitab-ı Dede Korkut, Ebu Müslimnâme, Battalnâme ve Saltıknâme'de bulunmaktadır. (Kahraman, 2009: 47)

Tayy-ı mekân genel olarak efsanelerde en çok karşılaşılan motiflerden biridir. Uşakların, sıcak helvayı, pişiyi hacdaki efendisine götürmeleri efsaneler arasında en çok rastlanılan motiftir. Kadınlar üzerinde bu motifin izleri araştırılırken Sarıkız ile alakalı anlatılan efsanelere rastlanılır.

Afyon'un kuzey yönüne doğru Kayadibi Mahallesi vardır. Bu mahalle yüksek bir kayalığın hemen dibinde kurulduğu için bu ismi almıştır. Tepede iki kaya arasında Sarı Kız ya da Sarı Kız Sultan diye anılan bir yatır vardır. Bu yatıra şifa bulmak için, mum dikmek için zaman zaman Afyonlular gitmektedirler. Kayadibi Mahallesi'nde aynı zamanda Sarı Kız Caddesi de vardır. Bu caddenin ismi de o yatırdan gelmektedir. Afyon'da Sarıkızla ilgili çok fazla efsane anlatılmaktadır. (Alakuş 2014: 84)

Bu efsanelerden birkaç tanesi şu şekildedir:

Sarıkız'ın kocası sarhoş biridir ve her akşam eve dönerken bir yere yıkılıp kalır. Sarıkız hiç iğrenmeden onu alır, yatırır. Hac zamanı geldiğinde o da hacca gitmek ister ancak maddi durumundan gidemez. Eşini hiç üzmediği, hiç isyan etmediği için Allah Teala, isteğini geri çevirmeyerek bir gece göz açıp kapayana kadar onu Kabe'ye götürür. Onu orada gören Afyonlular şaşırır. Onlarla birlikte tavafını yapar, hacı olur, onlardan önce Allah'ın izniyle bir gecede evine döner. Eve dönünce eşinin öldüğünü görür. Bu olayı bilen, gören, duyanlar kerametini anlamışlar. Onun evinin etrafına adını vermişler. Tepeye de onun için bir mezar yapmışlar. (Alakuş 2014: 84,85)

Efsanede kötü bir adamla evlilik yapan salih kadın, eşine olan sabırlı tavırları ile Hakk'ın rızasını kazandığı, aynı şekilde ona karşı sabırlı tavırları ile tayy-ı mekân kerameti ile mükafatlandırıldığı yorumu çıkarılabilir.

Efsanenin bir diğer versiyonu şu şekildedir: Eskiden katırlarla, develerle uzun yolculuklar ile hacca gidilir. Hacca gitmeye de herkesin gücü yetmez. Sarıkız'ın eşinden eziyet gördüğünü, durumunun da çok iyi olmadığını bilen bir komşusu onu tavaf ederken görür. Dönünce bu olayı Kayadibi'ndekilere anlatır. Sarıkız'ın erdiğini duyanlar kapısına yüzünü görmek için dayanır. Sarıkız kerameti öğrenilince korkup Kaya'daki mağaraya saklanır. O günden sonra Sarıkız'ı gören olmaz. Bazı yaşlılar ve çocukla zaman zaman tepede Sarıkız'ı gördüklerine inanırlar. O zamandan beri tepeye Sarıkız Tepesi, mahalleye Sarıkız mahallesi denir. (Alakuş 2014: 85)

Bu efsanede de diğer eş metnine benzer olarak sabrın öne çıktığı görülür. Eşine gösterdiği sabrın neticesinde ermişlik bahşedilen Sarıkız'ı, komşuları tavaf ederken görür. Sırrının ifşa olması ile Sarıkız gaiplere karışır.

İpek gibi sarı saçları olan güzel ama bahtsız Didar Gelin'in kocası ayyaş biridir. Komşu kadınlar hâline acır, üzürlürler. Diğer kadınlar arasında varlıklı, eşinin hacca gitmesiyle övünen bir kadın vardır. Onun övünmelerine hasetlenen bir başka kadın Eskici Mehmet'in karısıdır. Kocası Eskici Mehmet'e hacca gidip kendini hacı karısı yapmaz ise ayrılacağını söyler. Parası olmadığı için çaresiz kalan adamın rüyasına bir zât girer onu Didar Gelin'e yönlendirir. Didar Gelin'in kapısına giden adam, kendisini hacca yollamasını ister. Didar Gelin olmaz der ancak onlar kapıda konuşurlarken kocası yolun başında görünür. Adamı eve alıp dolabına saklar. Eşi uyuduktan sonra adama "Kapa gözünü." der ve Eskici Mehmet'i Afyonlular hacda görür. Şaşkınlıklar kendine nasıl geldiğini soranlara tebessüm eder ve kimseye cevap vermez. Daha sonra rüyasına

giren zat tekrar görünür ve sabah namazında yeşil cübbeli birinin eteğine tutunup evine tekrar dönmesini sağlar. Eskici'nin karısı olanları tüm komşulara anlatır. Tüm mahallelere, Afyon'a, Anadolu'ya ve yurtdışına kadar olay yayılır. Sarıkız'ın mezarı Kâbe Mescidi Cami yanındadır ve yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir. (Nasrattınoğlu 1973: 38-40)

Efsanenin bu varyantında Sarıkız'ın kendisini değil bir başkasını da hacca götürdüğü görülür. Karısı tarafından hacca gitmesi için zorlanan bir adam Sarıkız'dan kendisine yardımcı olmasını ister. Sarıkız başta kabul etmez ancak sokağın başından eşi görününce adamı içeri almak zorunda kalır. Başka çaresi kalmayınca dolaba sakladığı adamı hacca gönderir. Burada da Sarıkız'ın eşine olan sabrı öne çıkarılmaktadır. Buradan sonra tespit edilen diğer iki efsanede de Sarıkız'ın başkalarına yardımcı olması, onları tayy-ı mekân ile hacca götürüp getirmesi anlatılmaktadır.

Kocası içen, eve geç saatlerde dönerken naralar atan biridir. Sarıkız hiç gocunmadan onu yıkar, temizler, hizmetine bakar. Bir gün Sarıkız'ın mahallesinden biri hacda kafilesini kaybeder ve orada kalır. Çaresizlik içindeyken ona Sarıkız'ı gösterirler ve sana o yardımcı olur derler. Sarıkız'a derdini anlatınca "Hiç düşünme inşallah bir yolunu bulursun." cevabını alır ve adamı göz açıp kapayıncaya kadar memleketine getirir. Anlarlar ki kocasına olan sabrından dolayı Allah ona göz açıp kapayana kadar Kâbe'ye gidip gelme kerameti vermiştir. (Alakuş 2014: 85)

Sarıkız'ın bir başkasını hacdan getirme olayı ise şu şekilde anlatılır:

Hacda hanımlardan biri kafilesini kaybeder. Çaresiz hâldeyken bir adam Sarıkız'ı işaret ederek her sabah namaza geldiğini, Allah'ın izniyle kendini evine ulaştıracağını söyler. Sarıkız kadına gözlerini kapamasını aksi hâlde gidemeyeceklerini söyler. Gözlerini açtıklarında bir yüklüğün içinde kendilerini bulurlar. Kadın şaşkınlıkla in mi cin mi olduğunu sorarken Sarıkız'ın eşi bağıra çağıra gelir. Hareket eder, üstü başı da pislik içindedir. Sarıkız ona hoş geldin diyerek karşılar. Yedirir, temizler, hiç kırmadan üzmeden götürür, yatağına yatırır. Bu olayın her akşam aynı olduğunu anlayarak kadın Sarıkız'ın sabrından dolayı ona bu mükâfatın verildiğini anlar. (Alakuş 2014: 86)

Efsaneye göre Çiçek Ana pişirdiği yemeği hiç soğumadan kardeşine getirir. (Güngör 1999: 22)

Bir kadın geceleri dışarı çıktığı için halk tarafından hakkında kötü düşünceler oluşur. Hacca giden biri bu kadını en ön safta görür ve eteğinden bir parça keser. Kadınlar eve gelince bu kadının eteğinde bir parçanın eksik olduğunu fark ederler. Sarhoş kocasını arayan kadının ermiş olduğu anlaşılır, Ancak sırrı ifşa olduğu için ölür. İmam, bu kadının cenaze namazında milyonlarca kişinin namaz kıldığını görür. (Okuşluk 1994: 29)

1.6.Aynı Anda Birkaç Yerde Birden Görünme

Aynı anda birkaç yerde birden görünme keramet motifiyle alakalı ilgili aşağıdaki efsaneler tespit edilmiştir. İlk üç efsanede, iftiraya uğrayan kadının köyden hiç ayrılmamasına rağmen köylüleri tarafından hacda görülmesi meselesi anlatılır. Diğer iki efsanede ermiş bir kadının savaşa katılıp orduya yardım etmesi konusu işlenir.

Köyün birinde Aşa Garı dedikleri bir kadın yaşar. Kadının iffeti üzerine türlü dedikodular yayılır. Köyden biri o yıl hacca gider. Hacca giden köylü Aşa Garı'ya burada görünce çok şaşırır ve mahcup olur. Köye döndüğünde Aşa Garı'nın köyden hiç ayrılmadığını öğrenir. Olanları köylüye anlatır. Köylü söylediklerinden utanır ve Aşa Garı'dan özür diler. Aşa Garı'nın mezarı olduğu düşünülen yer yağmur duası için ziyaret edilir. (Yakın 2017: 148)

Merzifon'da Kümbet Hatun'la alakalı anlatılan efsane, Aşa Garı efsanesi ile benzer motifler barındırır. Rivayete göre; Kümbet Hatun'un eşi alkolik bir adamdır. Hac zamanı hacca giden Merzifonlu'lar Kümbet Hatun'u burada tavaf yaparken görür. Kümbet Hatun'un hacca gitmediğinden emin oldukları için bu olaya çok şaşırılır. Her yıl hacca gidenler Kümbet Hatun'u orada görürler. (Özdoğan 2006: 93)

Diğer bir efsaneye göre Kümbet Hatun çevresinde kötü bir kadın olarak bilinir. Kümbet Hatun halka kendini ispata uğraşmaz ancak gece gündüz Allah'a bu iftiradan aklanmak için dua eder. O sene hacca gidenler zemzem suyunun başında Kümbet Hatun'u görürler ve kadının masumluğuna inanırlar. (Özdoğan 2006: 93)

Denizli'de Çivril ilçesine bağlı Bulkaz kasabasında Kurtuluş Savaşı yıllarında Recep Çavuş denilen bir adam yaşar. Bu adam Çanakkale Savaşı'na katıldıktan sonra köye gelip bir dükkân açar. Hakkında günümüzde birçok söylence anlatılan Eşe Aba bu dükkânın önünden gelip geçerken Recep Çavuş ona deli diye lakap takar ve alay eder. Eşe Aba kendisine bunları söylememesini, aksi hâlde kötü olacağını, ayrıca onun kendisine borçlu olduğunu söyler. Recep Çavuş borcunu sorunca ona Çanakkale'de

yaralandığını, ağacın altına uzanıp su diye yalvarınca kırmızı kapta kendisine su uzatan kadını hatırlatır ve o kadın bendim der. Recep Çavuş söylediklerini bir bir yaşadığı için Eşe Aba'ya o vakitten sonra hiç saygısızlık etmez. (Türktaş 2012: 233,234)

Eşe Aba hakkında anlatılan diğer bir efsanede Emin Çavuş diye biri askerden gelir. Eşe Aba hoş geldin demeye gider. "Amma da büyük savaş ettik değil mi Emin Çavuş?" diye sorar. Emin Çavuş "Sen nerden biliyorsun büyük savaş ettiğimizi?" deyince Eşe Aba kendisinin yanında al sancakla durduğunu, bir tabur asker ile yanına geldiğini ve orada olanları anlatır. Anlattıklarına şahit olduğu için yanındaki al sancaklının Eşe Aba olduğuna inanır. (Türktaş 2012: 234)

1.7.Çeşitli Hayvanların Kalıbına Girme

Çeşitli hayvanların kalıbına girme motifiyle alakalı geniş bilgi için "Hayvanlarla İlgili Efsaneler" adlı tez ile daha geniş bilgiye ulaşılabilir. (Yaldız 2002)

Bu çalışmada ise utanç, korku, üzüntü neticesinde dua ya da beddua neticesinde, sadece kadınlar üzerinde gerçekleşen dönüşüm efsanelerine yer verilmiştir.

Anadolu insanı çevresinde gördüğü taşların, hayvanların yahut her türlü varlığın açıklamasını kendi tahayyülü içinde yapmaya çalışmıştır. Burada efsanelerin teşekkülü başlar. En çok karşılaşılan efsane türlerinden biri de dönüşüm efsaneleridir. "Bitki ya da hayvana dönüşme kerameti" başlığı altında tasnif edilen efsanelerde kuşa, ayıya, kaplumbağaya dönüşen insanlar görülür.

"Yeryüzünde mevcut her cisim, her madde bir kuvvetin taşıyıcısıdır. Aynı görümsemelerde türler arasında bazı şekil değişikliklerine yol açar. Bir cisim birden fazla şekil görünüş altında tezahür edebilir. Bu insan, hayvan veya bitki ve yahut bir eşya hâline girebilir." (Artun, 2014: 153)

Şekil değiştirme efsanelerde en çok görülen motiflerden biridir. Bu motif, bir kayanın, taşın, ağacın, dağın, gölün veya bir hayvanın menşeyini izah etmek maksadıyla anlatılan efsanelerde görülür. Yani bu tür efsanelerin fonksiyonu, bir şeyin sebebini, menşeyini izah etme, açıklama, bildirme fonksiyonundadırlar. Benzerlerinden farklı olan dağ, taş, kaya, ağaç vb. varlıkların menşeyini, yapısını izah etme ihtiyacı ile doğan bu anlatmalar aynı zamanda dini ve ahlâki bir karakter de taşırlar. (Ergun 1997: 167)

Artun don değiştirme motifinin izlerini Şamanizm'e dayandırır ve "İslâmiyet'i kabul eden Türklerde Şamanizm'in en önemli izlerinden birisi de dervişlerin istedikleri zaman bir hayvan veya kuş şekline girebilmeleridir." ifadesinde bulunur. (2014: 153)

Türkler ‘de hâlen yaşayan eski Türk inanç izlerinden en önemlisi dervişlerin istedikleri zaman kuş veya hayvan donuna girebilmeleridir. Eski Türk dinlerinde kamların, kuşların ve hayvanların kalıbına girdiğine, onlardan kuvvet aldıklarına inanılır. (Duran 1995: 31)

Çoğunlukla bu motif ile bir hayvanın ya da farklı bir varlığın nasıl şimdiki hâline geldiği açıklanmaya çalışılır. Türk efsane ve menkıbelerinde şekil değiştirme motifi için "donuna girmek" ifadesi kullanılır. Birçok misali bulunan bu motifin Türk efsane ve menkıbelerinde en çok rastlanılanı geyik donuna girmek, kuş donuna girmek gibi örneklerdir. Diğer hayvanların donuna girme örnekleri ile daha az karşılaşılır. (Ocak 2007: 206,207)

1.7.1.Kuş (Güvercin, Kumru, İbibik, Angut, Tavus kuşu) Olma

Kuş donuna girmekle alakalı edebiyatımızda ilk akla gelen örneklerden biri Dede Korkut'ta yer alan Deli Dumrul hikâyesidir. Deli Dumrul ile Azrail'in mücadele eder ve Azrail kuş olup Deli Dumrul'un elinden kurtulur. (Ergin 2003: 63)

Anadolu efsaneleri içerisinde birçok efsanede kuşa dönüşme motifine rastlanır. Bu efsaneler ibibik, kekavu, ayıp, angut kuşları ve güvercin, kumru ile alakalı olarak Anadolu'da pek çok yerde anlatılır. Bunlar genellikle iftira, zorda kalma, pişmanlık gibi durumlar neticesinde ortaya çıkar. Konya'da ise genel velî hüviyetindeki Tavus Baba Türbesi için anlatılan menkıbede de bu keramet motifine rastlanır.

Konya Meram bağlarında Tavus Baba Türbesi vardır. Efsaneye göre buraya Hint diyarından güzel bir kadın gelip küçük bir kulübeye yerleşir. Rebab çalıp semah eder. Çaldığı rebab ile Mevleviler büyülenir. Ancak yüzünü kimse görmez. Bir gün kulübeden ses kesilince girip bakmaya karar verirler. Girdiklerinde ise rebab ve bir miktar tavus kuşu tüyünden başka bir şey göremezler. (Emiroğlu 1993: 305) Bu efsanede velînin tavus kuşuna dönüşüp kaybolması anlatılır. Burada dönüşümün herhangi bir sebebi belirtilmemiştir. Velî ya bulunduğu yeri terk etmiştir ya da dünyadaki varlığını çekmiştir.

Ocak, Hacı Bektaş, Ahmed Yesevî, Sarı İsmail, Hacım Sultan, Sultan Şucâuddin ile alakalı menkıbelerde kuş donuna girme motifinin örneklerini verir. Kuş donuna girmekle alakalı en çok zikredilen kuşun güvercin olduğunu tespit etmiştir. Bu tercihi, güvercinin sakin tabiatlı olması, sulh ve sükûnu, engin ve sakin bir karakterin timsali olması ile ilişkilendirir. Ancak velâyetini kabul etmeyen, zaman zaman acımasız

olabilen bazı şahsiyetlerin savaşa ya da düşmanlarıyla karşılaşmaya giderken şahin ya da doğan donuna sokulduğundan bahseder. (2007: 220-223)

Bu bakış açısını çalışmadaki efsanelere tatbik etmeye çalışırsak yetim kızların zorda kalınca güvercin ya da kumruya dönüşmesi, bahsedilen hasletler ile ilişkilendirilebilir. Angut kuşunun çiftini bırakmaması özelliği de gelin-kaynananın ayrılmaması ile ilişkilendirilmiştir. İbibik kuşu şekil itibari ile diğer kuşlar da ötüşleri münasebeti ile efsanelerde dönüşümlerini gerçekleştirirler.

Ayıp kuşu, kekavu kuşu, keko kuşu, angut kuşu, ibibik kuşu, yusufçuk kuşu, kumru, güvercin kuşları bu başlık altında efsanelere konu olmuş kuşlardır.

Sultandağları ile Yarıkkaya arasında Ayıp Köyü vardır. Bu köyde eskiden çok güzel bir kız yaşarmış. Köyün delikanlılarının hepsi ona âşıkmiş. Kızı komşu köyde bir ağanın oğluna vermişler. Kız hiç evlenmek istememiş, ağlamış durmuş. Meğer kız iğfale uğramış ama kimseye diyemezmiş.

Düğün hazırlıkları başlamış, gelin alayı gelmiş. Kız atın üzerinde davul ve zurna eşliğinde giderken "Allah'ım beni kuş et" demiş. Allah duasını kabul etmiş. Kız atını mağaraya doğru hızla sürmüş. Babası "Gitme kızım." demişse de kız "Ayıp baba, ayıp." diyerek kuş olup mağarada kaybolmuş. Uzaklaşırken ayağındaki kunduranın biri düşmüş. Düğün alayı mağaraya geldiğinde biri kunduralı diğeri mesli ayak izlerini görüp çaresiz geri dönmüşler. Bu köye o yüzden Ayıp köyü derlermiş. Gelin kızın hâlâ bu mağarada yaşadığına, etrafı temizlediğine inanılmış. Yörükler buraya yağmur duası için gelmektedir. Kurban kesme ve mağaranın taşları arasından akan su ile abdest alınıp namaz kılınmaktadır. Kalpten inanınca dileklerin kabul olunacağına inanılır. Sabah mağaraya ilk giren gelinin ayak izlerini görmektedir ancak sonra girenler göremez. Etraf pis bırakılsa dahi ertesi güne temizlendiği görülür. Bugün ziyaret yeri olarak işlevini korur. (Kayayerli 2000: 159-175)

Ayıp Kuşu'nun dönüşümü ile alakalı bu efsanede kızın kötülüğe uğraması, bunun da ortaya çıkmasından korkması ve hicap duyması anlatılır. Kızın diğer efsanelerdeki gibi bir dönüşümden önce taş ya da kuş olmak için duada bulunup bulunmadığı belirsizdir. Ancak müşterek kısım bir sıkıntı içinde kalmasıdır. Efsanede öne çıkan diğer bir motif ise öldükten sonra varlığını göstermesidir. Bu efsane Isparta efsaneleri içinde yer alan Gelincik Ana efsanesi ile ortak motifler barındırır.

Bedeller'in kızı Allah tarafından hamile kalır. Babası kızın namussuzluk ettiğini düşünür. Kızın elini ayağını bağlayıp Haliloğlu Kuyusu'na atmaya götürür. Kız babasına ne söylese ikna edemez. Kuyuya yaklaştıkları sırada "Allah'ım, benim bir suçum yok, ben bu cezayı hak etmedim, beni ya kuş et, ya taş." diye dua eder. Allah kızın duasını kabul eder. Babası, kızı kuyuya attığı anda kız, kuş olup kuyunun içinden çıkar. Kız uçup evlerinin üstüne konar. Babası gözleri ile bu olaya şahit olunca yaptığı hayatı anlar. Kız günlerce evin üzerinde öttükçe babasının vicdan azabı artar. Köyün büyüklerine danışır. Onlar da bir han yaptırıp gelen geçeni doyurmasını söyler. Eskiden bu hanın bulunduğu yerde evi bulunan anlatıcı, evinin önündeki dut ağacının, bu kızın yatırı olduğunu söyler. Evinin altında da evliyaların yolu vardır. Evliyaullah bazen birbirini ziyaret eder ve bu yolu kullanır. Bu yüzden evin altındaki kapı, avlu kapısı ve bahçe kapısının her zaman açık kalması gerekir. Ayrıca dut ağacının altına köpek bağlayınca Allı Gelin'in kendisine görünerek rahatsız olduğunu, orayı temizlemesini söylediğini anlatır. (Göde 2010: 274)

Bu efsanede iftiraya uğrayan kızın, babasının canına kastetmesi neticesinde yaşanan bir dönüşüm vardır. Aslında masum olan kızın, Allah tarafından kuşa dönüşerek içinde bulunduğu zor durumdan kurtulduğuna inanılır.

Bu efsaneye benzer bir efsane de şu şekildedir:

Yusufçuk, vaktiyle haylaz bir çocuktur. Annesi yemek pişirirken üstünden yer ve bu gibi türlü yaramazlıklar eder. Bir gün annesi süt kaynatır. Yusuf da kaynayan sütten içmeye çalışır. Annesi kepçeyi kafasına vurup "Kuş olup pırlayasın, bir daha gözüm görmeye!" der. Duası der demez kabul olur ve çocuk kuş olup uçuverir. İçi yanan kadın kepçeyi bir de kendine vurarak kuş olmak için dua eder. O da aynı anda kuş olup uçarak Yusuf'u aramaya başlar. Ararken de "Yusuuuf, gel süt iç" diye bağırır. Yusufçuk kuşlarının tepesindeki beyazlığın kepçeden kalma iz olduğu rivayet edilir. (Sakaoğlu 2013: 151)

Kadının yeni doğan bebeği vefat eder. Göğüsleri sütle dolu olduğu için sancılanır. Kadın evladının acısından yana yana kuşa dönüşür. "Hasan, (Yusuf) gel süt iç." diyerek evladını arar. (Balaban 2013; 512)

Çobanın biri kız biri erkek iki çocuğu vardır. Eşi ölünce başka bir kadınla evlenir. Çocuklar üvey annelerinden çok korkarlar. Bir gün kuzuları otlatırken dalıp kaybederler. Dağılıp kuzuları ararlarken Yusuf çadırı bulur ve babasına durumu anlatır.

Babasıyla birlikte kuzuları bulur bu kez ablasını aramaya başlarlar. Ablası derin korku ve üzüntüyle kuş olmak ister. Allah duasını kabul eder ve Yusufçuk kuşuna dönüşür. Babası ve Yusuf'un yanında bir çalıya konup "Yusuf kuzuları buldun mu?" diye öter. Tabi onlar bunu anlayamaz. Yüzyıllardır bu kuşun aynı garip ve korkulu ses ile çam ve ardıc ağaçlarında öter durur. (Acar 2013: 162)

Denizli Tavas'ın Karacasu'ya yakın köylerinde gece öten ama hiç görünmeyen yusufçuk kuşu ile alakalı şu efsane anlatılır. Yusuf adında bir çocukla ablası katır güderlerken katırı kaybederler. Üvey anneleri çocukları o kadar döver ki kız dayanamayıp yardan kenini atar. Yere düşmeden kuşa dönüşen kız bir dala konar ve "Yusuuuf, kır katırı buldun muu? tüh" diye seslenir. O günden beri bu kuş böyle ötmeye devam eder. (Türktaş 2012: 216)

Hatay'da anlatılan diğer bir varyantında koyunları kaybeden Yusuf ve ablası birbirlerini de kaybederler. Sabah koyunlarla Yusuf'u taş kesilmiş şekilde gören abla üzüntüden kuşa dönüşür. (Değer 2014:230)

Antalya Akseki'de anlatılan Yusufçuk Kuşu Efsanesine göre; bir anne çocuğunu ormanda gezdirirken kaybeder. Ne kadar arasa da bulamaz. En nihayetinde Allah'a kuş olup çocuğunu aramak için yalvarır. Duası neticesinde kuş olur. Oğlanın adı Yusufçuk'tur. "Yusufçuk, Yusufçuk!" diye ararken kuşun adı bu kalır. (Tekin 2003: 50)

Bu efsanelerdeki yusufçuk kuşunun ötüşü esnasında çıkardığı sesler halk tahayyülünde anlamlandırılmaya çalışılmış, benzetilen kelimelerden yola çıkılarak efsaneleştirilmiştir.

Efsanelere konu olmuş diğer bir kuş türü ibibiklerdir. Bu kuşlarla alakalı anlatılan efsaneler şöyledir:

İbibik kuşu önceden çok inançlı; namazlı, abdestli bir insanmış. Saçları çok uzunmuş. Bir gü saçlarını tararken kayınpederi içeri girmiş. Utancından Allah'ım ben şimdi ne yapacağım, beni gördü demiş. "Ya beni taş et ya kuş." demiş. Başındaki tarağıyla beraber kuş olmuş. (Balaban 2013: 513)

Yeni gelin odada saçını taradığı sırada kayınbabası içeri girer. Kız, kayınbabası başını açık görünce çok utanır. Allah kızı ibibik kuşu yapar. Başındaki kepez bu taraktır. (Özdemir 2003: 140)

Bu efsanede dönüşüm sebebi olarak kızın kaynatasına karşı duyduğu hicap ön plana çıkar.

İbibik kuşu ile ilgili tespit edilen sonraki efsanelerde ise diğer varyantlarında öne çıkan utanma duygusuna rastlanılmaz. Burada dönüşümün sebebi olarak aşkına kavuşamama ve kaynanadan görülen eziyet gösterilir. Bu kızlar içinde bulundukları durumdan kurtulmak için dua eder ve kuşa dönüşür.

İbibik önceleri çok güzel bir gelindir. Kaynanası kötü huylu biridir. Geliniyle her zaman kavga eder. Bir gün gelin saçlarını yıkamış, tarıyordur. Kaynanası gelip her yerin berbat olduğunu, onun da saç taradığını söyler. Gelin ya kuş olup uçmak ya da taş olup bunları duymamak için dua eder. Allah duasını kabul eder. Kız saçında tırağı ile ibibik kuşuna dönüşür. (Karadavut 1992: 179)

Bir genç kız ile oğlan birbirini severken annesi engel olur ve kızı yaşlı birine verir. Kız da gelinliğe girmeden önce aynaya bakarak saçlarını tarıyormuş. Allah'a kendini ya taş ya kuş etmesi için yalvarmış. Tarak başında iken kuş olup uçmuş, gitmiş. (Balaban 2013: 513)

Efsane çalışmalarında tespit edilen diğer bir kuş türü, Kekavu kuşlarıdır. Bu kuşlarla anlatılan efsaneler ise şu şekildedir:

Bingöl civarında çok mutlu bir aile yaşar. İki çocuklu, çiftçilik ile geçinen bu ailenin huzuru annenin genç yaşta ölmesi ile kaçır. Baba bir süre sonra başka bir kadınla evlenir. Kadın çocuklara türlü eziyetler eder. Çocuklar evden kaçmayı düşünür ama babalarını sevdikleri için kaçamaz. Bir gün kadın çocuklara bir torba verip dağdan kenger toplamalarını ister. İki kardeş güle oynaya akşama kadar kenger toplar. Akşam olmak üzere iken "Bakalım kengerler nasıl?" diye torbaya bakarlar ama içinin boş olduğunu görürler. Büyük kız, kardeşine "Bak sen bizim topladığımız kengerleri sinsi sinsi yedin, biz şimdi eve gidersek analığımıza ne diyeceğiz? Bizi döver içeri de almaz." der ve üvey annenin korkusundan oturup ağlamaya başlarlar. Küçük kardeş yemin eder ki: "Ben yemedim. Ne olduğunu ben de bilmiyorum. İstersen gel karnımı yar bak." O ara abla elindeki bıçakla kardeşinin karnını yarar ve midesine bakar. Gerçekten kardeşinin midesinde hiçbir kengerin olmadığını görür. Tabi kardeşi ölür; ama ablası torbayı açıp baktığında fark eder ki, torbanın dibi deliktir. Anelik bilerek, çocukları azarlamak için delik torbayı çocuklara vermiştir. Kız daha sonra vicdan azabından Allah'a yalvarır ve derki: "Allah'ım benim de canımı al. Eğer canımı almayacaksan beni öyle bir hale sok ki, ben her gün kardeş kardeş diye bağırayım." Ve o anda, Allah tarafından bir kız bir kuş haline bürünüyor. Bu kuşa yörede "Kekavu kuşu" denir.

Öttüğü zaman “Kekavu kekavu” diye ses çıkarır. Kekavu Zaza’ca yöresel dilde “kardeş” demektir. O kuşun adının bu efsaneden kaynaklanarak konulduğu rivayet edilir. (Bazancir 2010: 92,93)

Yusufçuk kuşuna benzer şekilde kekavu kuşunun da çıkardığı ses muhtemel olarak halk tahayyülünde efsaneleştirilmiştir. Yöresel ağızda "kardeş" anlamına gelen "kekavu" kelimesi üzerine olay örgüsü oluşturulmuştur. Kardeşinin ölümüne sebep olan ablanın yaşadığı pişmanlık ve acı ile kuş olmak istemiş, neticesinde duası kabul edilmiş ve "kekavu kekavu" yani "kardeş kardeş" diye dolaşan bir kuşa dönüşmüştür.

Anasız, babasız iki kardeş dağda biten tatlı bir ot olan kenger toplamaya gider. Akşama kadar toplarlar. Akşam olunca ablası oğlan kardeşinin torbasının boş olduğunu görünce kızar. Kengerleri yemekle suçlar. Kardeşi de inanmıyorsa karnına bakmasını söyler. Ablası bıçakla karnını açıp bakar ve kenger olmadığını görür. Ama kardeşi ölür. Bakar ki torbanın altı delik, bu yüzden kenger yoktur. Çok pişman olur, çok üzülür. Ağlayarak “Keku keku ben niye vurdum ben vurmadım bıçak vurdu” diyor. “Ya Rabbim sen beni bir kuş yap. Ben nasıl milletin halkın içine girerim” diye dua eder. Cenab-ı Allah orada onu kuş yapar ve dağlara kaçar. (Bazancir 2010: 94)

Efsanenin diğer bir varyantı ise şu şekildedir.

Üvey anne elinde iki kardeş varmış. Analık çocukları çok çalıştırmış. Her gün ya pancar ya kenger toplamaya yollarmış. Getirdikleri şeyi beğenirse severmiş, beğenmezse dövermiş. O gün kenger toplayan kardeşler dinlenmek için bir yere oturmuşlar. Kengerlere bakarken oğlan kardeşinin torbasını boş gören ablası çok kızmış. Kardeşini kengerleri yemekle suçlamış. Kardeşi ne dese ablasını inandıramamış. Kardeşinin karnını bıçakla deşmiş. Bakmış ki tek bir kenger var, o da kendi verdiği kengermiş. Abla o anda dua edip Allaha yalvarmış ve demiş ki, “Allah’ım ben ne yaptım, ellerimle kardeşimi öldürdüm. Sen beni öyle bir kuş yap ki gece gündüz dağlarda gezem ve acımı haykıram” demiş. Zaman peygamberlerin zamanıymış ve Allah emretmiş, kız ufak bir kuş olmuş. Bu kuş çırcıplakmış ve bu kuşu gören kişi hemen ölmüş. Kekavu kuşu dağlarda, “Fepo keko ki kuşt mu kuşt” dermiş. Yani, “Kardeşimi kim öldürdi ben öldürdüm, kim öldürdi ben öldürdüm.” Diye ötüyormuş. Kekavu kuşu kengerlerin çıkışından, son bahar ayına kadar durmadan ötermiş. (Bazancir 2010: 121)

Benzer efsaneye Elazığ Efsanelerinde rastlanır. Bir kaza ya da kasıt sonucu kardeşini bıçaklayan kız üzüntü ve pişmanlık içinde kuş olmayı diler. Duası kabul edilir ve kuşa dönüşür. Bu kuşa Keko Kuşu denir. Keko bu bölgede erkek kardeş demektir. (Görkem 1987: 230)

Kekavu kuşlarından sonra anlatılan başka bir efsane ise angut kuşlarıyla alakalıdır.

Gelin ile kaynana erkeklerin evde olmadığı bir vakit kara köpeği kesip etini pişirmeden yerler. Akılları başlarına geldiğinde ağızları kan içindedir ve iş işten geçmiştir. Bu sırada eve kayınbaba gelir. Utançlarından ne yapacaklarını şaşırان kadınlar ya uçar kuş ya donar taş olmak için Allah'a yalvarır. Ağızlarından ilk kuş olmak çıktığı için üstlerindeki kan nedeniyle iki kınalı kuş olup uçarlar. Bunların sayısı hep çifttir. Eşi ölen angut kuşunun da yedi yıl içinde öleceğine inanılır. (Sönmez 1994:414)

Angut kuşlarının hep çift olarak gezdiği bilinmektedir. Efsanede gelin ile kaynana müşterek bir dua ile kuş olur ve birlikte uçar gider. Bu kuşların birbirinden ayrılmaması bu şekilde bir efsane oluşmasına sebep olmuş olabilir. Benzer bir efsanede ise andur kuşlarından bahsedilir. Angut kuşlarının birlikte uçması gibi efsaneye göre bu kuşlar ga birbirinden ayrılmaz ve hep peş peşe uçar.

Vaktiyle bir kadın, oğluna güzel huylu bir gelin alır. Ancak kadının kendisi oldukça geçimsizdir. Gelin kız kaynanasına bir dayanır, iki dayanır ancak bir gün sabrı tükenir. "Yâ Rabbi, beni öyle bir kuş yap ki kaynanam beni hep ansın, hiç unutmasın." diyerek Allah'a niyazda bulunur. Gelinin duası kabul olur ve bir kuşa dönüşüp uçuverir. Uçarken de "An, an!" diye öter. Olanlara üzülen kaynana da dua ederek başka bir kuşa dönüşür. Bu kuş da diğerinin peşinden uçarak "Dur, dur!" der. Bu sebeple birbiri ardına uçan ve sırayla ötüşen bu kuşlara "Andur Kuşları" denilmiştir.(Sakaoğlu 2013:149)

Yalnızca efsanenin anlatıldığı bölgede ve efsanenin gerçekleştiğine inanılan mevsimde ortaya çıkan bir kuş ile alakalı zorda kalma hâli ile açıklanabilen şu efsane anlatılmaktadır:

Konya Detse köyünde bir gelin koyun otlatırken sürüye kurt dalar. Köye dönüp köylülere hesap vermekten korkan gelin Allah'a ya taş ya kuş olmak için yalvarır. Allah duasını kabul eder ve kuşa dönüşür. Yaylalarda koyun sürülerini takip eden kuşlar gördükleri zaman köylü bu kızı hatırlar. (Emiroğlu 1993:181)

Güvercin ya da kumru olmakla alakalı tespit edilen efsaneler şu şekildedir:

İhtiyar bir nine yetim ve öksüz kalan üç torunuyla birlikte yaşar. Kızlar kadına türlü eziyetler eder. Kadın bu zalimlerin elinden kurtulmak için kuş olmayı diler. Allah duasını kabul eder ve ihtiyar kadın güvercine dönüşür. Güvercinin acı çeken insan sesine benzer sesi bu kadının "büyüğü dövdü, ortanca sövdü, küçüğü kovdu." demesi ile açıklanır. (Erol 1996: 171)

Kumru kuşu genç bir kızdır. Yağ hazırlarken döktüğü için üvey annesi, tavayı başına geçirir. Kız o anda dua eder ve kumruya dönüşür. Boynundaki iz, kepçenin izidir. (Tekin 2003:50-51)

Öksüz iki kız kardeşin kötü huylu bir üvey anneleri vardır. Bir gün kızlar mutfakta kazayla yağ dökerler. Ne kadar uğraşsalar da temizleyemezler. Üvey annelerinin korkusundan Allah'a dua ederler. Allah dualarını kabul eder ve kızlar kumru kuşuna dönüşüverir. Uçup evlerinin çatısına konarlar.

"- Gugu guk, gugu guk.

- Yağ dök, dök

- Kim döktü, kim döktü?

- Biz döktük, biz döktük." diye öterler. (Osan 2006: 62)

Kumru, önceleri çok güzel bir kızdır. Elinde gergef işlerken kötü niyetli bir adam bahçe duvarından atlayıp kıza yaklaşır. Kız ya bu adamın taş olması ya da kendinin kuş olması için dua eder. Allah tarafından kuşa dönüşür. Kumrunun boynundaki siyah halka, gergefteki ipidir. (Alptürker 2013:168)

Burada kumruyla alakalı ilk efsanede yaşlı kadının torunlarının eziyetine dayanamayıp kuş olması, ikinci ve üçüncü efsanede üvey anneden muzdarip olan çocukların dua ile kuş olması, son efsanede ise namus korkusu yaşayan kızın dua ile kumruya dönüşmesi söz konusudur.

1.7.2.Başka Bir Hayvanın Şekline Bürünme

İncelenen efsanelerde kuşa dönüşme motifine sık sık rastlanırken diğer hayvanlara dönüşüm örnekleri sayılı kalmıştır. Bunun hayvanların zihinde uyandırdığı olumlu ve olumsuz algılar ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Örneğin kuşlar, uçuşu ve gökyüzüne yakın olması bakımından insanoğlunun hayranlığını kazanmıştır. Ancak ayı, kaplan, yılan gibi hayvanlar insanlara daha ürkütücü gelmektedir. Dua ile dönüşüm yaşayan insanların zararsız, masum bir varlığa dönüşmesi, mânâ bakımından insanlara

daha cazip gelmiş olabilir. Bu başlık altında balık, ördek, ayı gibi bazı hayvanlara dönüşüm efsanelerine yer verilmiştir.

Balığa dönüşme ile alakalı tespit edilen efsaneler şunlardır:

Sit Siras'ın kardeşi altın boğaya tapınırken bir adamın vesilesi ile Allah'a inanmaya başlar. Babası öfke ile oğlunu bir sandığa kapatıp nehre atar. Allah'a inanan bir krala bu durum mâlum olur, oğlanı nehirden çıkarıp büyütür. Kardeşinin nehre atıldığını duyan Sit Siras da Allah'a iman eder. Kardeşinin acısı ile kendini nehre atar. Akıntı ile biraz sürüklenen güzel kızı birkaç genç nehirden çıkarır. Aralarında kızı paylaşamazlar. Kız bunlardan kurtulmak için kendini tekrar nehre atar. Yüzme bilmediği için nehrin akıntısıyla sürüklenen kız Allah tarafından balık kız hâline gelir. (Sancak 2008: 81)

Efsanede erkek kardeşinin iman ettiği için cezalandırılması, kız kardeşin ise bu cezaya rağmen iman etmesi dikkat çekicidir. Daha sonra kardeşinin acısı ile o da kendini ırmağa atar. Ancak Allah tarafından yüzme bilmemesine rağmen suda boğulmaz. Bir süre sonra erkekler eline düşer ama yine namusunu korumak için kendini nehre atmayı tercih eder. Allah tarafından bu tercihleri neticesinde mükâfatlandırıldığı düşünülebilir. Kız içinde bulunduğu durumdan balığa dönüşerek kurtulmaktadır.

Giresun Şebinkarahisar'da Avutmuş Mahallesi'nde bir göze ve içinde üç balık vardır. Eskiden taze ekmek yapan gelin ve kaynana kokusu yayıldığı için komşulara dağıtır. Cimri adam karısı ve gelinini ekmek dağıttığı için fırına atar. Ateş suya dönüşür. Fırına atılan gelin ve kaynana ile gelinin karnındaki bebek balığa dönüşür. Fırının yerinde oluşan bu gözenin suyu yaz kış ne azalır ne de artar. Buraya bırakılan balıklar yaşamaz, sudakiler de üremez. Yüzyıllardır aynı şekilde durur. Çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilir. (Gökşen 1999:153,154)

Bu efsanede kadınların cömertliği sayesinde ateş onları yakmamıştır.

Avutmuş'ta çalışan inşaat işçileri Balıklı Göze'deki balıkları yakalar; kesip temizleyerek kızartırlar. Balıklar tavadan atlayarak gözeye geri döner. (Gökşen 1999:154)

Balıkların kutsal olması sebebiyle yok olmadıklarına, öldürücü etkenlerden zarar görmediğine inanılır. Bu efsane dirilme motifine de uygundur.

Çoban ve hanımı için de benzer bir efsane anlatılır. Daha çocukları bile olmayan genç çift ibadetleri tam, dindar kişilerdir. Gelin o zaman kadar namahreme

görünmemiştir. Bir gün Allah rızası için bir dilenciye yiyecek verir. Çobana bu durum mâlum olur. Eve gelip hanımına sorar ve hanımı Allah adı için yardımcı olduğunu anlatarak fakirin sadece elini gördüğünü söyler. Adam, eğer Allah'ın emirlerine bu kadar uyuyorsa Allah rızası için hanımının kendisini tandıra atmasını söyler. Kadın Allah rızası için deyince kendini ateşe atar. Çoban da ardından atılır. İkisi birden gölde balık oluverir. O günden beri iki farklı renkte balıklar çoğalıp gelirmiş. (Seyidoğlu 1987: 300)

Erzurum Ilıca Köyü'nde eski zamanlarda bir kadın yaşar. Kapıdan dışarı kocası geliyor mu diye bakarken yoldan geçen Ermeni delikanlısı gelinin güzelliğine hayran olur. "Gelin kardeş Allah'ını seversen yanağından bir kere öpeyim." der. Allah adı için gelin müsaade eder. Kocasını gelince olanları anlatır. Adam dışarı çıkıp bir ateş yakar. "Karı, Allah'ını seversen kendini şu ateşe at." der. Kadın gözünü bile kırpmadan kendini ateşe atar. O sırada ateş bir göle kadın da balığa dönüşür. Bu balıklar mukaddes sayılır ve yiyecek hastalanacağına inanılır. Başka bir anlatıya göre bu balıklar yeşil sarıklı birer asker olup harbe gider. Aralarındaki yaralı balıkların askerde yaralanıp gelenler olduğuna inanılır. (Seyidoğlu 1978: 299)

Bu efsanelerde Allah adı verildiği için gelinler kendilerinden istenileni geri çevirmezler. Burada anlaşılan şey niyetlerinin samimi olmasıdır. Eğer Allah adı verilerek kendisini öpmek isteyen gence kendi isteği ile karşılık verse bu gelin günaha girmiş olur. Ancak nefsi arzularından arı olduğu düşünülür ise sadece Allah rızası için bunu kabul etmesi, içindeki Allah aşkının bir tecellisi olarak değerlendirilebilir. Allah'ın kendisine böyle muhabbet besleyen kulunu ateşte yakmadığına ve balığa dönüştürerek koruduğuna inanılır.

Beyşehir Gölü'nün bir kenarında yaşayan ve Amazonlar denilen kadın savaşçılar Büyük İskender'in ordusu ile kahramanca savaşır. Kaybedeceklerini anladıklarında ise teslim olmaktansa ölmeyi tercih ederler ve topluca göle atlarlar. Rivayete göre kadınlar burada balığa dönüşürler. (Emiroğlu 1993:201)

Burada kadınların savaşta yardımcı olması motifine rastlanır. Kırk sayısı formel rakamdır. Kadınların kaybedeceklerini anlayınca topluca göle atlamaları dikkat çekicidir. Burada vurgulanmamış olsa da diğer benzer efsanelerden çıkarım ile namus endişesi altına girmiş olmaları da muhtemeldir.

Efsanelerde karşılaşılan diğer bir dönüşüm ördeklerle ilgilidir. Farklı motifler barındırsa da aslında iki efsanede de muradına kavuşamayan iki genç kızın ördeğe dönüşmesi hadisesi vardır. İlkinde beyaz rengin gelinliği anımsatması sebebiyle göldeki beyaz ördeğin yer altına çöken hamamdaki gelin olduğuna inanılır. Diğer efsanede ise çift olarak gezen ördeklerin kavuşamayan âşıklar olduğu inancı vardır.

Safranbolu'nun Yörük ve Konarı köylerinin sulama ihtiyacını karşılayan iki göl bulunur. Biri Taşpınar adı verilen büyük göl, diğeri küçük göldür. Efsaneye göre; bu göllerin yerinde, çok eskiden bir hamam vardır. Bir gelin hamamı esnasında hamam birdenbire çöküp gelinle birlikte suya karışır. Bir zaman sonra bu köyde süt beyazı dışı bir ördek peyda olur. Kendi başına yüzer, yanına da başka hiçbir ördeği yanaştırmaz. İşte bu ördeğin suya karışan gelin olduğu söylenir. Hamamın yıkıldığı kış günlerinde görüldüğü, başka zamanlarda görünmediği anlatılır. (Oral 2018: 196)

Yörük Köyü'nde eskiden çok alımlı, çok güzel bir kız yaşar. Gönlünü oraya göçen bir Yörük oğluna kaptırır. Birbirine âşık olan gençler gizlice buluşur. Ancak kızın babası yeri yurdu olmayana kız vermem diyerek kızı eve kapatır. Durumu öğrenen oğlanın babası da obamızda kız mı yok elkızı bize lazım değil deyip obayı toplatır ve götürür. Kız obayı yerinde göremeyince “Vay benim onmaz başım, kara yazgım, ağladım güldüm, ömrümde bir kez sevdim, onu da benden kaçırdılar, artık bu dünya neyime gerek” deyip kendini göle atar. O gün sevdiğini görmek umuduyla köye gelen delikanlı da kızın akıbetini öğrenince kendini göle atar. Bir vakit sonra bu gölde iki ördek ortaya çıkar. Biri dişi diğeri erkektir. Bu ördeklerin kendini suya atan âşıklar olduğuna inanılır. (Oral 2018: 196,197)

1.7.3.Diğer (Taş ve Bitkiye Dönüşme)

1.7.3.1.Taş Hâline Gelme

Jean-Paul Roux taş ve kayalar hakkındaki inanışlardan bahsederken "bengü" yani "sonsuz" sıfatı üzerinde durur. Ayrıca Altaylıların olağanüstü yapıya sahip kayalar önünde derin bir etki hissettiklerinden bahseder. (2002: 147,148)

Yapılan çalışmalara göre, Orta Asya'da İslâm öncesi dönemde Türkler bazı taş ve kayaları kutsal saymaktadır. Uygurların ünlü Kut Dağı Efsanesi bu görüşün güzel bir örneğidir. Efsaneye göre Uygur ülkesinin refahı, Kut Dağ adıyla bilinen büyük bir yeşim kayasına bağlıdır. Ülke ve halk felâketlerden uzak hayatlarını bu kayaya borçludurlar. Bu efsane, toprağın bereketinin ve milletin selâmetinin bu kayayla

ilişkilendirilmesi açısından Uygurlardaki kaya kültüne işaret etmektedir. (Ocak 2007: 124)

Halk inanışlarına göre kişi, himayesindeki bitki, cansız bilinenler ve hayvanlar ile birlikte taş kesilebilir ve bu hadise iki şekilde gerçekleşebilir. İlk olarak; kişi, darda kalır ve alkışı kabul görür, taş ya da kuş olarak refaha kavuşur. Diğer şekilde ise tabuları yıktığı için cezalandırılır ve nihayetinde taş kesilir. Kişinin yanındaki heybesi yahut eşeğinin semeri de kişiyle beraber taşa dönüşür. Taş, cematat içinde su, toprak, dağ gibi farklı bir konuma sahiptir. İlk türdeki taş kesilmeler kutsal mekân olarak hüviyet kazanır ancak ikinci türdekiler birer ibret örneği olarak belirir. (Kalafat 2016: 30) İkinci husus bir keramet olarak nitelendirilemeyeceğinden çalışmada örneklerine yer verilmemiştir.

Halk inanmalarındaki ceza yollu taş kesilmelerde aşktan bahsedilmez ancak dua yolu ile gerçekleşen örneklerde Allah'a olan itimat, ümit, tevekkül ancak ona karşı aşkın birer tezahürüdür. İnsanlar, hayvanlar, bitkiler âleminden taş kesilen bu varlıklar Allah indinde makbul olan varlıklardır ve öteki âlemde aşklarının mükâfatlarını alacaklardır. (Kalafat 2016: 30)

Taş kesilme başlığı altında karşılaşılan önemli kültlerden biri dağ kültürüdür. Dağlar eski inanç sistemlerinden beri, gökyüzüne yakınlığı ile insanların nazarında ululuk, yücelik ve ilâhîlik timsâli olarak kabul görmüştür. Buralar insanüstü varlıkların ve ilâhların mekânı olarak düşünülür. İlâhlar ile buralarda irtibat kurulduğuna inanılır. Putperest inanışlarda dinî ritüellerin mekânı genellikle dağlar ya da yüksek tepelerdir. Buna benzer fikirler neticesinde her ülkenin, her milletin kutsal bir dağı ya da tepesi bulunur. Yunanlılar için Olimpos Dağı, Eski Türkler için Ötüken Dağı, İslâm milletlerinin anlatılarında geniş yer bulan Kafdağı işaret edilen konuya örnek olarak gösterilebilir. (Ocak 2007: 114)

Türkler 'in bütün boylarının kutsal bir dağı olduğundan bahsedilir. J.-P. Roux bu konuda "Kutsal bir dağa sahip olmayan bir Türk ve Moğol kavminin bulunmasına imkân olmadığı anlaşılmaktadır." ifadesinde bulunur. (Roux 1973: 124:128)

Eski Türker'de ve Moğollar' da mevcut olan dağ kültürünün çağdaş Altay topluluklarında da bulunur. Bu kült aynı coğrafî alanda yüzyıllarca varlığını sürdürmüştür. Anohin, Harva, Katanov gibi birçok isim buralardaki Türk toplumlarının dağ kültü hakkında müşahedelerde bulunmuşlardır. Bu çalışmalar Altaylar 'da özellikle

Altay Dağı başta olmak üzere dağ ve tepe kültürünün çok önemli bir yeri olduğunu kanıtlamaktadır. (Ocak 2007: 117)

Anadolu sahasındaki efsaneleri incelerken dağların mukaddes görülmesinin örneklerine rastlanır. Dağlarda edilen dualar kabul edilir, halktan uzaklaşıp ibadet etmek için mekân olarak tercih edilir.

Her dağ ve tepenin manevî sahibi olduğuna inanılır. Gelincik Dağı bu örneklerden bir tanesidir. Büyük evliyadan sayılan ve Veli Baba'nın yakını olan Gelincik Ana bahsedildiği gibi bir tepenin zirvesine defnedilir ve bu tepeye "Gelincik" adı verilir. (Ocak 2007: 115)

Efsanelerde, ilginç şekilli kayaların, dağların, tepelerin oluşumu ile alakalı anlatılan efsaneleri bahsi geçen taş ve kaya kültürü ile ilişkilendirmek yanlış olmaz. Anadolu'nun her yerinde yer alan gelin kayaları, âşık kayaları ile ilgili anlatılan efsaneler, buralara kutsallık atfedilmek istenmesinin bir sonucudur. Yüklenilen kutsallık ile bu dağ, tepe, aş ve kayalar ziyaret merkezleri hâline gelmiş ve çeşitli uygulamalara ortam oluşturmuşlardır. Dilek dilenen, adak kesilen, üstüne çıkıp sallanılan, boncuklar bırakılan kayalar, eski inanç dönemlerinden beri süregelen dağ-kaya kültürünün bir devamı şeklindedir.

1.7.3.1.1.Gelin Kayaları

Anadolu'nun hemen her yerinde gelin taşları ya da kayaları ile alakalı efsanelere rastlanmaktadır. Bu efsanelerde en çok karşılaşılan iki hadise ceza ve dua neticesinde taş hâline dönüşmedir. Ceza olarak taş hâline gelme efsanelerinde çocuğun altını ekmekle silme sonucu taş kesilme motifi en çok karşılaşılan anlatımadır. Ancak keramet altında bu efsanelere yer verilmemiştir. Bu çalışmada yalnızca dua ile gerçekleşen taş kesilmeler mevcuttur.

Sevdiğine kavuşamayan, istemediği birine ya da köye gelin giden genç kızlar bu evliliği istemezler. Gelin kervanı ile yola çıkınca Allah'a niyazda bulunurlar ve taş kesilmeyi dilerler. Kabul edilen duaları ile de bulundukları yerde bazen kervan ile birlikte, bazen üstlerindeki eşyalar ile taş kesilirler. Bu efsanelerden bazıları aşağıda verilmiştir.

Uygur'un karşısındaki Geygel köyünde bir gelini başka bir köye gelin ederler. Gelin alayı giderken kız "Allah'ım beni bu köye gelin etmektense taş et." diye dua eder. Davul, zurna, develer... Hepsi taş kesiliyor. (Balaban 2013: 509)

Niğde'de kendisi gibi fakir Yusuf'a âşık olan Fatma ismindeki kız zengin ama yaşlı Hüseyin Ağa'ya verilir. Eve yaklaşınca "Koca Allah'ım koma beni zalim eline... Ya donar taş et, ya uçar kuş..." der. Allah duasına kabul eder ve gelin alayı ile birlikte taş kesilir. (Sönmez 1994: 316)

Rivayete göre Burdur'da bir ağanın güzelleri güzeli bir kızı vardır. Kızın güzelliği ile büyüklenen ağa, onu hâli vakti yerinde biriyle evlendirmek ister ancak kızı çobana, çoban da kıza âşıktır. Ağa bunu bilmesine rağmen kendi gibi zengin birine kızını verir. Kız "Allah'ım beni taş et de bu adama gelin etme." diye canı gönülden dua eder. Allah duasını kabul eder ve Kumar yaylası yolu üzerinde Çatalan mevkiinin girişinde bütün düğün alayı taş kesilir. (Acar 2013: 154)

Kızın sevdiği oğlan askere gider. Oğlan askerdayken kıza başka bir kısmet çıkar ve babası kızı verir. Kızın gönlü yoktur ve Allah'a başkasına yâr olmamak için dua eder. Duasında söylediği gibi taş olur. (Alptürker 2013: 121)

Denizli'de Tavas'a bağlı bir köyde bir kız istemediği bir adamla babasının zoruyla evlendirilir. Düğün dernek kurulur, kız beyaz atın üzerinde gelin alayı ile birlikte yola çıkar. Gönülsüz gittiği için "Allah'ım dağın ardına gelin olacağıma kara kara taş olaydım" diye kendi kendine beddua eder. Allah bu duayı kabul eder, gelin ve gelin alayı simsiyah taşlara dönüşür. Bugün bu taş gelin taşı, bu köye de Karataş denilmektedir. (Türktaş 2012: 209) Kara renk Türk mitolojisinde olumsuzluğun sembolüdür. Ölünün ardından siyah giyinmek, kara keçe sermek, kara koyun yahnileri pişirilmesi bu olumsuz hadiselerle örnek teşkil eder. (Gönen 2004: 206)

Genç kız babası tarafından Müslüman olmayan birine verilir. Düğün dernek kurulur, gelin alayı gelir. Kız yolda giderken Müslüman olmayan biriyle evlenmektense taş olmayı diler. Duası kabul edilir; kim var, kim yoksa taş kesilir. (Yakın 2017:131)

Konya'dan Dere Köyü'ne gönülsüz gelin giden kız Allah'a yüzünün dereye dönmemesi için dua eder. Son bir kez Konya'ya dönüp baktığı sırada düğün alayı ile birlikte taş kesilir. (Emiroğlu 1993:169,170)

1.7.3.1.2.Kavuşamayan Âşıkların Birlikte Taş Kesilmesi

Bu başlık altında kavuşamayan genç âşıkların müşterek bir dua neticesi ile birlikte taş kesilmesiyle ilgili anlatılan efsanelere yer verilmiştir.

Mersin iline 40 km uzaklıktaki Menekşe Kalesi adlı tarihî kalıntının girişindeki kız ve oğlana benzetilen taşlarla ilgili anlatılan efsane şöyledir;

Yakın köylerden birinde iki genç birbirine âşık olur. Ancak ne kızın babası kızını vermek ister ne de oğlanın babası almak ister. Kız ve oğlan ata binip kaçar. Kızın babası peşlerine düşer. Âşıklar kalenin önünde sıkıştırılır. Kız ellerini açıp: "Allah'ım, ya bizi bu zalimlerin elinden kurtarıp birbirimize bağışla veya ikimizi de şuracıkta donar taş eyle."

Allah duasını kabul eder ve kız ile oğlan burada taş kesilir. (Sakaoğlu 2013: 27)

Gelin alayı gelirken evlenmesini istemeyen haramiler araya girmiş. Gelini bu taraftan, damadı diğer taraftan geçirmemişler. Sonra Allah tarafından gelin bu tarafta, damat o tarafta taş olarak kalmış. (Balaban 2013: 505)

Birbirini Leyla ve Mecnun gibi seven ve kavuşamayan iki genç dua eder. "Allah'ım bizi ya taş yarat, ya kuş yarat." diye. Duaları kabul olur ve taş kesilirler. (Balaban 2013: 510)

Allah'a asi olacak sözde bulunan oğlan yarıya kadar taş kesilir. Pişman olup tövbe edince tamamen taş kesilir. Nişanlısı gelir ve oğlana kavuşmak için dua eder. Dua neticesinde kız da bulunduğu yerde taş kesilir. (Erol 1996: 166)

Antakya'da bir keşişin güzeller güzeli kızı vardır. Keşiş Halep'e gidip geldiği sıralarda yanında kızını da götürür. Bu yolculuklar esnasında dinlendikleri yerde bir çoban vardır. Çobanla kız birbirine âşık olur. Keşiş bir gün kızı Halep kralına verdiğini söyler. Düğün günü Halep'e doğru gelin alayı yola çıkar. Aynı mevkide çobanla kız birbirini görür. Kız dayanamaz ve çobana kaçar. Peşinden gelenlerden korkup taş olmak için dua ederler ve birlikte taş kesilirler. Olayları gören ihtiyar bir kadın gençliklerini yaşayamayan âşıklara üzüldü ve gelin alayına beddua eder. Beddua neticesinde gelin alayı da taş kesilir. (Değer 2014: 222,223)

Hatay Dört Yol ilçesi Kuzuculu kasabasının olduğu yerde eskiden bir köy olduğu anlatılır. Bu köye iki kardeş yöneticilik eder. Birinin kızı, diğerinin ise oğlu olur. Çocukları beşik kurtmesi yaparlar. Büyüyünce nişanlarlar. Oğlanın babası ölünce kızın babası oğlana kızı vermekten vazgeçer. Oğlanı da köyden kovar. Mısır'a giden oğlan Mısır valisine olan biteni anlatır. Kızı alması için askerleri ile birlikte oğlanı köye gönderir. Cuma çıkışı köye girerler. Köylü askerlerle savaşırken kız ile oğlan birbirine koşup sarılır. Kavuşamayacaklarını anlayıp taş olmak için dua ederler. Allah dualarını kabul eder ve âşıklar kara taşa dönüşür. Burası bir ziyaret merkezi hâline gelir. İki kara

taşın arasından geçenlerin dileklerinin kabul olacağına inanılır. Adak adanır. Bu taşların arasından geçen âşıkların birbirine kavuşacağına inanılır. (Değer, 2014: 223,224)

Birbirine âşık iki genç aileleri evliliğe razı olmayınca kaçmaya karar verir. Peşlerine aileleri düşer. Yakalanacaklarını anlayınca dua edip taş kesilirler. Kavuşamayan âşıklar burayı ziyaret eder. Allah'a onların duasını kabul ettiği gibi kendi dualarını da kabul etmesi için yalvarırlar. (Karadavut 1992: 167)

Bey'in kızı çoban ile kaçır. Bir kayayı oyup içinde yaşamaya başlarlar. Bey bulundukları yeri alıp adamlarını üstlerine yollar. Kaçamayacağını anlayan âşıklar dua ile ya taş ya kuş olmayı diler. Birlikte taş kesilirler. (Karadavut 1992:168)

Safranbolu eski çarşıda birbirine âşık iki genç vardır. Kızın ailesi oğlan gayrimüslim olduğu için kızı vermez. Mağaraya saklanıp ağlayarak dua ederler ve dua neticesi taş kesilirler. Bu efsaneyi farklılaştıran kısım; mağaranın tavanından akan sudur. Anlatılana göre bu su her zaman akmaz, sadece kız ve oğlanın burada taş kesildiği Hıdırellez gecesı akar. Burası dilek dilemek için ziyaret edilir. Sevdığıne kavuşmak isteyenler burada dua ederek tavandan sarkan taşlara iplik, çul parçası gibi şeyler bağlar. Bunun haricinde mağarada, duvara bağlı yuvarlak bir taş bulunur. Bunun içinden üç kere geçenlerin dileklerinin gerçekleşeceğine inanılır. (Oral 2018: 198)

1.7.3.1.3.Zulümden Kurtulmak İçin Edilen Dua İle Taş Kesilme

Kayınvalidesinin zulmünden ya da eşinin ailesinin iftiralardan bunalan gelin ya da üvey annesinin bitmez buyruklarından usanan öksüz kız bu hâllerinden kurtulmak için Allah'a el açar ve taş olmayı diler. Dualarının kabul olması ile dağ, kaya ve taşla dönüşürler.

Eğirdir'in üstünde bulunan Sivri Dağı'nın, sırtüstü yatan bir kızı andıran görünüşüyle alakalı bir efsane anlatılır. Rivayete göre birbirini çok seven oğlan ve kız oğlanın ailesinin karşı çıkmasına rağmen evlenir. Eve gelen kız aileye hürmette bulunur, bir dediklerini iki etmez. Ancak aileye kendini sevdiremez. Aile her fırsatta gelini kötüler, gelinin kendilerine saygısızlık yaptığını söyler. Oğlan bir gün bunlara inanıp kızı döver. Buna dayanamayan kız evden kaçıp bir kayanın üstüne uzanır. Ağlayarak " Allah'ım beni taş yap, yükselip yüce bir dağ yap da bu iftiralardan kurtulayım." diye dua eder. Duası neticesinde taşla dönüşür ve yükselip bir dağ olur. Görünen kısmın kızın kafası olduğu, gövdesinin ise gölün altında kaldığı söylenir. (Göde 2010: 263)

Kayınvalidesinin zulmünden kaçmak isteyen kadın çocuğuyla evi terk eder. Açlık, yorgunluk ve ümitsizlik ile taş olmak için dua eder. Allah duasını kabul eder ve bir kayaya dönüşür. Bu kayadan ara sıra su süzülür ve kadının gözyaşı olduğuna inanılır. (Sönmez 1994: 318)

İki çocuk üvey anneleri ile bostana gider. Üvey anneleri hiç bir şeyi beğenmeyen, çocuklara eziyet eden biridir. Çocuklar bostanda kavun, karpuz toplamak ister. Üvey anne ellerini attığı hiçbir meyveyi beğenmez. "Hep büyük, hep büyük." der. Üvey annelerinden usanan çocuklardan kız olanı taş olmak için, erkek de kuş olmak için Allah'a dua eder. Duaları kabul edilir ve kız taşa, oğlan da kuşa dönüşür. Yaşlı insanlar bu kayada kızın belirgin bir izi olduğunu söyler. Oğlanın da kuş olduktan sonra belli mevsimlerde bu taşın üzerine konarak "hübbüük hübbüük" diye öttüğü rivayet edilir. (Alptürker 2013: 169)

1.7.3.1.4.Namus Korkusu İle Edilen Dua İle Taş Kesilme

Namus kavramı Anadolu kadını için her şeyin üstündedir. Dede Korkut'ta namusu söz konusu olan kadın namusunu çiğnetmemek için oğlunun etini yemeyi bile göze alır. Böylesine kıymetli ve vazgeçilmez bir olgu için canlarından dahi geçerler. Efsanelerde namusları tehlike altına giren kadınlar ya taş ya kuş olmayı, bu sayede namuslarını korumayı dilerler. Allah'ın inayeti ile bazılarının taşa bazılarının da kuşa dönüştüklerine inanılır.

Seferberlik yıllarında Taşlı Güney Köyü'nün etrafı düşman tarafından kuşatılmıştır. Bu sırada eski faytonla köye gelin getirilmekteymiş. Köye yaklaşıncı silah seslerini duyan gelin düşman eline düşmekten korkup taş kesilmek için Allah'a dua eder. Allah duasını kabul eder Gelin at arabasıyla birlikte taş kesilir. (Seyidoğlu 1978: 325)

Anne babası ile mutlu bir şekilde yaşayan iki kardeş, onların ölümü ile küçük yaşta yetim kalır. Oğlan, geçinebilmek için bir ağanın çobanlığını yapar. Kız, abisine her öğlen yemek götürür ancak birkaç gün götürememiştir. Abisi gözü yolda beklerken çok hırslanır. Kız uzaktan görününce kötü niyet ile ona doğru koşmaya başlar. Kız, abisinin niyetini anlayıp kaçmaya başlar. Yakalanacağını anladığı sırada "Allah'ım ya beni öldür, ya beni taş olayım, ya şuracıkta öleyim. Kardeşimin günahına ortak olmayayım." diye dua eder. Allah duasını kabul eder ve abisine yakalanacağı sırada taş kesilir. (Göde 2013: 264)

Düşmanlar harp zamanında kızları kovalamaya başlar. Kızlar kaçarak uçurumun kenarına geldiklerinde "Ya Rabbi bizi teslim etme, ya bizi taş eyle ya kuş eyle." diyet dua ederler. Kırk kız burada taş olur. (Balaban 2013: 508)

Rusların Trabzon'u işgali sırasında kırk kız düşmana teslim olmamak için bir kayadan atlar. Kızların atladığı bu kayalığın rengi kırmızı olduğundan buraya "Kanlı Kaya" derler. (Işık 1998: 65)

Şehrin savunmasını üstlenen iki mümine kız vardır. Belli bir bölgede Rus askeri bunlara çok yaklaşır. Askerler köyde bazı kadınlara kötülük eder. Kızlar kendilerini korumak için Allah'a "Ya bizi taşa çevir ya ikimizi birden al." diye dua ediyorlar. Duaları neticesinde taşa dönüşürler. (Balaban 2013: 508)

Akarsuda yıkanan anne ile kızı oradan geçen haramilerden korkar. "Allah'ım ya bizim canımızı al ya bizi taş et." diye dua eder. İkisi orada taş kesilir. Etraflarında dikme gibi göünen ağaçlar vardır. Orada kurban keserlermiş, yedirip içirirlermiş ama ağaçlara el sürmezlermiş. Dallardan alıp getiren olursa geri götürüp bırakırlarmış. (Balaban 2013: 508)

Yozgat Cehirlik'te bir kız başka köye gelin edilir. Kızı seven başka biri gelin alayının önünü keser ve tüm erkekleri öldürürler. Kız bunların eline düşmemek için dua eder ve neticesinde taş kesilir. Burada açan lalelerin kızın o zaman akıttığı gözyaşları olduğu anlatılır. (Karadavut 1992: 170)

Yassıkışla'yla Koyuncuk arasında analı-kızlı taşı vardır. Osmanlı zamanında dağa kaçan anne ve kız köylerine dönüyorlar. Bunları eşkıyalar çevirir. Namus korkusu ile dua edip taş olmayı isterler. Orada taş kesilirler. Buraya şifa umarak çok kurban getirirlermiş. (Balaban 2013: 509)

Antep'te yaşları genç kırk kız çocuğu dağda gezip eğlenir. Bir vakit sonra kırk atlının kendilerine geldiğini görürler. Ya taş ya kuş olmak için Allah'tan dilekte bulunurlar. Dilekleri kabul olur ve taş kesilerek kötülerin elinden kurtulurlar. (Özdemir 2003: 155)

Nizip'te dağın ardında yaşayan yedi kız kendilerine kötü niyetlilerin musallat olması sebebiyle birlikte beddua eder ve neticesinde taş kesilirler. Burada yedi taş yoktur ama yedi mezar bulunmaktadır. (Özdemir 2003: 156)

Nizip Taşbaş tepesine odun toplamaya giden yedi kız kardeş, onlara gören atlıları görünce çok korkar. "Allah'ım eğer karşıdan gelen atlılar bize kötülük

yapacaklarsa bizim hepimizi taş yap." diye dua ederler. Gerçekten gelenler kötü niyetlidir, bu yüzden kızlar taş kesilir. (Başarkanoğlu 2010: 89)

Zamanında önemli bir adam olan Sadi Paşa'nın kızı, arkadaşları ile Aslanağzı Hamamı'na gelir. Eşkıyalar Havza'yı basıp kadınlara kötülük ederler. Bu durumu öğrenen kız ağlayarak dua etmeye başlar. Duası neticesinde oradaki sütuna dönüşmüş. Bu sütunda göz gibi çukurlar bulunur. Anlatılana göre bu çukurluklar kızın gözleridir ve buradan sızan su, kızın gözyaşındır. Kızın ettiği dua arkadaşları için de kabul olur. Arkadaşları iki kuş olup uçar. Bunlardan biri Maarif Kaplıcalarının olduğu yere, diğeri de Lâdik'te bulunan Hamamayağı'nın olduğu yere konar. Bu iki kaplıca kızlar konmadan önce kaplıca değildir. Kızlar konunca sıcak su akmaya başlar. (Akçay 2018: 167)

Diğer bir efsaneye göre hem ahlâk güzelliği hem fizikî güzelliği sebebiyle Ak gelin denilen bir kadın vardır. Kocas ve iki çocuğuyla mutlu bir hayat sürer. Kocas gurbete çıkınca bir eşkıya kadına göz koyar. Kadın iki çocuğu ve çeyiz sandığını alıp kaçmaya başlar. Erciyes'in ortalarında, gece karanlığı ile öyle bir yere gelir ki; önlerine çıkan uçurumu geçip kaçmak mümkün değildir. Kadın namusunun korkusu ile ya taş ya kuş olmak için dua eder. Dilinden ilk çıkan dua ile çocukları ve beşik sandığıyla birlikte taş kesilir. (Alptürker 2013: 121)

Denizli'de Karahayıt bölgesinde güzeller güzeli bir kız yaşar. Kız kolay kolay kimseyi beğenmez ama bir gün köyün çobanına âşık olur. Çoban da bu güzel kıza âşıktır. Ancak köyün zengin beyinin oğlunun gözü de kızdadır. Bir gün kız çobana yemek götürürken beyin oğlunun kendisine doğru yaklaşmakta olduğunu görür. Niyetinin kötü olduğunu anlayınca sevdiği çobandan başkasına yar olmak istemediği için Allah'a taş olmak için dua eder. Allah duasını kabul eder ve kız atıyla birlikte taş kesilir. Günümüzde bu taş gelin taşı olarak bilinir ve muradına eren gelinler yeni evine gitmeden bu taşın etrafında dolaştırılır. Bazı gelinler uzun ve mutlu bir evlilik için bu taşa gelip dua ederler. (Türktaş 2012: 209)

Mersin'in Fındıkpınar yaylasında elinde kovayla taş kesilen gelin için şu efsane anlatılır. Kadın düşmanlardan korunmak için evini yüksek bir yere taşır. Suyu tükenince su almak için aşağıya iner. Yolda düşmanlarla karşılaşınca namusu korumak için Allah'a ya taş ya kuş olmak için yalvarır. İlk duası taş olduğu için taşa dönüşür. (Erol 1996: 167)

Ay parçası gibi güzel bir kız etrafta kimse yokken ırmağa girip serinlemek ister. Üstünü çıkarıp ırmağa girdiği sırada karşıdan bir sürü erkeğin geldiğini görür. Utancından hemen çıkıp bir kayanın ardına gizlenir. Allah'tan kimsenin görmemesi için taş olmayı diler ve taş kesilir. (Akçay 2018: 168)

1.7.3.1.5.Öldürücü Etkenlerden Kurtulmak İçin Edilen Dua İle Taş Kesilme

Musaköy'den gelin götürürlerken gelin alayının karşısına haramiler çıkar. Gelin "Allah'ım bizi ya taş yap, ya kuş yap." diye dua eder. Davul, zurna, gelin, damat hepsi taş kesilir. Damadın şapkası dahi bellidir. Hatta gelinin duvağındaki çiçekler de bellidir ancak çocuklar yontmuştur. (Balaban 2013: 504)

Gelin alayını düşman basar. Dereye doğru kaçarlar. Görürler ki kurtuluş yok. Dua ile taş olmayı isterler. (Balaban 2013:505)

Dağ yolunda iki gelin alayı karşılaşır. Birbirlerinden yol isterler. Bu yüzden düğün alayları arasında kavga çıkar. Gelinlerden birinin duası ile gelin alayları taş kesilir. (Görkem 1987: 105)

Bir yerden gelin alırlar. Kızı getirirlerken altınını, küpesini almak için haramiler önlerini keser. Gelin ya taş, ya kuş olmak için dua eder. Bütün kervan taş olur. (Balaban 2013: 505)

Gümüş'te çok zengin bir ağanın oğlu evlenmek ister ama istediği gibi bir kız bulamaz. Ava çıkınca yine oraya ava gelen Ispara'lı bir ağanın güzel kızına âşık olur. Nişanlanırlar. Kızı isteyen başka ağalar da vardır. Bu ağalar gelin alayını basar. Damadı, babasını öldürür. Gelini öldürmek için yürüdüklerinde gelin taş olmak için dua eder. Geri sağ kalanlarla birlikte, hatta ağalara teklif edilen paralarla birlikte taş olurlar. (Balaban 2013: 505)

Giresun'da güzeller güzeli bir kız gelin olur. Gelin alayı oğlanın köyüne doğru yol aldığı sırada kızı seven başka bir oğlan ve yanındakiler yollarını keser. İki taraf arasında kanlı bir kavga çıkar. Gelin kendisi için kan dökülmesine çok üzülür, ayrıca sevmediği bir adama yâr olmaktan da korkar. Allah'tan, eğer O'nun sevgili bir kulu ise kendisi uğruna kan dökülmemesini ister ve taş olmayı diler. Allah duasını kabul eder ve kız taş kesilir. (Gökşen 1999:126)

Zamanında bir kız bir oğlanla kaçıyormuş. Anne, babası, ailesi peşine düşmüş. Kız kaçarken dua etmiş. Anne babasının kurşunuyla ölmektense Allah'tan kendisini taş

etmesini istemiş. Orada taş kesilmiş. Kayabaşında incelmış gibiymiş, duvağı anımsatmış. (Balaban 2013: 511,512)

Kervana katılıp Kayseri'ye giden iki çocuklu kadın buradan kumaş, giysi alıp başka bir kervanla geri dönmektedir. Geri döndüğü kervan onun şehrine uğramadan yoluna devam eder. Kadın çocukları ile Kızıllmak'a gelir. Burada yakalandığı tipi ve boranın şiddetinden korkar. Çocukları ölürse köye nasıl varacağını düşünürken ya taş olmak ya da köyüne çocuklarla birlikte sağ salim varmak için dua eder. Sağ yanında bir çocuğu, solunda diğeri ile taş kesilir. (Alptürker 2013: 123)

Giresun'da anlatılan bir taş kesilme efsanesi de şu şekildedir. Çanakçı ilçesine bağlı Kuşköy'de yaşayan hem güzel hem iyi kalpli iki kız kardeş yaşar. Köylüler bu kızları çok sever, onlardan bahsedince nazar değmesin diye dua eder. Kızlar bir gün dağda oyuna dalar ve akşam olur. Çıkarken kolayca çıktıkları yeri akşam olunca inemezler. Korkudan ağlamaya başladıkları sırada ormanın içinden bir ayı çıkıp onlara doğru gelmeye başlar. Kızlar iyice korkup ağlayarak Allah'tan ya taş ya kuş olmayı dilerler. İlk duaları kabul olur ve oldukları yerde taş kesilirler. Birbirine bakan iki insana benzeyen bu taşların gözünden bazen gözyaşı geldiği rivayet edilir. (Gökşen 1999: 120,121)

Bir kralın güzeller güzeli üç kızı vardır. Ürgüp'e düşmanlar girince kral kızlarının düşman eline düşmesinden ise taş olmaları için Allah'a dua eder. Üç güzel taş kesilir. Bedduası ile taş kesilirler.

Başka bir efsanede boy boy olan üç peri bacası eskiden üç kız kardeştir. Üç oğlana âşık olurlar. Babaları vermeyince kaçarlar ve babalarının bedduası ile taş kesilirler.

Diğer bir anlatıya göre kralın bir kızı vardır. Çobana âşık olur ve babası vermeyince kaçarlar. Çocukları olur ancak kaçış hâli devam eder. Kralın askerleri karşılmasına çıkınca kızın duası ile kocası ve çocuğu ile birlikte taş kesilir. Arkalarında da iki taş bulunur. Bunların da Roma askeri olduğu söylenir. (Alptürker 2013: 118)

Giresun Çanakçı'ya bağlı Akköy'de taç giymiş geline benzer bir kaya vardır. Bu kaya hakkındaki efsaneye göre bir kadın oğlunun âşık olduğu kızla evlenmesini istemez. Eş dostun araya girmesi ile gençler evlenir. Kadın gelinine çok iş yaptırır. Gelin öğleye kadar ev işi yapar, öğleden sonra ineği meraya götürür. Burada yorgunluktan uyuyakalır. Akşam bastırınca uyanır ve ineği kaybettiğini anlar. Etrafta

ineği ararken karanlık iyice bastırır. Kaynanasından korkup telaşlanan kız etraftan da kurt sesleri gelince iyice korkar. Ya taş olup donmak ya kuş olup uçmak için Allah'a dua eder. Allah ilk duasını kabul eder ve burada taş kesilir.(Gökşen 1999:122)

İçel Gülnar'da çok eskiden bir kral yaşarmış. Bu kralın Gülnar isminde çok güzel bir kızı vardır. Kâhin kızının bir ejderha tarafından öldürüleceğini söyleyince kral çok üzülür ve yüksek bir dağın üzerine bir şato yaptırıp kızını buraya kapatır. Bir gün çok sıkılan kız dolaşmak için dışarı çıkar. Uçurumun kenarına gelince ardından ağzında ateş çıkarak bir ejderhanın kendisine doğru geldiğini görür. Ejderha ‘ya yem olmamak için Allah'tan siyah bir taşa dönüşmeyi diler ve Allah duasını kabul eder. (Erol 1996: 135)

Emirbağ bağların olduğu bir yerdir. Gittiği bağda işini bitiremeyen kadın eve dönmekte biraz gecikir ve hava kararır. Elindeki kirmen ile ip eğirerek bağdan aşağı inmektedir. Karşısına bir canavar çıkar. Kadın korkusundan taş kesilmek için dua eder. Elindeki kirmeni ile birlikte taş kesilir. (Alptürker 2013: 123,124)

Tarsus'a bağlı Gülek beldesinde bir geçit bulunur. Bu geçidin kayalığa bakan tarafında bir kıza ve yılana benzeyen iki kaya mevcuttur. Rivayete göre Mersin padişahı kızının olmasını çok ister ve Allah'a dua eder. Duası kabul olur ve Allah güzeller güzeli bir kız verir. Kızın akıbetini merak eden kral falcıdan kızının bir yılan sokması ile öleceğini ve kendisinin de engel olamayacağını öğrenir. Kızını bir saray yaptırıp kapatır. Kız sarayda sıkılıp kırlara çıkar. Uçurum kenarında dinlenirken bir yılan çıkıverir. Kaçamayacağını anlayan kız taş olmak için yalvarır. Dua üzerine kız da yılan da taş kesilir. (Çıblak 1995: 227)

Diğer bir efsaneye Karadeniz'de rastlanır. Kayınbabası tarlada çalışan gelin ona yemek götürmektedir. Kendisine doğru gelen ejderhayı görünce ejderhaya yem olmaksızın taş kesilmek için niyazda bulunur. Duası kabul edilen gelin başındaki sofraya ile beraber taş kesilir. (Işık 1998: 33)

1.7.3.1.6.Diğer Etkenler

Bir hükümdarın çok güzel bir kızı vardır. Görenler taş kesildiği için kız peçeyle gezer. Bir gün bir çoban hükümdarın kızının evlendirileceğini duyar ve sıraya girer. Kız taş kesilmeyenle evlenecektir. Çobana sıra gelince kız peçeyi açar, ortalığı bir ışık kaplar ve ikisi birden taş kesilir. Mağaranın adının bu kızdan geldiği, güneş vurunca aydınlanmasının sebebinin kızın güzelliği olduğu anlatılır. (Balaban 2013:507)

Köyün güzel kızını sevdiği gence vermezler. Ailesinin razı olduğu biriyle evlenir, anne olur. Yayla zamanı yaylaya çıkarken yolun yarısında çocuk ağlamaya başlar. Çaresiz kadın taş olup kurtulsam diye beddua eder. Allah duasını kabul eder ve çocuğuyla birlikte taş kesilir. (Işık 1998: 27)

Manisa'da Sipil Dağı'nın eteklerinde Ağlayan Kaya dedikleri bir kaya vardır. Rivayere göre bir annenin birbirinden güzel üç kızı vardır. Kızlar, dolaşıp hava almak için kırlara gider. Bir ağacın altında dinlenirken gelen bir yılan üçünü de ısırır ve kızlar oracıkta ölür. Kızların ölüsünü bulan anne çok üzülür, çok göz yaşı döker. Allah, bu kadının üzülmesine razı olmaz ve onu taş hâline getirir. İşte bu kayanın ağlayan o anne olduğu söylenir. Yılın belli zamanlarında kayadan gözyaşı gibi sular sızar. Bu suyu görenler efsaneye inanmak ister. (Sakaoğlu 2013: 43)

İçel'de yaşları küçük iki kız kardeş davar güder. Farkında olmadan davarlarla bir tepeye çıkarlar. Davarlar dağılınca tekrar toplayamazlar. O utançla köye dönemeyeceklerini düşünüp kara taş olmak için dua ederler. Allah dualarını kabul eder ve taşa dönüştürler.(Erol 1996: 164)

Harşit Çayı'nın kenarından geçerken bir gelin çocuğunu kaboran sulara kaptırır. Gelin ne kadar uğraşsa da çocuğu kurtaramaz. Eve bu şekilde gidemeyeceğini düşünen gelin Allah'a taş olmak için dua eder ve taş kesilir. (Gökşen 1999:131)

Kütahya Hisarcık ilçesinde bir kadın bebeğini uçurumdan aşağı düşürür. Üzüntüsünden taş olmak için Allah'a dua eder ve taş kesilir. Bu taş bir kayanın üzerinde beşik gibi sallanır ancak yere düşmez. (Yakın 2017:130)

1.7.3.2.Bitkiye Dönüşme

Taş kesilme kadar çok örneğine rastlanmasa da efsaneler içinde tespit edilen diğer dönüşüm türü bitkilere dönüşmedir. Ceviz, defne, ardıç ağaçlarının oluşumunu açıklamaya yönelik efsaneler aşağıda verilmiştir.

Rum ordusu bir köyün tüm erkeklerini öldürür. Sadece kırk kız hayatta kalır. Ormanın derinlerinde sarı ağı çiçekleri vardır. Kızlar Rus ordusundan kaçıp bu çiçeklerin arasına saklanır. Askerle tarafından etrafları sarılır. Teslim olurlarsa serbest kalacakları söylenir ancak kızlar kabul etmez. Birbirlerinin kalbine ellerindeki kılıçları saplayarak orada can verirler. Sarı çiçekler bu kızların kanı ile kırmızıya yakın mor bir renk alır. Burada açan mor ve sarı çiçekler ile alakalı bu efsane anlatılır. (Akkuş 2018:110)

Bu efsanede kızların düşmanla savaşması daha önceleri de yer verildiği gibi dikkat çekici bir motiftir. Aynı şekilde teslim olmamak için ve namus endişesi ile teslim olmaktansa ölmeyi tercih ederler. Birbirlerinin kalbine kılıç saplayarak hayatlarına son verirler. Burada bulunan çiçeklerin renginin değişmesi ve günümüzde bu şekilde açmaya devam etmesi kızların varlıklarının izi olarak değerlendirilebilir.

Hazal, kardeşi ile birlikte İslam ordusuna katılarak Erzurum'a kadar gelir. Kardeşinin Erence köyünde şehit edildiğini duyunca kendi adını taşıyan tepeden kendini yerlere atar ve aşağılara doğru yuvarlanır. Saçının telleri takıldığı yerlerden dereye doğru sürüklenir ve ceviz ağacına dönüşür. Başka bir söylenceye göre şehadet haberini alınca saçlarını yola yola kendi atarak tepeye doğru koşmaya başlar. Bu saçlardan yeşeren ceviz ağaçları hâlen görülmektedir. Meyvelerini çocuklar bazen yer ama yetişkinler dokunmaz. Kuru dallar çamaşır yıkamak için yakılabilir ama bunun haricinde dallarını dahi ellemezler. Buraya inatçı baş ağrısı, yüz felci, bayılma şikâyetleri olanlar gelir. Kurban keser ve iki rekât namaz kılarlar. Gelişigüzel bırakılan çalırlara çaput bağlayanlar da olur. (Seyidoğlu 1978:181)

Bu efsanede ağacın kutsal bir hüviyet kazandığı görülür. Dallarına dokunulmaması, meyvelerinin çocuklar harici kimseler tarafından yenilmemesi gibi sakınmalar bu kutsallığın getirisidir. Kadının savaşarak bu bölgeye kadar gelmesi orduya yardım motifine uygundur. Ağaçlığın kazandığı kutsallık ile dallara bağlanan çaputlar Şamanist inancın devamı olarak değerlendirilebilir.

Yunan mitolojisinde Zeus'un oğlu olarak bilinen meşhur Zeus Daphne'ye âşık olur. Bir gün kendisine yaklaşmak isteyen Zeus'un içinden geçenleri anlar ve kaçmaya başlar. Kendisi de bir tanrı olduğu için bu yaklaşmanın kötü sonuçları olacağına inanır. Yakalanacağını anlayınca ayağıyla toprağı kazıp toprağa kendini örtüp saklaması için seslenir. Daha sonra vücudunun ağırlaşp odunlaştığını hisseder. Vücudunu kabuk bağlar. Saçları yapraklara, kolları ve parmakları dallara dönüşür. Ayakları da yerlere doğru köklenir. Zeus üzüntü ile ağaca sarılır ve hâlâ atmakta olan Daphne'nin kalp atışlarını duyar. Antakya Harbiye'de anlatılan bu efsane ile oradaki defne ağaçlarının oluşumu açıklanmak istenir. Orada dökülen şelalelerin de Daphne'nin gözyaşları olduğu anlatılır. (Değer 2014:231)

Yaprakları hoş kokulu bir ağaç olan defne ağacının oluşumu ile alakalı bu efsane aslında bir mittir. Yerel halk bu miti yüzyıllarca kendi kültürü içinde yaşatarak

anlatmaya devam etmektedir. Burada Daphne'nin toprağa seslenmesi, "cansız varlıklara söz geçirme" motifine de uygundur.

Balgöze Irmağı'nın üzerine köprü yaptıran Hristiyan bir kız vardır. Bir Müslüman gence âşıktır ama kavuşamaz. Her gün Tanrı'ya kurtulmak için dua eder. Bir gün kayalıklarda durup dua ederken tam da ardından eşkıya yaklaşırken kaya saçlarına kadar kızı tutar. Adam saçlarından yakalamaya çalışsa da başaramaz. Kızın saçları bir ardıç ağacına dönüşür. Gözyaşları da yapraklarından süzülen yağmur damlacıkları oluverir. (Balaban 2013: 507)

Burada kızın aşkına kavuşamaması ile alakalı yaşadığı bir ızdırıp söz konusudur. Kız bu duygular içinde her gün dua ederek Allah'a yaklaşmaktadır. Daha sonra kendisine yaklaşan kötülükten kayanın içinde kaybolarak kurtulmaktadır.

Mahmatlı köyünden Mahmut Bey bir gün ava çıkar ve gördüğü güzeller güzeli kıza âşık olur. Kız beyle evlenmek istemez ancak ailesi beyden korktuğu için kızı verir. Kız her gün Allah'a dua eder ve duası neticesinde gelin gideceği günün gecesi vefat eder. Kızın mezarı üstünde bir gül biter. Günümüzde bu mevkiye "Gülveli" denilmektedir. (Karadavut 1992: 212)

1.8.Öldükten Sonra Yeniden Dirilmiş Görünme

Bu motifte öldükten sonra velîlerin tekrar dirilmiş şekilde görülmeleri ve savaş anında ya da farklı şekilde zor duruma düşenlere yardım etmeleri söz konusudur. Ölümü üzerinden yıllar geçmesine rağmen dünyadan varlıklarını çekmemiş olmaları, sıkıntılı kişilerin imdadına koşmaları velîlerin büyüklüğünü gösterir. Bu durum, şehitlerin "Allah yolunda ölenlere ölü demeyiniz. Bilakis onlar diridirler ancak siz hissedemezsiniz." (Bakara/154) şeklinde Ayet-i Kerime'de yer almasına dayandırılabilir.

Giresun'da bir kadın her sabah eline bir süt kabı alarak Kızanca Tepesi'ne getirip bırakır. Biraz sonra iki oğlağıyla birlikte memeleri süt dolu bir keçi gelir. Kızanca Tepesi'nde yattığına inanılan şehit kız ortaya çıkar. Keçiye sağdıktan sonra süt kabını aldığı yere bırakır. Kadının her sabah eve bir kap süt ile gelince oğlu sütü nereden aldığını merak eder. Sorsa da kadın cevap vermez. Oğlu bir gün annesini takip eder. Kadın kovayı bırakınca iki oğlaklı keçinin geldiğini ve şehit kızın gelip keçiye sağdığını gören çocuk heyecandan "Kızanca, kızanca!" diye bağırır. Sesi duyan şehit kızı kaybolur. Panikleyen keçi de süt kovasını devirir. Öfkelenen kadın çocuğa gözlerinin kör olması için beddua eder ve o anda çocuk kör olur. (Gökşen 2009: 94)

Burada şehit kızın öldükten sonra süt sağması bir keramet motifi olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda kadının bu mükâfata layık olması da dikkate alınması gereken bir durumdur. Yoktan meydana çıkan yiyecek olarak da değerlendirebiliriz çünkü keçinin varlığı da meçhuldür. Anlatı içinde sahipsiz gibi görünür. Ayrıca iki oğlağı bulunan keçinin memesindeki sütün yavruları varken dolu olarak gelmesi ve kendini sağdırması da olaydaki keramete örnek olarak gösterilebilir.

Bedeller 'in kızı Allah tarafından hamile kalır. Babası kızın namussuzluk ettiğini düşünür. Kızın elini ayağını bağlayıp Haliloğlu Kuyusuna atmaya götürür. Kız babasına ne söylese ikna edemez. Kuyuya yaklaştıkları sırada "Allah'ım, benim bir suçum yok, ben bu cezayı hak etmedim, beni ya kuş et, ya taş." diye dua eder. Allah kızın duasını kabul eder. Babası, kızı kuyuya attığı anda kız, kuş olup kuyunun içinden çıkar. Kız uçup evlerinin üstüne konar. Babası gözleri ile bu olaya şahit olunca yaptığı hayatı anlar. Kız günlerce evin üzerinde öttükçe babasının vicdan azabı artar. Köyün büyüklerine danışır. Onlar da bir han yaptırıp gelen geçeni doyurmasını söyler. Eskiden bu hanın bulunduğu yerde evi bulunan anlatıcı, evinin önündeki dut ağacının, bu kızın yatırı olduğunu söyler. Evinin altında da evliyaların yolu vardır. Evliyaullah bazen birbirini ziyaret eder ve bu yolu kullanır. Bu yüzden evin altındaki kapı, avlu kapısı ve bahçe kapısının her zaman açık kalması gerekir. Ayrıca dut ağacının altına köpek bağlayınca Allı Gelin'in kendisine görünerek rahatsız olduğunu, orayı temizlemesini söylediğini anlatır. (Göde 2010: 274)

1.9.Ölüm Sırasında ve Sonrasında Fevkâlade Hâllerin Zuhuru

1.9.1. Velînin Bedeninin Bozulmaması

Bedenin bozulmaması birçok menkıbede karşılaşılan bir durumdur. Şehitlerin de bazılarının bedenlerinin bozulmadığı bilinmektedir. Bu çalışmaya uygun olarak kadınlar üzerinde bu keramet motifine daha az rastlanılmıştır. Tespit edilen efsaneler ortak motifler içerir. İkisinde de hamile kadının vefat etmesi, daha sonra bebeğin doğumu ve annesinin bedeninden gelen süt ile yaşamını sürdürmesi söz konusudur.

Bir asker hamile eşini bırakıp Allah rızası için savaşa gider. Gün gelip geri dönünce eşini bıraktığı kulübede bulamaz. Pir-i fâni zata sorunca bu zat bugünkü türbenin yerini gösterir. Asker gelince eşinin öldüğünü görür. Bebek ise annesinden süt emmektedir. Bu türbenin lohusalara yol gösterici olduğuna inanılır. Ziyaretçiler mum yakıp niyet taşı yaptırırlar. (Kalafat 2004: 9)

Rumlar, Kabutlu Köyü'nü basar ve hamile bir kadını da öldürüp çukura atarlar. Aylar sonra Rumların baskını bittikten sonra köyden geçen bir kervan mezarlığın yanından geçerken çocuk sesleri duyar. Gidip bakınca üç çocuk görürler. Çocuklar adamları görünce korkup mezara girer. Adamlar merak edip mezarı kazar. Mezarı açınca kadının vücudun çürümeyen vücudunu ve annelerinden süt emen çocukları görürler. Bu üç çocuktan türeyen boya Köroğlu derler. (Sevinç 2008: 26)

Benzer bir anlatıya Mardin efsanelerinde rastlanır. Eşi asker olan hamile kadın vefat eder. Kadını defnederler. Çok zaman geçmeden kabirden sesler gelir. Mezarı açtıklarında ölü kadından bir bebeğin süt emdiğini görürler. (Sancak 2008: 94)

1.9.2.Öldükten Sonra Varlığını Göstermesi

"Allah yolunda ölenlere ölü demeyiniz, bilakis onlar diridirler."(Bakara/154) Ayet-i Kerime'sinin sırrı ile yıllarca önce vefat eden mübarek şahısların, düşmanla savaşanlara, zor durumda kalanlara yardım etmesi, onlara görünmesi efsane ve menkıbelerde en sık karşılaşılan keramet motiflerinden biridir.

Ölülerle münasebet Türklerin eski inanç sistemlerinden biri olan Şamanizm'de de mevcuttur. Bu motif menkıbelerin mitolojik köklerine işaret etmektedir. (Kafesoğlu 2005: 301)

Giresun'da bir kadın her sabah eline bir süt kabı alarak Kızanca Tepesi'ne getirip bırakır. Biraz sonra iki oğlağıyla birlikte memeleri süt dolu bir keçi gelir. Kızanca Tepesi'nde yattığına inanılan şehit kız ortaya çıkar. Keçiye sağdıktan sonra süt kabını aldığı yere bırakır. Kadının her sabah eve bir kap süt ile gelince oğlu sütü nereden aldığını merak eder. Sorsa da kadın cevap vermez. Oğlu bir gün annesini takip eder. Kadın kovayı bırakınca iki oğlaklı keçinin geldiğini ve şehit kızın gelip keçiye sağdığını gören çocuk heyecandan "Kızanca, kızanca!" diye bağırır. Sesi duyan şehit kızı kaybolur. Panikleyen keçi de süt kovasına devirir. Öfkelenen kadın çocuğa gözlerinin kör olması için beddua eder ve o anda çocuk kör olur. (Gökşen 2009: 94)

Burada şehit kızın öldükten sonra süt sağması bir keramet motifi olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda kadının bu mükâfata layık olması da dikkate alınması gereken bir durumdur. Yoktan meydana çıkan yiyecek olarak da değerlendirebiliriz çünkü keçinin varlığı da meçhuldür. Anlatı içinde sahipsiz gibi görünür. Ayrıca iki oğlağı bulunan keçinin memesindeki sütün yavruları varken dolu olarak gelmesi ve kendini sağdırması da olaydaki keramete örnek olarak gösterilebilir.

1.9.2.1.Kişilerle Konuşarak Varlığını Belli Etmesi

Susuz Kasabası'nda Cengiz Yıldız'ın dedesinin evinin altındaki türbeyle alakalı anlatılan efsanede Sarıkız'ın öldükten sonra keramet gösterme motifi ile karşılaşılır. Gelin ile kaynana ekmek yaparken gelin içeri gider. Geri döndüğünde kayınvalidesinin ekmekleri yapmadığını kendisinin de dama çıktığını görür. Sebebini sorunca evin avlusunda yatanla Sarıkız'ın kardeş olduğunu, Sarıkız'ın onu ziyarete geldiğini, kendisinin de onu uğurladığı cevabını alır. O zamandan sonra köyde o türbeyle Sarıkız'ın Kardeşi denilmeye başlanır. (Alakuş 2014: 89)

Ehli Hatun türbesine ziyaretçiler gelir. Türbedara şifa bulmak ümidiyle türbede sabahlayacaklarını söylerler. Türbedar, sandukanın yanında kalmalarına Ehli Hatun'unun razı olmadığını, yan taraftaki odada sabahlamalarını söyler ve anahtarını verir. Gece olunca ziyaretçiler türbedarı dinlemez ve sandukanın yanına yatar. Gece çökünce "Burada yatmayın" diye bağırımlar duyarlar. Ziyaretçiler korku ile türbeyi terk eder. (Özdoğan 2006: 93)

Ayşe Şorak dini bütün, manevî anlamda saygı gören bir kadındır. Ölümünden birkaç yıl sonra bazı köylü kadınların rüyasına girmeye başlar. Onların peşine takılır, onları dövdüğü, taşıdığı ve kızdığı şeklinde rüyalar anlatılmaya başlanır. Bu kadınların ortak özelliği kaynanalarına, kocalarına iyi davranmamalarıdır. Bu kadınlardan biri de Hayriye adında biridir. Bu kadının eşi genç yaşlarda vefat etmiştir. Kadına iyi niyetle bile biri baksa o bunu yanlış yorumlamaktadır. Gençler evinin önünden geçerken onlara kızıp taşlar. Ayşe Şorak bir gün mezarından çıkarak Hayriye'yi kovalar. Köydeki tahta köprüden geçerlerken Hayriye düşer ve iki bacağını kırar. Daha sonra Ayşe Çorak çarptı şeklinde anlatılır. Ali Xer diye bilinen kadının da peşine takılan Ayşe Şorak, kadının can havliyle bir ahıra girmesine ve oradaki bir atın çiftesiyle hayatını kaybetmesine sebep olur. (Bazancir 2010: 90,91)

Bedeller'in kızı Allah tarafından hamile kalır. Babası kızın namussuzluk ettiğini düşünür. Kızın elini ayağını bağlayıp Haliloğlu Kuyusuna atmaya götürür. Kız babasına ne söylese ikna edemez. Kuyuya yaklaştıkları sırada "Allah'ım, benim bir suçum yok, ben bu cezayı hak etmedim, beni ya kuş et, ya taş." diye dua eder. Allah kızın duasını kabul eder. Babası, kızı kuyuya attığı anda kız, kuş olup kuyunun içinden çıkar. Kız uçup evlerinin üstüne konar. Babası gözleri ile bu olaya şahit olunca yaptığı hayatı anlar. Kız günlerce evin üzerinde öttükçe babasının vicdan azabı artar. Köyün

büyüklerine danışır. Onlar da bir han yaptırıp gelen geçeni doyurmasını söyler. Eskiden bu hanın bulunduğu yerde evi bulunan anlatıcı, evinin önündeki dut ağacının, bu kızın yatırı olduğunu söyler. Evinin altında da evliyaların yolu vardır. Evliyaullah bazen birbirini ziyaret eder ve bu yolu kullanır. Bu yüzden evin altındaki kapı, avlu kapısı ve bahçe kapısının her zaman açık kalması gerekir. Ayrıca dut ağacının altına köpek bağlayınca Allı Gelin'in kendisine görünerek rahatsız olduğunu, orayı temizlemesini söylediğini anlatır. (Göde 2010: 274)

Şerife Nine Selçukgazi köyü mezarlığında metfun bir ermiştir. Rivayete göre Kıbrıs Savaşı'nın en sıcak zamanı cephedeki askerlere bir kadın gelir ve siperin yerini değiştirmelerini söyler. Askerler siperin yerini değiştirdikten sonra düşman o bölgeye top atışları yapar. Böylelikle kadın askerleri kurtarmış olur. Kadına kim olduğu sorulunca Selçukgazi Köyü'nden Şerife Nine olduğunu söyler. Askerlerden biri terhis olunca teşekkür etmek için Şerife Nine'nin köyüne gelir. Şerife Nine'yi sorunca öyle birinin olmadığını, yalnız ona atfedilen bir mezar bulunduğunu öğrenir. Bu hadise üzerine köylüler bu mezarı türbe hâline getirirler. (Alkaya 2006: 48)

1.9.2.2. Işık Belirmesi Sonucunda Varlığını Gösterme

Öldükten sonra keramet gösterme başlığı altında efsanelerde örnekleri tespit edilen diğer bir motif, velîlerin ışık belirmesi sonucu varlığını belli etmesidir.

Leyla ile Mecnun birbirine âşıktır. Leyla'nın annesi kızını Mecnun'a vermez. Kaçmaya karar verirler. Kız bir tepede, oğlan başka bir tepede iken annesi aralarına girip kavuşmamaları için beddua eder. Kız ve oğlan taş kesilir. Kadın da aralarında karaçalıya dönüşür. Leyla ile Mecnun'un taşlarından Cuma akşamları ışık yükselir. Ancak bu karaçalı aralarında gölge olarak kavuşmalarını engeller. (Karadavut 1992:169)

Eski köy yerleşimi içinde, çeşme mevkiinde; kızın aşağıdan, annenin yukarıdan ellerinde fener ile gelerek bulunduğu, daha sonra türbelerinin oraya vardıklarında ışığın kararıp kaybolduğu ve köylünün buna şahit olması anlatılır. Biri büyük diğeri küçük olan mezarın kenarına duvar yapılmıştır ve evliyanın yeri bellidir. (Balaban 2013: 590)

Köylü anne ve kızını elinde Harput lambası benzeri bir ışık ile Analıkızlı denilen yere doğru giderken görür. Burada kurban kesildiği ve etrafında türbe yapıldığı bilinir. (Balaban 2013: 591)

Gülbeyaz güzeller güzeli bir kızdır. Sevdığı Mehmet askere gider. Mektuplaşır, birbirlerini beklerler. Kız mektupta güzel şeyler yazsa da içi rahat değildir çünkü rüyalarında hep Mehmet'in şehit olduğunu görür. Bir gün şehit haberi gerçekten gelir. Gülbeyaz acıdan kendini dağa vurup kaybolmuş. Okçular Dağı'nın tepesinde gözleri yaşlı, bedeni kar içinde bulmuşlar. Dağın tepesinde her akşam görülen iki ışık, âşıkların nurlanmış aşkları olarak anlatılmış. (Sönmez 1994: 418,419)

1.9.2.3.Mezarının Yerini Kendisi Belirleyerek Varlığını Gösterme

Bu keramet motifiyle alakalı sadece bir örnekle karşılaşılmıştır. Şeyh Zeliha ile alakalı anlatılan efsane şöyledir:

Şeyh Zeliha ismi ile Hatay Arsuz 'da karşımıza çıkar. Okçu Dede olarak bilinen Şeyh Abdullah el Mugavre'nin kız kardeşidir. Aynı ilçede iki kardeşin türbeleri bulunur. Efsaneleri aynıdır. Ancak türbesinin yapıldığı yere devasa büyüklükteki taşı atmak kız kardeşi için değil Okçu Dede için anlatılır. Kardeşinin türbesinden attığı kaya kendi türbesinin bulunduğu yere düşer ve onun türbesi de oraya yapılır. (Değer 2014: 199)

1.9.2.4.Mezarının Bulunduğu Yere Saygısızlık Edenlere Kendini Gösterme

Anadolu'nun pek çok yerinde anlatılan efsanelerde bu keramet motifine rastlanır. Velîlere duyulan saygı ölümlerinin ardından da devam eder. Bu sebeple türbelerin bakımı yapılır, ziyaret esnasında saygılı ve ölçülü davranılır, varsa türbedeki sakınlara dikkat edilir. Türbedeki ağaçlara dokunulmaz, meyveleri yenilmez, çevresine hayvan bağlanmaz, temizliği ve onarımı yapılır. Bir kişi türbeye saygısızlıkta bulunursa cezalandırılacağına inanılır. Türbedeki zâtın bu art niyetli kişilere görünüp korkuttuğuna dair menkıbe ve efsaneler mevcuttur.

1968 yılında bir kasabanın su ihtiyacı için su deposu inşaatına başlanır. Su deposunun yapıldığı yerin yanında Rabia Bacı metfundur. Su deposunun yapımını üstlenen müteahhit Rabia Bacı'nın mezarını kastederek "kaldırın bu mezarı, bunun burada işi ne!" der. Bu ifadelerinden sonra düz yolda giderken motosikletten düşer, ayağı ve kolu kırılır. Bu kaza üzerine müteahhit yaptığı hatayı anlar ve Rabia Bacı'nın mezarının etrafını demir parmaklıklar ile çevirir ve korumaya alır. (Pınarbaşı 2010: 33-334)

Hatay Avcıarsuyu Köyü'nde bin metrelik bir tepe olan Bayraktepe'de türbesi bulunmaktadır. Şıh Zeliha'nın evliya olduğuna inanılmaktadır. Rivayete göre Şıh Zeliha devasa büyüklükteki bir taşı Bayrak Tepe'den cirit atar gibi atmış ve taş bugün

makamının bulunduğu yere düşmüştür. Şih Zeliha hakkında anlatılan efsaneye göre bazı kötü niyetli kişiler define aramak için mezarı açar. Daha sonra cesedi defnetmeyip açıkta bırakır. Türbenin de her yerini tahrip eder. Köylüler buranın bakım ve onarımını tekrar yapar ancak birkaç yıl sonra bu definecilerin başına türlü belalar yağar. Kimi elinden kimi gözünden olur ve meclise karışacak hâlleri kalmaz. (İnce 2009: 54,92)

Ana Sultan, Yıldırım Bayezid'in iltifatını almış manevî büyüklerdendir. Türbesi hazine arayan bir adam tarafından kazılır. Adam eli boş evine döner. Gece rüyasına Ana Sultan girer. Ana Sultan mezarı kazılırken kolunun kanadığını ve abdestinin bozulduğunu söyler. Adam, korkuya kapılır. Türbeye gidip Ana Sultan'a abdest aldırıp türbenin bozulan yerlerini düzeltir. (Yakın 2017:149)

1950'li yıllarda Kırmızı Ebe'nin türbesi define arayanlar tarafından tahrip edilir. Köyden Şahinder adında bir adam bu türbeyi onarmak ister. Yine aynı köyden biri olan Salim Erşahin "Burayı kazdılar, burada türbe olsaydı kazamazlardı, buraya çok Fatiha okudum, elimden gelse onları hep geri alırdım. Burada türbe falan yok, Şahinder oraya boşuna para harcıyor." diye tepki gösterir. Bu adam o gece rüyasında korkutulur. Adam ertesi gün türbenin onarımına yardım eder ve bu sayede kâbuslardan kurtulur. (Yurtoğlu 2006: 317)

1.9.2.5.Rüya Neticesinde Kendini Gösterme

Nilüfer Evginer "Psikolojik ve Dinî Bir Fenomen Olarak Rüya" adlı yüksek lisans tezinde İslami anlamda rüyaları üçe ayırır. Bunlar; cismanî, nefsanî ve ruhanî rüyalar. (Evginer 2010: 106)

Fıkıhçılar genellikle "rüya ile amel olmaz" fikrini benimserken tasavvufî çevrede istihare önemli bir yer tutar. İnsanlar evlilik, yolculuk, ticaret gibi işlerinde istişareyle netice alamadıkları zaman istihareye başvururlar.

Rüya halk anlatmaları içinde oldukça fazla yer bulan bir motiftir. Diğer anlatım türlerinin yanında tasavvufî anlamda da önemli bir yer tutmaktadır. Dünyadaki varlığı sona eren velîler bazı kişilerin rüyalarına girer ve ikaz, teşekkür, korkutma amaçlı konuşmalarda bulunur. Bazen de mezarının yerini bildirmek için bazılarının rüyalarına girerler. Bu keramet motifiyle alakalı çok fazla örneğe rastlanılmamıştır.

Amasya'da bir aile evlerini tamir için yıktırır. Belediye gelip mühürler ve inceleme için tarihi eserler kuruluna gönderir. Bir yıla yakın işlem yapılmaz. Bu süre içinde iken evin hanımı rüyasında bir anne ve kız görür. Kadına üstlerinin yıkıldığını,

ıslanıp üşüdüklerini söylerler. Bahçenin bir kenarına dizdikleri odunları kastederek oraya yığana kadar bizim üstümüze örtün derler. Kadın uyanınca o ağaçları getirip oraya dizmiş. Üstüne de naylon örtmüş. Bahar gelince üzerine ev de yapmışlar. Yatak odalarının altında başuçlarına gelen bir noktadaymış. Kadın orayı temiz tutmaktadır. Rüyasına da başka girmemişlerdir. (Balaban 2013: 594)

1.9.2.6. Türbeden Ses Duyma Neticesinde Varlığını Gösterme

Sultan Dağları'nın Yalvaç'a doğru uzanan kıyılarında köylerin yaylakları bulunur. Körküler Kasabası'nın yaylağı olan Tekelik yaylasında tepeliklerde bulunan yatırırlarla ilgili bir efsane anlatılır. Efsaneye göre; Yelken Gazi, Savdığan, Kazoğlan, Kandilli adlı dört erkek kardeşin Sultan adında bir kız kardeşi vardır. Erkek kardeşler koyun gütmeye gidince kız kardeş çadırdaki işlerini yapar, yoğurt peynir yapıp yemek pişirir. Bir gün erkekler koyun gütmeye gidince eşkıyalar çadırı basar, kıza tecavüz eder ve öldürür. Abileri gelip bu durumu görünce silahlarıyla eşkıyanın peşine düşer. Girdikleri kavgada erkek kardeşlerin hepsi ölür ve öldükleri tepede kalır. Şimdi bu tepelerin hepsi bu beş kardeşin adı ile anılır. Yaylaya çıkma ve inme zamanında ziyaret edilirler. Mezarları başında adaklar adanır. Rivayete göre İstiklâl Harbi'nde bu tepelerden Yunanlılara karşı top atışları yapılmış ve düşmana büyük zayıflatlar verilmiştir. (Göde 2010: 316)

İçel'de Sadık Dede, Çimen Dede ve Hava Ana isimli kardeş üç yatır vardır. Ramazan'da Hava Ana'nın "Sâdık, Çimen gelin orucumuzu açalım." diye seslendiği ve kardeşlerin de "Geliyoruz bacı." diye cevapladığı anlatılır. Daha sonra kızartılan yağ sesi ve bu yağ bir yemeğin üzerine döktüklerine benzer ses işittirler. (Erol 1996: 119)

Ehli Hatun türbesine ziyaretçiler gelir. Türbedâra şifa bulmak ümidiyle türbede sabahlayacaklarını söylerler. Türbedar, sandukanın yanında kalmalarına Ehli Hatun'unun razı olmadığını, yan taraftaki odada sabahlamalarını söyler ve anahtarını verir. Gece olunca ziyaretçiler türbedarı dinlemez ve sandukanın yanına yatar. Gece çökünce "Burada yatmayın" diye bağırımlar duyarlar. Ziyaretçiler korku ile türbeyi terk eder. (Özdoğan 2006: 93)

1.9.3. Diğerleri

Bir adamın yaşlı bir annesi vardır. Eşi annesine kötü davranmaktadır. Bir gün kocasına annesini dağa götürüp kesmesini, yüreğini de çıkarıp getirmesini söyler. Aksi hâlde başına belalar açacaktır. Adam çaresiz dağa götürüp annesini öldürür, yüreğini

çıkarır. Eve dönerken ayağı taşa takılır. Yere düşünce yürek dile gelip oğlunun canının yanıp yanmadığını sorar. O anasına kıymış ama anası ona kıyamamış. (Acar 2013: 172)

Kayınvalidesini hiç sevmeyen bir gelin bir hastalığa tutulur. Kocasını bu duruma çok üzölmektedir. Gelin kaynanasının yüreğini yerse iyileşeceğini söyler. Arada kalan adam bir süre sonra karısının ısrarına dayanamaz. Annesini ıssız bir yere götürüp öldürür. Elinde annesinin yüreği ile dönerken ayağı kayar ve düşer. O esnada annesinin "eyvah" sesini duyar. Yaptıklarından çok pişman olur. Allah'tan kendisini cezalandırmasını ister ve orada ölür. Öldüğü yerde kengir otu biter. (Işık 1998:138)

Gelendost'un Esenyurt Köyü'nde bulunan taşlar için anlatılan efsaneye göre; evliyadan olduğu inanılan kimseler, kendilerine türbe yapmak için sabaha kadar dağdan taş taşırlar. Gündüz kimseye görünmez ancak gece karanlığında kadın-kız hummalı şekilde taş getirirler. Üç kız taş taşıırken gün aydınlanır ve bu kızlar oldukları yerde taş kesilir. Taşlar günümüzde hâlâ mevcuttur. Bulundukları yerde adaklar adanır, kurban kesilir. Yanlarına para atılır. (Göde 2010: 268)

Denizli Acıpayam ilçesine bağlı Kuzören köyünde Kız mezarı denilen ancak şu an görünürde mezar olmayan yerle alakalı anlatılan bir efsane vardır. Eskiden birbirini çok seven iki âşık vardır. Ancak aileleri evliliklerini onaylamaz. Kız her gün çeşme başına gelip ağlar. Zamanla zayıf düşüp bir gün yine çeşme başında ağlarken ölür. Çeşmeye yakın bir yere defnedilir. Gençlerin aşkının nişanesi olarak bu mezarın etrafı dört mevsim yeşil kalır ayrıca her zaman kırmızı çiçekler açar. Halk arasında bazı geceler mezar etrafındaki çam ağaçlarının dallarında nur şeklinde ışıklar yandığı da anlatılır. O zamandan beri bu semt Kız Mezarı diye anılır. Çeşme ve bu semt aşkın sembolü hâline gelmiş. Evlilik dileyenlerin uğrak yeri olmuş. (Türktaş 2012: 278)

Buna benzer başka bir efsaneye Konya'da rastlanır. İvriz'de bir bey ile kızı hiç geçinemez. Bir tartışmaları esnasında babası kızını itince kız kaleden düşer. Beyni çarpıp akar. Her yıl burada beyaz çiçekler açar. (Emiroğlu 1993:245)

Ordu Perşembe'de sarı saçlı çok güzel bir kız yaşar. Dere kenarına çamaşır yıkamaya giden kadınlar kazanlarda çamaşırları yıkarlar. İşleri bitince birbirlerine su atarak şakalaşmaya başlarlar. Sarı Gelin'e su attıklarında kızın ayağı kayar ve dereye düşer. Efsaneye göre o zamana kadar toplu akan derenin suyu, Sarı Gelin düşüp ölünce onun saçları gibi dağınık akmaya başlar. (Akkuş 2018: 120)

Gelingüllü Köyü'nün eski adı Deringöllü'dür. Güllü adında çok güzel, çok sevilen bir gelin dereye kadınlarla çamaşır yıkamaya gider. Ayağı kayınca suya düşüp kaybolur. Ölümü üzerine tüm köy yas tutar ve köyün adını "Gelingüllü" olarak değiştirirler. (Karadavut 1992: 211)

Köyün güzel kızlarından Pamuk sevdiği delikanlıya kavuşamayınca kendini akar suya bırakır. O günden beri şelale bembeyaz köpük şeklinde akar. Oluşturduğu küçük göle "Pamuğun Gölü" denir. Başka bir varyantta ise Pamuk zengin bir ailenin kızıdır. Evin hizmetçisi ile dedikodusu duyulunca abileri tarafından suya atılır. (Işık, 1998:74)

Hatay Yayladağı'nda iki hoca arkadaş, öldükten sonra kim önce ölürse diğerinin onu yıkayacağına dair sözleşirler. Hocalardan biri vefat eder ancak diğeri ancak defnedildikten sonra cenazesine yetişebilir. Arkadaşının mezarını ziyaret eder. O gün başka kimin öldüğünü sorar ve gayrimüslim bir kral kızının öldüğünü öğrenir. Gece gidip arkadaşının mezarını kazar ama burada kral kızının yattığını öğrenir. Kızın mezarını kazınca ise burada hocanın yattığını görür. Ertesi gün ölen dostunun hanımına, kocasının dünyada neyi sevdiğini sorar. Kadın kocasının Alevîlerin yıkanmamasına imrendiğini söyler. Kızın annesine sorar. Kadın kızının Müslümanlığı sevdiğini, Müslüman olmak için çaba gösterdiğini ancak korkudan olamadığını söyler. Adam, Müslüman olmak için bu kız kadar hocanın çabalamadığını söyler. (Değer 2014: 213)

Eyüp Sultan Türbesi'nin avlusunda Çifte Gelinler Türbesi bulunur. Rivayete göre; Kırım'dan İstanbul'a gelen iki kız kardeş burada iki gence âşık olur. Evlenecekleri gece ölürler ve muratlarına eremezler. Gömüldükleri yere zamanla türbeleri yapılır. Hayırlı kısmet bulmak isteyen ya da evde kalan kızlar bu türbeyi ziyaret ederek dua eder. Ayrıca çocuğu olmayan kadınlar, bu türbeyi ziyaret eder. Ancak kaynaklarda buranın ziyarete kapatıldığı ve isminin "Çifte Gelenler" olarak değiştirildiği bilgisine ulaşılır. (Uyaniker 2011: 311)

Ümmü, köyün en güzel kızıdır. Bir sevdiği delikanlı vardır ancak başka birine gelin ederler. Gelin Alayı köprü ortasına gelince sevdiği genç karşıdan görünür. Ümmü sevdiğine kavuşamayınca canına kıyıp kendini köprüden atar. Atlılar ve yayalar köprüye koşturunca Allah tarafından köprü yıkılır ve hepsi boğulur. Suyun üzerinde Ümmü Kız'ın on sekiz telli örgüsü kalır. Sevdiği genç ardından Ümmü Kız türküsünü yakar. Daha sonra acısına dayanamayarak o da intihar eder. Halk bu olaya çok üzülür, üstlerine çeşitli ağıtlar yakılır. (Tekin 2003: 37-39)

Benzer bir efsane Bursa'da Nilüfer olarak bilinen nehrin, ismini nereden aldığı ile alakalı anlatılır. Hakan'ın oğlu nehir kenarında kurulmuş güzel bir şehre ziyarete gelir. Burada güzeller güzeli bir balıkçı kızı görür. Âşıklar nehir kenarında günlerce buluşur. Hakan'ın oğlu bir gün saraya döner. Nehir kenarında günlerce sevdiğini bekleyen kız kendini nehre bırakır. Bu acı intihar efsaneleşerek Hakan'ın oğlunun kulağına kadar gider. Çok üzülen genç adının yaşaması için bu nehre "Nilüfer" adını verir. (Olgun 1989:145)

Suya kapılan gelin efsanelerinin bir varyantına Yozgat Efsanelerinde rastlanır. Güzelliği ile namlı bir ailenin gelini Pınarbaşı'ndan akan suya düşüp kaybolur. Ağa koyunları zamanından önce kırktırıp suyu tıkamaya çalışır. Tam olarak bitmese de su biraz azalır. Rivayete göre su acı dolu bir çığlık ile başka bir yerden çıkar. Aynı efsanenin diğer bir anlatımında kızın altın hâlinde geri geldiği söylenir. (Karadavut 1992:184)

Gülben adındaki bir kız bir gence âşık olur ancak sevdiğine kavuşamaz. Âşkından hasta olan genç kız bu dert ile vefat eder. Mezarının üzerinde bir ardıç ağacı çıkar. (Özdoğan 2006: 93)

1.10.Öleceği Yeri ve Zamanı Önceden Bilme

Genellikle velîler öleceği yeri ve zamanı bilirler ve çevresindekilere ölümü ardından yapmaları gereken şeylerle alakalı nasihatler verirler. Menakıpnamelerde bu motife sık sık rastlanmasına rağmen kadın velîler üzerinde bu keramet motifinin örneklerine pek rastlanmamıştır.

Gazi Antep'te varlıklı bir ailenin güzel kızı Ayşe hastalanır, yataklara düşer. Rüyasına aksakallı biri girer ve kızı bir yere götürür. Ayşe'nin ebedi durağının burası olduğunu söyler. Gösterdiği yere cami, medrese yaptırmasını söyler. Hatta kızın mezarının da konulacağı yeri iyice gösterir. Ayşe uyanıp anne babasına rüyayı anlatır ve kesin şekilde caminin yapılmasını ister. Babası hemen bu hayırlı işin hazırlıklarına başlar ama kızcağız birkaç gün sonra ölür. Bugünkü Ayşe Bacı Camii'nin yapılış hikâyesi bu şekildedir. (Özdemir 2003: 168)

Nine ve torunu yolculuk sırasında kar fırtınasına tutulur. Üç yolun birleştiği yerde ihtiyar kadının gücü kesilir ve bulunduğu yerde sırt üstü uzanır ve öleceğini hisseder. Torununa vasiyette bulunur. Vasiyetinde mezarının üzerine rahmet duası

okunan taşlardan oluşmasını ister. Yoldan geçenler taş üzerine bu duayı okuyup mezara atar. (Işık 1998: 76)

1.11.Yemeden, İçmeden, Uyumadan Uzun Zaman Durabilme

Tasavvufta az yeme, az uyuma ve az konuşma öğretileri mevcuttur. Seyr-i süluk yolunda nefsin bir takım isteklerinden uzak durmak icap etmektedir. Tasavvuf ehli de bu konuda gayret gösterir.

Safranbolu'da bulunan bir mağaranın tavanında iki sarkıt bulunur. Bu sarkıtlardan Hıdırellez gecesi su damlar. Rivayete göre gâvurdan kaçan bebekli bir kadın bu mağaraya sığınır. Korkudan sütü kesilir. Buradan damlayan su ile bebeğini büyütür. Şimdilerde Hıdırellez günü şifa niyetine içilir ve küçük şişelere alınıp sonra içmek üzere saklanır. (Oral 2008: 203,204)

Burada bebeğin damlayan su ile büyümesi açıklanır ancak annenin hayatını sürdürebilmesi için yararlandığı bir yiyecek kaynağı yoktur. Bu anlatıma göre kadının uzun süre yemeyip içmeden hayatını sürdürebildiği çıkarımı yapılabilir.

1.12.Cinsî Duygulardan Uzak Olma

Dünyalık isteklerden uzak olmak velîlere yakıştırılabilecek bir tavidir. Nefsanî isteklerden arınan velîler ile alakalı pek çok efsaneye rastlanır. Kadın velîler arasında bu keramet motifi için verilebilecek ilk örnek isim Rabiâtül Adeviye'dir. Kaynaklarda yeme içmeden ya da cinsî duygulardan arı olmasıyla alakalı anlatılan menkıbelere ulaşılır. Anadolu efsaneleri içinde rastlanılan Rabia Hatun isminin Rabiâtül Adeviye olması muhtemeldir. Rabia Hatun rivayete göre kendisiyle evlenmek isteyen Hasan Basri Hazretlerine hep olumsuz cevap verir. Dünyanın içinde bulunduğu kötü hâl onu ürkütmektedir. Bu kötülük içinde taatte bulunmayı, ömrünü bu şekilde geçirmeyi daha hayırlı bulur. Çünkü ölüm anındaki son nefesini nasıl vereceği düşüncesi onun için bütün dünya güzelliklerinden daha ehemmiyetlidir.

Hasan Basri, Rabia Hatun'a kendisi ile evlenmesi için haber yollar. Rabia Hatun Hasan Basri'yi çağırır. Koltuğunun altından dünyayı izlemesini, bu sayede kendisi ile neden evlenmediğini anlayacağını söyler. Hasan Basri Rabia Hatun'un koltuğu altından dünyaya bakınca tüm dünyayı yılan, çıyan, kötülük içinde görür. Rabia Hatun'a hak verir. Başka bir efsanede Hasan Basri'nin Rabia Hatun'un gözlerine âşık olduğu anlatılır. Rabia Hatun bunun üzerine gözlerini bir tabağa çıkarıp koyar ve Hasan Basri'ye yollar. Hasan Basri dünyada gözü olmayan Rabia Hatun'la yine de evlenmek ister. Rabia Hatun

Hasan Basri'ye üç soru sorup cevabını verebilirse onunla evleneceğini söyler. Hasan Basri bilemeyince bacı kardeş olarak kalırlar. (Seyidoğlu 1987: 210)

Rabia Hatun'la ilgili Araz'ın çalışmasında "Ben dünyanın haramından değil, helâlinden de yüz çevirdim." sözü nakledilir. (2001: 178)

İbadet ile ömrünü geçirmek isteyen diğer bir velî, Sarıkız'dır. Kısmetinin çokluğuna rağmen hiçbirine olumlu yanıt vermemiştir. Daha sonra gelişen olaylar ile kız kırklarla birlikte gaibe karışmıştır.

Güzelliği ile namlı Sarıkız'ın kısmeti çoktur ancak onun evlilikte gözü yoktur. Kısmetlerini geri çevirince hakkında ileri geri konuşanlar olur. Abileri bu durum üzerine kızı bir hocanın yanına verir. Hoca ve karısıyla yaşayan kız bir gün ortalıktan kaybolur. Hoca, abilerini çağırır. Abileri odasına girip kızı bulamaz ve aramaya başlar. Sarıkız'ı ve yanındaki kırk kızı ibadet ederken bulurlar. Sırları ifşa olan kızlar ortadan kaybolur. Kayboldukları yerde su çıkar. Bu suya Sarıkız adı verilir. Kaynayan suyun çıkardığı kabarcıkların Sarıkız'ın ve yanındaki kırk kızın nefesi olduğuna inanılır. (Yakın 2017: 135)

2.Tabiat Varlıkları ve Eşya Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

2.1.Maddelerin Mahiyet ve Niteliklerini Değiştirme

Ocak'a göre bu keramet motifi daha çok Sünnî ve Bektaşî menakıbnâmelerde yer alan bir motiftir. Bu keramet motifi için akla gelen ilk örnek Musa Peygamber'in kıssasıdır. Musa Aleyhisselam'ın asasını yılanı döndürdüğü mucizesi Kur'an-ı Kerim'de şöyle yer alır:

Firavun: "Eğer bir mucize getirdiysen ve eğer doğru söyleyenlerden isen onu göster." dedi. Bunun üzerine Musa asasını yere bırakıverdi, o da birdenbire kocaman bir ejderha kesiliverdi. Ve Musa elini koynundan çıkarıverdi, eli bembeyaz olmuş, bakanların gözünü kamaştırıyordu. (Araf 106-108)

"Sağ elindeki nedir Ey Musa?" Dedi ki: "O, benim asamdır; ona dayanmakta, onunla davarlarım için ağaçlardan yaprak düşürmekteyim, onda benim için daha başka yararlar da var." Dedi ki: "Onu at ey Musa." Böylece onu attı; (bir de ne görsün?) o hemen hızla koşan (kocaman) bir yılan (oluvermiş.) Dedi ki: "Onu al ve korkma, Biz onu ilk durumuna çevireceğiz." (Taha Suresi, 17-21)

2.1.1.Suyu ve Diğer İçkileri Yağ, Bal veya Başka Bir Maddeye Çevirme

Alâeddin-i Sâbir annesinden yemek için bir şeyler ister Annesinin pişirecek bir şeyi yoktur. Annesi su dolu tencereyi ateşe koyarak yemek pişirir gibi yapar. Alâeddin-i Sâbir sonra tencerenin kapağını kaldırdı. Tencerenin içi pilavla dolmuştu. (EA 1992: 3)

2.1.2.Taşı, Toprağı, Kumu, Yaprığı Altın Yahut Mücevherat Şekline Getirme

Bir gün Hacer Abla'nın rüyasına bir aksakallı girer. Yanına falancanın kızını alarak evlerinin yanındaki yeri kazmalarını, orada hazine bulacaklarını söyler. Hacer Abla rüyayı ikinci defa görünce hazineyi kazmaya karar verir. Yetim kızın ninesinden sohbet etmek için izin ister. İş çok diye nine izin vermez. İkinci gün diğer kızlarla evde bulgur çekme bahanesiyle kızı alır. Yetim kızın evinin yanındaki boş at arabasını birlikte çeker ve kazmaya başlarlar. Bu arada sesleri duyan nine onları görür, torununu gömeceklerini düşünüp bağırır. Bu arada onlar da buldukları içi altın dolu kazanı çıkarmaktadırlar. Kadının bağırmasıyla hazine kül olur. Ertesi gün köyde olayı duymayan kalmaz. Hacer Abla durumu anlatmak zorunda kalır. Hazinenin yerine gidenler orayı simsiyah kül dolu bulurlar. Üçüncü defa rüyaya gelen aksakallı dede nine görmese hazinenin kül olmayacağını, hazinede ninenin hakkı olmadığını söyler. (Kayayerli 2000: 159-175)

Burada aksi bir durum söz konusudur. Aslında rüya ile iki kadına gösterilen bir hazine mevcuttur. Ancak uyanan yaşlı kadın yaptıkları işe şahit olur ve sırları ifşa olur. Netice itibariyle de hazineleri küle dönüşür. Çünkü yaşlı kadının bu hazinede hakkı yoktur.

Ekmeğe yapan kadın yaptığı ekmeğin yanına etrafın söyleyeceklerinden çekinir ve ekmeği bir taşın altına saklar. Daha sonra ekmeği ziyan ettiği için çok üzülür. Zehir de olsa gidip yiyeceğim der. Ekmeği altına sakladığı taşı kaldırıncaya yerinde altın paralar bulur. Bir vakit sonra komşusuna bu olayı anlatır. Ekmeği altın etmek için bilerek yakan kadın, altın bulmak ümidiyle tekrar vardığında taşın altından eşek arıları çıkar ve kadını öldürür. (Erol 1996: 190)

Bu efsanede kadının nimete saygısı sayesinde mükâfatlandırılması anlatılır. Ekmeği yakarak ziyan ettiği için çok büyük bir utanç yaşayan kadın, yanık ekmeği saklamak ister. Daha sonra ziyan olmasına gönlü razı olmaz ve zehir bile olsa yeme niyetiyle sakladığı yere gider. Bu niyeti sayesinde ekmeğin yerinde altın paralar bulur. Bu sırrını paylaştığı tamahkâr komşu ise ekmeğe saygısızlık eder ve altın bulma ümidi

ile hususî şekilde ekmeği yakar. Gidip saklar ve bir süre sonra altınları almak için sakladığı yere gider. Bu saygısızlığının cezası olarak ekmek sakladığı yerden çıkan yılanın sokması ile hayatını kaybeder.

2.1.3.Diğerleri

Eskiden bir adam cami yaptırır. Cami inşaatına bir kadın her gün yoğurt getirir ve işçilere ikram eder. Bir gün kadın camiye gelirken çok güzel kesilmiş siyah bir taş bulur. Kolunun altına bu taşı da alıp işçilere getirir. Uygun bir yer olursa taşı da duvara eklemelerini söyler. Ertesi gün camiye yaptıran adam gelir. Duvarda siyah taşı görünce işçilere çıkarmalarını söyler. İşçiler vakit geç olduğu için sabah çıkaralım derler. Sabah gittiklerinde taşların yarısının siyah olduğunu görürler. Kadının keramet sahibi olduğu anlaşılır. (Emiroğlu 1993:241,242)

Bu efsanede kadının cömertliği ilk dikkat çeken husustur. Öyle ki efsane "Az veren candan, çok veren maldan" sözünü hatırlatır. Parası çok olan bir adam cami yaptırır ancak yoksul kadın her gün az rızkından ayırdığı süt ile yoğurdu burada çalışan ustalara götürür. Kadının yolda bulduğu kara taşı camiye koyan ustalar camiye yaptıranın tepkisi ile karşılaşır. Adam bu kara taşı beğenmeyip çıkartmak ister. Ertesi gün caminin yarısının siyah taşla dönüşmesi kadının Allah dostu bir zât olduğunu gösterir. Burada taşların renginin değişmesi eşyanın mahiyetinin değişmesi motifine örnek teşkil eder.

Veli Hatip'in eşi çok güzel bir kadındır. Hristiyan ordunun komutanı Veli Hatip'in eşine göz koyar ve Veli Hatip'i öldürmek için plan yapar. Plana göre sabaha kadar 80 sarı atın, 90 doru atın, 100 kır atın nalını ve mihini hazır etmezse Veli Hatip'in kellesini alacağını söyler. Veli Hatip dertli dertli gelip durumu karısı Esmâ'ya anlatır. Esmâ bundan kolay ne var deyip bir tekne hamur yoğurur. Demir ocağının başına gelirler. Veli Hatip eşinin yaptığı hamur toplarını ocağa atar ve her top bir nal olur. Adamlarına gizlice Veli Hatip'i takip ettiren komutan duyduklarından sonra adamın velî olduğunu anlar. Af diler. Ancak hem komutan hem ordusu hastalığa tutulup oradan ayrılmadan hepsi birden ölür. Esmâ Hatun'un ve Veli Hatip'in mezarları yan yanadır. (Akkuş 2018: 75,76)

Bu efsanede hamur bezelerinin ocakta nala dönüşmesi bir keramet motifi olarak karşımıza çıkar.

Rabia Hatun yemeğini bir tabağa koyar, kendisi zikir edermiş. Bu arada çiğ yemek kendi kendine pişermiş. (Seyidoğlu 1978: 211)

Rabia Hatun'un çiğ yiyeceklerinin ateşsiz pişmesi cismin niteliğinin değişmesi motifine uygundur.

Fadime Ana ekmek yaparken düşman baskın yapar. Fadime Ana düşmanların geldiğini duyar ve düşmana nasip olmasın diye düşünerek hamur bezelerini toprağın altına gömer. Bu bezeler bir süre sonra kemeye dönüşür. (Karadavut 1992: 186)

Fadime Ana'nın nimeti düşmana yedirmemek için saklaması, daha sonra bu bezelerin canlanıp fareye dönüşmesi varlığın mahiyetinin değişmesi kerametidir.

2.2.Mevsim Dışında Çiçek veya Meyve Oldurma

Ocak'a göre bu motif genellikle sünnî ve Bektaşî menakıbnâmelerde yer alır. Bu keramet motifi ile alakalı olarak akla ilk gelen Hz. Meryem'in hamilelik zamanlarında mevsimi dışındaki meyveleri yiyebilmesi kerametidir. Kur'an-ı Kerim'de bu hadise şu şekilde yer alır:

Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriya'yı da onun bakımıyla görevlendirdi. Zekeriya, onun bulunduğu bölmeye her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. "Meryem! Bu sana nereden geldi?" derdi. O da "Bu, Allah katından." diye cevap verirdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızkı verir. (Ali İmran 37)

Hz Meryem doğum sancısı çekmektedir. Cebrail Aleyhisselam ona hurma dalı sallamasını söyler. Mevsim kıştır ve Meryem'in salladığı hurma ağacı kurumuştur. Meryem'in dokunması ile hurma ağacı yeşerir ve meyve verir. (Ateş 1993: 593)

Isparta'nın yeşillikler içindeki mesireliklerinden biri de Sidre Tepesi'dir. Burada bir de türbe bulunur. Rivayete göre; eskiden burada çok güzel bir kız yaşar. Kız gönlünü bir delikanlıya kaptırır. Delikanlı da ona âşıktır. Ailesini kıza dünürücü gönderir. Kızın ailesi ise bu evliliği istemez ve dünürçüleri geri yollar. Kız bu duruma çok üzülür. Bir gece rüyasında kızı alıp Sidre'ye götürürler. Kız burada "Vermediler, anam babam beni sevdiğime vermedi, çalıştım çabaladım çeyizimi yaptım, vermediler." diye sabah ezanına kadar ağlar. Ezan okununca "Ya Allah ya Kerim benim duamı kabul et." der. Kalkıp namazını kılar. Sağa selam verdiği sırada Sidre'de şırıl şırıl su akmaya başlar. O vakte kadar burada su yoktur. Soluna selam verince üstü çıplak dağ yemyeşil ağaç ve

beyaz çiçeklerle bezeniyor. Kız "Ben çıktım muradıma, Su geldi imdadıma." diyerek kayıplara karışıyor. (Göde 2010: 293)

Bu efsaneye göre çıplak olan Sidre Tepesi kızın duası ile yeşerir ve çiçekler ile süslenir. Tepenin yeşil ve beyaz renklere bürünmesi gelinin süslenmesini hatırlatır. Gelin olamadığı için hüznle dolan kızın gönlü, dağda suyun çıkması, toprağın çiçeklenmesi ile teselli bulur. Allah'ın kendisine sunduğu bu ihsanlar ile muradına erdiğini düşünür.

2.3.Cansız Varlıkları Hizmetinde Kullanma, Onlara Söz Geçirme

Bu motif Tezkiretü'l Evliya'dai Menâkıbu'l Arifin'de. Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî ve Vilâyetnâme-i Abdal Musa'da yer almaktadır. (Kahraman 2009: 48)

Şeyh torunlarından olan Akkız çok güzel bir kızdır. Köyden biri ister ancak kızı gönülsüzdür. Bunun üzerine oğlan kıza iftira atar. Abileri duyar ve kızın peşine düşer. Kız dereyi aşarken ayakkabısının tekini düşürür. Telaşla arasa da bulamaz. "Dere dere, bulanasın bulanasın da perşembe günleri durulasın." diye beddua eder. Öteye varınca bir ağaca kendini gizlemesini söyler. Ağaç yarılıp kızı içine alır ancak eteğinin ucu dışarıda kalır. Abileri görünce ağacı kesmeye karar verirler. Kız diğer taraftan çıkıp gider. En son dedesinin mezarının yanına varıp gömülür. Bunun üzerine abileri kızın masum olduğunu anlar. İftiracıları olan yengeyi öldürür. Kızın mezarı üzerinde de türbesini yaptırırlar. O günden beri bu dere bulanık akar. (Sönmez 1994: 407)

Bu efsane, iftiraya uğrayan kızın içine düştüğü çaresizlik ile Allah'ın merhametini kazanması şeklinde yorumlanabilir. Canının korkusu ile ağaca seslenen kız ona sözünü geçirir ve ağacın içine saklanır. Daha sonra ise yere gömülerek dünyadan varlığını çeker.

Osmanlı zamanında doğumuna, yardımına koşmadığı kimse olmayan Ebe Ana dedikleri bir kadın yaşar. Ebe Ana yine bir gün doğumdan dönerken kendine yaklaşan atlıları görür. Atlıların niyetinin kötü olduğunu anlayan kadın kaçmaya başlar. Karşısına çıkan kayaya açılmasını söyler. Kayanın içinde kaybolur. Ancak bir göğsü dışarıda kalır. Buradan damlayan sütün toprağa şifa verdiğine inanılmıştır. Burayı ziyaret edenler topraktan bir parça yutarlar ya da yanlarına bir parça alıp evlerine götürürler. Kızlarının kayaya girdiğini öğrenen anne babası günlerce burada bekler ve son nefeslerini burada verirler. Ebe Ana'nın türbesinin yanında anne babasının da mezarları bulunur. (Yakın 2017: 194)

Ebe Ana'nın cansız varlıklara söz geçirmesi, onun darda kalan herkese yardım etmesi ile ilişkilendirilebilir. Doğum anı, kadınlar için çok zor bir andır. Ebe Ana ise herkesin bu zor anında yardımına koşmuştur. Nihayet olarak kendi zor duruma düşünce ise kimsesizler kimsesi olan Allah'ın ondan yardımını esirgemediğine ve Ebe Ana'ya cansız varlıklara sözünü geçirme kerametini bahsettiğine inanılır.

2.4.Tabiat Kuvvetlerini ve Olayları İsteddiği Gibi Yönetme

Genel mânâda menkıbelerde en çok görülen inanç motiflerinden biri de tabiat kuvvetlerine hükmetmedir. Ahmet Yaşar Ocak bu motif için Osman Baba ve Hacım Sultan'ı şiddetli yağmur yağdıran, yıldırımları arzularına göre kullanan ve şiddetli yağmurlar yağdıran kimseler olarak örnek gösterir.

Eski Türkler 'de tabiat kuvvetleri üzerinde hâkimiyet kurabilme yetisi, İslâmiyet öncesinde de görülmekte idi. Hun Hükümdarların semaî menşeli olması bakımından yağmur, dolu, kar yağdırabilme ve fırtına çıkarabilme gibi kudretlere sahipti. İslami dönemde bu durumun sürdüğü görülür. İslamiyet'in kabulünden sonra Müslüman Türkler ve Müslümanlığa henüz girmemiş olanlarda, Şamanlar aracılığı ile tabiat hadiseleri meydana getirilmeye devam edilmesi konusuna Müslüman kaynaklarda rastlanır. Bu kaynaklarda dikkat çeken bir cisim olarak "yada taşı"na rastlanır. Yada taşı ile fırtına çıkarmak gibi tabiat kuvvetlerinin dilendiği gibi yönetildiği anlatılır. Müslüman Araplar gözleri ile görene kadar bu duruma inanmamışlar ancak müşahade edince inanmak durumunda kalmışlardır. (Ocak 2007: 162,163)

Yağmur yağdırma motifiyle alakalı "yada taşı" kadar dikkat çeken diğer bir öge "Çömçe gelin"dir.(Kalafat 1990: 98) Özellikle Kars ve yöresinde, yağmur yağmadığı zamanlarda "çömçe gelin çıkarılır/kapı kapı gezdirilir." (Elçin 1968: 4718) Çömçe Gelin, bugün bir çocuk oyunu olarak varlığını sürdürmektedir. (Köse 1965: 3650) Bu bebeğin çeşitli maniler söylenerek gezdirilmesi ile yağmur yağacağı inancı vardır. Anadolu'nun her yerinde genç kızların, gelinlerin, kız çocukların duasının kabul olacağına inanılır. Bu anlamda yağmur duası için yöre halkının bir gelin figürünü kullanması çalışma açısından dikkat çekicidir.

Tabiat kuvvetlerine hükmetme motifi İslâmî gelenekte de yer alır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Süleyman'ın rüzgâra hükmettiği hususunda ayet-i kerimeler bulunur. Buna benzer olarak bazı mutasavvıfların menkıbelerinde bu motife rastlanır Örneğim İbrahim b. Edhem bindiği gemi batmak üzere iken dua eder ve fırtına kesilir. Beyazi-i

Bistamî, kıtlıktan şikâyet edenlerin talebi ile dua eder ve yağmur yağar. (Ocak 2007: 165)

Anadolu efsanelerinde kıtlık üzerine dua eden genç kızların duasının kabul olması ve nihayetinde karları eritecek rüzgârın çıkması ile anlatılan efsaneler tespit edilmiştir.

Vaktiyle Dikmetaş Köyü'nde bir Ermeni yaşar. Ermeni'nin geniş toprakları ve hayvan yemleri vardır. Köyde kıtlık başlayınca bir Müslüman bir adam Ermeni'den hayvanları için yem ister. Ermeni'nin niyeti kötüdür. Adam kızını ona verirse yem vereceğini söyler. Adam kızına üzülererek durumu açar. Kız anne-babasının, kardeşlerinin ve sahip oldukları hayvanların aç kalmaması için durumu kabul eder. Hazırlıklar boyunca kız Ermeni'nin yemlerinin taş kesilmesi için dua eder. Bir gece Allah'a:

"Estir kaba yel estir
Bugün dağlara destur
Gâvurun yığınınını

Sabahınan taş kestir." diye yalvarır. Allah duasını kabul eder. O gece Ermeni'nin bütün otları yığınlar şeklinde taş kesilir. Diğer yandan ertesi sabah güney rüzgârı esmeye başlar. Kısa sürede karlar erir ve tabiat yeniden canlanır. (Sakaoğlu 2013: 37)

2.4.1.Yağmur, Kar ve Dolu Yağdırma

Susuz'un Güzelim Tepesi vardır. Bir gece köy odasına gelen çoban kendini bir Dede'nin yolladığını, yağmur sıkıntısı yaşadıkları zaman köylünün bu tepeye gelip kan akıtarak kurban kesmelerini söylemiştir. Çobanı tepenin en yüksek yerinden kolayca köye ileten Dede, Sarıkız ile birlikte dua ettiklerini söylemiştir. Köylü çobanın sözlerine inanmaz ancak bir vakit sonra kuraklık olur ve köylü çobanın sözlerini hatırlayıp burada kurban keserek dua eder. Duaları kabul olur ve yağmur yağar. Köylü onlara gelenin ermiş bir zat olduğunu anlar. Daha önce adını bilemedikleri tepeye çobanın dediği gibi Güzelim Dağı, bu türbede yatana da Sarıkız derler. (Alakuş 2014: 109,110)

Bu efsanede evliyaullahın birbiri ile görüşmesine rastlanır. Çobanın gördüğü ermiş bir zâttır. Sarıkız ile birlikte dua ettiklerini çobana söyler. Bu efsanede Dede çoban aracılığı ile köylüyü ikaz eder. Köylüden kurban kesmeleri istenir. Köylüler çobana inanmadıkları için kesmezler ancak kuraklık olunca çobanın dediklerini hatırlayarak kurban keserler ve köye yağmur yağar.

Ankara Ulus'ta Karyağdı Türbesi olarak bilinen bir ziyaret yeri vardır. Bu ziyaret yeri hakkında şöyle bir efsane anlatılır:

İki genç birbirine âşık olur. Oğlan babası ile birlikte kızı ister. Ancak kızın babası, kızını bir akrabasıyla evlendirme ve yüklü şekilde başlık parası alma niyetindedir. Oğlan ve kız çareyi kaçmakta bulur. Kız babası "Allah canını alsın da çocuk yüzü görmeyesin." diye beddua eder. Zaman geçer, kız hamiledir. Temmuz ayının ortasında gün bekleyen kızın canı kar yemek ister. Kız ellerini göğse kaldırarak imkânsız sanılan dileğini Allah'tan ister. "Allah'ım, şimdi bir kar yağdırsan da avuç avuç yesem..." der. Fazla vakit geçmeden sıcak hava kaybolur ve Allah'ın inayeti ile kar yağmaya başlar. Kız dilediği gibi avuç avuç kar yer ancak yediği kar ile üşütüp hastalanır. Çok geçmeden de bebeği ile birlikte hakkın rahmetine kavuşur. Çevresindekiler üzerine türbesini yapar ve Karyağdı adını verirler. (Sakaoğlu 2013: 122,123)

Aş ermek herkesçe bilinen kültürümüzde önem gösterilen bir durumdur. Hamile kadının canının çektiği yiyeceği yemesinin bebeğin sağlığı için çok önemli olduğuna inanılır. Ankara'da türbesi bulunan bu velînin mevsimsiz şekilde kar aş ermesi ve duası neticesinde temmuzda kar yağması dikkat çekicidir. Ancak kız aldığı beddua neticesinde bebeğine kavuşamaz. Toplumumuzdaki inanca göre anne bedduasını süt keser, kabul olmaz. Ancak baba bedduası tutar şeklinde bir inanış vardır. Onaylanmayan bir evlilik yaparak kız babasının bedduasını almıştır. Bu yüzden kavuştuğu kar ona ölüm getirir.

2.4.2. Rüzgâr ve Fırtına Çıkarma

Bu motifle alakalı hatırlanan ilk hadise Hz. Süleyman'ın rüzgâra hükmedebilmesidir. Bu hadise Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde yer alır:

"Süleyman'ın emrine de kasırga (gibi esen) rüzgârı verdik, onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere doğru eserdi. Biz her şeyi biliriz." (Enbiya/81)

"Sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleyman'a (O'nun emrine) verdik ve O'nun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbi'nin izniyle cinlerden bir kısmı, O'nun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli bir azâbı tattırdık." (Sebe/12)

Ordu Gülköy'de Müslüman ve Ermeniler bir arada yaşarlar. Beyin güzeller güzeli bir kızı vardır. Zengin bir Ermeni kıza âşık olur. Ancak hem çirkinliği hem de din

farklılığı ile istemeye çekinir. Çetin bir kış ile köyün her yeri kar altında kalır. Yaşlılar, gençler, kundaktaki bebekler, hayvanlar açlıktan kırılmaya başlar. Ermeni'nin evi yiyecek doludur ancak kapısına gelenlere parasıyla dahi yiyecek vermeyi reddeder. Bey'in kızı ile evlenirse yiyecek vereceğini söyler. Tüm köylü nu teklife çok üzülür. Evlerine döner. Bey Ermeni'nin bu teklifini duyar. Kızına kıyamaz ancak ağlayarak onu Ermeni'ye vereceğini söyler. Kız din kardeşleri için, yaşlılar, kundaktakiler için kendini kurban edip teklifi kabul eder. Ertesi sabah Ermeni'ye gelin gidecektir. Gece boyunca secde eder, gözyaşı döker. Din kardeşlerinin sıkıntısını gidermesi için Allah'a yalvarır. Sabah günün aydınlanmasına yakın dışarıdan hafif bir ses duyulur. Kız dışarı bakınca esen yelin karları süpürdüğünü, dalları tomurcuklandırıldığını görür. Hemen secdeye koşup "Es vadi yeli es, gâvuru kısmetimden kes." der. Vadi yeli tüm tabiatı uyandırarak eser. O günden beri sabah yelinin hışırtısı Gülköy'de her sabah işitilirmiş. (Akkuş 2018: 72-75)

Bu efsaneyle benzer diğer bir efsaneye Erzurum'da rastlanır. Karaköy'de iki kardeş vardır. Arazilere sahip olanın bir oğlu, malı ve davarı olanın da bir kızı vardır. Zengin adamın oğlu cüzzama yakalanır ve o devirde bu hastalığa yakalananın nikâhı kıyılmaz. Bir kış çok çetin geçer, her yeri kar kaplar. Yem kıtlığı başlar. Malı çok olan diğer kardeşe gidip parasuyla yem ister ancak kardeşi vermez. Çaresiz eve dönen adam hayvanlarının açlıktan kırıldığını görür ve ikinci defa tekrar gider. Arazisi olan kardeş diğer kardeşine kızını verirse yem vereceğini söyler. Adam çaresiz gelip kızına durumu anlatır. Kız, babasına Allah katında o kadar hayvanın günahının sorulmasındansa bir kendi günahının sorulmasının yeğ olduğunu anlatır ve evlenmeyi kabul eder. Adam istemeyerek gidip kardeşine durumu anlatır. Amcası tayaya çıkıp babasına yedi bağ ot atar. Bu arada kız abdest alıp iki rekât namaz kılar. Allah'a el açıp hayvanlara yardım etmesi ve amcasının âleme ibret olması için dua eder. Allah duasını kabul eder ve amcası otlarla birlikte taş kesilir. Adam eve gelince kızını da ölü bulur. Bu arada hava bozar, Kible rüzgârı eser ve şiddetli yağmur yağar. Bu sayede kar erir ve ertesi gün hayvanları otlamaya gönderirler. (Seyidoğlu 1978: 274)

Bu iki efsanede kızların fedakârlığı ön plana çıkar. Köylünün, kardeşlerinin, hayvanlarının açlığının giderilmesi için kızlar istemedikleri bir evlilik yapmayı kabul ederler. Dualarının kabulü bu fedakârlıklarının mükâfatı olarak değerlendirilebilir.

2.4.3.Şimşek Çaktırma ve Yıldırımını Kullanma

İsparta'da Barla Dağı'nın en yüksek yeri olan Gelincik Tepesi için anlatılan efsanede ise yine sevdiğine kavuşamayan bir kızın duasının kabulüne rastlanır.

Rivayete göre; Muğla-Aydın tarafından gelen Yörükler burayı yayla olarak kullanır. Yörük beyinin güzel kızı burada bir çobana gönlünü kaptırır ve aralarında sözleşirler. Ancak başka bir Yörük beyinin oğlu, kızı görür görmez âşık olur ve babasından istetir. Kızın babası kızın itirazlarına aldırmaz etmeden kızı verir. Düğün hazırlıkları tamamlanır ve gelin alayı yola çıkar. O zamanlar bir kuraklık devam etmektedir. Kız çok susar ve düğün alayını tepedeki karlı yerlere çıkıp su içmeye ikna eder. Gelin burada ellerini semâya kaldırıp "Allah'ım, sevdiğime kavuşmadıktan sonra benim canımı niye almadın?" der. Allah tarafından bu duası kabul edilir. Kız üzerine düşen yıldırım ile ölür. Kızın öldüğü yerde de bir çukur oluşur. Olayın ardından yağmur yağmaya başlar. Kuraklık olduğu yıllar bu tepeye yağmur duası için çıkılır. Kızın öldüğü yerde ateş yakılır. Ateşten alınan odunlar göğe fırlatılır ve bu uygulama ile yağmur yağacağına inanılır. (Göde 2010: 314)

2.4.4.Ateşe Hükmetme

Ateş Hint ve İran coğrafyasında önemli yer tutan bir kültür. Özellikle Zerdüştlüğün ve Madeizm'in temel esasları ateş ibadetine dayanır. Bahsi geçen iki dinin dışında Kuzey Asya ve Orta Asya bozkırları gibi soğuk iklim şartlarına sahip coğrafyalarda da ateşin önemli bir yer tutması tabiidir. Hacı Bektaşî Velî ile alakalı anlatılan menkıbelerden yola çıkan Ocak, normalden büyük ateşler yakılarak sema edilmesini, "Tanrı'ya temaşa gösterilmesi"ni, hastalıkların tedavi edilmesini, ateş kültüründen bahsedilmesi hususunda öne çıkan uygulamalar olarak değerlendirir. Tarihî kaynaklara göre ateş kültürünün mevcut olduğu en eski Türk toplumu Batı Göktürkleri'dir. Ateş eski inançlarda temizleyici unsur olarak, kehanet aracı olarak rol alır. İnsanlara musallat olan kötü ruhların ateşle def edilebileceği inancı vardır. (Ocak 2007: 241-249)

Ateşe atfedilen kutsallık ile ateşe tükürmek, su ile söndürmek, bıçak saplamak, pis nesneler atmak gibi davranışlardan kaçınılır. (İnan 2015: 67)

Bir evde ocağın devamlı yanması, o ailenin saadeti ile ilişkilendirilir. "Ocağın yansın" ya da "Ocağın sönsün" gibi dua ve beddualar da ata kültürü ile alakalı inanmalara dayanır. (Ocak 2007: 251)

Isparta'da bulunan Gelincik Ana Dağı'nda, dağa adını veren Gelincik Ana'nın kabrinin olduğuna inanılır. Efsaneye göre göçerler yaylaya çıkar. Evvelki sene çadırlarını kurdukları yere tekrar çadır kurmaya başlarlar. Kayınbabası sigarasını yakmak için ateş ister. Gelin eşyaların arasında kibrit arar ancak bulamaz. Kayınbabası sinirlenince telaşlanır, aynı zamanda en önemli ihtiyacı unuttuğu için utanır da... Aklına bir önceki sene toprağa soktuğu üç yanık esi gelir. Gelin koşturup bir ümit ile ocağı karıştırmaya başlar. Gelinin ermişlerden olduğuna işaret, bir kış boyu kar altında kalan esiler kor hâlinde durmaktadır. Gelin hemen birini alıp kayınbabasına getirir. Kayınbabası kızın buradan yanan odun bulmasına inanmaz, bir namussuzluk ettiğinden şüphelenir ve kıza hakaret eder. Kız bu hakaretlere dayanamaz, elindeki odunu ve diğer odunları dağın yamacından aşağı fırlatır. "Allah'ım canımı al, bu çileden kurtar." der ve oracıkta can verir. Odunlardan biri olduğu yere, biri Akdere denilen mevkiye, üçüncüsü ise Yassıören kasabası civarına düşer. Düşükleri yerde yeşerirler. Üsteleri yarım metre kadar yanık durmaktadır ve halk arasında yanık katran adı verilmektedir. Yaylaya göçenler Gelincik Ana'yı ziyaret ederler. Mezarı başında adak adarlar, dilek dilerler. Yağmur duası için ellerine aldıkları odunu göle doğru atarak dua ederler. (Göde 2010: 312)

Efsanenin diğer bir anlatımında; kızın başındaki kaynana, art arda kıza buyruklarda bulunur. Telaş içindeki kız ateş yakmaya çalışmaktadır ancak esen rüzgârla bu güçleşmektedir. Kız sıkıntı ve telaş içindeyken olanlar olur. Kız şaşkınlık ile avucunun arasına doladığı saçlarıyla ocaktaki külleri karıştırmaktadır. Bir anda önceki yıldan kalan küller alevlenir ve kız alevlere kapılıp yanmaya başlar. Koşturup kurtarmaya çalışsalar da olan olmuştur ve kız vefat etmiştir. Kaynana çok pişman olur ancak elden bir şey gelmez. Ocağın olduğu yere mezarı kazılır ve defnedilir. Kızın ermişlere karıştığına inanılır. Her göç başlangıcında ziyaret edilir, başında kurban kesilir. (Göde 2010: 313)

Benzer motiflere sahip diğer bir efsane Afyonkarahisar'da bulunan Cebel Sultan Dağı ile alakalı anlatılır. Efsaneye göre; eskiden Yörükler yaz aylarını Cebel Sultan'ın yamaçlarında geçirir, kış gelince ise daha sıcak yerlere göç ederlermiş. Buraya konan obalardan birinin güzeller güzeli bir kızı vardır. Oba, yaz sonu yüklerini sararken bu kız yaktıkları ateşin çevresini taşlarla çevirerek üstünü örter. Bir yıl sonra tekrar bu dağa geldiklerinde kız geçen yıldan kalan ateşin üstündeki külleri üfler. Küllerin altındaki

ateş kor hâlinde durmaktadır. Bu durumu gören babası ve diğer oba sakinleri kızın ermiş biri olduğunu anlar ve saygı göstermek için ona doğru koşmaya başlar. Sırrı anlaşılan kız ise oracıkta can verir. Cenazesi buraya defnedilir. Kızın adı Cebel Sultan'dır. Bu hâdiseden sonra bu dağa kızın ismi verilir. (Özçelik 1993: 158)

Bu efsanelerde bir yıl öncesinde yanan bir ateşin közlerinin, kara kış ardından alevlenmesi bir keramet motifi olarak karşımıza çıkar.

2.5.Cansız Varlıkların Zikir ve Tesbihlerini Duyma

Tasavvuf anlayışı içinde zerreden kürreye bütün varlıklar Allah'ı tesbih etmektedir. Bu anlayış içinde insanlar gibi hayvanlar ve bitkilerin de zikir hâlinde olduğuna inanılır. Bu motif ile alakalı akla gelen ilk örnek Yunus Emre'ye ait menkıbedir. Menkıbeye göre Taptuk Emre müritlerinden kendilerine güzel bir çiçek koparıp gelmelerini ister. Yunus Emre bir kuru ot parçası getirir. Diğer bitkilerin zikirlerini duyduğunu, yalnızca bu çöpün zikirden düştüğünü ve bu yüzden bunu getirdiğini söyler. Kur'an-ı Kerim'de bu duruma şöyle işaret edilmektedir:

"Yedi kat gökler, yeryüzü ve oralarda bulunanlar Allah'ı tesbih eder, övgüyle anar; yaratıklardan O'nu tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur." (İsrâ 17/44)

"...Dağları biz O'nun emrine (Davut) verdik ki, akşam sabah onunla birlikte tesbih ederlerdi... Kuşları da toplu hâlde onun emrine vermiştik; hepsi birden ona yönelirlerdi. (Sad 17,19)

"Görmedin mi? Göklerde ve yerde olanlarla dizi dizi uçan kuşlar Allah'ı tesbih etmektedirler. Her biri kendi duasını ve tesbihini bilir." (Nur, 24)

"Göklerde ve yerde olanlar Allah'ı tesbih ederler." (Hadîd 57/1)

"And olsun, Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. 'Ey dağlar ve kuşlar! O'nunla beraber tesbih edin.' dedik." (Sebe, 10)

"Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih etmektedir. O aziz ve hâkimdir." (Hadid, 1)

"Bütün bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaşp taş gibi oldu. Hatta daha da sertleşti. Oysa öyle taşlar vardır ki içinden ırmaklar fışkırır. Öyle kayalar vardır ki içinden pınarlar çıkar. Yine öyle taşlar vardır ki Allah korkusuyla yukarıdan aşağıya düşüp yuvarlanırlar." (Bakara 2/74)

"Ey insanoğlu göklerde ve yerde var olan her şeyin; güneşin, ayın, dağların, ağaçların ve hayvanların Allah'ın önünde secde ettiğini görmüyor musun?" (Hacc 18)

Peygamber Efendimiz ‘den bir gün yine bir mucize isterler. Peygamberimiz sağ eline bir avuç ufak taş alır. Taşlar hemen Allah'ın birliğini Hz. Muhammed'in peygamberliğini zikre başlarlar. (Levend 1984: 138)

Kalafat, bütün dönüşüm örneklerinin merkezine "aşk" koyar ve aşk ile tüm bu hadiselerin gerçekleştiğinden bahseder. İnsanlar üzerinde teşkil eden taş kesilme, don değiştirme gibi örneklerin yanında "aşk"ın yalnızca insana mahsus bir hâl olmadığını, hayvan ya da bitkilerin de bu hâl üzere olduklarından söz eder. Kıtırmir örneğini verdiği bu tezinde "kutlu geceler’ ‘de secdeye giden ağaçlar inancına da değinir. (2016: 30)

Anadolu'nun hemen her yerinde kavak, çam gibi ağaçların secde etmesi motifi bulunan efsaneler anlatılmaktadır. Bu ağaçlar bazen mübarek gecelerde, bazen cuma günleri, bazen sabah namazı vaktinde secdeye eğilmiş şekilde görülür. Gündüz, insanların ortalıkta olduğu vakitlerde ibadet etmelerine rastlanmaz. Bu ağaçları gelinler bazen de yaşlı kadınlar görür. Onlara ibadet şeklinde görülmeleri yahut daha geniş çerçeveden düşünülürse Allah tarafından bu hadiseye şahit edilmeleri bir nevi üstünlük alâmetidir. Allah tarafından gösterilen bu işaret, bu kadınlara bir hediye olarak değerlendirilebilir.

Efsaneye göre, bir yörede Eski Mahalle olarak bilinen bir mevkide köy kahvesinin karşısında bir kaba ağaç vardır. Bu ağaca kimse dokunamaz. Köyde yeni gelin olmuş kızlara bal ve yağ verilip Haksız Hasan dedelerin suyuna akıtması istenir. Yine bir gün bir yeni geline yağ ile bal verilere suya akıtmaya gönderilir. Kız suya giderken kaba ağacın yanından geçer. Kaba ağacın altında beyazlar içinde bir adam namaz kılmaktadır. Bu adam Haksız Hasanlar 'dan biriymiş. Adam secdeye varırken yanında kaba ağaç da secdeye varır. Kız bu olaya şahit olur ve başındaki alı ağacın tepesine bağlar. Eve dönünce de kimseye bahsetmez. Ağaçta alı görenler kime ait olduğunu soruşturur ama kimseden ses çıkmaz. Bu arada gelinin kayınbabası ve kaynanası "Sen alını düşmanımıza verdin" diyerek küserler. Kız bir gün dayanamaz ve koca ağacı namaz kılarken gördüğünü, ağaçtaki alın kendisine ait olduğunu söyler. Gelin sırrını anlatınca ertesi gün ölüverir. (Çanlı 2007: 71)

Şarkıkaraağaç'ın Çiçekpınar kasabasında Hıdırellez'in kutlandığı bir kavaklık vardır. Rivayete göre; bu kavaklığa yakın bir eve gelin gelir. Gelin kız her gün erkenden kalkar. Namazını kılar ve ev işlerini yapar. Bir gün sabah ezanı okunurken kavakların yere kadar eğilip secde ettiklerini görür. Ev halkına anlatır ama kimse geline inanmaz.

Bu olay her sabah yaşandığı için gelin kız bir sabah başındaki alı, kavağın tepesine bağlar. Ertesi gün kavağın tepesinde alı görenler geline inanır. Bu olay ile kavaklık bir tekke hüviyeti kazanır. Hıdırellez'de buraya gelenler, kavaklara çivi çakarak dilekte bulunur. (Göde 2010: 342)

Yaylaya çıkan kabile gece Ağaçbaşı'nda mola verir. Herkes uykudayken gece yarısı uyanan gelin etraftaki ağaçların secdeye vardığını görür. O gecenin kadir gecesi olduğunu bilen gelin ağaçların da insanlar gibi ibadet ettiklerini görür. Gördüklerini anlatınca kendisine inanılmayacağını düşündüğü için başındaki yaşmağı çam ağacının tepesine bağlar. Sabah olan biteni kabileye anlatır ama kimse inanmaz. Gelin ağacın tepesindeki yaşmağını gösterince kabiledekiler Kadir Gecesi tüm canlıların secdeye vardıklarına inanırlar. (Gökşen 1999: 144,145)

Eskişehir'in Günyüzü ilçesinde bir nine yaşar. Ninenin bahçesinde bir kavak ağacı vardır. Nine bir kadir gecesi sabah namazına kalkar. Bahçesindeki kavağın secde ettiğini görür. Bu durumu köylüye anlatır. Köy halkı nineye inanmaz. Nine sonraki yıl Kadir gecesinde ağacı yine secdede görür. Ağacın yere yakın uç kısmına yazmasını bağlar. Sabah namazından sonra ağaç doğrulur. Nine köylüyü ağacın etrafına toplar ve yazmasını gösterir. Köy halkı böylelikle nineye inanır. (Demir 2013: II, 212)

Konya Zive'de bir ağaçtan bahsederler. Efsaneye göre sabah çeşmeye giden gelin buradaki kavağın secde ettiğini görür. Kaynatasına bu durumu anlatır ancak onlar gülerek kızın aklıyla dalga geçer. Kız ertesi gün başındaki alı kavağın tepesine bağlar. Kayınbabasını götürüp gösterince adam ikna olur. Daha sonra bu ağaç karaağaç olur. (Emiroğlu 1993: 278)

Kandil gecelerinde gök açılır her yer aydınlanırmış. Bunu gören ağaçlar yere kapanıp secde ederlermiş. Ağaçların secdesine bir kadın şahit olmuş. Kendine inanılmayacağını düşündüğünden yazmasını çıkarıp kavağa bağlamış. Sabah bakanlar kavağın tepesinde yazmayı görmüşler. (Demir 2013: I, 165)

İçel Silifke'nin Keben köyünde Dedekavak denilen ve beş, on kavaktan oluşan bir koruluk vardır. İnsanlar burayı çeşitli sebepler ile ziyaret edip çaput bağlarlar. Efsaneye göre köyden bir gelin cuma günleri kavakların Kible 'ye doğru eğilip ibadet ettiklerini görür. Kendisine inanmadıkları için bir cuma al yazmasını kavağın en uç dalına bağlar. (Erol 1996: 130)

Hıdırellez gecesı dışarı çıkan Döndü Karı kavakların secde ettiğini görür. Yemenisini çıkarıp kavağın tepesine bağlar. Ertesi gün tüm kavakların secde ettiğini anlatır. Komşuları inanmayınca kavaktaki yemeniyi gösterir. (Karadavut 1992: 279)

Malatya Darende ilçesinde yüreği çok temiz ve saf bir nine yaşar. Nine gece dışarı çıkıp baktığında bir ağacın yere paralel yattığını görür. Yapraklarını yemesi için ahırdaki keçiyi getirip ağaca bağlar. Sabah olunca ağacın yanına gelir ve ağacın eskisi gibi dikilmiş olduğunu görür. Keçi havada asılıdır. Köylülerin yardımı ile keçinin ipi kesilir ve hayvan kurtulur. (Demir 2013: II, 213)

Emine Nine kadir gecesı gece kalkar. Dışarıda dut ağacının secdeye vardığını görür. Konu komşuyu inandıramayacağını düşünüp başındaki çemberi, ağacın tepesine bağlar. Sabah görenler bu duruma şaşırır. (Atlı 2012:88)

Sivas'ta Gazi Köyü'nde çok eskiden Fatma Nine namaz kılmak için ırmağa iner. Namaz kılariken etrafındaki ağaçların da kendisiyle birlikte secdeye kapandıklarını fark eder. Bu durumu köylüye anlatır. Ancak kimse nineye inanmaz. Fatma Nine'nin yaşlılıktan bunadığı, delirdiği söylentileri çıkar. Fatma Nine buna çok üzölür ve köyün yaşlılarına giderek başındaki örtüyü gösterir. Ertesi gün ırmağın kenarına gelmelerini, kendi gözleriyle görmelerini söyler. Gece namaz kıldıktan sonra başındaki örtüyü en uzun kavağın tepesine bağlar. Sabah ırmağın kenarına gelen köylüler Fatma Nine'nin başörtüsünü kavağın başında görürler ve ona inanırlar. (Demir 2013: II, 213)

2.6.Irmak, Göl veya Deniz Üstünde Yürüme

Hasan el Basri, Rabia'tül- Adeviyye'yi birgün fırat nehrinin kenarında görür ve hemen seccadesini suyun üzerine sererek ona gel de burada iki rekât namaz kılalım der. Rabia da; "Üstad, dünya pazarını uhrevi ve ruhani olanlara mı arz ediyorsun? Bari öyle bir şey yap ki; insanoğlu benzerini yapmaktan aciz kalsın." diye karşılık verip seccadesini havaya serer. "Buraya gel, ta ki, halkın gözünden gizli kalasın, böylece ameline riya bulaşmasın." diye mukabelede bulunur. (Baş 2017: 184)

2.7.Yerden, Taş veya Kayadan Su Fışkırtma

Türk költürü içinde pınarların oluşumu ya da yerden su çıkarma ile ilgili efsaneler mevcuttur. Bu motif, İslamiyet'in kabulünün ardından velîlerin bir kerameti olarak karşımıza çıkar. İnsanların susuzluk yaşayıp çaresiz kaldıkları bu anlarda velî keramet göstererek yerden su çıkarır. Bu kerametın örnekleri ile peygamberler

kıssalarında da karşılaşılır. Bir savaş sırasında Hz. Muhammed okunu yere saplar ve çıkan suyla yanındakilerin susuzluğunu giderir. (Göde, 2010: 113)

Ocak bu keramet motifi ile alakalı Hacı Bektaşî Velî, Abdal Musa, Emir Sultan, Hacım Sultan'ın menkıbelerine eğinir. Aynı zamanda Kitab-ı Mukaddes'te ve Kur'an-ı Kerîm'de bu kerametın yer aldığını hatırlatır. Eyüp Peygamber hastalığının arttığı sıralarda Allah'ın emri ile ayağını vurduğu yerden çıkan suyu içer ve yaralarını bu su ile yıkar. Peygamber Efendimiz ise bir savaş sırasında elindeki oku yere saplayarak su fişkırtmış ve beraberindekilerin susuzluğunu gidermiştir. (2007: 273-275)

Batı Türklüğü 'nün halk inançları arasında durgun suyun tekin olmadığı inancı vardır. Sözlü kültürde bu inancın örneklerine de rastlanır. Akarsuyun pislik tutmaması, hatta özellikle gümbür gümbür akan suyun bir kut kaynağı gibi değer görmesi de bu inanın bir neticesidir. "Suyun durgun akanı, insanın yere bakanı" sözü ile halkın tahayyülündeki bu inanış desteklenebilir. (Kalafat 2013: 24)

Su çıkarma motifli efsaneler Türk kültüründe suya yüklenen anlamlarla alakalı olarak eski Türk kültüründeki tabiat kültüne ait inanışların izini taşır. İslamiyet'in kabulünün ardından eski inanç sistemindeki kutsal olgular dönüşmüş, diğer bir deyişle yeni inanışlar ile bütünleşerek yeni sosyokültürel ortama uyum sağlamıştır. Bahsedilen efsanelerdeki tabiat kültüne ait unsurlar İslam dini ve tasavvufun da etkisiyle velî kültü ile bütünleşmiştir. (Kumartaşlıoğlu 2016: 132)

Akarsuyun kut kaynağı olarak görülmesinin diğer bir kaynağı olarak akla Hz. Hacer akla gelir. Çaresizlik ile iki tepe arasında koşturmuş Hz. Hacer'in duası ve Allah'ın inayeti ile zemzem suyu gürleyerek akmaya başlar. Efsanelerde susuz kalan, suya uzak yaşayan kızların ve kadınların duası ile bazen odanın ortasında, bazen evin yakınlarında yerden su çıkması motifine rastlanır. Bu motif duanın kabulü ile ilişkilidir.

Bu keramet motifi Ayet-i Kerime'lerde şu şekilde yer alır:

"Biz, İsrailoğullarını oymaklar hâlinde on iki kabileye ayırdık. Kavmi kendisinden su isteyince Musa'ya; asanı taşla vur!" diye vahyettik. Derhal ondan on iki pınar fişkırdı. Her kabile içeceği yeri belirledi." (A'raf 160)

"Hani Musa kavmi için su dilemişti. Biz de, "Asanı kayaya vur" demiştik; böylece kayadan on iki pınar fişkırmış, her boy kendi su alacağı pınarı bilmişti. "Allah'ın rızından yiyin, için. Yalnız, yeryüzünde bozgunculuk yaparak fesat çıkarmayın." demiştik." (Bakara 60)

Hz. Eyüp'ün vücudu yaralarla kaplanmıştı. Bunun yanında bütün iç organları da hastaydı. Allahû Tealâ bunun üzerine "Ayağını yere vur." diye buyurdu ve Hz. Eyüp ayağının altından çıkan su ile yıkandı. Yıkanması ile vücudunun dışındaki tüm yaralar iyileşir. Sudan içince ise içindeki organlar Allah'ın izniyle şifa bulur. (Sad-42)

Zor zamanlarda edilen samimi, hatta gözü yaşlı dua, Allah'ın nezdinde makbuldür. İnsanların birincil yaşam kaynağı olan suyun eksikliği, bahsedilen zor durumların başlarında yer alır.

İskenderun Denizciler 'de yayla yolu üzerinde bir pınar vardır. Birbirine âşık iki genç, kızın ailesi evlenmelerine razı olmayınca kaçmaya karar verir. Kızın babası peşlerine düşer ve bu pınarın bulunduğu yerde iki âşığı öldürür. Vuruldukları yerde pınar oluşur. Âşıkların mezarı hâlen bu pınarın olduğu yerdedir. (Değer 2014:221)

Bacım Sultan evlendikten bir süre sonra babası Taptuk Emre'nin kendisini ziyaret için yola çıktığını haber alır. Bu sırada evi için hamur yoğurmaktadır. Heyecan ile babasını karşılamak için koşturur. Biraz ilerleyince ellerinin hamurlu olduğunu fark eder ve mahcup olur. Allah'tan su ister ve Allah'ın inayeti ile su fışkırır. (Pınarbaşı 2010: 238)

Hatice Sultan uyuz hastalığına yakalanır. Yaşadığı yer dağlık bir bölgedir. Ormanın içine ölüme terk edilir. Namaz kılacak uygun bir yer bulur, namazını kılar ve ellerini yere vurur. O anda sıcak, kükürtlü su çıkar. Hatice Sultan avuçlarını tas yapıp yıkanır ve şifa bulur. Türbesi, evidir. Ölüncelü buraya gömülmeyi ister. Sonradan üzerine türbesi yaptırılır. (Olgun 1989:123)

Mardin'in Yeşilli ilçesinde dini bütün, yoksul bir aile yaşar. Kuraklık olan yıllardır. Bu ailenin uzaktan su getirecek hayvanı da yoktur. Evin annesi Raziye, Allah'a su vermesi için dua eder. Allah duasını kabul eder ve evin içinden bir kaynak çıkar. Hem ailenin hem köydekilerin su sıkıntısı biter. Ancak buraya gelen bir kadının "maşallah" demeden suyun çokluğunu konuşması suyun kesilmesine sebep olur. (Sancak 2008: 115)

Vaktiyle bir ana ile kızı, tek odalı evlerinde yaşar, hayvancılık yaparak geçinirlermiş. Evlerinin bulunduğu yerde ot boldur ancak hayvanları sulamak için su kaynağı yoktur. Kız her gün hayvanları sulamak için uzaklarda su arar. Bir gün Allah'a dua eder. "Allah'ım ne olurdu şuracıkta su olaydı. Su çıkar da istersen evimin ortasında çıkar." deyince odanın ortasından su çıkmaya başlar. (Göde 2010: 289)

Isparta'nın yeşillikler içindeki mesireliklerinden biri de Sidre Tepesi'dir. Burada bir de türbe bulunur. Rivayete göre; eskiden burada çok güzel bir kız yaşar. Kız gönlünü bir delikanlıya kaptırır. Delikanlı da ona âşıktır. Ailesini kıza dünürücü gönderir. Kızın ailesi ise bu evliliği istemez ve dünürücüleri geri yollar. Kız bu duruma çok üzülür. Bir gece rüyasında kızını alıp Sidre'ye götürürler. Kız burada "Vermediler, anam babam beni sevdiğime vermedi, çalıştım çabaladım çeyizimi yaptım, vermediler." diye sabah ezanına kadar ağlar. Ezan okununca "Ya Allah ya Kerim benim duamı kabul et." der. Kalkıp namazını kılar. Sağa selam verdiği sırada Sidre'de şırıl şırıl su akmaya başlar. O vakte kadar burada su yoktur. Soluna selam verince üstü çıplak dağ yemyeşil ağaç ve beyaz çiçeklerle bezeniyor. Kız "Ben çıktım muradıma, Su geldi imdadıma." diyerek kayıplara karışıyor. (Göde 2010: 293)

Amasya'da bulunan bir şifalı su ile alakalı anlatılan efsaneye göre; yıllar önce burada sarı bir kız yaşar. Bu kız sarılık hastalığına tutulur ve düğününe az bir zaman kala durumu iyice ağırlaşır. Düğün günü gelir; gelin alayı ile yola koyulan Sarı Kız, bugün türbesinin bulunduğu yere gelince vefat eder. Ölümünden kısa bir vakit geçince ayakucundan şifalı bir su çıkar. (Özdoğan 2006: 95)

2.8.Cansız Varlıkları Kendiliklerinden Hareket Ettirme

2.8.1.Dağları, Tepeleri, Taş, Kaya ve Ağaçları Yürütme

Yedi kaya ile ilgili tespit edilen diğer efsanelerde taş kesilme motifiyle karşılaşılır ve taş kesilme başlığı altında tasnif edilmiştir. Ancak aşağıdaki efsanede bu taşların şahitlik etmek için hareket ettiği görülür. İftiraya uğrayan yaşlı kadına kuldan çare gelmeyince Allah tarafından kayaların şahitlik ettiğine inanılır.

Yaşlı bir kadına bir gün hısımları tarafından iftara atılır. Yaşlı kadın kendisini aklayacak hiçbir şahit bulamaz. Bunun üzerine Allah'tan yardım diler. Allah yaşlı kadının duasını geri çevirmez ve kayalara can verir. Can verilen kayalar kadına şahitlik ederler. Böylece yaşlı kadının masumiyeti anlaşılır. (Alakuş 2014: 102,103)

2.9. Bir Maddeyi Yoktan Var Etme

Malumdur ki yoktan var etmek yalnız Allah'a mahsustur. Ancak Allah sevgili kullarından bazılarını kendinden parçalar vermiştir. Velîlerin darda kalanlara yardım için bazen bu kerameti gösterdikleri bilinir.

Seyidoğlu'nun Erzurum efsanelerinde Al karısı için her şeyi yoktan var ettiği anlatılır. (Seyidoğlu 1978: 229)

Rabia'tül Adeviye ve hizmetçisi günlerdir hiçbir şey yememiştir. Hizmetkârı işkembe çorbası pişirir. Evde soğan kalmamıştır. Hizmetçi, komşudan almayı düşünür. Rabia'tül Adeviyye "Kırk yıldır ki İzzet ve Celâl sahibi Allah'a, ondan başkasına hiçbir şey istememek üzere ahdetmişimdir. Zararı yok, işkembe soğansız ve sarımsaksız olsun, dedi. Derhal, gökyüzünde kabuğu soyulmuş birkaç soğan taşıyan bir kuş belirdi ve o soğanları onun çanağına bırakıverdi. (Attar 2015: 130)

Evleneli 15-20 yıl geçmesine rağmen bir karı kocanın çocuğu olmaz. Adam başka br kadınla evlenmek için eşinden müsaade ister. Kadın hak verir ve razı olur. Bir gün taşlı bir tarlaya soğan ekerler. Kadın çapayı vurunca bir taş a denk gelir. Taş cana gelir. Kadın bebeği bağrına basar. Kendi doğum yapmış gibi göğsünden süt gelir. Eve dönüp olanları kocasına anlatır. Adam diğer kadını boşayıp boşamamayı sorar. Kadın Allah'ın takdiri olduğunu, boşamamasını söyler. (Karadavut 1992: 185)

Bu efsanede kadının eşinin evlilik talebini kabul edebilmesi, daha sonra ise kendi bebek sahibi olunca kuma kadını göndermemesi, fazlasıyla iyi kalpli olmasının bir göstergesidir. Bu kadının çaresizliğinin ve durumları kabullenişinin ardından bebek sahibi olması "mükâfat" şeklinde yorumlanabilir.

Birbirini seven iki âşık evlenir. Zaman geçtikçe çocuk hasretleri artar. Bir gün kadın kucağına taş alır ve yalvarırken bayılır. Kadın ayılınca kucağına aldığı taşın bebek olduğunu görür. Hadise yayılınca kadına hürmet edilir. Ölümü ardından hâlen ibadete açık olan mescidi yapılır ve adına "Analıca Mescidi" denilir. (Yakın 2017:202)

Bu efsanede de önceki ile benzer olarak taşın canlanıp bebeğe dönüşmesi motifi vardır.

Kadının biri dört çocuğunu bir döşeğe yan yana yatırır. Üzerlerine de eski bir yorgan örter. Sabaha yiyecek ekmekleri olmayan fakir kadın, sabah ne yiyeceklerini düşünerek Allah'a dua eder. Allah'ın inayeti ile ambara buğday inmeye başlar. Sabaha kadar dolup taşar. Kocasını uyanıp bir şey mi var diye sesleninceye kadar devam eder. Sabah kalktıklarında ambarı dolu bulurlar. (Osan 2006: 92)

Bu efsanede ise zorda kalan bir annenin duasının kabulüne rastlanır. Çocuklarını yatıran anne sabah ne yedireceğini düşünürken dua eder ve duası kabul edilir.

2.10.Kurumuş Ağaç veya odun Parçasını Ulu Yeşil Ağaç Hâline Getirme

Bu keramet motifi başlığı altında "ağaç" kültüne değinmek gerekir. İnsan, küçük bir filizden yetişen ve daha sonra bir sebep neticesinde kuruyup çürüyen ağaç ile kendisi arasında bir bağ kurmuştur. Ayrıca kutsal saydığı tüm mekânlar ile de ağaçlar arasında bir münasebet kurmuştur. Bu çıkış noktası ile en iptidai dönemlerden beri mukaddes görülen tüm mekânların yakınlarında bir ağaç bulunması dikkat çekicidir. (Ocak 2007: 130)

Alevî-Bektaşî toplumlarında ağaç kültü geniş yer bulur. Tahtacılar ağaç kesmekle geçimlerini sağlarlar ve bu sebeple ağaçlara büyük bağlılık gösterirler. Bu sebeple olacak ki salı günleri ya da Muharrem ayında ağaç kesmekten kaçınırlar. Yeni bir işe başlamadan önce ağaca dua ederek ondan medet beklerler. Ardıç, köknar, ladin ağaçları tahtacılar için kutsallık taşıırken yörükler ise katran, çınar, karadut ağacını kutsal görür. Ancak genel olarak hepsi, ağaçları kült olarak kabul eder. (Arslan 2014: 62)

Ocak, ağaç kültünün tıpkı dağ, tepe, taş ve kaya kültürleri gibi büyük bir öneme sahip olduğunu söyler. Hz. Musa'nın Asâsı, Kâbe'nin eşiği, Tûba Ağacı ve Hz. Muhammed'in altında biat aldığı Rıdvan Ağacı ile benzer mahiyetteki birtakım unsurlar, ağaç kültü ile alakalı İslâmî kaynaklı olarak karşımıza çıkan öğelerdir.(Ocak 2007: 130)

Ağaç kültü ile alakalı Ocak'ın dikkat çektiği diğer bir husus, Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar ağaç kültünün tespit edildiği tüm yerlerde rastlanan ağaç-evliya münasebetidir. (2007: 138) Eldeki birçok örnek, Anadolu'da kutlu sayılan ağaçların yanında mezar ve türbelerin bulunduğunu gösterir. Mezar ya da türbe bulunmayanlarda ise ağaçların Çınar Dede, Çitlenbik Dede, Ağaç Baba şeklinde, ağacın evliya gibi adlandırılması örneklerine rastlanır. (Tanyu 1973: 69-71)

İncelenen çalışmalarda dut ağacının yatır olarak saygı görmesi, namus korkusu ile ağaca dönüşen kızın efsanesi, ağacın sakladığı kız, iftiraya uğrama sonucu mezarı başına dikilen değneğin yeşermesi ile suçsuzluğu ortaya çıkması, türbelerde bulunan ağaçlar, mübarek gecelerde secde eden ağaçlar, ağaç kültü için örnek teşkil etmektedir.

2.10.1.Odun Parçasını Ağaç Yapma

Isparta'da bulunan Gelincik Ana Dağı'nda, dağa adını veren Gelincik Ana'nın kabrinin olduğuna inanılır. Efsaneye göre göçerler yaylaya çıkar. Evvelki sene çadırlarını kurdukları yere tekrar çadır kurmaya başlarlar. Kayınbabası sigarasını

yakmak için ateş ister. Gelin eşyaların arasında kibrit arar ancak bulamaz. Kayınbabası sinirlenince telaşlanır, aynı zamanda en önemli ihtiyacı unuttuğu için utanır da... Aklına bir önceki sene toprağa soktuğu üç yanık esi gelir. Gelin koşturup bir ümit ile ocağı karıştırmaya başlar. Gelinin ermişlerden olduğuna işaret, bir kış boyu kar altında kalan esiler kor hâlinde durmaktadır. Gelin hemen birini alıp kayınbabasına getirir. Kayınbabası kızın buradan yanan odun bulmasına inanmaz, bir namussuzluk ettiğinden şüphelenir ve kıza hakaret eder. Kız bu hakaretlere dayanamaz, elindeki odunu ve diğer odunları dağın yamacından aşağı fırlatır. "Allah'ım canımı al, bu çileden kurtar." der ve oracıkta can verir. Odunlardan biri olduğu yere, biri Akdere denilen mevkiye, üçüncüsü ise Yassıören kasabası civarına düşer. Düşükleri yerde yeşerirler. Üsteleri yarım metre kadar yanık durmaktadır ve halk arasında yanık katran adı verilmektedir. Yaylaya göçenler Gelincik Ana'yı ziyaret ederler. Mezarı başında adak adarlar, dilek dilerler. Yağmur duası için ellerine aldıkları odunu göle doğru atarak dua ederler. (Göde 2010: 312)

Bu efsane ateşe hükmetme motifine de uygundur. Kayınbabanın üstündeki baskısı ile kız zor duruma düşer. Alelacele ateş yakmaya çalışırken bir yıl önceden kalan küllerin alevlenmesi bir keramet motifidir. Daha sonra elindeki odunların ise düşükleri yerde ağaç hâline gelmeleri bu başlığa uygun bir motiftir.

2.10.2.Asayı (Değneği) Ağaç Yapma

Hatay Reyhanlı'da yer alan bir türbenin etrafında anlatılan efsane şu şekildedir: Zamanında bir kız iftiraya uğrar. Abisi kızı eve kapatır. Kız abisinin kendisini öldüreceğini anlar. Abisinden kendini öldürünce mezarına bir değnek dikmesini, eğer yeşerir ise kendisinin günahsız olduğunu bilmesini söyler. Abisi kızı öldürür ve dediği gibi mezarın başına bir değnek diker. Bir gün sonra sabah namazı vakti kızın başındaki değneğin yeşerdiği görülür. Daha sonra bu değnek ağaca dönüşür. (İnce 2009: 100,1019)

Kuru bir asanın yeşerip ağaç olması normal şartlarda mümkün değildir. Bu hadise bir keramet motifidir. Bu efsanede iftiraya uğrayan kızın masumiyetinin açığa çıkması asanın yeşermesi ile anlaşılır.

3.Hayvanlar Üzerinde Cereyan Eden Kerâmet Motifleri

3.1.Vahşi ve Yabani Hayvanları İtaate Alma

Hz. Muhammed, Hz. Süleyman, Hz. Şuayb, Hz. Yunus'un kıssalarında hayvanları itaate alma, onlarla konuşma, dostluklarını kazanma gibi motiflere rastlanır. Bu motifler evliya menkıbelerinde ve efsanelerde de tespit edilmiştir.

Hz. Muhammed ve Ebû Bekir'in müşriklerden saklanmak için mağaraya girerler. Müşrikler Peygamber'imizi öldürmek niyetindedir ve mağaranın girişine kadar gelir. Ancak Peygamber'imiz ve Ebu Bekir mağaraya girdikten hemen sonra bir örümcek kapıya ağ örür. İki güvercinde kapıya yuva yapıp yumurtlar. Hayvanların bu görüntüsü ile müşrikler içeride insan olmayacağını düşünerek kapıdan geri döner. (BTK 1986: 4, 439)

İnsanların Hz. Yunus'tan bir mucize istemesi üzerine dağdaki mağaradan bir keler çıkıp "Ey insanlar, Hz. Yunus Allah'ın elçisidir." der. (Dalkılıç Gültekin 2010: 241)

Hz. Şuayb'ın mucizeleri arasında siyah koyunların beyaz olması, kayaların bakır hâline gelmesi, taşlık arazilerin bereketli topraklara dönüşmesi, tepelerin kuş gibi havalanıp uzaklara konması, taşların koyun olması, dağların O'nun karşısında eğilmesi olaylar yer alır. (Kaplan 2004-c: 52-55)

Hz. Süleyman'ın hükümrancılığı bu başlık altında akla ilk gelen örneklerdendir. Hz. Süleyman'ın üstünde İsm-i Azam yazılı yüzüğü meşhurdur. Hz. Âdem'in cennetten getirdiği bu yüzüğü takınca tüm mahlukatın O'na itaat ettiği bilinir. Ayrıca bu yüzük sayesinde Hz. Süleyman tüm hayvanlarla konuşur, kuş dilini de bilmektedir. (Dalkılıç Gültekin 2010: 211-213)

3.1.1.Vahşi Hayvanları Zarar Vermez Hâle Getirme

İhtiyar bir kadın dağda tepede küpler bırakıp susayanlar, yolda kalanlar için diye içlerini su ile doldurmuş. Bir gün evindeki duvarda bir delik görmüş Buraya ne girecek diye beklerken bir yılanın gelip deliğin önüne çizgi çizdiğini görmüş. Başka bir zaman farklı bir yılan gelmiş ve çizgiyi bozmadan yuvarlar olup yuvaya atlamış. İçerdeki dişinin eşini aldattığını anlamış. Deliğin önüne gidip dişi yılanına seslenmiş. Erkeği gelince kendisini şikâyet edeceğini söylemiş. Dişi yılan kadının eşine söylememesi için başkasının sandığından bir altın çelenk çalıp getirmiş. Şimdi bu çelengi gelinler başlarına takarmış. (Emiroğlu 1993: 280)

Efsanede kadının bu hayvanlardan ürkmemesi, konuşması dikkat çekicidir. Ayrıca kadının dağda, yolda kalanlar için su bırakması onun yardımsever, iyi kalpli biri olduğunu gösterir. Kadının yılanlardan zarar görmemesi, bu hayvanlarla konuşabilmesi bu iyilik unsurlarına bağlanabilir. Daha sonra dişi yılanın yaşlı kadınla anlaşma yapmaya çalışması da diğer ir dikkat çekici husustur.

3.1.2.Vahşi ve Yabani Hayvanları Hizmetinde Kullanma

Giresun'da bir kadın her sabah eline bir süt kabı alarak Kızanca Tepesi'ne getirip bırakır. Biraz sonra iki oğlağıyla birlikte memeleri süt dolu bir keçi gelir. Kızanca Tepesi'nde yattığına inanılan şehit kız ortaya çıkar. Keçiye sağdıktan sonra süt kabını aldığı yere bırakır. Kadının her sabah eve bir kap süt ile gelince oğlu sütü nereden aldığını merak eder. Sorsa da kadın cevap vermez. Oğlu bir gün annesini takip eder. Kadın kovayı bırakınca iki oğlaklı keçinin geldiğini ve şehit kızın gelip keçiye sağdığını gören çocuk heyecandan "Kızanca, kızanca!" diye bağırır. Sesi duyan şehit kız kaybolur. Panikleyen keçi de süt kovasını devirir. Öfkelenen kadın çocuğa gözlerinin kör olması için beddua eder ve o anda çocuk kör olur. (Gökşen 2009: 94)

Burada şehit kızın öldükten sonra süt sağması bir keramet motifi olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda kadının bu mükâfata layık olması da dikkate alınması gereken bir durumdur. Yoktan meydana çıkan yiyecek olarak da değerlendirebiliriz çünkü keçinin varlığı da meçhuldür. Anlatı içinde sahipsiz gibi görünür. Ayrıca iki oğlağı bulunan keçinin memesindeki sütün yavruları varken dolu olarak gelmesi ve kendini sağdırması da olaydaki keramete örnek olarak gösterilebilir.

İhtiyar bir kadın dağda tepede küpler bırakıp susayanlar, yolda kalanlar için diye içlerini su ile doldurmuş. Bir gün evindeki duvarda bir delik görmüş Buraya ne girecek diye beklerken bir yılanın gelip deliğin önüne çizgi çizdiğini görmüş. Başka bir zaman farklı bir yılan gelmiş ve çizgiyi bozmadan yuvarlar olup yuvaya atlamış. İçerdeki dişinin eşini aldattığını anlamış. Deliğin önüne gidip dişi yılanla seslenmiş. Erkeği gelince kendisini şikâyet edeceğini söylemiş. Dişi yılan kadının eşine söylememesi için başka birinin sandığından bir altın çelenk çalıp getirmiş. Şimdi bu çelengi gelinler başlarına takarmış. (Emiroğlu 1993: 280)

Bolu Mengen'de Sarıkız Türbesi bulunur. Efsaneye göre; Sarıkız, sabah erkenden kalkıp geyiklerin sütünü sağlar, bu sütleri de fakirlere dağıtır. Bir sabah babası

bu hadiseye şahit olunca sırrı ortaya çıkar ve ertesi gün Sarıkız vefat eder. (Pınarbaşı 2010: 247)

Yozgat'ta Üç Kardeşler Türbesi bulunur. Türbeye her gün geyikler gelir. Evi türbenin yanında olan bir kadın geyikleri sağlar. Kadın bu durumu anlatmaya başlayınca geyikler gelmez olur. Bu ailenin çocukları sakat olur. Sakatlığın sebebini kadının sırrını herkese anlatmasına bağlanır. (Karadavut 1992: 266)

Göynük, Aşıkçayırı köyünde Emeti Nine'nin türbesi bulunur. Emeti Nine'nin geyiklere binerek Erenler'e gittiğine ve geyiklerin sütlerini sağdığını inanılır. (Pınarbaşı 2010: 247)

Bu türbede Abdullah adında bir zâtın ve hanımının mezarları vardır. Rivayete göre bu çift çok fakirdir. Ne hayvanları ne de ekip dikecek yerleri vardır. Köylünün hayvanlarını otlatarak geçinirler. İbadet ve zikir ile Allah 'ın sevdiği kullar olmuşlar. Allah'ın inayeti ile geyikler gelip kendilerini sağdırır. Karı koca bu süten yağ ve peynir yaparak Safranbolu pazarında satarlar. Köylü bu durumu garipser ve kadıya şikâyetle bulunur. Köylünün hayvanlarından sağdıkları süten yağ ve peynir yaptığını söylerler. Kadı huzurunda hanım sırrını anlatmak zorunda kalır. Serbest kalırlar ancak geyikler de artık gelmez olur. Karı-koca eskisinden beter bir hâle düşer. Köylüye "Allah bu köyün hanesini altıdan yediye çıkarmasın." diyerek beddua ederler. Kısa zamanda sıkıntı ile vefat ederler. Bedduaları tutar ve bu köyün hanesi altıyı geçmez. (Oral 2018: 213,214)

Yaşlı bir kadın Lokman Hekim'e giderek hastalığına çare bulmasını ister. Lokman Hekim hastalığının ölümcül olduğunu ve tedavisinin olmadığını söyler. Kadın üzüntüyle oradan çıkar evinden de biraz yiyecek alıp ölümü beklemek için ormana gider. Ölümü beklerken uykusu gelir ve uyur. Gözünü açınca ileride büyük bir karayılan görür. Yılan kafasını kaldırmış, karşı taşların içinde bir şeyler yapmaktadır. Yılan gidince oraya yaklaşan kadın kaplumbağa kabuğuna beyaz bir şey kustuğunu görür. Bunun zehir olduğunu düşünür ve bir an önce ölmek için zehri içer. Kadın tekrar uykuya dalar. Uyanınca ağrı sızılarının geçtiğini fark eder. Günler sonra iyice iyileşir. Lokman Hekim'e gidip durumu anlatır. "Ormanda yayılan dişi ala keçinin sütünü emmiş karayılanın beş yüz yaşında ölmüş kaplumbağa kabuğuna kusmuş olduğunu" söyleyen Lokman Hekim hastalığın tek devasının bu olduğunu, ancak imkânsızlığı sebebiyle kadına anlatmadığını söyler. Allah tarafından gönderilen mucize ile kadının iyileşir. (Değer, 2014: 233,234)

3.1.3. Vahşi ve Yabani Hayvanlarla Dostluk Kurma

Normal şartlarda insana zarar verebilecek hatta ölümüne sebep olacak hayvanların velilere hizmet ettiği, dost olduğu görülür. Bu keramet motifi ile ilk olarak Hz. Süleyman'ın kuşlarla konuşmasını akla getirir. Elinden, dilinden kimseye zarar gelmeyen bazı kullara bu hayvanların zarar vermemesi, aksine onunla dostluk içinde olması inancımız içinde mümkündür. Öyle ki mübarek bir zât ormana girince hayvanlar kendisinden ürker. O da buna neyin sebep olduğunu sorgular. Normal şartlarda kendisinden ürkmelerini beklememektedir. Çünkü kendini maddî ve manevî olarak zararsız bilmektedir. Bu başlık altındaki efsanelerde de kadınlar iyi kalpli ve ibadet ile meşgul olmuş kimseler olarak yabanî hayvanların dostluğunu kazanmıştır.

İhtiyar bir kadın dağda tepede küpler bırakıp susayanlar, yolda kalanlar için diye içlerini su ile doldururmuş. Bir gün evindeki duvarda bir delik görmüş Buraya ne girecek diye beklerken bir yılanın gelip deliğin önüne çizgi çizdiğini görmüş. Başka bir zaman farklı bir yılan gelmiş ve çizgiyi bozmadan yuvarlar olup yuvaya atlamış. İçerdeki dişinin eşini aldattığını anlamış. Deliğin önüne gidip dişi yılanı seslenmiş. Erkeği gelince kendisini şikâyet edeceğini söylemiş. Dişi yılan kadının eşine söylememesi için başka birinin sandığından bir altın çelenk çalıp getirmiş. Şimdi bu çelengi gelinler başlarına takarmış. (Emiroğlu 1993: 280)

Mümine'nin annesi ölünce babası başka bir kadınla evlenir. Kız eve her gün etekleri ıslak gelir. Kadın, kocasına kızının kötü işler çevirdiğini söyler. Adam bir gün kızını takip eder. Kızın dağ keçilerine saf ve masumca su taşıdığını görür. Karısına "Sen yalan söylüyorsun. Benim kızım yıllardır dağ keçilerine su taşıdı, benim kızım evliyadır." der. Kıza bu olaydan sonra Şeyh Mümine denir. (Sancak 2008: 116) Şeyh Mümine'nin iftiraya uğramasına benzer diğer bir efsane ise Emir Sultan'ın kızı ile ilgili olarak şu şekilde karşımıza çıkar:

Bursa'da Şahreküstü denilen bir yer vardır. Geçmiş zamanda burası şehrin dışında ağaçlık bir yerdir. İsmiyle alakalı anlatılan efsanede iftiraya uğrayan kızın buğzda bulunmak yerine duayla karşılık verdiği görülür. Emir Sultan'ın kızı gece herkes uykudayken şehirden çıkıp bugün Şahreküstü denilen yere gider. Kızın gece yarısı şehrin dışına çıktığını görenler suizan eder. Emir Sultan'a kızının şehrin dışında birileriyle buluştuğunu haber verirler. Emir Sultan inanmaz ancak içindeki kuşku ile kızı takip eder. Kızın seccadesini üzerinde gözyaşları ile ibadet ettiğini görür. Emir

Sultan, o günden sonra etrafındakilere kızı için "Kızım Pâk Sultan'dır." der. Etrafındakiler utanıp üzülür. Kendisine iftira atanlara "Eğer ben günah işlediysem, Allah beni bağışlasın. Eğer siz günah işlemiş iseniz Allah sizi de bağışlasın." diye dua eder. Ancak yine de kalp kırıklığı ile Şehreküstü'ye çekilir. Bir müddet sonra ölür ve babası mezarını buraya yaptırır. Daha sonra buraya bir cami yapılır. İsmi Şehreküstü olarak kalır. (Olgun 1989: 159)

Bir gün Rabia'tül Adeviyye dağa çıkar. Etrafına geyik ve vahşi hayvan türünden hayvanlar birikip onu seyretmeye başladı. Bir vakit sonra Hasan Basri çıkageldi. Hasan Basri'nin gelmesiyle bütün hayvanlar kaçıştı. Hasan Basri bu duruma gücenerek Rabia'ya sordu:

-Ya Rabia! Seninle ünsiyet ve ülfet eden bu hayvanlar benden niye kaçar?

-Sen bugün ne yedin?

-İşkembe çorbası.

-Onların işkembesini yemişsin, senden nasıl ürkmesinler? (Attâr 2015:130,131)

3.1.4.Ehli Hayvanlara Söz Geçirme

Nevşehir'de bir kadın rüyasında hacca gittiğini görür. Bu rüyadan iki üç gün sonra başka bir rüya görür. Rüyasında kapı çalar ve üç tane beyaz başörtülü kadın içeri girer. "Şu Ayşe Anamız, şu Fatma Anamız, şu da Meryem Anamız..." diyerek birbirlerini tanıtır. "Sana el vermeye geldik, sağ elini uzat sana ip bağlayacağız. Kimin neresi ağırırsa Bismillahirrahmanirrahim deyip elinle sıvazlayacaksın." derler. Kadının eline ip bağlayınca canı yanar ve çılgın atar. Çılgın ile kocası uyanır. Bakar ki kadının elinde bir ip var ve üç damla da kan... Ertesi gün kendini hiç sağdırmayan huysuz ineğe yaklaşır. "Bismillahirrahmanirrahim, el benim elim değil Fatma Anamızın eli, benim elim değil Ayşe Anamızın eli, benim elim değil Meryem Anamızın eli." diyerek ineği sıvazlar. İnek huysuzlanmadan kendini sağdırır. (Alptürker 2013: 150,151)

3.2.Hayvanları Taş Hâline Getirme

Taş hâline gelme motifi efsaneler içinde en çok karşılaşılan motiftir. Kendi duasıyla taş hâline gelme, beddua ile taş olma efsaneleri içinde karşılaşılan efsanelerden bazıları da hayvanları taş hâline getirme ile alakalıdır. Çoğunlukla tehlike anında kadınların korku ile ettiği duaların kabul olması ile hayvanların taş kesildiğine inanılır.

Ejderha ve yılanlarla ilgili taş kesilme efsanelerine Seyidoğlu'nun Erzurum efsanelerinde de rastlanır. Bayburt Gümüşhane yolunda Nişantaşı köyü vardır. Dağın eteğindeki köye dağ tarafından 100 metre uzunluğunda, şekli yılanı andıran bir taş sırası uzanır. Bu sıra taşlar için anlatılan ve kadınların dili ile taş kesilme motifi barındıran bazı efsaneler şu şekildedir.

Halk ejderha denilen büyük bir yılanın köye doğru gelmekte olduğunu görür. Evlerini terk eder kaçmaya başlar. İhtiyar bir kadın kaçarken gücü kesilir. Daha fazla gidemeyeceğini anlar ve ejderhanın kendisini yemesi için oturduğu yerde beklemeye başlar. Bu sırada Allah'a ya kendisini ya ejderhayı taş etmesi için dua eder. Köye doğru gelen ejderha taş kesilir. Diğer efsanede ihtiyar kadın figürünün yerine hamile bir kadın alır. Yılan bu hamile kadının duası ile taş kesilir. (Seyidoğlu 1978: 320)

Bu efsanenin farklı bir şekline Niğde'de Yılan Kayası efsanesinde rastlanır. Hayvan otlatan kız bir ara uyuyakalır. Gözünü açınca ejderha ile göz göze gelir. Ya ejderhanın taş oması ya kendisinin kuş olması için dua eder. Ejderha taş kesilir. (Sönmez 1994: 325)

3.3.Hayvanlarla Konuşma

Ocak'ın tasnifine göre, hayvanlarla konuşma motifi Kur'an-ı Kerim ve mitolojik kaynaklı motifler arasında yer alır. Bu motif ile hatırlanan ilk isim Hz. Süleyman'dır. Süleyman Peygamber'in hayvanlarla konuşabilmesi Kur'an-ı Kerim'de şöyle yer alır:

Süleyman Davud'a varis olup dedi ki: 'Ey insanlar! Bize kuşdili öğretili ve bize her şeyden haber verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur.'" (Neml 16)

Her sonbahar Niğde sokaklarında karakaşlı, kara gözlü, yılan vücutlu bir kız dolaşır. Genç kızlara ve yeni gelinlere görünür. Bir gün yılan yeni geline görünür. Başındaki beyaz örtüyü göstererek başına bağlamasını ister. Yeni gelin korkar, yaklaşamaz. İkinci gün karşısına çıkar ve elindeki süslü kemeri beline takmasını işaret eder. Gelin yine korkar yaklaşmaz. Üçüncü gün gelinin korktuğunu anlar. Vücudunu dışarı çıkarır ve kuyruğuna bir kurdele takmasını ister. Kız korkarak kurdeleyi takar. Yılan kıza dönüp bu kış mevsiminin rahat geçeceğini söyler. Eğer başörtü taksaymış kış çetin ve meşakkatli geçecekmiş. Kemer taksa yine çözmek zor olacağından kışın sert geçmesi demekmiş. Kurdele kuyruğa bağlanınca kış kolay geçer. (Sönmez 1994: 413)

Bu efsanede yılanın kışın nasıl geçeceğine dair haber verdiğine inanılır. Bu yılan yeni gelinlerin karşısına çıkar. Bazı şeyler ister. Kız bunlardan hangisini yaparsa ona göre kış mevsiminin nasıl geçeceği belli olmuş olur.

4.Gizli Şeyler Üzerinde Cereyan Eden Kerâmet Motifleri

4.1.Akıldan Geçenleri Bilme, Düşünceyi Okuma

Kuluna şah damarından daha yakın olan Rabbi, onun gönlünden geçen her şeyi bilir. Bu bildiklerini ise bazı sevgili kullarına da bildirdiği görülür.

Bu motifle alakalı olarak şu Ayet-i Kerime hatırlanmalıdır:

"Hani Peygamber zevcelerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi, (o sözü) başkalarına haber verip Allah da bunu peygambere açıklayınca, peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince hanımı: "Bunu sana kim haber verdi?" dedi. Peygamber de "Her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah bildirdi" dedi. (Tahrim, 66/3)

Karısının ısrarlarına dayanamayan adam yaşlı annesini öldürmek için ıssız bir yere götürür. Annesi oğlunun niyetini anlar ve namaz kılmak için vakit ister. Kadın namaz kılariken oğlunun kendini öldüreceğini düşünür. Namazı bitirip selam verince oğlunun elindeki balta ile taş kesildiğini görür. (Işık 1998: 38)

4.2.Geçmişte Olup Bitenleri Bildirme

Erkmen Baba zengin bir adamın kervanı aracılığıyla hacca gider ancak kendisinin geri dönmek için başka bir yol bulması gitmeden kendisine söylenmiştir. Hac vazifesini tamamlayınca memlekete dönmek için oradakilere danışır. Her cuma oraya gelen hanım hanımcık bir kızıdan bahsederler, Erkmen Baba'ya yardımcı olacağını söylerler. Hâlini söyleyince kız durumu bildiğini söyler. Üç şart ile bir kır ata bindirip göz açıp kapayana kadar memleketine getirir. Birinci şart Erkmen Baba'nın pilav döküp kurdu kuşu doyurmasıdır. İkinci şart çarşıda kunduracılık yapan Hasan Efendi'yi bulmak ve ona haccının Hak katında kabul olduğunu bildirmektir. Meğer Kunduracı Hasan yıllarca hac için biriktirdiği para ile iki öksüzü evlendirmiştir. Sarıkız bu olayı bilmektedir ve kendisine Kunduracı Hasan'ın hac vazifesini yapmış kabul edildiği malum edilmiştir. Ona Erkmen Baba vasıtasıyla bunu haber verip pilav döktürmesini söylemiştir. Üçüncü şart ise Sarıkız'ı bulup onunla muhabbet etmesidir. (Alakuş 2014: 86-88)

4.3.Gelecekte Olacakları Haber Verme

Menâkıbnâmelerde en sık rastlanan motiflerden biri de budur. Menkabelerde velîler, müritlerine gaipten ve gelecekte haber veren şahsiyetler olarak karşımıza çıkar. (Ocak 2007: 151)

Ocak bu motifin izlerini Şamanizm'e dayandırmayı doğru bulur. Çünkü şamanların bu konuda çok mahir olduğuna inanılırdı. Şamanlar iki şekilde gelecekte haber verirdi. Birincisi, transmigrasyon adı verilen ruhun bedeni geçici olarak terk etmesi hâdisesidir. Ocak bu hadise için menkâbe örneği sunar.

İlkinde Baba İlyas'ın oğullarından Yahya Paşa'nın "ruhunu, bir sipahinin atını koyup gitmesi" gibi bedenini terk edip bir vakit sonra tekrar döndüğünden bahseder. Hatta bu terk edişler bazen kırk gün, bazen iki ay kadar sürer.

İkinci menkıbe örneği Otman Baba ile alakalı anlatılır. Otman Baba bazı namazlarda tekbir getirdikten sonra bedenini terk eder, bir saat sonra vücuduna girerek secde ve rükû yapardı. Nereye gittiği sorulduğu vakit ruhunun ara sıra "Âlem-i ulviyet"i seyretmeye gittiğini söylerdi.

Bu iki menkıbe örneği mütalaa edilince Şamanizm'de mevcut bir hâdis olduğu anlaşılmaktadır. Hastalıklara şifa ararken şamanların ruhunun bedeninden ayrılıp hastanın ruhunu aramaya gitmesi de bu olayın bir örneğidir. Ayrıca şamanlar dans ederek, atlayıp zıplayarak vecde gelir. Bu sıralarda kendilerine gelecekte haberler sorulur. (2007: 150-156)

Zamanında Mardin'de hamilelere yorgan diken bir teyze yaşar. Hamileler bebek kız ise pembe, erkek ise mavi yorgan diktirir. Yorgan diktirmeye gelen bir kadın bebeğin cinsiyetini bilmez ve yorgancı teyzeden yardım ister. Yorgancı teyze divanın bir yanına makas, diğer yanına da bıçak koyar. Daha sonra kadını çağırıp oturmasını söyler. Rivayete göre hamile kadın makasın üzerine oturursa erkek, bıçağa oturursa kızı olur ve bu hiç şaşmaz. Yorganın rengi de buna göre belirlenir. Sonrasında oluşan ritüele göre; erkek isteyen evinde bıçak, kız isteyen de makas bulundurmaz. (Sancak 2008: 114)

Denizli Gerzele (Servergazi) kasabasında yaşamakta olan 46 yaşındaki Ülkü Kalıpçı adında bir kadın Diyarbakır Lice'de askerlik yapan oğlunu rüyasında yaralanmış şekilde görür. Ankara'da bir hastaneye yatırıldığını ve birçok detayı ile rüyasını ailesine anlatır ancak oğluna anlatmazlar. Rüyadan bir hafta sonra oğlu çatışmada yaralanır ve

Ankara'da bir hastaneye kaldırılır. Oğullarının yanına giden aile yara yerinin, hastane odasının ve benzer detayların rüyadakiyle aynı olduğunu görür. (Türktaş, 2012: 231)

İhtiyar bir kadın yolda gamsız gamsız yürürken adam onun bu sakinliğine şaşırır ve önüne geçip bağırır:

-A kadın deli misin? Gitme, evin yanıyor!

Yaşlı kadın hiddetlenerek karşılık verir:

-Deli sensin a adam! Allah benim evimi katiyen yakmaz!

Bağdat çarşısı yanıp kül olmuştur ancak bu kadının evine bir şey olmamıştır. Halk şaşırır. Kadına bunu nasıl bildiğini sorarlar. Kadın:

-Allah ya evimi yakar ya gönlümü. Mademki aşkı ile deli gönlümü yaktı; elbette evimi yakmayacak. (Bursalı 1996: 57)

Kaynak kişi Bektaşî felsefesini bırakarak farklı bir yola girmeye niyetlenir. O gece rüyasına Ebe Ana, Arap Dede ve Ali Dede girer. Başlarına büyük bir felaket geleceğini, çocuklarını kaybedeceğini kendisine haber verirler. (Aday 2013-b: 250)

4.4.Başka Yerde Vuku Bulan Olayları Mevcut Kişileri Görme, Başkalarına Gösterme

Başkalarına yardım etme, tayy-i mekân motifleri için örnek teşkil eden Sarıkız Efsanesi'nin başka versiyonunda da başka yerlerde vuku bulan olayları, mevcut kişileri görme, başkalarına gösterme motifine rastlanır:

Erkmen Baba zengin bir adamın kervanı aracılığıyla hacca gider ancak kendisinin geri dönmek için başka bir yol bulması gitmeden kendisine söylenmiştir. Hac vazifesini tamamlayınca memlekete dönmek için oradakilere danışır. Her cuma oraya gelen hanım hanımcık bir kızıdan bahsederler, Erkmen Baba'ya yardımcı olacağını söylerler. Hâlini söyleyince kız durumu bildiğini söyler. Üç şart ile bir kır ata bindirip göz açıp kapayana kadar memleketine getirir. Birinci şart Erkmen Baba'nın pilav döküp kurdu kuşu doyurmasıdır. İkinci şart çarşıda kunduracılık yapan Hasan Efendi'yi bulmak ve ona haccının Hak katında kabul olduğunu bildirmektir. Meğer Kunduracı Hasan yıllarca hac için biriktirdiği para ile iki öksüzü evlendirmiştir. Sarıkız bu olayı bilmektedir ve kendisine Kunduracı Hasan'ın hac vazifesini yapmış kabul edildiği mâlum edilmiştir. Ona Erkmen Baba vasıtasıyla bunu haber verip pilav döktürmesini söylemiştir. Üçüncü şart ise Sarıkız'ı bulup onunla muhabbet etmesidir. (Alakuş 2014: 86-88)

Burada ise diğer varyantlarında olduğu gibi eşine olan hürmetinden bahsedilmiştir. Anlaşılacağı üzere ikinci şart işaret edilen başka yerlerde vuku bulan olayları bilme motifinin bir örneğidir.

Kızını çobana vermeyi vaat eden hünkâr daha sonra çobanı öldürür. Kıza bu durum mâlum olur ve hünkâr döndüğünde kızının da öldüğü haberini alır. Kızının vasiyeti üzerine Eşe'yi çobanla yan yana defneder. (Emiroğlu 1993: 226-229)

Hünkâr Hacı Bektaş-î Velî Rûm ülkesine doğru yola çıkar. Elbistan'ın Ashab-ı Kehf mağarasına uğrar. Orada bir kış geçirir ve Kayseri'ye doğru yola devam eder. Hünkâr "Ey Rûm'daki erenler, kardeşler!" diye selam verdi. Bu sırada Rûm'da yedi bin Rûm ereni mecliste sohbettedir. Hünkâr'ın selam vermesi Fatma Bacı'ya malûm olur. Fatma Bacı, Sivrihisar'da Seyyid Nureddin'in kızıdır. Henüz evlenmeyen bu kadın o esnada meclistekilere yemek pişirmektedir. Birden kalkıp Hünkâr'ın bulunduğu tarafa döner. Elini göğsüne koyarak üç defa "Aleykümselam" der ve yerine oturur. Meclistekiler ona kimin selamını aldıklarını sorar. Fatma Bacı:

-"Rum ülkesine bir derviş geliyor. Siz erenlere selam verdi. Onun selamını alıyoruz." cevabını verir. (Sertoğlu 1966: 19-20)

4.5.Gizli/Kayıp Şeyleri Bulup Çıkarma

Hız. İsa'nın kimin ne yediğini bilmesi, kaybolmuş ya da saklanmış eşyanın yerini bulması, neyin nerede olduğunu söylemesi bu keramet motifinin dayandırılabilceğı bir mucizedir. (Dalkılıç Gültekin 2010: 115)

Eskiden bir kadın besmelesiz iş yapmazmış. Aldığını besmeleyle alır, koyduğunu besmeleyle koyarmış. Eşi bir gün bunu denemek istemiş. Eşine bir miktar para verip saklamasını istemiş. Kadın parayı alıp besmele ile sandığa saklamış. Adam eşinin olmadığı bir vakit parayı sandıktan almış ve bahçede ağacın dibine gömmüş. Eşi gelince "Falancanın çocuğı hasta, parayı ona vereceğim." diyerek parayı istemiş. Kadın sandığı besmele ile açmış. Para biraz toprakla beraber sandıktaymış. Bunu gören adam çok etkilenmiş. O günden sonra alırken de "Bismillah" koyarken de "Bismillah" demeye başlamış. (KK: 1)

Bu efsanede kadın her şeyi Allah'ın adı ile alıp bırakır. Bu bir bakıma emanet etmek gibi yorumlanabilir. Kadının Allah'a emanet ederek bıraktığı para, kocasının oyununa rağmen kaybolmaz ve kadının bıraktığı yerde tekrar bulunur.

5.Mukaddes, İnsanüstü ve Gizli Güçler Üzerine Cereyan Eden Kerâmet Motifleri

5.1.Cinlerle Temas Kurma, Kötülüklerini Yok Edip Hizmetinde Kullanma

Cinlerle ya da olağanüstü varlıklarla ilgili anlatılan pek çok efsane olumsuz örneklerdir. Ancak efsanelerde karşılaşılan bazı cinler iyi huyludur ve bazı insanlar bunları hizmetinde kullanmaktadırlar. Cinleri hizmetinde kullanma başlığı ile akla gelen ilk örnek Hz. Süleyman'ın cinlere hükmetmesidir. Bu hadise Kur'an-ı Kerim'de şöyle yer alır:

Sabah gidişi bir aylık, akşam dönüşü de bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleyman'a (O'nun emrine) verdik ve O'nun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbin'in izniyle cinlerden bir kısmı onun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa ona alevli azabı tattırdık." (Sebe: 12)

"Süleyman için, O ne dilerse, mâbedler, heykeller, büyük havuzlara benzer çanaklar ve taşınması güç kazanlar yaparlardı. Ey Davud ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır." (Sebe: 13)

"Cinlerden bir ifrit, "Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm ve güvenim var." dedi. Kitaptan ilmi olan kimse ise, "Gözünü açıp kapamadan, ben onu sana getirebilirim." dedi. (Süleyman) onu (Melike'nin tahtını) yanı başına yerleşivermiş görünce, "Bu, dedi, şükür mü edeceğim diye, beni sınamak üzere Rabbim 'in (gösterdiği) lütfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur; nankörlük edene gelince, o bilsin ki, Rabbin müstağnidir (şükre ihtiyacı olmayan), çok kerem sahibidir." (Neml 27/39-40)

Bingöl'de Ayşe Zer adında bir kadın geceleri üstüne cin bindiğinden bahsedermiş. İnanişâ göre cinin sırtına iğne saplamayı başarabilirlerse bu cin insan olup hizmet edermiş. Ayşe Zer bu şekilde bir cin yakalar. Bu cin ona hizmet eder. Bir gün taziye evine gideceklerdir. Ayşe Zer cin kadını da götürmek ister. Cin "Beni götürme, ben seni mahcup ederim." der. "Neden mahcup edeceksin ki?" deyip götürür. Ölen kişi genç biridir. Orada bütün kadınlar ağlaşıırken cin kahkahalarla gülmeye başlar. Ayşe Zer dışarı çıkarıp kızar. Neden böyle güldüğünü sorar. Kadın "Siz ağlarken o kadın yapmacık ağlıyordu. Siz ağlarken o göz gezdiriyordu ve diyordu ki; "Acaba bu bekârlardan hangisi beni alır, ben kiminle evlenebilirim?" diye içinden geçiriyordu der. (Bazancir 2010: 83,84)

Elazığ efsanelerinde kaynak kişi ninesinin ninesi hakkında bir efsane anlatır. Nine gençliğinde hamileyken al karısı gelir. Kadına "Dile benden ne dilersen?" demiş. Kocasını harpte olan kadın kapılarındaki odunun hiç bitmemesini dilemiş. Bu ailenin odunu hiç bitmez, hep diğer kışa kalırmış. (Görkem, 1987:222)

Kadının çocukları bir, beş, altı yaşlarına varana kadar hep morarıp ölür. Bir gün kadın beklemeye karar verir. Yatar ama uyumaz. Bir dolabın içinden bir kadın çıkar, çocuğa doğru gider. Kadın yakalayarak bu kadının eteğine iğne takar. Ona "Sen nersin?" diye sorunca "Seni beni yaratan Allah'ın kuluyum." cevabını alır. Hizmetinde yedi yıl çalıştırır. Daha sonra tövbe ettirirler. Yedi sülalelerine ilişmeyeceğine dair söz verdirirler. Alkarısı kendisini Ağpınar'a bırakmalarını, eğer kanlı köpük gelirse kabul edilmediğini ve kesildiğini, beyaz köpük gelirse kabul edildiğinin işareti olduğunu söyler. (Balaban 2013: 643)

Yeni gelin suya gider. Bir kadın görünür. Geline hamile kalacağını ve kendisinin onu kurtaracağını haber verir. Gerçekten dediği gibi olur ve doğuma peri gelir. Ancak çocuğu boğar. İkinci çocuğa hamile kalınca peri yine aynı şeyleri söyler. Gelip doğumu yaptırır ancak yine çocuğu öldürür. Üçüncü defa aynı şeyler tekrarlanır. Gelin bu sefer periyi istemediğini söyler. Kadın doğuramaz, periden başka kimse yardım edemez. Peri altın bir beşikle gelip doğumu yaptırır. Çocuğu yıkayıp beşiğe yatırır. Şaşırان gelin diğer bebekleri neden öldürdüğünü sorar. Peri onlardan birinin yanıp diğerinin de boğulup öleceğini, bu yüzden kendisinin öldürdüğünü söyler. Uzun yaşayacak olanın bu olduğunu söyler. (Işık 1998: 111)

Nevşehir'de bir kadın doğum yapınca vefat eder. Elinde bebeği ile kalan adam çocuğu tek olarak odaya koyar. Çocuğa mama verir ama yemez, süt verir içmez. Adam açlıktan nasıl ölmüyor diye merak eder. Kapı deliğinden odaya bakınca bir kadının çocuğu emzirdiğini görür. Bir hocaya danışır. Hoca okunmuş bir parça et verir ve kapıya asmasını söyler. Kadın gerçekten yanaşamaz. Çocuk açlıktan ölmek üzeredir. Kadın dışarıda adama görünür ve çocuğa acıdığını, ona zarar vermeyeceğini, emzirmesine izin vermesini söyler. Adam çaresizlikten kabul eder. Çocuk bir yaşına gelince kadın gelmez olur. (Alptürker 2013: 162)

5.2.Hızır ve Diğer Gayb Erenleriyle Görüşme

5.2.1.Gerçekte Görme

Hızır inancı Anadolu'da oldukça yaygındır. Bu motif ile onlarca efsane karşımıza çıkar. Kadınlar gündelik hayatları içinde Hızır Aleyhisselam'ın evlerine geleceğini, bereket getireceği inancına sahiptirler. Bu inancın tezahürü olarak "Her geceyi Kadir, her geleni Hızır bil." sözü doğmuştur.

Denizli'de anlatılan bir söylenceye göre Anadolu'da kadınlar Cuma günleri hamur yoğururlar. Bu hamuru mayalamazlar ve Hızır'ın mayalayacağına inanırlar. Gece beklemeye bırakılan hamur mayalandıktan sonra kurutulur. Bir yıl boyunca diğer mayalama işlemlerinde kullanılır. Bazen hamurun mayalanması üç günü de bulabilir. (Türktaş, 2012: 288)

Burada normal yollarla mayalama gücü varken Bu işlemi Hızır'ın gerçekleştirmesi bekleniyor. Görüldüğü üzere gündelik hayatın bir parçası olarak bu inanış karşımıza çıkmaktadır.

Denizli'de Rabia Bilgin'in ninesi bir gün bir tabağa incecik kül eleyip evin bir yerine bırakmış. Buradaki amacı Hızır'ın gelip gelmediğinin işaretini aramakmış. Sabah unun üzerinde ayet şeklinde bir iz bulmuş. Bu olaydan bir yıl sonra oğlu çiftlik sahibi olur ve çok zengin olur. Nine bu tabağı aynı şekilde yıllarca saklamış. (Türktaş, 2012: 288)

Denizli'de 2011 Ağustos ayında hacca yazılan bir kadının kapısına orali olmayan bir adam gelmiş. Yiyecek bir şeyinin olmadığını söylemiş. Kadın ona yiyecek bir şeyler ve para vermiş. Adam kadına "Sağ ol, istediklerin gerçekleşsin, istediğin yere gidersin inşallah" demiş. Birkaç gün sonra kadına hac kurasının en lüks yerden çıktığı haberi gelmiş. Kadın bu müjdeyi adamın duasına bağlar ve gelenin Hızır As. olduğuna inanır. (Türktaş, 2012: 289)

Denizli Tavas'ta Fatma Bababalım'ın annesi Hıdırellez'den bir hafta önce her çocuğu için tabaklara kül eler. Hıdırellez günü Hızır As. eve gelip bu tabaklara şekiller çizdiğine inanılırmış. Anneler bu şekillere bakarak çocuklarının ileride ne olacaklarına dair yorum yaparlarmış. Fatma Hanım'ın annesi bu tabaklara bakıp kendisi için "Eyvah kızım, sen yalnız bir yerlere gideceksin." der. Gerçekten Fatma Hanım ıssız bir dağın eteğine gelir. (Türktaş, 2012: 289)

Amasya'da çok fakir bir kadın kızları ve annesi ile birlikte yaşar. Bir gün yayık yaparken kapı çalar. Yaşlı bir adam su ister. O da bir bardak ayran verir. Daha sonra kadın asılı duran feracesinin cebinde her gün pirinç ve bulgur bulur. Korkup hocaya danışır. Hoca kimseye söylememesini aksi hâlde kesileceğini söyler. Kadın bir gün dayanamaz ve komşusuna anlatır. Gerçekten o gün bu keramet kesilir. (Balaban, 2013: 642)

Yaşlı kadın pekmez yapar. Çömleğin üstünü örtüp örtmediğini kontrol etmek için indiğinde pekmezin taşıdığını görür. Pekmeze Hızır uğramıştır. Bir çömlek pekmez beş-altı çömlek olur. (Balaban, 2013: 643)

Denizli Acıpayam ilçesine bağlı Güneyköy köyünde Bostan Tepesi denen bir yer vardır. Bu yerle ilgili anlatılan efsane şöyledir: Bir gün bir adam ile gelini bir tepeye kavun ve karpuz ekerler. İşleri bitince çamurlu ellerini yıkamak için su başına giderler. O sırada yanlarına bir yolcu gelir. Yolcunun karnı aç olduğu için babası gelinine kavun karpuz toplayıp getirmesini söyler. Gelin yeni ettiklerini söylese de babası gidip bakmasını söyler. Gelin bakınca kavun karpuzların olgunlaştığını, içlerinden bal damladığını görür. Bu yolcu Hızır'dır ve ona iyilik ettikleri için meyveleri hemen olgunlaşmıştır. (Türktaş,2012: 250)

Hızır, iki çocuklu dul bir kadının kapısına gelir ve yiyecek bir şeyler ister. Kadın kendisine yardım edince evinin bereketli olması için dua eder. Kadın eve girdiğinde küpten yağın taşıdığını görür. Çocukları büyüyene kadar bu bereket devam eder. Oğlu büyür yağın kaynağı hususunda kadını sıkıştırır. Olanları oğluna anlatınca yağ eski hâline döner. (Görkem, 1997: 218)

Erzurum Korucuk Köyü'nde Ferdane Hanım seferberlik zamanı çocuklarıyla birlikte aç kalır. Kapı çalar ve bir çuval unla birlikte bir adam gelir. Kadın içinden çuvalı nasıl içeri taşıyacağını geçirir. Adam kendisine sadece yer göstermesini söyler ve içeri kadar taşır. Kadına rızık için tasalanmamasını söyleyip gider. Kadın rızık için o günden sonra hiç tasalanmaz, bırakılan un da hiç tükenmez.(Seyidoğlu, 1978:261)

Ordu Gümüşköy'de maden işleri yapılır. Köyün erkekleri körük denilen yerlerde maden işler. Kadınlar da odun toplayıp yakarak erkeklere yardım eder. Bir gün köyün kadınları ormanda odun toplarken yağmur bastırır. Her tarafı sel götürür. İçlerinde evde bebeği olan bir gelin vardır. Gelin ağlayıp bebeğini düşünerek Allah'a yalvarır. Gökten yıldırım gibi beyaz atıyla aksakallı, ak saçlı bir ihtiyar iner. Kızı atın terhisine aldığı

gibi evinin kapısına bırakır. Bu İhtiyarın Hızır Aleyhisselam olduğuna inanılır. (Akkuş, 2018:52,53)

Niğde Narlı Göl efsanesine göre; köye ihtiyar bir ermiş gelir. Herkesten aç olduğunu söyleyerek yiyecek bir şeyler ister. Gelin haricinde kimse bir şey vermez. İhtiyar, geline çocuğunu da alıp karşı tepeye çıkmasını, ne duyarsa duysun ardına dönüp bakmamasını söyler. Kız tepeye çıkarken ardından gelen feryat figanlara dayanamaz ve dönüp ardına bakar. Baktığı sırada köyün göle dönüştüğünü görüp taş olmuş. Köylü kadınlar buraya çamaşır yıkamaya ve dilek tutmaya gelir. Göl suyunun sıcaklığı 63 derecedir. Tepedeki kucağı çocuklu gelin de ziyaret edilir. Yağmur duası için taş gelinin yanına gidilir. (Sönmez, 1994: 321) Burada taş kesilme motifinin meraktan dolayı bir ceza olarak işlendiğini görülür. Bu yüzden taş kesilme motifi içinde değil, yaptığı iyilik sonrası felaketten kurtulması için Hızır'ın yardımı ile köyden çıkışını değerlendirmek ve bu şekilde çalışmaya almak uygun görülmüştür. Aynı motifleri barındıran diğer efsaneye Karadeniz efsanelerinde rastlanır;

Biri zengin diğeri fakir iki kız kardeş vardır. Fakir olan zenginin işlerini yapar, zengin olan da karşılığında yiyecek verir. Zengin kız kardeşine yardım etmekten bıkar. Kardeşine altı kül üstü un olan bir çuval verir. Fakir kız çuvalı alıp yola düşer. Yolda Hızır ile karşılaşır. İhtiyar ne geriye ne de elindekine bakmamasını tembih eder. Kız karşısına Hızır'ın çıkabileceğini düşünmez. Geriye baktığında kardeşinin evi yerle bir olur ve yerinde bir göl oluşur. Elindeki çuvalı karıştırır. Altının kül olduğunu görünce o da orada taş kesilir. Hıdırellez'de bu mevki ziyaretçi akınına uğrar. (Işık 1998: 31)

Bir köye perişan hâlde bir adam gelir. Evlerden ekmek ister ancak kimi vermez, kimi dışarı çıkmaz. Bir gelin fırındaki pideyi çıkarınca vereyim der. Adam ekmeği alınca ardından gelmesini söyler. Gelin, çocuğu olduğunu söyler. Adam, çocuğunu da almasını söyler. Gelin çocuğu alıp adamın ardına düşer. Adam ardına bakmaması için kızı tembihler. Gelin dayanamayıp bakınca köyün yerle bir olduğunu görür. Çobanlar gelince köyün yere battığını, gelinin de sırtında çocukla birlikte tepede taş kesildiğini görür. (Atlı 2012: 88)

Hatay Arsuz'da Hızır makamı vardır. Bir kadının gözleri kördür. Düzilmesi için riskli bir ameliyata girmesi gerekir. Yaşlı kadın Hızır makamını ziyaret edip burada gözlerinin düzelmesi için dua eder. O gece Hızır makamında kalır. Rüyasına Hızır Aleyhisselam girer. Makamını ziyaret ettiği için ameliyat olmasına gerek kalmadığını,

gözlerinin düzeleceğini müjdelir. Kadın sabah kalktığında iki gözünün de düzeldiğini fark eder. (Değer, 2014:182)

Hatay Hassa'da Acem Dede Türbesi bulunur. Yaşlı bir kadın üzüm toplamadan dönüyordur. Sırtındaki üzüm çuvalını yere bırakıp dinlenir. Ancak beli tutulduğu için yerinden kalkamaz. Türbeden sarıklı iki adam çıkar. Kadına korkmamasını, kendilerinin Acem Dede'nin uşakları olduğunu söylerler. Kadını elinden tutup kaldırır. Üzüm çuvalını da sırtına yüklerler. Yaşlı kadın adamların tekrar türbeye girdiğini görür. (Değer, 2014:183)

Fakir bir kadın her gün Kubbe Dede'yi ziyaret eder. Bir gece dua ederken uyuyakalır. Rüyasında Kubbe Dede'yi görür. Dede kendisine yüklü bir miktar para verir. Kadın uyanınca başucunda bu paraları görür. Bu para ile sıkıntılarını kurtulur. (Değer, 2014:193)

İki genç evlenir. İki tavuktan başka hiçbir şeyleri yoktur. Tavukların yumurtası ile yağ, tuz alırlar. Gelin bir gün kümise gidince bir sepet yumurta bulur. Bununla bakkaldan ihtiyaçları alır. Bu durum bir süre devam eder. Bolluğun sebebini merak eden kocası gelini hep döver ama gelin ardı kesilir diye sırrını söylemez. Bir gün gelinin rüyasına aksakallı, yeşil kıyafetli, beyaz atlı bir ihtiyar gelir. Heybesindeki altını gelinden istediği çuvala koyarlar. Gelin kocasının korkusuyla çuvalın ağzını kapatamaz. Besmele ile kapatması lazımdır. Sabah baktığında çuvalın içinde kapkara yonga gibi şeyler görür. Kocası kadını yine aynı sorularla çok kötü döver. Kadın rüyasına dedenin girdiğini anlatmak zorunda kalır. Bir daha rüyasına gelmez, yumurtalar da eksilir. (Atlı 2012: 87)

Velîlerden biri, ihtiyar bir kadınla torununa o sene kuraklık olacağını söyler. Kadın bu yüzden bir şey ekmez. Köy halkı hasat yaparken onlar dilenir. Kendilerine neden ekin ekmedikleri sorulunca velînin kuraklığı haber verdiğini söyler. Bunun üzerine velî, kadına fırını yakıp içine biraz arpa atmasını söyler. Sabah olunca arpaların büyüdüğünü ve başaklarının aşağı sarkmakta olduğunu görürler. Velî, kuraklık da olsa, her ne olursa çalışmasını, Allah'ın da vereceğini söyler. (Işık 1998:43)

Anne ve kızı mezar ziyaretine giderler. Kadın Kur'an okurken kendisine Kur'an bağışlamasını söyler. Kadın annesine bu sesi duyup duymadığını sorar ancak annesi duymamıştır. Kadın ikinci defa aynı sesi duyar. Mezarlıktan çıkınca annesi mezarda bir

veli yattığını söyler. Köylüler cuma günü sabah ezanında mezarda mum ışığı gördüklerini söyler. (Işık, 1998: 43)

Bursa'da Bayındırkızık adlı bir yer su altında kalarak kaybolur. Buradan geriye kalan tek şey, 200 kilo su alabilen bir kazan olmuştur. Zamanında kırk kız bir evin içinde halı dokur. İhtiyar bir adam kapıyı çalıp yiyecek bir şeyler ister. Kırk kız adama yiyecek vermediği gibi onunla eğlenir. Adam üzüntü ile ayrılır. Yaşlı, fakir bir ninenin kapısını çalar. Kadın fırında ekmek olduğunu, biraz beklemesini söyler ve pişince ekmekten ihtiyara verir. İhtiyar oradan ayrılırken tufan ineceğini, oraların su altında kalacağını kadına haber verir ve uzaklaşması için ikaz eder. Kadın sahibi olduğu tek ineği alarak oradan ayrılır. Kırk kızın içinde bulunduğu ev de su ile sürüklenerek "Kız Bünedi" denilen yere gelir. Kırk kız burada boğulur. (Olgun 1989:111,112)

Sarı İsmail denilen Allah dostlarının yanında bir kız yaşamaktadır. Kız su almak için evden uzak çeşmeye gidip gelir. Sarı İsmail kızın su alıp gelirken yorulduğunu görür ve merhamet eder. Asasını vurduğu yerden su fişkirir. (Yakın, 2017:134)

Abdal Musa Tekke Köyü'ne yerleşir ve etrafı dolaşmaya çıkar. Ekin eken anne-kızdan su ister. Yaşlı kadın sularının az olduğunu söyler. Kız, Allah rızası için suyu verir. Abdal Musa suyu içtikten sonra dua edip asasını yere vurur. Asayı vurduğu yerden su çıkar. Bu suya "Gelin Pınarı" adı verilir. (Tekin, 2003:40)

Bir gün kadının biri ikindi vakti abdest alırken bir uğultu duyar. Dışarı baktığında bayrak boyunda yeşil bir şey üstünde beyaz sakallı, sarıklı bir ihtiyarın uçarak evin yanındaki türbeye doğru geldiğini görür. Adam, üst tarafından türbeye girer. Bu zâtın, Ramazan'da kendine yakın evlerin kapısına vurarak ev halkını sahura kaldırdığı anlatılır. (Sancak 2008: 80)

Cafer-i Tayyar savaş esnasında kolları kesilmesine rağmen sancağı bırakmadan savaşa devam eder ve bu şekilde şehit edilir. Peygamber Efendimiz 'in mübarek gözlerinden onun bu hâli için yaşlar dökülmüştür. Cafer-i Tayyar'ın uçarak Salkım kasabasına geldiği rivayet edilir. Onu kanatlarıyla gören çoktur. Bu mübarek zâtın yanında Şih Fatma'nın ismi yer alır. Ancak efsanesine ulaşamamıştır. (Başarkanoğlu 2010: 61)

Safranbolu'nun Bağlar mahallesinde Yıldız Türbesi bulunur. Buradan göğe nur çıktığı anlatılır ve bu yüzden adına "Yıldız Türbesi" denilir. Makamın türbedârı Fatma Hanım'dır. Buranın temizliği ile ilgilenir ve ziyaret esnasında dikkat edilmesi

gerekenleri anlatır. Fatma Hanım; Yıldız Dede'nin kendisine hızlıca Kur'an- Kerim öğrenmede vesile olduğunu, ayrıca kendisini her sabah namaza kaldırdığını anlatır. Fatma Hanım ne zaman şehir dışına çıksa bu zât rüyasına girer ve Safranbolu'ya dönmesini söyler. (Oral 2018: 201)

Ergüllü Türbesi'nde çam ağacı altında bir gül vardır. Rivayete göre bir kız Hıdırellez'den sonra her gün burada bir mecit altın bulur. Bu durum iki ay kadar devam eder. Altını nereden bulduğu ile alakalı babası kızı sıkıştırdınca bir daha altın bulamaz. (Oral 2018: 202)

Safranbolu Bulak köyünde Hızır'ın birkaç eve uğradığı söylenmektedir. Bu evlerden biri Cem Cem Ana'nın evidir. Bu kadının küpündeki pekmez hiç bitmez. Aksine içinde pekmez aldıkça artar. Günün birinde sebebini sorup kadını sıkıştırdıklarında Hızır'ın bereketi ortadan kalkar. (Oral 2018: 208)

Kezbancık evindeki küpten pekmezin taşığını görür. Evde ne kadar kap var ise doldurur ancak pekmez hâlâ taşmaktadır. Komşusuna giderek pekmezin taşığını, kendisine kap vermelerini söyler. Eve döndüğünde sadece küpteki pekmezin kaldığını görür. Komşuya söylediği için bereket ortadan kalkmıştır. (Osan 2006: 122)

Midris Efendi yedi yıl çocuğu olmayan bir kadının avucunun içine bakar. "Ooo, sende ne çocuklar, ne çocuklar. Kızlar... Erkekler... Hiç üzülme." der. Bu olaydan sonra kadının dört kızı, dört oğlu olur. (Oral 2008: 211)

Nevşehir'de bir köye Hızır gelir. Her evden yiyecek ister. Hiçbir ev vermez. Bir gelinin evinde sadece yarım ekmeği vardır ve onu verir. Hızır Aleyhisselam geline ardına bakmadan bebeğiyle birlikte gitmesini söyler. Gelin biraz gidince ardına bakar ve köyün su altında kaldığını görür. Korku ile hıçkırır ve taş kesilir. Bebeği de bir kuşa dönüşür. Şimdi bu kuş, bu kayanın üzerine gelip konar ve gelin gelin diye ötermiş. Kadın emzikli olduğu için kayadan süt yerine su çıkarmış. Bu köy şimdi Acıgöl olarak bilinir. (Alptürker 2013:124)

Hacı Bektaşî Velî ile ismi zikredilen hürmet gösterilen bir isim Kadıncık Ana'dır. Vilayetnâme'de hacı Bektaş'ın yanında adı zikredilir. Bir gün köye Hacı Bektaş gelir. Çeşmedeki kadınlardan yiyecek ister ancak kimse vermez. Kadıncık eve koşup yağ ile ekmek getirir. Hacı Bektaş "Küpün hiç boşalmasın." diye dua eder. Akşam olunca kadın küpü dolu bulur ve kerameti anlar. Kocasına anlatır. Kocasını, derviş camide nur içinde ibadette bulur ve evde misafir etmek istediklerini söyler. Kocasına bir

gün bir adam kadıncık ve hacı Bektaşî Veli hakkında vesvese verir. Adam Hacı Bektaş-i Veli'yi sınar. Bu imtihanın neticesinde Hacı Bektaş'ın kerameti ile utanan adam, ömür boyunca ona müritlik eder.

Hacı Bektaş, bazen Kadıncık'ın evinde bazen de çilehanede ibadet ederdi. Bir gün Kadıncık Ana duvarın yıkıldığını görüp Hacı Bektaş'ı ikaz eder. Derviş elini uzatıp dur deyince duvar durur. Kalkıp sırtını verince duvar düzelir. Sırtının izi duvarda kalır. (ik:1 ET: 11.12.2018)

İhtiyar adam kız çocuğundan buğday ister. Kız çocuğu buğdaylarının olmadığını söyler, arpa versem olur mu der. Dedeye yarım çanak arpa verir. Dede de kıza bir çanak buğday verir. Çocuk annesine haber verir. Buğday, onlar gelene kadar iki üç eve sığacak kadar çoğalmıştır. Buğdayı develerle sata sata bitiremezler. (Osan 2006: 93)

Bir evin bir kızı vardır. Kız arada evin kilerini süpürür. Her süpürdüğünde bir sarı lira bulur. Sarı lira bulma hevesi ile de uzun zaman süpürüp temizlemeye devam eder. Bir gün karşısında allı pullu bir gelin görür. Gelin, kıza korkmamasını söyler. Meğer gelin, kilerde yaşayan ermiş bir zât imiş. Gelin, kıza sırtını kimseye söylememesini tembih eder. Kız biraz zaman geçince dayanamaz ve annesine olanları anlatır. O günden sonra bir daha altın bulamaz, gelin de bir daha görünmez. (Göde 2010, 393)

Nevşehir'de Acıgöl'ün oluşumuyla alakalı anlatılan efsanede; derviş, bir kadına bebeğini alarak ardına bakmadan dağa çıkmasını söyler. Kadın çıkar çıkmaz biraz önceki yerden bir su çıkıyor. Kadın (diğer efsanelere göre tamamlarsak; ardına bakınca) taş kesilip beşik olur, bebeği de içindedir. (Alptürker 2013: 116)

Acıgöl ile ilgili anlatılan diğer efsanede köye gelen adama kimse yiyecek vermez. Emzikli bir kadın elindeki son parça ekmeği adamla bölüşür. Adam ardına bakmadan çocuğu ile birlikte köyü terk etmesini söyler. Kadın köyden çıkıp ardına bakınca köyün su altında kaldığını görür. Korkudan bebeğiyle birlikte taş kesilir. Emzikli kadına benzeyen bu kayanın altından soğuk sular akmaktadır. Kayaya bu kadının adı olan "Anafakı" denir. (Alptürker 2013: 117)

Hızır'la ilgili efsanelerde dikkat çekici husus genellikle fakir, yaşlı kadınların ya da kızların Hızır'a bu yokluğa ya da acizliklerine rağmen yardım etmeye çalışmasıdır. Hızır Aleyhisselam insanların bu fedakârlıklarını karşılıksız bırakmamıştır ve evlerine bereketi getirmiştir.

5.2.2.Rüyada Görme

Bulundukları zaman diliminde çevresine yol göstermeye çalışan velîler bazı insanların rüyasına girerek onlara görünür. Rüya motifi ile hatırlanan ilk örnek Yusuf Aleyhisselam'dır. Kur'an-ı Kerîm'de rüya ile ilgili şu ayetler bulunur:

"Hani Yusuf babasına, "Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı." demişti. (Yusuf 4)

"Babası şöyle dedi; "Yavrucuğum, rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır." (Yusuf 5)

"Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi. Biri, "Ben rüyamda şaraplık üzüm salkımı gördüm." dedi. Diğeri "Ben rüyamda başımın üzerinde, kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Şüphesiz biz seni iyilik yapanlardan görüyoruz" dedi." (Yusuf 36)

"Kral, "Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; ayrıca yedi yeşil başak ve yedi de kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, rüyamı bana yorumlayın." dedi." (Yusuf 43)

"Dediler ki; Bunlar karmakarışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilmiyoruz." (Yusuf 44)

"Yusuf, Ey doğru sözlü! Rüyada yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yemesi, bir de yeşil başakla diğer yedi kuru başak hakkında bize yorum yap. Ümit ederim ki (vereceğin bilgi ile) insanlara dönerim de onlar da (senin değerini) bilirler" dedi." (Yusuf 46)

"Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç biçtiklerinizi başağında bırakın."(Yusuf 47)

"Sonra bunun ardından yedi yıl kurak yıl gelecek, saklayacağınız az bir miktar hariç bu yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek." (Yusuf 48)

"Sonra bunun ardından insanların yağmura kavuşacağı bir yıl gelecek. O zaman (bol rızka kavuşup) sıra ve yağ sıkacaklar." (Yusuf 49)

"Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi O'na (Yusuf'a) saygı ile eğildiler. Yusuf dedi ki: "Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz

Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Yusuf 100)

"Hani sana, Muhakkak Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır, demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı da, Kur'an'da lanetlenmiş bulunan o ağacı da sırf insanları sınamak için vesile yaptık. Biz onları korkutuyoruz. Fakat bu sadece onların büyük azgınlıklarını (daha da) artırdı." (İsra 60)

"Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz, iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız." (Sâffât 105)

"And olsun; Allah, Peygamber'in rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış ve saçlarınızı kısaltmış olarak korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah, sizin bilmediğinizi bildi ve size bundan başka yakın bir fetih daha verdi." (Fetih 27)

Bazen kendileri için bazen de rüya sahibi için uyarılarda bulunurlar. Rüyasında velîler ile görüşen kızların ve kadınların efsanelerine aşağıda yer verilmiştir.

Gebeceler Beldesi'nde Çıban Tepe'de akan bir pınar vardır. Pınardan akan su ile yıkananlar çıban, sivilce gibi rahatsızlıklardan kurtulmaktadır. Köyde bir Hacı nine vardır. Bir gün rüyasında bir zat görür. Çıban pınarında tek memeli bir camızın olduğundan, ölecek olanlara bu camızdan süt içirmesini söyler. Pınara giden Hacı Nine gerçekten camızı bulur, getirir. Ölecek olanlara sütünü içirir. Bu sayede ölemeyenlerin can vermeleri kolaylaşır. (Alakuş 2014: 107)

Gazi Antep'te varlıklı bir ailenin güzel kızı Ayşe hastalanır, yataklara düşer. Rüyasına aksakallı biri girer ve kızı bir yere götürür. Ayşe'nin ebedi durağının burası olduğunu söyler. Gösterdiği yere cami, medrese yaptırmasını söyler. Hatta kızın mezarının da konulacağı yeri iyice gösterir. Ayşe uyanıp anne babasına rüyayı anlatır ve kesin şekilde caminin yapılmasını ister. Babası hemen bu hayırlı işin hazırlıklarına başlar ama kızcağız birkaç gün sonra ölür. Bugünkü Ayşe Bacı Camii'nin yapılış hikâyesi bu şekildedir. (Özdemir 2003: 168)

Beş kızı olan bir kadın vardır. Kocasını erkek çocuk ister. Kadının rüyasına Benli Sultan girer ve oğlu olacağını söyler. Oğlu olunca türbesine gelip kurban kesmelerini tembih eder. Oğulları olur ancak maddi yetersizlikten kurbanı bulundukları köyde keserler. Çocuk yedi yaşında romatizma hastası olur, bir türlü iyileşemez. Kadının rüyasına Benli Sultan girer. Kurbanı türbede keserlerse çocuğun iyileşeceğini söyler.

Kurbanı alıp götürürler. Yolda kurban kaçar. Kadın ağlayarak türbeye girince kurbanın orada olduğunu görür. Türbenin yanındaki sudan çocuğa içirirler. Çocuk şifa bulur. (Yüksel 2011: 44)

Türbedeki iki sancaktan birinin kaybolması ile alakalı şöyle bir efsane anlatılır. Kurtuluş Savaşı'nın en kritik günlerinde iki aylık evli gelinin kocası da askere gider. Kız gece gündüz ağlar. Bir ara dalınca rüyasına aksakallı biri girer. Türbedeki sancağı cepheye ulaştırırlarsa savaşın kazanılacağını müjdelir. Gelin rüyasını anlatır ve kalabalık bir grup sancağı alır. Karakol komutanı bunun hurafe olduğunu söyler, sancağı korumaya alır. Önce karakol sonra hükümet konağı yanınca bir keramet olduğunu düşünürler ve sancağı cepheye götürmelerine müsaade ederler. Yolda giderken ordunun Yunanlılara galip geldiği haberi gelir. (Erol 1996: 121)

Kız çocukları sağ salim doğarken oğlan çocukları hep ölü doğan bir kadın vardır. Bir gece rüyasında aksakallı bir zât görür. Bu zât, kadına bir oğlu olacağı müjdesini verir. Çocuğun yaşaması için türbeyi ziyaret etmesini ve kurban kesip dağıtmasını söyler. Doğan çocuğu getirip türbede yıkamasını, saçlarını da yedi sene kesmemesini tembih eder. Kadın denilenleri yapar ve çocuk yaşar. (Erol 1996: 122)

Fadimana Ana rüyasında Burcu Celaleddin Dede'yi görür. Dede, köyün zengini Hacı Efendi'nin mezarını yaptırmasını ister. Kadın iki kere aynı rüyayı görür ancak iletmesine rağmen Hacı Efendi mezarı yaptırmaz. Üçüncü gece Dede, cennetten taze salatalık, püsküllü mısır ve yeşil hurma dalını delil olarak gönderir. Hacı Efendi mezarı yaptırır. Daha sonr adede tekrar Fadimana'nın rüyasına girer. Duvarı ayaklarının üstüne yaptırdığını, düzeltmelerini söyler. Fadimana Hacı Efendi'ye söyler ancak Efendi düzeltmez. Ertesi gün geldiklerinde ayakucu duvarının yıkıldığını görürler ve uygun şekilde düzeltip tamamlarlar. (Sönmez 1994: 342)

Erzurum'da metfun Şeyh Osman Efendi'nin Zabit isminde bir müridi vardır. Zabit'i başka bir yere tayin ederler. Kaldıkları otelde kadın üç kere rüya görür. Rüyasında çocuklarıyla otelden çıkması söylenir. Üçüncüyü gördüğünde otelden dışarı çıkarlar. Rüyasına gelen Şeyh Osman Efendi'dir. (Seyidoğlu 1978: 225)

Yozgat'ta Pir Ali Baba 13-14 yaşlarında bir kız çocuğunun rüyasına girer. Cenazesinin bulunduğu yeri tarif eder ve mezarının belli edilmesini ister. Kız ailesi ile tarif edilen yeri bulur. Halk buranın üzerine türbesini yapar. (Karadavut 1992: 176)

Bir gün bir kadın rüyasında bir mağara görür. Mağarada kırk tane kara keçi görmüş. Daha sonra bu rüyasını bir hocaya sormuş. Hoca gördüklerinin keçi değil, şıh olduğunu; mağaraya zikir yapmaya gittiklerini söyler. İnanişâ göre mağarayı ziyaret edenlerin dilekleri gerçekleşir. Özellikle çocuğu olmayanlar, çocuğa kavuşur. Anlatılana göre bir kadının yedi yıl çocuğu olmaz. Bu mağarayı ziyaret edince beş oğlu, dört kızı olur. Salı sabah gidilen mağarada bir gece yatılır ve çarşamba sabah çıkılır. Kadın ve erkekler için ayrı yatma yerleri vardır. (Sancak 2008: 76)

Yaşlı bir kadın evinin karşısındaki yatırı rüyasında görür. Bu mübarek zât ikizinin yanında yattığını, onu çıkarmalarını söyler. Kadının rüyasını anlatması ile söylenilen yer açılır ve ikizi çıkarılır. Makamın adı Seyit ve Hasan kardeşler anlamında "Seyit Hasan" olur. (Başarkanoğlu 2010: 48,49)

Nevşehir'de bir kadın rüyasında hacca gittiğini görür. Bu rüyadan iki üç gün sonra başka bir rüya görür. Rüyasında kapı çalar ve üç tane beyaz başörtülü kadın içeri girer. "Şu Ayşe Anamız, şu Fatma Anamız, şu da Meryem Anamız..." diyerek birbirlerini tanıtır. "Sana el vermeye geldik, sağ elini uzat sana ip bağlayacağız. Kimin neresi ağrırsa Bismillahirrahmanirrahim deyip elinle sıvazlayacaksın." derler. Kadının eline ip bağlayınca canı yanar ve çığlık atar. Çığlık ile kocası uyanır. Bakar ki kadının elinde bir ip var ve üç damla da kan... Ertesi gün kendini hiç sağdırmayan huysuz ineğe yaklaşır. "Bismillahirrahmanirrahim, el benim elim değil Fatma Anamızın eli, benim elim değil Ayşe Anamızın eli, benim elim değil Meryem Anamızın eli." diyerek ineği sıvazlar. İnek huysuzlanmadan kendini sağdırır. (Alptürker 2013: 150,151)

Destina Hatun'un yönetimi sırasında Afyon'da büyük bir yangın olmuştur ve Mevlevî dergâhı da zarar görmüştür. Dervişler aç ve açıkta kalmışlar. Onlar bu hâle tasalanırken dergâhın aşçıbaşı Furunî Dede "Ne tasalanıyorsunuz, ben şimdi sizin karnınızı doyururum." demiş ve sol kolunu öne çıkararak kolunun yeninden sıcak sıcak pideler çıkarmaya başlamış ve herkesin karnını doyurmuştur. Yiyecek hallolmuştur ancak barınma meselesi Destina Hatun'u düşündürmektedir. Destina Hatun o gece rüyasında babası Sultan Divanî'yi görür. Ondan bir yol göstermesini ister. Babası dergâhta, mihrabın altındaki mermeri kaldırmasını, orada içi altı dolu ibrik olduğunu söyler. Sevinçle uyanıp altınları bulan Destina Hatun dergâhı eskisinden daha güzel şekilde yaptırır. (Nasrattınoğlu 1973: 36,37)

5.3.Peygamberi Görme, Onun Tarafından İrşad Edilme

Hadislere göre kim Peygamberimiz'i rüyasında görür ise O'nu gerçekten görmüş olur. Çünkü şeytan onun kılığına giremez. Anadolu efsaneleri içinde bu motife çok sık rastlanılmamıştır.

Yıldırım Bayazid'in Hundi Hatun isimli bir kızı vardır. Bu kız iyi bir eğitim görmüş, kalbinde âşk-ı ilahî, yüzünde safiyet olan bir kızdır. Bir gece rüyasında Peygamber Efendimizi görür. Peygamber (sav) kendisine Emir Sultan'la evlenmesini tavsiye eder. Kız uyanır ancak utancından kimseye rüyasını anlatamaz. Ertesi gün tekrar aynı rüyayı görür ve Efendimiz ahiret günü şefaât umuyor ise Mehmed Buharî ile evlenmesini söyler. Kendisi gibi saf hizmetçisini çağırır ve durumu Emir Sultan'a bildirmesini ister. Emir Sultan bu hususun kendisine de mâlum edildiğini, ikisi arasındaki nikâh hutbesinin arş-ı âlâda okunduğunu söylemiş, burada da olması gerekir demiştir. Hundi Hatun takdir-i ilahî bozulmaz deyip yakınlarına haber verir ve nikâhları kıyılır. Yıldırım Bayazid seferde olduğu için bu haberi alınca çok sinirlenir. Emir Sultan üzerine kırk askerini gönderir. Kırk asker Emir Sultan'ın duası ile kadit olur ve can verir. Kaditler mezarlığında yatanlar bu askerlerdir. Bayazid yaptığı hatayı anlar ve Emir Sultan'dan özür diler. (Olgun 1989: 179)

5.4.Melek ve Nurani Kimseler Görme

Bir evin bir kızı vardır. Kız arada evin kilerini süpürür. Her süpürdüğünde bir sarı lira bulur. Sarı lira bulma hevesi ile de uzun zaman süpürüp temizlemeye devam eder. Bir gün karşısında allı pullu bir gelin görür. Gelin, kıza korkmamasını söyler. Meğer gelin, kilerde yaşayan ermiş bir zât imiş. Gelin, kıza sırrını kimseye söylememesini tembih eder. Kız biraz zaman geçince dayanamaz ve annesine olanları anlatır. O günden sonra bir daha altın bulamaz, gelin de bir daha görünmez. (Göde 2010, 393)

Burada kızın görüştüğü kişi velî bir kimsedir. Öldükten sonra kendi varlığını bir kıza göstermiştir. Kızın orayı temiz tutması için altın bırakarak onu ödüllendirmektedir. Ancak kız sırrını ifşa edince bir daha ne altın görülür ne de Allı Kız'ın varlığını belli edecek başka bir iz...

6.Biyolojik Mâhiyette Kerâmet Motifleri

6.1.Ölüyü Diriltme

Bu motif Menakıb-ı Hacım Sultan, Menâkıb'ul Kudsiyye, Menâkıb'ul Arifin, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî, Kerâmat-ı Ahi Evran, Türk destanî mahsüllerinden Tezkire-i Saltık Buğra Han, Kitab-ı Dede Korkut, Ebû Müslimnâme, Battalnâme, Saltıknâme ve Tezkiretü'l Evliya'da bulunmaktadır. (Kahraman 2009: 57)

Ölüleri diriltme keramet motifi ile alakalı hatırlanan ilk isim Hz. İsa'dır. İsa peygamberin ölüleri diriltme mucizesine sahip olduğu bilinmektedir. Bir gün bir adam Hz. İsa'dan ölen kızını diriltmesini rica eder. Şâkirtlerle birlikte adamın evine gidilir. Hz. İsa kızın odasına girer ve hiçbir şey olmamış gibi elinden tutup kızı kaldırır. (Ocak 2017: 267)

Bu mucize Peygamber Efendimiz 'in hayatında da karşımıza çıkar. Adamın biri eğer kızını diriltirse Müslüman olacağını söyler. Peygamberimiz kabristana giderek kıza adıyla seslenir. Kız Kelime-i Şehadet getirerek yerinden doğrulur ve babası Müslüman olur. (Ocak 2017: 267)

Kur'an-ı Kerim'de bu keramet motifi şu şekilde yer alır:

Yahut altı üstüne gelmiş (ıpıssız duran) bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi? O, "Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek (acaba)?" demişti. Bunun üzerine, Allah onu öldürüp yüzyıl ölü bıraktı, sonra diriltti ve ona sordu: "Ne kadar (ölü) kaldın?" O, "Bir gün veya bir günden daha az kaldım" diye cevap verdi. Allah, şöyle dedi: "Hayır, yüz sene kaldın. Böyle iken yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamış. Bir de eşeğine bak! (Böyle yapmamız) seni insanlara ibret belgesi kılmamız içindir. (Eşeğin) kemikler(in)e de bak, nasıl onları bir araya getiriyor, sonra onlara nasıl et giydiriyoruz?" Kendisine bütün bunlar apaçık belli olunca, şöyle dedi: "Şimdi, biliyorum ki; şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter." (Bakara Sûresi, 259)

Ayet-i Kerime'de Üzeyir Peygamber'in yüz yıl uyuması ve uyandırılması, daha sonrasında kemikleri kalan eşeğinin kemiklerinden tekrar diriltilmesi kıssası anlatılmaktadır. Kıyamet günü tüm ölülerin yeniden diriltileceği inancı vardır. Yüce Allah'ın kudreti ile etten ayrılan kemik tekrar ruha bürünür ve dirilir.

"Size çamurdan bir kuş sureti yapar ona üflerim ve Allah'ın izni ile kuş oluverir, yine Allah'ın izni ile körü ve alacayı iyileştirir, ölüleri diriltirim." (Âli İmran 49)

"İbrahim Rabbi 'ne: Ey Rabbim, Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster, demişti. Rabbi, O'na: Yoksa inanmadın mı? Dedi. İbrahim: Hayır, inandım. Fakat kalbimin mutmain olması için (görmek istedim.), dedi. Bunun üzerine Allah: Öyleyse dört tane kuş yakala, onları yanına al, sonra (kesip parçala), her dağın başına onlardan bir parça koy. Sonra da onları kendine çağır; koşarak sana gelirler. Bil ki; Allah azizdir, hakîmdir, buyurdu. (Bakara 260)

Efsanelerde bu motifin örneklerine çokça rastlanır. Ocak, Hacı Bektaş'ın ve Sultan Şucâuddin ile ilgili iki menkıbede bu motifin örneklerini verir. (2007: 170,171)

İncelenen efsanelerde kadınlar üzerinde gerçekleşen keramet motifleri içinde bu örneğe çok fazla paslanılmamıştır.

Hatay Altınözü ilçesinde Şeyh Salih'in türbesi bulunur. Köyün birinde çok değerli altınları olan bir gelin vardır. Kadın altınları yıkamak için bir kova suyun içine koyar. Bu sırada başka bir işe bakarken inek suyu içer altınları da yutar. Kadın altınları göremeyince yoldan geçen bir adamdan şüphelenir. Kadın dua eder, altınları kimin aldığını bulmak için Şeyh Sait'in yardımcı olmasını ister. Bir anda ineğin karnı yarılr ve altınlar ortaya saçılır. Gelin bu sefer ineğini geri almak için dua eder. İnek dirilip eski hâline gelir. (Değer 2014:204)

Kadının birinin çok sevdiği bir horozu vardır. Diğer hayvanlarından ayrı tutar, aralarında ayrı bir bağ hisseder. Bir gün horoz kaybolur. Kadın komşunun çaldığını tahmin eder ama ayıp olur diye hemen soramaz. Kapısına gidip horozun kaybolduğunu anlatır. Komşu horozu kesip pilav yapmıştır. İçeride olanları anlayan kadın horozuna mani düzer. Son mısraında "Vakti gelince öt horozum." deyince horoz dirilir ve ötmeye başlar. (Akçay 2018: 162)

6.2.Kısır Yahut Yaşlı Kadını Çocuk Sahibi Yapma

Çocuk sahibi olma kadınlar için oldukça önemlidir. Toplumun beklentisi evlenen kadının bir süre sonra evlat vermesidir. Farklı sebepler ile çocuk sahibi olamayan kadın türbe ziyaretleri, halk hekimliği yöntemleri ile çocuk sahibi olmaya çalışır. Bu keramet motifi, velîlerin dua ile bu durumdaki kadınların çocuk sahibi olmasına Allah'ın izniyle yardımcı olmasıdır.

Meryem Ana'da altın bir beşik varmış. Kadınlar burayı ziyaret ederek çocukları olup olmayacağını anlarıymış. Beşiğe dokununca beşik sallanırsa çocuk olacak

demekmiş. Anlatıcının anneannesi beşiğe dokunurç Beşik sallanır. Kadın bir yıl sonra çocuk sahibi olur. (Işık 1998: 83)

Birkaç yıl önce vefat eden Zeynep adında bir kadının anlattığına göre; bir gece rüyasında Ebe Kayasını görür. Rüyasında beyaz giyimli bir kadın ağacın dibinde oturmaktadır. Kadına “Buraya gel, Allah’a dua et, çocuğun olsun” der. Kadın bu rüyayı birkaç kere görünce buraya gidip dua eder. O güne kadar çocuğu olmayan Zeynep Değer’in bu duadan sonra çocuğu olur. (Özdoğan 2006: 176)

6.3.Hastalıkları İyileştirme

Hatalıkları iyileştirme motifi "keramet" başlığı altında sık sık karşılaşılan motiflerden biridir. Eski inanç sistemlerinde şamanların hastalıklarını iyileştirdiğine inanılır. Şaman dört aşama ile hastaya yardımcı olur. İlk aşamada yardımcı ruhlar yardıma çağırılır. İkinci aşamada hastalığın sebebini bulmaya çalışır. Üçüncü aşama ile kötü ruhların kovulması amaçlanır. Dördüncü hastanın kaybolan ruhunu aramak için seyahate çıkar. Daha sonraları İslâmî bir kılıkta bazı uygulamaların devam ettiği görülür. Muska yazmak, okuyup üflemek, ip bağlamak vs. uygulamalar bunlardan birkaçıdır. (Ocak 2007: 146-149)

Ehli Hatun'la ilgili bir efsaneye göre; Cıgıcı köyünden bir kadının ellerinde siğil çıkar. Kadın ne ilaç kullandıysa derdine derman bulamaz. Bir gece rüyasında Ehli Hatun'u görür. Ehli Hatun, türbesinin bahçesindeki bir ağacı gösterir ve bu ağacın yapraklarını ilaç gibi kullanmasını söyler. Kadın ertesi gün türbeye gider ve gösterilen ağacın yapraklarından toplar. Kaynatıp içtiği bu yapraklar sayesinde siğilleri tez vakitte iyileşir. (Özdoğan 2006: 93)

Bir zamanlar Anamur kralının eşsiz güzellikteki kızı bir hastalığa tutulur. Ne yapsalar kız iyileşemez. İhtiyar bir kadın, kızı götürüp bir süre birlikte yalnız kalırlarsa kızın iyileşeceğini söyler Kral bir ümit deyip müsaade eder. İhtiyar kadın kızı Köşekbükü Mağarası'na getirir. Buradaki sudan içirir. Kız burada şifa bulur. Çıkarken kendisinin burada şifa bulduğunu söyler, buraya gelen tüm hasaların şifa bulması için dua eder. Hastalıktan kurtulmak isteyenler bu mağarayı ziyaret etmektedir. (Erol 1996: 156)

Eski vakitlerde Bursa'da gelin hamamı düzenlenir. Eğlence sırasında bir ara gelin yalnız kalır. Fırsat kollayan cinler gelini kaçırrır. Arayıp tarayan akrabalar gelini cinlerin kaçırdığını anlar. Haberi alan damat kahrolur, günlerce hamamın etrafında

dolanır. Ancak kız geri gelmez. Kızın, Armutlu Kaplıcalarının manevî sahibi olduğuna inanılır. Gelin sonradan peri olur. Bazen eski günlerini yâd etmek için hamama gelir. İyi kalpli kimselere görüldüğüne ve onlara şifa verdiğine inanılır. (Olgun 1989: 102)

Ilıca Sarıkız denilen bir hamam vardır. İnsanlar hekimlerden şifa bulmayan hastalarını buraya getirir. Hastayı “Ya dirilsin dirilere, ya ölsün ölülere karışsın, iki rahmetten birine kavuşsun” diye düşünüp buraya bırakırlar. Gece herkes çekildiği vakit Sarıkız ortaya çıkar. Hasta iyileşecek ise türlü baharatlar döğüp hastaya sürer ve şifa verir. İyileşemeyecek hastayı ise suya çeker. Hastanın ölüsü sabah suyun yüzüne çıkar. (Yakın 2017:158)

Sarı Kız'ın kocası askere gider. Uzun zaman geçmesine rağmen dönmez. Sarı Kız anne babasını da alıp yola çıkar. Hem kocasını bulmak hem de savaşta yardım etmektir. O zamanlar sarılık illeti vardır. Sırayla anne, baba, kardeşine bulaşır. En son Sarı Kız'a bulaşır ve hastalanır. Öleceğini anlayınca Allah'a dua eder. Orada bulunan çeşmenin sarılık hastalarına şifa olmasını diler. Böyle dua eder etmez de ölür. Bu suyun sarılığa şifa olduğu söylenir ve bu niyetle ziyaret edilir. (Akçay 2018: 155)

Hoş Ebe her türlü uygulamayı hoş görür. Bu mekânı ziyaret edenlerin elemenden uzaklaşacağına, eğleneceğine inanılır. Bu yüzden tasa ve acı dağıtmak maksadıyla ziyaret edilir. Önceden burada bayram günleri ve Hıdırellez kutlamaları yapılmaktaymış. (Tanyu 1967: 141)

Nizip'te ziyareti bulunan Şih Şemsettin ve Fatma Banu'nun kardeş mi yoksa karı-koca mı olduğu bilinmemektedir. Burası insanlar tarafından hastalıklara şifa bulmak ya da yağmur duası etmek için ziyaret edilir. Mübarek günlerde burada bir araya gelinir, tavuk kesilip hep birlikte yenir. (Başarkanoğlu 2010: 59)

Seyyide Hanım çeşmesinin 1/8'inin zemzem olduğuna inanılır. Şifa niyetiyle ziyaret edilen bu çeşme hakkında anlatılana göre; Ulukent'te yaşayan ve Hançerligil lakabıyla bilinen Rıza isimli şahsın şiddetli şekilde gözü ağrıyaktadır. Rüyasına giren bir zât, Seyyide Hanım çeşmesinden üç yudum su içmesini söyler. Rıza, bu sudan üç yudum içer ve kısa bir vakit sonra şifa bulur. (Yavuz 2005: 22)

Gafur Baba Adana'da yaşamış bir velîdir. Yanında metfun olan bazı kimselerin de keramet ehli olduğuna inanılmaktadır. Bunlardan biri de ermiş bir kadındır. Rivayete göre bu kadına sürekli ağlayan bir bebeği okur, üfler. Rivayete göre çocuk bu kadının okumasıyla rahatlar ve yedi saatlik bir uykuya dalar. Bebeğin annesi teşekkür için

kadının söylemiş olduğu eve gider ama orada öyle birinin oturmadığını öğrenir. Gece rüyasına gelen kadın kendisini boşuna aramamasını, sadece ona görüldüğü söyler. (Okuşluk 1994: 104)

6.4.Vücut Arızalarını Giderme

Bu keramet motifi Kitab-ı Mukaddes kaynaklıdır. Bu motifte velî, vücudunda bir azası eksik ya da kusurlu olan insanları Allah'ın izni ile sıhhate kavuşturur.

Kızı istemediği birine verirler. Düğün alayı giderken kız taş olmak için dua eder. Kendisini ziyaret edenlerin de acılarını, sancılarını oraya çivileyip kurtulması için dua eder. Kaynak şahsın anlattığına göre; annesinin tıbbî olarak çare bulunamayan kol ağrısı için sonra bu kaya ziyaret edilir. Maya çivilenir. Bir daha o ağrıyı çekmez. (Balaban 2013: 510)

Eskiden köylere ayakkabı tamircileri gelirmiş. Nazilli'de bir köye böyle bir eskici kadın gelir. Kadının yanında da kız çocuğu varmış. Ayşe Sofu su doldurmuş eve dönüyormuş. Annesinin yanında oturan kızı görmüş. Kızın yüzünde bir sürü çiban varmış. Çocuğa ardından gelmesini söyleyip eve götürmüş. Çocuğu okuyunca Allah'ın izniyle yüzündekiler geçivermiş. (Keser 2017: 153)

Erzurum Tosyalı 'da Çifte Kardeşler olarak anılan iki kabir bulunur. Bu kabirlerden biri Melek Zade Kadı Efendi'ye aittir. Diğeri ise Kadı İbrahim'in kızı olan devrin bilginlerinden Zahide Hatun'a aittir. Bayılması olan genç kızlar, huysuz çocukların huyunu kesmek için ziyaret edilirler. Huy kesmek için ekmeğin içine metal para konulur. Ekmek dilimlenerek ziyaretin taşına konur. Bu ekmek dilimleri ziyaretçiler tarafından alınır. Ekmek bitince şikâyet edilen huyun düzeleceğine inanılır. Dilekte bulunmak isteyenler bir Fatiha bağışlar ve dileğini söyleyip giderler. (Seyidoğlu 1987:178)

7.Velîliğini Kabul Edenlere Yönelik Kerâmet Motifleri

7.1.Bereket Getirme

Ocak, bu keramet motifi ile alakalı Hacı Bektaş'ta iki menkıbeye, Kitab-ı Mukaddes'te ise Peygamber Elisha'nın ve Peygamber İlyâ ile alakalı anlatmalara işaret eder. Bütün hepsinde müşterek olarak yolcu olan mübarek bir şahsın uğradığı köyde bir kadından yiyecek istemesi, kadının ikramı üzerine evdeki yiyeceklerin bereketlenip artması söz konusudur. (2007: 262,263)

Rivayete göre Kezban adında bir kadın evden dışarıda oturan bir kız çocuğu görür. Çocuğu evine alır. Pekmez ikram eder. Kadın bakar ki küplerden taşmaya başlar. Çocuk da kaybolur. (Osan 2006: 91)

Şeyh Ebû Said kalabalık bir halka yemek yedirecektir. Evde hanımının yaptığı birkaç yufka vardır. Şeyh, hanımına yufkaların üstünü bir örtü ile örtmesini, örtünün altına asla bakmamasını, bu şekilde dilediği kadar ekmek yapmasını söyler. Kadın bu şekilde durmadan ekmek yapar ve hamur hiç tükenmez. Bir vakit sonra örtünün altına bakınca hamur tükenmiştir. (Attâr 2015: 798)

7.2.Az Yiyecekle Çok Kişiyi Doyurma

Bu motif ile Peygamber Efendimiz 'in bir mucizesi olarak karşılaşılır. Ebû Talha adındaki sahabe evlerindeki kalan son arpa unu ile eşine azıcık ekmek yaptırır. Peygamber Efendimize götürür. Peygamber Efendimiz mescittekilerle birlikte Talha'nın evine gelir. Yanındaki herkes bu ekmekten nasiplenir.

Ocak, menkıbelerde Hacım Sultan, Abdal Musa, Mevlana Hazretleri ile ilgili menkıbelerde az yiyecek ile yanlarındaki çok insanın karnının doyurulduğuna işaret eder. (2007: 263,264)

Bu motif ile Menâkb-ı Hacı Bektaş-ı Velî, Vilâyetnâme-i Hacım Sultan, Vilâyetnâme-i Abdal Musa, Menâkıb'ul Ârifin, Menâkıb-ı İbrahim-i Gülşenî ve Menâkıb-ı Kemâl-i Ümmî'de karşılmaktadır. (Kahraman 2009: 59)

Anadolu Selçuklu Devleti zamanında, Başköy Kalesi'ni Rumlardan almak için sefere çıkan Sultan Alaaddin Keykubat, sefer dönüşü Taşlıca köyünde konaklar. Kırmızı Ebe koluna taktığı bakracı ile gelir. Orduya ayran dağıtır. Bir yandan da "Doldurun gazilerim, doldurun yiğitlerim, yavrularım!" diye seslenmektedir. Askerler ise açlık ve susuzluk ile kadına "Ver ana, ana dolu ver, dolu ana!" diyerek adeta yalvarırlar. Aralarındaki bu konuşma sanki bir tekerleme hâlini alır ve bu topraklar bu hâdisenin ardından "Anadolu" diye anılmaya başlar. Bir bakraç ayran ile tüm orduyu doyurması Alaaddin Keykubat'ın kulağına gider ve kadının manevî değerini anlar. Kadına "Dile benden ne dilersem" der ancak kadın "Sağlığınıza isterim." cevabını verir. Alaaddin Kaykubat'ın kadına saygısı bu cevap ile daha da artar ve kâfirden aldığı bu toprakları bu kadına ve oğlu Oruç'a vakfeder. (Yurtoğlu 2006: 317)

Yeter Sultan askere giderken annesi çantasına azık koyar. Yedi sekiz yıl sonra komutan olur. Askerleriyle birlikte bir yerde aç susuz kalır. Aklına annesinin çantasına

koyduğu azık gelir. Çantasını açınca yiyeceklerin bozulmadan durduğunu görür. Bu azığı çıkarıp askerlerine dağıtır ve o yiyecek bütün askerleri doyurur. (Türktaş 2012: 302)

Osmaniye'de toğgacı yaşlı kadın, ineklerinin sütünden yoğurt yapar. Bu yoğurttan da ayran yaparak içine attığı arpalarla birlikte kaynatır. Askerlere ve halka bu yemekten dağıtır. Yemek dağıttıkça artmaktadır. (Okuşluk 1994: 27)

Safranbolu'da bulunan bir mağaranın tavanında iki sarkıt bulunur. Bu sarkıtlardan Hıdırellez gecesi su damlar. Rivayete göre gâvurdan kaçan bebekli bir kadın bu mağaraya sığınır. Korkudan sütü kesilir. Buradan damlayan su ile bebeğini büyütür. Şimdilerde Hıdırellez günü şifa niyetine içilir ve küçük şişelere alınıp sonra içmek üzere saklanır. (Oral 2008: 203,204)

7.3.Ejderha İle Savaşıp Öldürerek Halkı Kurtarma

Ejderha ile mücadele motifini barındıran menkıbelere Sarı Saltık, Hacım Sultan, Otman Baba, Koyun Baba ve Demir Baba şahsiyetleri için anlatılanlarda rastlanır. Anadolu'da eski çağlarda, Mezopotamya medeniyeti içinde, Eski Türkler 'de, Uzak Doğu'da, Eski İran'da ejderha kültürünün yer aldığı bilinmektedir. Birçok destan ve efsanede ejderha ile mücadele motifi yer alır. İslam öncesi ve İslam sonrası dönemlerde Türk inançları içinde geniş yer kaplayan ejderha figürü, halkın tahayyülüne öyle nakşolunmuş ki; Göktürk, Uygur ve Selçuklu mimarîsinde dahi kendine yer bulmuştur. (Ocak 2007: 226, 236)

Ejderha motifi Ortadoğu ve Orta Asya anlatmalarında oldukça yaygın bir motiftir. Bu kültürlerin devamını oluşturan Türk kültürü içindeki anlatmalarda da varlığını sürdürür. Bektaşî velîler olmak üzere evliya menkıbelerinde ejderha motifine pek çok kere rastlanır. Bu anlatmalarda velînin ejderha ile mücadelesi ve halkı bu tehlikeden kurtarması söz konusudur. (Türktaş 2012: 484)

Bu motif ile Menâkıb-ı Hacı Bektaşî Velî, Menâkıb-ı Hacı Sultan, Vilâyetnâme-i Otman Baba, Menâkıb-ı Gülşenî ve Türk destani mahsulleri olan Tezkire-i Saltuk Buğra Han, Kitab-ı Dede Korkut, Ebu Müslimnâme, Battalnâme ve Saltıknâme'de karşılaşılır. (Kahraman 2009: 61)

Kuzularını otlatan yaşlı kadın Harput'a doğru gelen bir ejderha görür. Harput'a girip harap etmesinden korkan kadın ejderhanın taş kesilmesi için dua eder. Ejderha taş kesilir. (Görkem, 1987:226)

7.4.Tehlike veya Felakete Maruz Kalanları Fiilen Kurtarma

7.4.1.Esir DüŖen Askerleri Kurtarma

Kadınların orduya yardım edip savaŖa katılması efsanelerde pek çok kere karŖılaŖılan bir motiftir. Zor durumda kalanların imdadına yetiŖmek velilere atfedilen özelliklerin baŖında gelir. Efsanelerin bazılarında cesur ya da ermiŖ kadınların esir düŖenlere yardım edip kurtarması anlatılmaktadır.

Konya'da yaŖayan Raziye Hatun'un eŖi savaŖta Ŗehit olur. Kocasının kılıcını, kalkanını alan kadın Sultan'ın karŖısına çıkar ve savaŖmak istediğini söyler. Sultan "SavaŖ erkeklere has bir sanattır." der. Kadının hatırını alır, teselli eder ve evine yollar. Bir vakit geçtikten sonra Sultan'ın etrafı bir savaŖta düŖmanlar tarafından sarılır. Öteden kılıcını kuŖanmıŖ bir atlı gelir ve Sultan'ı kurtarır. Atlı Sultan'a "Devletlim, savaŖ erkeklere has bir sanattır." der. Sultan hayretler içinde kalır çünkü karŖısındaki Raziye Hatun'dur. Raziye Hatun meŖhur Kadınhanı'nı yaptırır ve adı tarihe geçer. (Emiroğlu 1993: 238,239)

Haçlı Seferleri sırasında Konya'da üç asker ok yağmurunda vurulup çatışmanın ortasına düşerler. Yaralıları geri almak mümkün olmamıştır. Bu durumu gören nişanlıları, son nefeslerinde yanında olmak ve bir yudum su vermek için meydana atılırlar. Çıkar çıkamaz da ok yağmuruna tutulurlar ve nişanlılarının üstlerine yığılırlar. Ancak son nefeste götürdükleri suyu dudaklarına götürmeyi başarır ve Ŗehit olurlar. Bu kızların mezarı Mevlana Türbesi'nin bahçesindedir. (Emiroğlu 1993: 299)

7.4.2.SavaŖta Orduya Yardım Etme

Anadolu efsaneleri içinde pek çok efsanede kadınların savaŖta orduya yardım etmesi söz konusudur. Nene Hatun'ların Kara Fatma'ların yetiŖtiği bir memlekette söz konusu vatan, namus, bayrak olunca yaŖlı genç demeden ordu bir devlet hâline gelen Türker'e ait olan halk anlatmalarında bu motife rastlamamak mümkün olmazdı. Bu anlatıların keramet boyutunda olanlarına aŖağıda yer verilmiştir.

Ordu'da anlatılan bir efsaneye göre yanına otuz dokuz arkadaŖını alan bir Rum kızı Rum Ordusu ile birlikte Türk ordusuna karŖı savaŖır. Bölgedeki Rum beyinin kızı olan bu kız Türkler'in kahramanca savaŖmasından çok etkilenir. Hidayet kapısı aralanır ve Müslüman olmaya karar verir. Otuz dokuz arkadaŖı ile birlikte Müslüman olup Türk'lerin tarafına geçer. Babasının planlarını Türk ordusuna anlatır ve Rumlara karŖı savaŖmaya baŖlar. Bir sabah beyin hizmetçisi kızların Türk kıyafeti giyip yola

hazırladıklarını görür. Gördüklerini beye anlatır. Bey pusu kurdurup kızları acımadan şehit eder. Argan Yaylası'ndaki Kırklar Mezarlığı'nın ismi bu efsaneden gelmektedir. (Akkuş 2018: 56,57)

Köyün birinde Aşa Garı dedikleri bir kadın yaşar. Kadının iffeti üzerine türlü dedikodular yayılır. Köyden biri o yıl hacca gider. Hacca giden köylü Aşa Garı'yı burada görünce çok şaşırır ve mahcup olur. Köye döndüğünde Aşa Garı'nın köyden hiç ayrılmadığını öğrenir. Olanları köylüye anlatır. Köylü söylediklerinden utanır ve Aşa Garı'dan özür diler. Aşa Garı'nın mezarı olduğu düşünülen yer yağmur duası için ziyaret edilir. (Yakın 2017: 148)

Denizli'de Çivril ilçesine bağlı Bulkaz kasabasında Kurtuluş Savaşı yıllarında Recep Çavuş denilen bir adam yaşar. Bu adam Çanakkale Savaşı'na katıldıktan sonra köye gelip bir dükkân açar. Hakkında günümüzde birçok söylence anlatılan Eşe Aba bu dükkânın önünden gelip geçerken Recep Çavuş ona deli diye lakap takar ve alay eder. Eşe Aba kendisine bunları söylememesini, aksi hâlde kötü olacağını, ayrıca onun kendisine borçlu olduğunu söyler. Recep Çavuş borcunu sorunca ona Çanakkale'de yaralandığını, ağacın altına uzanıp su diye yalvarınca kırmızı kaptaki kendisine su uzatan kadını hatırlatır ve o kadın bendim der. Recep Çavuş söylediklerini bir bir yaşadığı için Eşe Aba'ya o vakitten sonra hiç saygısızlık etmez. (Türktaş 2012: 233,234)

Eşe Aba hakkında anlatılan diğer bir efsanede Emin Çavuş diye biri askerden gelir. Eşe Aba hoş geldin demeye gider. "Amma da büyük savaş ettik değil mi Emin Çavuş?" diye sorar. Emin Çavuş "Sen nerden biliyorsun büyük savaş ettiğimizi?" deyince Eşe Aba kendisinin yanında al sancakla durduğunu, bir tabur asker ile yanına geldiğini ve orada olanları anlatır. Anlattıklarına şahit olduğu için yanındaki al sancaklının Eşe Aba olduğuna inanır. (Türktaş 2012: 234)

Afyon Bolvadin'de yaşadığı anlatılan Müslüman Ana, rivayete göre savaşta orduya ve askerlere yardım etmiş, onlara ayran dağıtmıştır. Bovadin Kalesi'nin fethi sırasında şehit düşmüştür ve şehit düştüğü yere mezarı yapılmıştır. (Güldemir 2008: 101)

7.4.3.Bir Yeri Felaketten Kurtarma

Şerife Nine Selçukgazi köyü mezarlığında metfun bir ermiştir. Rivayete göre Kıbrıs Savaşı'nın en sıcak zamanı cephedeki askerlere bir kadın gelir ve siperin yerini değiştirmelerini söyler. Askerler siperin yerini değiştirdikten sonra düşman o bölgeye

top atışları yapar. Böylelikle kadın askerleri kurtarmış olur. Kadına kim olduğu sorulunca Selçukgazi Köyü'nden Şerife Nine olduğunu söyler. Askerlerden biri terhis olunca teşekkür etmek için Şerife Nine'nin köyüne gelir. Şerife Nine'yi sorunca öyle birinin olmadığını, yalnız ona atfedilen bir mezar bulunduğunu öğrenir. Bu hadise üzerine köylüler bu mezarı türbe hâline getirirler. (Alkaya 2006: 48)

7.4.4.Diğer

Kadınların zor durumdaki insanlara yardımcı olması meselesi ile karşılaşılın diğer efsaneler bu başlık altında toplanmıştır. Burada genellikle kıtlık söz konusudur. Kadınların yardım severliği, feraseti, duasının kabulü ile insanlar içinde bulundukları kıtlıktan kurtulmuşlardır.

Cimcime Sultan zenginliği ile meşhurdur. Ambarı ürün ile dolu iken bir kıtlık zamanı ihtiyacı olanlara yardımda bulunur. Öyle ki gelenler ırmağı geçmekte zorlanır. Bunun için oraya bir köprü, han ve hamam yaptırır. Daha sonra bu hamamı eşkıyalar basıp kadınlara kötülük eder. Çapanoğlu da han ve hamamı yıktırıp Çopanoğlu Camii'ne taşları götürtür. Hamamın suyunu kestirmek için kırk batman yün bastırır. (Karadavut 1992: 223)

Cimcime Sultan zenginliği ile meşhurdur. Ambarı ürün ile dolu iken bir kıtlık zamanı ihtiyacı olanlara yardımda bulunur. Öyle ki gelenler ırmağı geçmekte zorlanır. Bunun için oraya bir köprü, han ve hamam yaptırır. Daha sonra bu hamamı eşkıyalar basıp kadınlara kötülük eder. Çapanoğlu da han ve hamamı yıktırıp Çopanoğlu Camii'ne taşları götürtür. Hamamın suyunu kestirmek için kırk batman yün bastırır. (Karadavut 1992: 223)

Afyonkarahisar'da Kadınana döneminde susuzluk baş göstermiştir. Bunun üzerine Kadınana en uygun su kaynağını aratır ve Orta Kalecik Köyü'nde bulur. Kalecik Köyü'nün beyiyle bir ölçek suya karşılık bir anlaşma yapar. Kadınana bey ile yaptığı anlaşma gereği bir ölçek altını hazırlar ve yola çıkar. Ancak Kadınana altının bulunduğu ölçeğin tabanını biraz gevşek bırakır. Kadınana bir ölçek altın verdikten sonra ölçeğin altını vurup çıkarır ve çeşmeye takar. Bu sayede su o günden bugüne Afyonkarahisar'a akmaya devam eder. Bu iyilik karşısında Afyonkarahisar halkı Kadınana için bir türbe yaptırır. Türbenin önünde de Kadınana Çeşmesi vardır ve türbenin bulunduğu yere de Kadınana Caddesi denmiştir. (Alakuş 2014: 60)

Afyon halkı bir zamanlar susuzluktan kırılmaktaymış. Suyu çevre çaylardan getirirlermiş. Kentte yaşayan varlıklı ve herkes tarafından sevilen Kadınana dedikleri biri varmış. Kentte su aramalarını gerekli parayı kendisinin vereceğini söylemiş. Bir gün kentin güneyindeki dağlarda bol miktarda su olduğunu ancak buraya bir Ermeni'nin sahip olduğunu söylemişler. Kadınana iki buçuk saat yürüyerek buraya ulaşmış. Ermeni ile pazarlığa oturup bir ölçek altına bir ölçek su diye anlaşmış. Ökçeyi adamlarına vermiş ancak ölçeğin altı delik olduğundan dolmak bilmemiş. Alttan akan sular kente gitmiş. Bugün Afyon Müzesi'nin yanına yapılan çeşmeye Kadınana suyu denilmektedir ve Afyon'un su ihtiyacını karşılamaktadır. Yöre halkı bu suyun şifalı olduğuna inanmaktadır ve etrafını temiz tutmaktadır. (Nasrattınoğlu 1973: 22-23)

Bingöl efsanelerinde Hızır Aleyhisselam'ın kadın olarak görünmesi karşımıza çıkar. Soğuk bir kış gecesi peçeli bir gelinin, kapısına gelerek kendinden elli bin lira istediğini anlatan kaynak kişi, parayı geline verir. Hatta eşi neden yüz bin lira vermedin der. Aynı gece oğullarının zehirlendiğini öğrenirler. Kadın Hızır'ın kendilerini denediğine inanır. Parayı verdiği için Hızır'ın oğlunu kurtardığını ifade eder. (Bazancir 2010: 117)

Denizli Babadağ'ın Kırcataşı mahallesinde bir kadın mahallelerine cami yaptırabilmek için biraz peynir ve biraz yoğurt ile İstanbul'a padişahın yanına yollar. Genç, padişahın annesi Mihrişah Valide Sultan ile görüşebilir. Padişahın annesi on beş günlük yolda yoğurt ve peynirin bozulmadığını görünce oğlanın annesinin evliya olduğunu düşünür. Caminin yapılacağını söyler, kendisinin hediyesi olarak da iki adet şamdan hediye eder. Bugünkü Kırcataşı Camii'nin yapılış hikâyesi budur. (Türktaş 2012: 310)

7.5.Başkalarını İkaz Edip Kötülüğe Tehlikeye Düşmekten Kurtarma

7.5.1.Yanlarında İken

Denizli'nin Bozkurt ilçesi ve çevresinde yaşayan Dedefendi adında bir efe yaşar. Bir gün bir düğüne gideceği sırada Kara Cennet isimli yaşlı bir kadın akrabası nereye gittiğini sorar. Adam ona cevap verir ayrıca o akşam gördüğü rüyayı yorumlamasını ister. Dedefendi rüyasında dereden geçerken atına bir şey olduğunu ve suya düştüklerini anlatır. Kara Cennet Dedefendi'ye o gün bir yere çıkmamasını atını da ahıra bağlamasını söyler. Ancak Dedefendi bir şey olacaksa bir kurşunla ölmeyi, yaralı kalmamayı dileyip yola çıkar. Tam derenin üstündeki köprüye gelince atı huysuzlanır ama o atı zorlayıp

ilerler. Köprüde pusu kuran Giritli Yusuf diye birinin kalbinden vurması ile ölür. (Türktaş, 2012: 230)

İskenderun Körfezi'nde Yarikkaya olarak bilinen mevkii için anlatılan efsanede; annesi, komutanı kiminle savaşırsa savaşıması ama asla adı Ali olan biriyle savaşmaması için ikaz eder. Aksi hâlde kaybedeceğini söyler. Kumandan Hz. Ali ile karşılaşır. Adının Ali olduğunu öğrenince annesinin sözü aklına gelir, savaşmak istemez ama şeytan aklına girer. Hz. Ali'ye kılıcını kaldırdığı sırada kolu taş kesilir. Hz Ali kumandana acır ve kılıcını vurmaz. Adam kendisine küfreder. Nefsine yenilmemek için adama vurmaz ancak öfkesinden elindeki kılıcı dağa çalar. Dağ şiddetinden ikiye ayrılır ve Yarikkaya oluşur. (Değer, 2014:218)

7.5.2.Rüyalarına Girerek

Denizli Çardak ilçesine bağlı Beylerbeyi Kasabası'nda İrebiye Billa adında bir yatırı vardır. Bu yatırım askerleri koruduğuna inanılır. Askere gidecek olanlar bu yatır Cuma namazından sonra ziyaret ederler. Türbedar Ümmü Nine ziyarete gelen askerin saçından küçük bir parça keser ve yatırım yanına koyar. Daha sonra Kimya denen yerden getirdiği toprağı küçük poşete bağlayıp askere verir ve üzerinden ayırmamalarını söyler. Bu kasaba bu zamana kadar şehit vermemiştir. Bunu İrebiye Billa'ya bağlarlar. Buraya yakın başka bir kasabadan bir genç İrebiye Billa'ya uğramadan askere gitmiş. Askerin rüyasına giren yatır, ziyaret edilmediği için askere sitem etmiş. İzne gelen asker, İrebiye Billa'yı ziyaret etmiş. Daha sonra Şırnak'a gittiğinde bir çatışmaya girmiş. Yanındaki üç arkadaşı şehit olmuş ancak bu asker yanında toprağı taşıdığı için ona hiçbir şey olmamış. (Türktaş 2012: 304)

Kaynak kişi Bektaşî felsefesini bırakarak farklı bir yola girmeye niyetlenir. O gece rüyasına Ebe Ana, Arap Dede ve Ali Dede girer. Başlarına büyük bir felaket geleceğini, çocuklarını kaybedeceğini kendisine haber verirler. (Aday 2013-b: 250)

8.Velîliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Kerâmet Motifleri

8.1.Hasımlarını Beddua Ederek Muhtelif Şekilde Cezalandırma

Peygamberlerin, Allah'ın emirlerine karşı gelenlerin başına çeşitli felaketler musallat etmişlerdir. Hz. Lût, Hz. Nuh, Hz. Musa'nın kıssalarına işaret eden Ocak, menkıbelerde de benzer hâdiselerin cereyan ettiğini tespit etmiştir. Sadreddîn-i Konevi,

Seyyid Ali Sultan ile alakalı menkabeleri bu keramet motifi başlığı altında verir. (2007: 260,261)

İncelenen efsanelerde taş kesilme ile alakalı örneklere daha sık rastlanır. Diğer cezalandırma türleri ile daha az örnek tespit edilmiştir.

8.1.1.Aniden Öldürerek

Gelin geyiği sağarken geyiğin kıpırdaması ile kovadaki süt dökülmüş. Gelin “Allah yedi gürşuna, gürşunlara nâsib ol.” demiş. İbrahim Çolak adında bir adam orada avlanmaktaymış. Gelinin dua ettiği esnada geyiği görüp vurmuş. (Balaban 2013: 541)

Ehli Hatun'un bir hizmetçisi vardır. Hizmetçi bir gün bir kuşun ağzından düşürdüğü tek dal maydanozu yemeğin içine katar. Ehli Hatun maydanozu nereden bulduğunu sorunca hizmetçisi olanları anlatır. Ehli Hatun: "Sen bana haram yedirdin, inşallah şehit düşersin." der. Hizmetçi bilinmeyen bir savaşta şehit düşer. (Özdoğan 2006: 93)

8.1.2.Başına Bir Felaket Getirerek

Kaplumbağa zamanında insandır. Değirmenden un çalar. Annesi "Değirmenin çatısı üstünde kalsın." diye beddua eder. (Akçay 2018: 163)

Denizli'nin Çivril ilçesine bağlı Işıklı Göl'ün yakınlarda çok güzel bir kız yaşar. Bir komutan kıza şık olur ve ona değişik hediyeler sunar. Bunlardan biri de altın başlı benbeyaz bir kuğudur. Kız göle kuğuyu götürüp yüzüşünü seyretmeyi çok sever. Bir gün bir avcı gölde yüzen kuğuyu vurur. Kuğunun ölümüne kızcağız o kadar üzülür ki “Bundan böyle bu gölde avlananlar gün yüzü görmesin, göl onlara mezar olsun” diye beddua eder. Gölde avlananların başına bir musibet gelmesi hep bu bedduaya bağlanırmış. (Türktaş 2012: 256)

Eskiden bütün kızların âşık olduğu, yakışıklı bir komutan varmış. Bu komutan kızlardan birinin aşkına karşılık verir. Kıza türlü hediyeler gönderir. Bu hediyelerden biri de altın başlı beyaz bir kuğudur. Kız kuğuyu yanından hiç ayırmaz. Bir gün göl kıyısında kuğuyu yüzdürürken bir avcı kuğuyu vurur. Kız çok üzülür. Komutanın askerleri de adamı öldürür ama kızın içi soğumaz. Lanetlerin en kötüsü bu gölde avlananların üzerine olsun, gün yüzü görmesinler. Diye beddua eder. O günden beri Işıklı Gölü'nde avlanan avcılarının akıbetinin iyi olmadığı anlatılır. (Osan 2006: 80)

Hatay Avcıarsuyu Köyü'nde bin metrelik bir tepe olan Bayraktepe'de türbesi bulunmaktadır. Şih Zeliha'nın evliya olduğuna inanılmaktadır. Rivayete göre Şih Zeliha

devasa büyüklükteki bir taşı Bayraktepe'den cirit atar gibi atmış ve taş bugün makamının bulunduğu yere düşmüştür. Şih Zeliha hakkında anlatılan efsaneye göre bazı kötü niyetli kişiler define aramak için mezarı açar. Daha sonra cesedi defnetmeyip açıkta bırakır. Türbenin de her yerini tahrip eder. Köylüler buranın bakım ve onarımını tekrar yapar ancak birkaç yıl sonra bu defnecilerin başına türlü belalar yağar. Kimi elinden kimi gözünden olur ve meclise karışacak hâlleri kalmaz. (İnce 2009: 54,92)

8.1.3.Bir Organından Yoksun Bırakarak

Giresun'da bir kadın her sabah eline bir süt kabı alarak Kızanca Tepesi'ne getirip bırakır. Biraz sonra iki oğlağıyla birlikte memeleri süt dolu bir keçi gelir. Kızanca Tepesi'nde yattığına inanılan şehit kız ortaya çıkar. Keçiyi sağdıktan sonra süt kabını aldığı yere bırakır. Kadının her sabah eve bir kap süt ile gelince oğlu sütü nereden aldığını merak eder. Sorsa da kadın cevap vermez. Oğlu bir gün annesini takip eder. Kadın kovayı bırakınca iki oğlaklı keçinin geldiğini ve şehit kızın gelip keçiyi sağdığını gören çocuk heyecandan "Kızanca, kızanca!" diye bağırır. Sesi duyan şehit kıza kaybolur. Panikleyen keçi de süt kovasını devirir. Öfkelenen kadın çocuğa gözlerinin kör olması için beddua eder ve o anda çocuk kör olur. (Gökşen 2009: 94)

Burada şehit kızın öldükten sonra süt sağması bir keramet motifi olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda kadının bu mükâfata layık olması da dikkate alınması gereken bir durumdur. Yoktan meydana çıkan yiyecek olarak da değerlendirebiliriz çünkü keçinin varlığı da meçhuldür. Anlatı içinde sahipsiz gibi görünür. Ayrıca iki oğlağı bulunan keçinin memesindeki sütün yavruları varken dolu olarak gelmesi ve kendini sağdırması da olaydaki keramete örnek olarak gösterilebilir.

Bir tarlanın sahibi kış günü tarlaya avlanmaya gider. Burada bir gelin geyikten süt sağmaktadır. Geyik kıpırdayınca süt dökülür. "Hazır mıydın, Hızır mıydın? Eli kuruyasica..." diye geyiğe beddua eder. O sırada tarlanın sahibi geyiği görüp vurur. "Hazır mıydın, Hızır mıydın? Eli kuruyasica..." diye bu kez adama beddua eder. O günden bugüne o sülalenin tırnakları olmaz. Soyadları da Çolak'tır. (Balaban 2013: 542)

Geyiğin evliyalara biniti olduğuna inanılır. Geyik avlayan avcılarının başına türlü musibetler geleceğine inanılır. (Yaldız 2002: 124)

Adamın biri avlanmaya çıkar. Kadın geyik sağarken geyiği görür. Yanında kadın olduğu için vurmak istemez ama diğer türlü de avsız kalacağını düşünerek geyiğe ateş eder. Geyiği vuramaz ama hayvan ürktüğü için sütü döker. Kadın adama "Gözün kör

olsun." diye beddua eder. Adam gidince evliya olduğundan kadını göremez. Köye dönünce gözleri kör olur. Şimdi köyde oranın ağaçlarına ellenmezmiş. O ağaçların odunlarını getirdiklerinde gece kendiliğinden yanarlarmış. Bu odunlar yanarken başka bir şeyi yakmazlarmış hatta yerde közü dahi kalmazmış. Hamileler oradan geçmezmiş, doğacak çocuğun oradan geçerlerse sakat olacağına inanırlarmış. Köyde Emine isimli bir kadının oradan geçerken bu olay aklına geldiği için oğlu Hasan kolsuz olarak dünyaya gelmiş. Kadın hatırladığı için böyle olmuş, değilse evliya zarar vermezmiş. (Balaban 2013: 560)

Hatay Avcıarsuyu Köyü'nde bin metrelik bir tepe olan Bayraktepe'de türbesi bulunmaktadır. Şih Zeliha'nın evliya olduğuna inanılmaktadır. Rivayete göre Şih Zeliha devasa büyüklükteki bir taşı Bayrak Tepe'den cirit atar gibi atmış ve taş bugün makamının bulunduğu yere düşmüştür. Şih Zeliha hakkında anlatılan efsaneye göre bazı kötü niyetli kişiler define aramak için mezarı açar. Daha sonra cesedi defnetmeyip açıkta bırakır. Türbenin de her yerini tahrip eder. Köylüler buranın bakım ve onarımını tekrar yapar ancak birkaç yıl sonra bu definecilerin başına türlü belalar yağar. Kimi elinden kimi gözünden olur ve meclise karışacak hâlleri kalmaz. (İnce 2009: 54,92)

8.1.4.Taş Hâline Getirerek

Kendi hâlinde yaşayan bir karı kocayı çekemeyenler kadına iffetiyle alakalı iftira atar. Eşinin ailesi adama eşini boşaması için baskı yaparlar. Adam inanmak istemediği için şahit sorar. Yedi şahit bulup getirirler. Kadın Allah'ım eğer ben yalan söylüyorsam beni taş et, eğer bunlar yalan söylüyorsa onları taş et." diye dua eder. Allah kadının duasını kabul eder ve yalancı şahitlik eden yedi kişi taş kesilir. Kadının masumiyeti anlaşılır. (Alakuş 2014: 104)

Erzurum'a 15 km uzaklıktaki Tekedersi köyüne gelin gelir. Gelin alayı davul zurna ile neşeyle ilerlerken eşkıyalar önlerini keser. Birçok adamı ve damadı öldürürler. Gelin ellerine düşmemek için Allah'a dua eder ve taş kesilir. Gelinin taş olduğunu görüp kaçmak isteyen eşkıyalar ve diğer insanlar da taş kesilir. (Seyidoğlu 1978:326)

Hatun Pınarı denilen mevkii için anlatılan diğer efsanede kendilerine verilmeyen gelin için kayınbaba üzülür. Karısı büyü gibi işlerde mahirdir. Kocasına üzülmemesini, o kızı kimseye gelin ettirmeyeceğini söyler. Gün gelir, kız başka bir yere gidecektir. Gece gelinin yola çıktığını hisseden kadın bir küpe binip havalanır. Gelin alayının üstüne gelince ne olduğunu anlayamadan yere düşer. Testisi kırılır. Testinin kırıldığı

yerde bir su peyda olup akmaya başlar. Bu suyla ıslanan kadın "Ey Hatun beni nasıl yaş etti isen siz de taş olasınız." diye beddua eder. Gelin alayı taş kesilir. Bu çeşmeye Hatun Pınarı, gelin alayının donup kaldığı taş da gelin kayası denilmektedir. (Seyidoğlu 1978: 325,326)

Gelin taşı efsanelerinin bir diğer varyantı ile Karadeniz efsanelerinde karşılaşılır. Bir köye uzak köyden gelin gelir. Gelin alayı köye biraz geç gelir. Uzakta göründükleri sırada heyecandan koşturanlar olur. Bu sırada aşçı kadının ayağı kayar ve yemek kazanı ayağına dökülür. Canı yanan kadın, "taşın üstüne taş kalasınız" diye gelin alayına beddua eder. Gelin alayı taş kesilir. (Işık 1998: 34)

Gelin alayı güle oynaya oğlan evine yaklaşırken bir nine çok yorulduğunu, gelini eşekten indirip kendisini bindirmelerini ister. Düğün alanındakiler kabul etmez. Ninenin bedduası sonucu gelin alayı taş kesilir. (Işık 1998: 35)

Yaşlı kadın çok sevdiği oğluna kız bakmaya gider. Bir kızı çok beğenir. Hemen düğün hazırlıkları yapılır, düğün kurulur. Gelin kaynanasına anahtarı kendisine göndermesi, kaynanasının da evden çıkması için haber gönderir. Yaşlı kadın geline beddua eder. Gelin taş kesilir. (Işık 1998:37)

Akçaabat Akyazu köyünde kız gelin olur. Kervanın önünde gelin, ardında çeyiz yüklü develer giderken kız iğnesini evde unuttuğunu hatırlar. Gittiği yolu iğneyi almak için dönüp gelir. İğneyi aldıktan sonra tekrar yola koyulan kızın ardından anne-babası taş olması için beddua eder. Gelin ve kervanı taş kesilir. (Işık 1998: 29)

Gelinin ardından annesi beddua eder. Düğün alayı ormanın içinde gelinle birlikte taş kesilir. Bu bölgeye gelin anlamına gelen "Dodopallar" adı verilir. (Işık 1998: 30)

Niğde'de düşmanlardan kaçan kucağı çocuklu bir anne mağaraya sığınırken düşman eline düşmemek için taş olmayı diler. Kadın ve oğlu taş kesilir. Gelip mağaraya bakan askerler de taş olan kadını görünce taş kesilirler. (Sönmez 1994: 316)

Tarlada çalışan kıza bir delikanlı musallat olmak ister. Kız taş kesilesin diye beddua eder. İkisi birden taş kesilir. (Balaban 2013: 506)

Denizli-Uşak sınırında bulunan Bulkaz Kasabası'ndaki Bulkaz Dağı'nın bir yüzündeki kayalıklarla alakalı anlatılan efsanede bu kez kızın babasına beddua ettiği görülür. Bey kızı çobana âşık olur, ancak babasının bey kızının bey kızına yaraşır düşüncesi ile kızını eve kapatıp çobanla görüştürmez. Annesi kızının başka biriyle evlenmeyeceğini anlayınca çobana haber gönderip kızı kaçırmasını söyler. Anne ile

helalleşen âşıklar kaçmaya başlar ancak babası ve adamları peşine takılır. Kız ile çoban, Tahıl Dökülen Deresi tarafındaki dereciğin içinde bulunan “Yatı Burnu İn” denen mağaraya kadar gelip saklanırlar. Bey ve adamları onları burada bulup öldürür. Kız ölürken babasına “Dünyada benim yüzümü güldürmedin, inşallah senin de yüzün gülmez, bu ettiklerini çekersin, inşallah taş olursun” diye beddua eder. Bunun ardından bey ve adamları taş kesilir. İşte şimdi Bulkaz tarafından bakılınca görülen ve sıra sıra kayalardan oluşan Sırakayalar, taşla dönüşmüş olan bey ve adamlarıdır. (Türktaş 2012: 212)

Nizip'in batısında Taşbaş denilen tepeyle alakalı bir efsane anlatılır. Dağa odun toplamaya çıkan yedi kız kendilerine doğru gelen atlılardan korkar. Allah'a dua ederek eğer kötü niyetli iseler taş kesilmelerini dilerler. Yaklaşıp baktıklarında bu atlıların taş kesildiğini ve kötü niyetli olduklarını anlarlar. Bu taşların üstü eskiden adam başına benzediği için Taşbaş adı verilir. (Özdemir 2003:158)

Giresun Harşit çayı kenarında Gelin Kayası bulunmaktadır. Bahçeye çalışmaya giden kaynana gelinine öğle yemeği hazırlayıp getirmesini söyler. Gelin yemeği hazırlar ve tam evden çıkacakken bebeği uyanır. Gelin bebeği tekrar uyuturken biraz gecikir. Bu sırada yorulan ve acıkan kaynana sinirlenir. Çayın kenarından geldiği sırada taş olması için geline beddua eder. Gelin burada taş kesilir. (Gökşen 1999: 126)

Kaynanası ile hiç anlaşamayan bir gelin ona her yerde saygısızlık eder ve küçük düşürür. Kaynanası geline beddua eder. Gelin sırtında çocuğu ve elinde süt bakracıyla taş kesilir. (Gökşen 1999:127)

Karadeniz efsanelerinde karşılaşılan diğer bir efsaneye göre; Şalpazarı ilçesi Sisdağı yaylasında birbiri ile geçinemeyen gelin ve kaynana vardır. Gelin su almak için evden çıkarken kaynanası taş olup eve geri gelmemesi için beddua eder. Gelin suya giderken taş kesilir. (Işık 1998:32)

Harşit Çayı yakınlarında yaşaya bir gelin ve kaynana vardır. Kaynana geline hiç iyi davranmaz ancak gelin kaynanasına hiç karşılıklıta bulunmaz. Bir yaz günü oldukları yere çok yağmur yağar ve sel birçok odun getirir. Kaynanası odun toplama çıkar, öğleye de gelinine yemek yapmasını söyler. Gelin yemeği hazırlar ancak sulardan geçemediği için köprüden dolaşıp gelir. İyice acıkan kaynana Ayşe Gelin'e yılanların boğup taş olması için beddua eder. Sudan çıkan bir yılan Ayşe'nin boğazına dolandır ve gelin o hâlde taş kesilir. (Gökşen 1999: 128,129)

Ordu'da Gelin Kayası hakkında anlatılan efsanede kızın annesi evinden sürekli eşya götüren kızına taş olması için beddua eder. Kız en son evden uçayaklı sacı götürmüştür. Kayanın üstü bir gelini, alt kısmı da sacı anımsatmaktadır. (Akkuş 2018:63)

Ordu'da iki genç birbirini çok sever. Lâkin kızın ailesi kızı vermeye yanaşmaz. Kaçmak için anlaşırılar. Kız bohçasını alır. Bahçedeki meşe ağacının önünde buluştukları sırada annesi kendi rızalarını almadan giden kızına beddua eder. Sabah baktıklarında meşe ağacının altında iki taş görürler. Kız ile oğlan da kayıptır. Beddua neticesinde gençlerin taş olduğuna inanılır. (Akkuş 2018: 49,50)

Gelin kayalığının karşısında bulunan bu taşların efsanesine göre, oğlan evinden papaz ve davulcu, gelin alayının gelmesini bekler. Gelin alayı gelince, gelinin duası neticesiyle papaz ve davulcu taş kesilir. Bahsedilen kayanın içine girip taş ile kayaya vurulunca davul sesi çıkardığı anlatılır. (Yakın 2017: 132)

Bir bey kızı ile bey oğlu birbirine âşık olur. Kızın babası evliliğe rıza göstermez ve âşıklar kaçar. Kızın annesi ikisinin de taş olması için beddua eder. Karşıdan gelin ve damadı andıran taşlar bu şekilde oluşmuştur. (Alptürker 2013: 185)

Yörük beyinin kızı bir çobana âşık olur. Çobanın da kız âşık olduğunu öğrenince kız annesine durumu söyler. Babası evliliğe karşı çıkınca kız ölüm orucuna başlar. Günden güne eriyince babası çobana vereceğini söyler. Kız kendini toparlayınca babası başka birine kızı verir. Kız bunu duyunca oğlanla kaçar. Babası askerleri ile peşine düşer. Kız âşıklara bu kadar eziyet eden babasının taş olması için Allah'a dua eder. Kızın duası kabul olur ve babası askerleri ile taş kesilir. Biraz ileriye gidince de kız ile çoban da taş kesilir. Babası ve askerlerin olduğu söylenen kayalara "sıra kayalar", kız ile oğlanın oldukları söylenene ise "âşıklar kayası" adı verilir. (Osan 2011: 59,60)

İhtiyar bir kadın keçilerini otlatır. Hepsini sırayla sağıp ancak bir tanesi kendini sağdırmaz. Öfkelenen kadın avcılara av olması için keçiye beddua eder. O sırada avlanmaktan dönen bir avcı uzaktan keçiye görür. Yaban keçisi sanıp keçiye vurur. Keçiye kızgınlığını unutan kadın "Sen beni mi dinliyordun taş olasıca avcı." der. Bu beddualar duaların kabul edildiği bi âna denk gelir ve avcı taş kesilir. (Akkuş 2018: 11,112)

Zengin bir ağa harman zamanı harmanlarına ve mallarına bakarak gururlanır. O sırada bir kadın gelir ve üç gündür aç olan çocukları için biraz buğday ister. Adam

kadını azarlayarak kovar. Kadın işe yaramayan böyle malın taş olması için beddua eder. Koyunlar, sığırlar ve harman oldukları yerde taş kesilir. (Sönmez 1994: 324)

Karısının ısrarlarına dayanamayan adam yaşlı annesini öldürmek için ıssız bir yere götürür. Annesi oğlunun niyetini anlar ve namaz kılmak için vakit ister. Kadın namaz kılarken oğlunun kendini öldüreceğini düşünür. Namazı bitirip selam verince oğlunun elindeki balta ile taş kesildiğini görür. (Işık 1998: 38)

Gelin kaynanası ile geçinemez. Kocasından onu öldürmesini ister. Annesini öldürmeye götüren oğlu durumu annesine anlatır. Kadın kaderine razı olur. İki rekât namaz kılmak için mühlet ister. Sağa selam verip sola döneceği sırada oğlunun baltayı vurmasını söyler. Kadın selam verdiği sırada oğlan elindeki balta ile taş kesilir. (Karadavut 1992: 171)

Eski zamanlarda düşmanla savaşırken bir anne: "Hepiniz taş olun!" diye beddua eder. Düşman askerlerinin hepsi taş kesilir. (Alptürker 2013: 102)

8.1.5.Oturdukları Yerleri Yok ederek

Elazığ'da şimdiki gölün yerinde bir köy vardır. Köye gelen bir kadın bütün evlerden tuz ister. Bir ev dışında kimse tuz vermez. Kadın o ev dışındaki tüm evleri su kesmesi için beddua eder. Sabaha bu ev dışındaki her yeri su basar. (Görkem 1987:257)

Elazığ Sivrice'de bulunan Hazar Gölü ile alakalı anlatılan efsaneye göre çok eskiden bir adam ve hamile karısı uzak yollardan gelip bu köye yerleşir. Kadının doğum sancısı tutar ancak köyden hiç kimse bu kadıncağıza yardımcı olmaz. Yalnız nur yüzlü bir yaşlı nine kadının doğumuna yardım eder. Adam karısına yardımcı olan bu kadını evine götürmek için dışarı çıkar. Ancak çıkar çıkmaz gördüğü manzara karşısında gördüklerine inanamaz. Çünkü onların evinden başka köydeki tüm evler Hazar'ın suları altında kalmıştır. (Pınarbaşı 2010: 271,272)

8.1.6.Zelzele, Yangın, Sel ve Tufan Hâsıl Ederek

Elazığ Sivrice'de bulunan Hazar Gölü ile alakalı anlatılan efsaneye göre çok eskiden bir adam ve hamile karısı uzak yollardan gelip bu köye yerleşir. Kadının doğum sancısı tutar ancak köyden hiç kimse bu kadıncağıza yardımcı olmaz. Yalnız nur yüzlü bir yaşlı nine kadının doğumuna yardım eder. Adam karısına yardımcı olan bu kadını evine götürmek için dışarı çıkar. Ancak çıkar çıkmaz gördüğü manzara karşısında gördüklerine inanamaz. Çünkü onların evinden başka köydeki tüm evler Hazar'ın suları altında kalmıştır. (Pınarbaşı 2010: 271,272)

8.1.7.Diğer

Köye bir kadın gelir. Bir kadından ekmek ister. Verilmeyince "Bu köy bir ise iki olmasın." diye beddua eder. O zamandan beri bu köy çoğalmaz. (Atlı 2012: 87)

Efsaneye göre; Denizli'nin bulunduğu ovalar, yaylalar biz zamanlar Anadolu'nun bir iç deniziymiş. Burada bir balıkçı kulübesinde yaşlı anne ve oğlu yaşar. Oğlu balıkçılık yapar. Bir gün denize açıldığında gök yarılır, fırtına çıkar ve tekne alabora olur. Yaşlı kadını evlat acısı tutar. Altının ateş, üstünün taş olması için denize beddua eder. Denizli'nin altından sıcak sular çıkmasının sebebi de budur. (Türktaş, 2012: 235: Önder 1988: 130-131)

Giresun Espiye'de kuru bir çay vardır. Eskiden bu çay yedi değirmeni döndürecek kadar bol suya sahiptir. Bir gün buradan geçen çocuklu bir kadın suya düşer. Kendini kurtarır ancak çocuğunu kurtaramaz. Bunun üzerine iki göğsünü kesip suya atar. "Sen benim çocuğumu alarak beni kuruttun. Allah da seni kurutsun.!" diye beddua eder. Dere olduğu yerde batarak kurur. (Gökşen 1999:141,142)

Hasan ve Ekecik geçinemeyen iki kardeştir. Bir kavgaları sırasında Hasan. Ekecik'in kolunu; Ekecik de Hasan'ın başını koparmış. Annesi bu manzarayı görünce "Hay dağ taş olaydınız diye beddua eder." Duası kabul edilir. Ekecik'in kopan kolunun yerinde bir uçurum (İhlara Vadisi), Hasan'ın kopan başı yerinde de bir göl (tepedeki krater gölü) meydana gelmiş. (Sönmez 1994:409)

Mut'a bağlı İmrahor köyüne giderken tepesinde tek bir ağaç bulunan küçük bir dağ ile ilgili şu dönüşüm efsanesi anlatılır: İki kız kardeş dağa odun toplamaya giderler. Ablası her zaman odunları küçük kızın sırtına yükler ve ağlamasına aldırmaz. Bir gün küçük kardeş ablasına üstü tek ağaçlı bir dağ olması için beddua eder. Ablası da kardeşinin o dağda herkesin basıp geçtiği bir yol olması için beddua eder. Allah dualarını kabul eder. Bugün Akdağ'ın üstünde sadece bir ağaç ve yol vardır. (Çıblak 1995:269)

İki kız kardeş beraber odun toplamaya gider. Büyük kız yorulur ve kendi odunlarını da küçük kızın taşımasını ister. Küçük kız kabul etmeyip ablasını tersleyince ablası: "İnşallah büyük bir dağ olursun da üzerinden hiç kar eksik olmaz." diye beddua eder. Küçük kız da: "İnşallah sen de küçük bir dağ olursun da üzerinden hiç yılanlar, böcekler eksik olmaz" diye karşılık verir. Bedduaları tutan iki kız o anda dağ olurlar.

Rivayete göre Erciyes Dağı, küçük kızdır ve bu beddua yüzünden üstünde kar eksik olmaz. (Alptürker 2013: 113)

İki kız kardeş ormana odun toplamaya gider. Ablası yaş odunları kardeşine, kuru odunları kendine yükler. Küçük kız yorulur ve kuru odunları taşımak ister. Ablası kabul etmeyip küçük kızı terler. Bunun üzerine ablasına: "İnşallah, o sırtındaki odunlarla oracıkta taş olusun." der. Ablası da küçük kardeşine: "İnşallah sen de ot olursun da inekler seni her gün yemek diye yirle." der. O anda büyük kız taş, küçük kız da ota dönüşür. (Osan 2006: 60)

Alaaddin Keykubat Korkuteli'nin yönetimini kız kardeşi Hatun Sultan'a verir. Yazın Korkuteli'nde, kışın Antalya'da yaşayan Hatun Sultan sonbaharda gitmeden evvel köylüyü yanına toplar. Yapılan camiye iyi bakmalarını, caminin üstünü sık sık loğlamalarını söyler. Loğların altına tamir edenlerin bulması için altınlar bırakır. Yaz gelince geri dönen Hatun Sultan camiye loğlayıp loğlamadıklarını sorar. Köylü çok iyi baktıklarını söyler. Camiye çıkan Sultan altınların yerinde olduğunu görür. Kendisine yalan söylediklerini anlayınca bu köye beddua eder. "Bu mahallede oturanlar onmasın, iki iyiliği bir arada görmesin." der. Sultan'ın bedduası tutar. Bu köyden kimse okumaz. (Tekin 2003:55)

Fatma Ana'nın başından acı bir olay geçmiştir. Sırtını kavak ağacına yaslayın dertli dertli oturur. Kavak ağacının salınıp durması rivayete göre hoşuna gitmez. Kendinin üzüntü içinde dururken onun eteklerinin zil çaldığını söyleyip "Dünya durdukça senin inlemen, sallanman eksik olmasın." diye beddua eder. Hakikaten rüzgâr esse de esmese de kavak ağacının yaprakları her zaman kıpırdar. (Osan 2006: 42)

Zamanında bölgenin manevi olarak değer gören bir büyüğünü dönemin efeleri asmış. Eşi eli kundaktaki bebeğiyle evde bekliyormuş. Eşekleri, adam olmadan eve gelince kadın telaşelenmiş. Adam asıldığı çamlarda üç gün can çekişerek asılı kalmış ama etrafındakiler efelerin korkusundan kurtarmaya yanaşamamış. Kadın efelerin kapısına gidip "Ya efendimi bırakırsınız ya bu kundağı buraya bırakırım." demiş. Efe "Salın gitsin." demiş. Kadın "Ocağınıza kül döküle." diye beddua etmiş. Bu efeler sonrasında çok sıkıntı yaşamış. Şimdi evlerinin olduğu yer metruk bir yer olduğundan herkes soba kilesinin küllerini oraya döküyormuş. (Kk:1)

Ehli Hatun kedileri çok sever ve beslermiş. Türbedarı ise kedilerden hiç hoşlanmaz. Bir gün türbede bir kedi kadının kaptaki yemeğini yer. Kadın bunu görünce

kediye bir taş atar. Gece başına isabet eden bir taşın acısıyla gözünü açınca karşısında beyaz başörtülü, yeşil elbiseli bir genç kadının kendisine öfkeyle baktığını görür. Türbedara “Sen bir kediye zulüm edecek kadar kötü kalplisin. Benim yanımda sana yer yok, buradan git” der. Kadın gidecek bir yeri olmadığından yedi gün boyunca türbedeki kedileri besler ve Ehli Hatun'un gönlünü almak ister. Ancak yedi gece aynı rüyayı gördüğü için türbeden ayrılmak durumunda kalır. (Özdoğan 2006: 93)

8.2.Başka Bir Veliye Keramet Kuvvetiyle Üstün Gelme, Onu Kendisine Tabî

Kılma

Karacaahmet'in annesi ile alakalı bu efsane çalışmada yer verilen son efsanedir. Anadolu adının nereden geldiği ile alakalı olarak anlatılan bu efsane kadının, çevresindeki velîlerden daha büyük bir keramet göstermesi ve onlara bunu kabul ettirmesi bakımından dikkat çekicidir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde Seydi Sultan, Işık Sultan ve Hendi Baba adlı üç ermiş kişi Afyonkarahisar'ın İhsaniye ilçesine bağlı Karacaahmet Köyü'ne, akıl hastalıkları hekimi olan Karacaahmet'i ziyarete gelirler. Karacaahmet ve bâciyan (kadın savaşçı) olan annesi tarafından köyde gereği gibi ağırlandırılır. Akşam yemeğinden sonra dervişler minderlere çekilip sohbet etmeye başlarlar. İçlerinden biri hangisinin daha fazla keramete sahip olduğunu göstermelerini teklif eder. Teklif herkesçe kabul görür. Seydi Sultan yapılması gereken duaları ederek sıcak havada ılımış olan suyu buz hâline getirir. Hendi Baba yanında taşıdığı kamçısını ortaya bırakıp yılanı dönüştürür. Karacaahmet Sultan altındaki küçük seccadeyi kocaman bir halı hâline getirip misafirlerinin altına serer. Işık Sultan bir üfleyişi ile bütün mumları söndürür ve her yeri zifiri karanlığa boğar. Bu esnada Karacaahmet Sultan'ın annesi avucunda kıpkırmızı bir kor ile odaya girer. Ardından da alnında parlayan bir nurla tüm odayı göz kamaştırıcı şekilde aydınlatır.

Bu hadisenin ardından misafirler annenin hakkını teslim eder ve en üstün kerametın ona ait olduğunu kabul ederler. Sonra Karacaahmet'e dönerek hepsi birden "Anan bizden de senden de doluymuş." derler. Söylentiye göre Türk yurdunun "Anadolu" adını alması bu "Ana dolu" sözünden kaynaklanmış ve dünyaya yayılmıştır. (Aydın 1991: 42)

SONUÇ

Anadolu halkının türbelere verdiği önem halk anlatmaları içinde net şekilde görülmektedir. Efsane çalışmaları incelenirken keramet motifinin efsanelerde oldukça yaygın şekilde yer aldığı görülür. Kadınlar üzerinde cereyan eden keramet motifleri ise doğal olarak konuyu sınırlandırmaktadır. Ancak göz ardı edilemeyecek şekilde kadınların da menkıbe ve efsane içinde yer aldıkları görülmüştür. Anadolu'da İslamiyet'in yayılmasının en önemli yöntemi tasavvuf olmuştur. Anadolu insanı mistik anlatmalara fazlasıyla değer vermiş, bu anlatmaları sorgusuz olarak dinleyip inanmıştır ve hayatlarına yön verirken velî kültüne oldukça kıymet vermiştir. Velî denilince akla keramet kavramı gelir. Keramet motifinin temel inançtır. Bir yörede bulunan türbe ile anlatılan menkıbelere genellikle o bölgedeki ve hatta çevresindeki insanların bütününe yakınının inandığı görülür. İnsanlar masal dinlemekten keyif alırlar, öğretici dersler çıkarırlar, vakit geçirirler ancak masalın inandırıcılık vasfı yoktur. Efsane ya da menkıbe ise inanç üzerine kuruludur. Yani insanlar bu anlatmalardan daha farklı şekilde etkilenirler. Çünkü büyüklerinden ya da kaynaklardan öğrendikleri bu anlatmaların gerçekliğini sorgulamadan inanırlar. Bu inanç, efsane içinde yer alan yer, kişi, hadise hakkında kudsiyet oluşturur.

Çalışmada en çok karşılaşılan efsaneler taş kesilme motifi ile alakalıdır. Anadolu'da taş kesilme motifi; "Seni doğuracağıma taş doğursaydım.", "Şuradan kıpırdamak nasip olmasın.", "Taş olursun" gibi günlük ağza geçmiş, inanış açısından kuvvetli bir motif olarak karşımıza çıkar. Bu efsanelerin bir kısmı ceza ile bir kısmı da mükâfat ile alakalıdır. Ceza neticesinde taş kesilme motifine çalışma içinde genellikle yer verilmemiştir. Ancak bedduanın tutması motifiyle ilişkili olarak karşılaşılan metinlere yer verilmiştir. Anadolu'da bu motifin efsanelerde öğretici bir işlevde kullanıldığı görülür. Nimete hürmet etmenin, anne baba sözü dinlemenin, başkasının namusuna el uzatmamanın ve daha pek çok iyi hasletin öğretici mesajları halkın tahayyülü içinde metinlere yedirilerek aktarılmıştır. Yapılan kötülüklerin bir şekilde cezalandırılacağı bilgisi dinleyicilere bu şekilde verilmiştir. Mükâfat olarak değerlendirilen efsanelerde ise darda, zorda kalan insanların taş kesildiği ve içinde bulundukları durumdan bu şekilde kurtuldukları görülür. Bu efsaneler, zor durumda edilen duaların kabulü noktasında dinleyicilere manevî bir yaklaşım sunmaktadır.

Dolayısıyla efsanelerin didaktik işlevi ile halk arasında varlığını sürdürdüğü görülmüştür.

Kadınlar efsanelerde genellikle olumlu tipler olarak karşımıza çıkar. Kız çocuk, öksüz kız, kötülüğe maruz kalan kız, Hızır kılığına giren kadın, velilere yardımcı olan, onların himayesinde bulunan kadın, türbedâr kadın, tarihi kişilerin kızları, eşleri ya da anneleri, dindar kadın, yardımsever kadın, hayvanlarla dost olan kadın, mahallî velîler ve genel velîler şeklinde olumlu tipler, çalışmada yer alır. Üvey anne, kötü kalpli kaynana tipleri çalışmada olumsuz kadın tipi olarak karşımıza çıkar.

Çalışmada dikkat çeken başka bir husus, Anadolu halkının türbelere verdiği önemdir. Anadolu'nun hemen her yerinde bulunan türbelere halk tarafından büyük saygı gösterilmiş ve etrafında çeşitli kaçınmalar oluşturulmuştur. Örneğin; türbe yakınına bağlanan bir hayvanın türbede yatan zâtı rahatsız ettiği ve köylünün rüyasına gelerek bu rahatsızlığını söylediğine dair anlatmalar sıkça duyulan efsanelerdendir. Bu efsaneyle oluşan inanç ile türbe yakınına hayvan bağlanmaz, çöp atılmaz, saygısızlık barındıran hareket ve konuşmalardan kaçınılır. Çalışmada bu örneklerle yer verilmiş, bu yazısız kurallara uymayanların cezalandırıldığı örnekler de görülmüştür.

Türbeler hakkında dikkat çeken diğer bir husus türbe etrafında yapılan uygulamalardır. Efsane ya da menkıbeye göre yapılan uygulamalar çeşitlilik gösterir. Ziyaretçilerin ne muradı var ise bunun gerçekleşmesi için çeşitli uygulamalar yaptıkları görülür. Örneğin İstanbul'da Lohusa Hatun'un öldükten sonra doğum yapması ve bedeninin çürümemesi, doğan bebeğin de annesinin memesinden süt emer vaziyette bulunması meşhur bir menkıbedir. Bu türbenin ziyaretçilerini ise ağırlıklı olarak bebek sahibi olmak isteyen kadınlar oluşturur.

Kadınlar üzerine anlatılan efsane ve menkıbeler incelenirken Ahmet Yaşar Ocak'ın tespit etmiş olduğu keramet motiflerinin hemen hepsinin örneğine ulaşılmıştır. İlgili efsaneler motif başlıkları altında tasnif edilmiş ve bu efsanelerle ilgili bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Değerlendirmeler yapılırken İslam öncesi Türk inançlarında ve İslamiyet'te müşterek olan motiflere değinilmiş ve bu motifler öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde bir inceleme yaparak basit düzeyde bir muhakeme yapma fırsatı yakalanmıştır.

Eş olarak, evlat olarak, anne olarak kadın; toplum içinde çok önemli roller üstlenir. Anadolu'da kadının fedakârlığı, yardımseverliği, hoşgörüsü, azı çok etmesi,

kocasına ve çocuklarına karşı gösterdiği sonsuz merhamet ve sevgisi ile birlikte; toplum için ne kadar önemli bir yere sahip olduğu halk anlatmalarında da rahatça gözlemlenmektedir. Kocasını şehit düşünce savaşı giden, bir yorgan altında dört evlat büyüten anaların, sözlü kültüre olağanüstü güç sahibi olarak yansıması şaşırtıcı bir sonuç değildir. Çünkü bu topraklar "Anadolu"dur.

KAYNAKÇA

- ACAR, H. (2013). **Burdur Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma**, Isparta.
- AKÇAY, A. (2018). **Samsun Efsaneleri**, Çankırı.
- AKDUMAN, B. (2006), **Tufanbeyli'nin Sosyo-kültürel ve Dini Yapısı Üzerine Bir İnceleme**, C.M.Ü.S.B.E., s. 138.
- AKKUŞ, E. (2018). **Ordu Efsaneleri**, Ordu.
- ALAKUŞ, E. (2014) **Afyonkarahisar Merkezde Yer Adlarına Bağlı Oluşan Efsaneler**
- ALKAYA, H.B. (2006), **Bursa ve Çevresindeki Ziyâret Yerleri Bunların Etrafında Oluşan Dîni İnançlar**, (Yüksek Lisans Tezi) U.Ü.S.B. E.
- ALPTEKİN, C. (1991), "Ata" **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi VIII/XVI**, İstanbul.
- ANA BRİTANNİCA, (1988). **Keramet Maddesi**, C.13, Ana Yayınları, İstanbul.
- ARAZ, N. (2001), **Anadolu'nun Kadın Erenleri**, İstanbul.
- ARSLAN, S. (2014). **Türklerde Ağaç Kültü ve "Hayat Ağacı"**, Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi Cilt: 1 Sayı: 1
- ARTUN, E. (2004) **Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü, Terimler-Motifler-Kavramlar**, Karahan Kitabevi Yayınları, Adana.
- ATAKAN, A.(2002), Afyonkarahisar Efsanelerinin Eğitim Açısından İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- ATEŞ, B. (1993). **Peygamberler Tarihi**, Yeni Asya, İstanbul.
- ATLI, İ. (2012) **Çan Yöresi Efsanelerinin Sosyolojik Açidan Değerlendirilmesi**, Çanakkale.
- ATTÂR, F. (2015) **Tezkiretü'l Evliya**, Semerkand Yayıncılık, İstanbul.
- AYDIN, M.(1991) **"Bayat ve Afyonkarahisar Çevresinde Yaşayan Halk Efsaneleri"**, 2. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Afyon.
- BALABAN, T. (2013). **Amasya Efsane, Menkabe ve Memoratları**, Erzurum.
- BARDAKÇI, M.N.(2000). **Sosyo Kültürel Hayatta Tasavvuf**, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- BARKAN, Ö. L. (1974). **İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler**, Vakıflar Dergisi, S.2, İstanbul.
- BAŞ, M. (2017). **Hristiyanlıkta İsa Algısının Mitolojik İslam Tasavvufunda İz düşümleri**, The Journal of Academic Social Science Studies, Number: 61, p.173-186, Autumn III
- BAŞARAKANOĞLU, L. (2010) **Nizip Efsaneleri**, Gaziantep.
- BAZANCİR, R. (2010). **Bingöl Efsaneleri**, Van.

- BORATAV, P. N. (2016). 100 **Soruda Türk Halk Edebiyatı**, BilgeSu Yayınları, Ankara.
- BURSALI, M. N. (1996). **İstanbul ve Anadolu Evliyalari**, Tuğra Neşriyat, İstanbul.
- BÜYÜK TÜRK KLASİKLERİ**, (1986). Cilt 4, İstanbul.
- CAMÎ, A.(1995). **Nehatü'l Üns Evliya Menkıbeleri**, Marifet Yayınları, İstanbul.
- ÇANLI Z. (2007). **Kütahya Şeyhler Beldesi Folklor Örnekleri**, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kütahya.
- CEBECİ, D. (1998). **Dinî Karizmatik Tipler Olarak Anadolu Velîlerinin Türk Fütûhhatına Etkileri**, Ahmet Yesevî'den Hasan Dede'ye Gönül Erleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, KİKTAV, Kırıkkale.
- ÇIBLAK, N.(1995). **İçel Efsaneleri**, Adana.
- DALKILIÇ GÜLTEKİN, E. (2010). **Âşık Edebiyatında Peygamber Kıssaları**, Fakülte Kitapevi, Isparta.
- DAY, E. (2013-b). **Kütahya İli Türbe ve Yatırları Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Balıkesir.
- DEĞER, M.B.(2014).**Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk Bilimi Yöntemleri Açısından İncelenmesi**, Mersin.
- DEMİR, N. (2013). **Türk Efsaneleri 1-2**, Edge Akademi, Ankara.
- DEMİRCİ, A.(2006) **Hız.Ali-Hız.Fatıma Kızları ve Kız torunlarının Alevi-Bektaşî Türk Kültüründeki Yeri**,(Yüksek Lisans Tezi), G.Ü.S.B.E.,
- Derleme-İnceleme-Metinler**, Afyonkarahisar.
- DEVELLİOĞLU, F. (1993). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Yay. Haz. Aydın Sami Güneyçal,Aydın Kitabevi Yay.
- DURAN, H. (1995). **Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi ve Velayetname'de Geçen Motifler**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ELÇİN, Ş. (1968). "**Çömçe Gelin**", **Türk Folklor Araştırmaları**, s.225.
- ELÇİN, Ş. (1986), **Halk Edebiyatına Giriş**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ELÇİN, Ş. (tarihsiz), **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ELİADE, M. (1994) **Ebedi Dönüş Mitosu**, (Çev. Ümit Altuğ), İmge Kitabevi, Ankara.
- EMİROĞLU, S. (1993) **Konya Efsaneleri**, Konya.
- ERGİN, M. (1958). **Dede Korkut Kitabı**, T.D.K. Yayınları, Ankara.
- ERGİN, M. (1989) **Dede Korkut Kitabı I**, Giriş-Metin-Faksimile, TDK, Ankara.
- ERGUN, M. (1997). **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi**, 1. Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- EROL, M. (1996). **Taşeli Platosu Efsaneleri**, Kayseri.

- ERTUN, E. (2012). **Türk Halkbilimi**, Karahan Kitabevi, Adana.
- EVGİNER, N. (2010). **Psikolojik ve Dinî bir Fenomen Olarak Rüya**, Yüksek Lisans Tezi.
- EVLİYALAR ANSİKLOPEDİSİ, 1,2,3,4,5** (1992). Türkiye Gazetesi Yayınları.
- GARNETT, L.M.J. (2010) **Osmanlı Toplumunda Dervişler ve Abdallar**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- GÖDE, H.A. (2010), **Isparta Efsaneleri**, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- GÖKŞEN, C. (1999). **Giresun Efsaneleri**, Trabzon.
- GÖLPINARLI, A. (1969). **100 Soruda Tasavvuf**, Gerçek Yay., İstanbul.
- GÖLPINARLI, A. (2006). **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, İnkılâp Yayınevi, İstanbul
- GÖNEN, S. (2004). **Anadolu'da Yer Adlarına Bağlı Oluşan Efsaneler Üzerine İncelemeler**, Konya.
- GÖRKEM, İ.(1987).**Elazığ Efsaneleri Üzerinde Araştırmalar (Metinler ve İncelemeler)**, Elazığ.
- GÜLDEMİR KARANFİL, M. (2008). **Afyon-Bolvadin Ve Çevresi Halk İnanışları Ve Uygulamaları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜNDÜZ ALPTÜRKER, İ. (2013) **Nevşehir Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma**, Nevşehir.
- GÜNGÖR, H. (1999), **Kırşehir ve Çevresinde Ziyâret ve Ziyâret Yerleri Üzerine Fenomolojik Morfolojik ve Tipolojik Bir Araştırma**, (Yüksek Lisans Tezi) E.Ü.S.B.E., s. 22.
- HALDUN, İ. **Tasavvufun Mahiyeti**, (Haz: Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- İNAN, A.(2015) **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İNCE, G. (2009). **Hatay'da Bulunan Ziyaret-Yatır Yerleri ile İlgili İnanışlar ve Bu Ziyaretler Etrafında Oluşan Efsaneler**, Sakarya.
- IŞIK, N. (1998). **Doğu Karadeniz Efsanelerini Derleme ve Araştırma**, Trabzon.
- KAFESOĞLU, İ. (2005). **Türk Millî Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- KAHRAMAN N. (2009). **Menâkıb-ı Emir Sultan (Hüsâmeddin Bursevî) İnceleme ve Metin**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri Programı.
- KALAFAT, Y. (1990) **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançları'nın İzleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:112, Ankara.
- KALAFAT, Y. (2004). **Anadolu'da Ulu Kadın Kişiler ve Halk İnançları**, Hacı Bektaş-ı Velî Araştırma Dergisi, s.32
- KALAFAT, Y. (2013) **Batı Kültürü ve Halk İnanmalarının Mitolojik Kök Hücreleri**, Berikan Yayınevi, Ankara.

- KAPLAN, M. (2006). **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN, M. (2007). **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar-Tip Tahlilleri**, Dergah Yayınları, Ankara.
- KARA, M. (2011). **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KARADAVUT, Z. (1992), **Yozgat Efsaneleri-İnceleme-Metin** (Yüksek Lisans Tezi) S.Ü.S.B.E., s. 212
- KARADAVUT, Z. (1992). **Yozgat Efsaneleri**, Konya.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I**, (1991), KB Yayınları, Ankara.
- KAYA, M. (2001), **"Eski Türk İnançları'nın Türkiye'deki Halk Hekimliğindeki İzleri"**, Folklor/Edebiyat, C.7, S. 25, İstanbul.
- KAYAYERLİ, E. (2000) **"Çay Halk Efsanelerinin Türk Kültüründeki Yeri"** V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (13-14 Mayıs 2000), Afyonkarahisar.
- KESER, A. (2017). **Nazilli Bölgesi Efsane ve Memoratları**, Denizli.
- KÖPRÜLÜ, M. F. (1972) **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Ankara.
- KÖSE, M. (1965). **'Godu Godu'**, Türk Folklor Araştırmaları, s.187
- KÜÇÜK, H. (2008). **Türkiye'de Kadın Velîler ve Türbeleri**, Süleyman Uludağ Kitabı, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KÜÇÜK, H. (2011). **Tasavvufa Giriş**, DEM Yayınları, İstanbul.
- KUMARTAŞLIOĞLU, S. (2016). **Mucizeden Keramete:"Yerden Su Çıkarma" Motifli Efsaneler**, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Güz (25), 119-139
- LEVEND, A. S. (1984). **Türk Edebiyatı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu.
- MACDONALD, D.B. (1993) **Keramet Maddesi**, C.6, s.507.
- NASRATTINOĞLU, İ.Ü. (1973) **Afyonkarahisar Efsaneleri**, Ankara.
- OCAK, A. Y. (1992). **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler (Metodolojik Bir Yaklaşım)**, Ankara.
- OCAK, A.Y. (2007)**Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖGEL, B. (1971) **Türk Mitolojisi I**, Ankara.
- OKUŞLUK, R. (1994). **Adana Efsaneleri Araştırmaları**, yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- OKUŞLUK, R. (1994). **Adana Efsaneleri Araştırması**, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- OLGUN, Y. (1989). **Tarihî Bursa Efsaneleri**, Bursa.
- ORAL, Ş. (2018). **Safranbolu Efsaneleri ve Memoratları Üzerine Bir Araştırma**, Bartın.

- ORTAYLI, İ. (1999). **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler, Tartışma/Panel Bildirileri**, İmge Kitabevi, Ankara.
- OSAN, M. (2006). **Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler**, Denizli.
- ÖZÇELİK, M. (1993) "**Dinar ve Çevresinde Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler**", 3. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Afyon.
- ÖZDEMİR, Y. (2003). **Gaziantep Efsaneleri**, Gaziantep.
- ÖZDOĞAN, R. (2006). **Amasya'da Adak Yerleri İle İlgili Halk Anlatımları**, O.M.Ü.S.B.E.
- ÖZER, V. (2018) **Efsane ve Halk Hikayelerinde Peygamberler ve Velîler Üzerine Bir Araştırma**, Konya.
- ÖZÖN, N.M.; (1954). **Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- PALA, İ. (2003). **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, L&M Yayınları, Ankara.
- PINARBAŞI, G. (2010). **Anadolu Efsanelerinde Dindar Kadın ve Ermiş Kadın**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Roux, J.P. 82002) **Türkler'in ve Moğoların Eski Dini**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- SADRÎ, Ş.M. (2002). **Regâiyü'l-Menâkıb**, (çev: Dr. M. Emin Agar), Anka Yayınları, İstanbul.
- SAKAOĞLU, S. (1980). **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- SAKAOĞLU, S. (1997). **Efsane-Menkıbe Bağı**, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Sektörünü Bildirileri Cilt: II, Ankara.
- SAKAOĞLU, S. (2003). 101 **Anadolu Efsanesi**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SAKAOĞLU, S. (2013) **Efsane Araştırmaları**, Kömen Yayınları, Konya.
- SAMİ, Ş. (1998) **Kamus-ı Türkî**, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
- SAMİ, Ş.; **Kâmûs-ı Türkî**, Yayınlayan: Ahmed Cevdet, Dersaadet: İkdâm Matbaası, y.y. H.1317/M.1900, C.I, s.136-137.
- SANCAK, N. (2008) **Mardin Efsaneleri**, Sakarya.
- SELVİ, D. (2012). **İslâmî Kaynaklarda Velayet ve Keramet**, Hoşgörü Yayınları, İstanbul.
- SERTOĞLU, M. (1966). **Evliyalar Evliyası Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî II**, Şadırvan Yayınları, İstanbul.
- ŞEŞEN, R. (1988). **Hilafet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Fâziletleri**, TKAE Yay., Ankara.
- SEVİNÇ, M. (2008). **Akdağmaden Folkloru**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SEYİDOĞLU, B. (1978) **Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerinde Bir İnceleme**, Erzurum.

- SEYİDOĞLU, B. (1985), **Erzurum Efsaneleri (Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerinde Bir İnceleme)**, KB Yayınları, Ankara.
- SEYİDOĞLU, B. (2005), **Erzurum Efsaneleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- SEYİDOĞLU, B.(1997) **Erzurum Efsaneleri**, Erzurum Kitaplığı.
- SÖNMEZ, B. (1994) **Niğde Efsaneleri**, Kayseri
- TANYU, H. (1973) **Dinler Tarihi Araştırmaları**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- TANYU, H.(1967) **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara.
- TEKİN, H. (2003). **Antalya Bölgesi Efsaneleri**, İstanbul.
- TÜRK DİL KURUMU, (2011) **Türkçe Sözlük**, Ankara
- Türkçe Sözlük**; Yay. Haz. M. Canpolat-K. Demiray-S. Tezcan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, C.I, s.354.
- TÜRKTAŞ, M. **ALANYA VE KÖYLERİNDEKİ TÜRBE YATIR VE ADAK YERLERİ (II)**, PAÜ. Eğitim Fak.Derg. 1997, Sayı: 3
- TÜRKTAŞ, M.(1997). **Alanya ve Köylerindeki Türbe ve Adak Yerleri**, PAİİ Eğitim Fak.Dergisi, Sayı: 3 .
- TÜRKTAŞ, M.M. (2012). **Denizli Efsaneleri**, Denizli.
- ULUDAĞ, S. (1991). "Baba" maddesi, **Diyanet İşleri Vakfı İslam Ansiklopedisi V**, İstanbul.
- ULUDAĞ, S. (2016). **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul
- UYANIKER, N. (2011). **Eyüp Sultan Türbesi Etrafında Teşekkül Eden Efsanelerin Tespiti ve İncelenmesi**, İstanbul.
- Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language**, (1989), New York- Toronto- London-Sydney-Auckland
- YAKIN, S. (2017). **Kütahya Efsaneleri**, Çankırı.
- YALDIZ, A. (2002). **Hayvanlarla İlgili Efsaneler**, Konya.
- YAVUZ, E. (2005)**Harput Halk Kültüründe Ziyâret ve Ziyâret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar**, (yüksek lisans tezi) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILDIRIM, E. Ü., **Senirkent-Uluborlu Yöresi Halk Edebiyatı MahsulleriÜzerine Bir Araştırma** (Yüksek Lisans Tezi, 2006), S.D.Ü.S.B.E., s.181.
- YÜKSEL, G. (2011). **Kastamonu Efsaneleri**, Yozgat.
- YURTOĞLU, İ. (2006) **Kızılcahamam ve Çevresinin Halk Bilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma**, (Yüksek Lisans Tezi), G.Ü.S.B.E., s. 317.

İnternet Kaynağı:1 http://www.hacibektas.com/index.php?id=ana_sayfa ET:
11.12.2018)

Kaynak Kişi:

Adı: Mücevher Çenesiz **Doğum Tarihi:**1960 **Doğum yeri:** Antalya-Manavgat
Meslek:Ev Hanımı

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı : Ayşe KARA
Doğum Yeri ve Yılı : Antalya - 05.04.1993
Medeni Hali : Bekar
Yabancı Dili : İngilizce (orta)
E-posta : aysekarasdu@gmail.com

Eğitim Durumu

Lise : Manavgat Şelale Lisesi - 2010
Lisans : SDÜ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü - 2015